

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రనామ సంగ్రహము

ఆంధ్రనామ శేషము

ప్రతిపదటీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్ను పురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్సన్స్ వారిచే.

బ్ర క టి త ము.

వావిళ్ల ప్రెస్సున

ముద్రితము.

1920

All Rights Reserved.

PLACED ON THE SHELF

Date... 22-3-95...

Printed by

V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

at the "VAVILLA" PRESS

Madras. — 1920.

P35/E:421/1
35F20

SRI VENKATESWARA
CENTRAL LIBRARY
RESEARCH CENTRE.

Acc

20534

Date

TIRUPATI.

ఆంధ్రభాష తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములని నాలుగు
తెగలుగలదిగ నున్నది. అందు మొదటి దగుతత్సమభాషా
పదముల యర్థపరిజ్ఞానమునకై యమరసింహాకవివర్యునిచే రచిం
పఁబడిననామలింగానుశాసనము మున్నగునిఘంటువు లపరిమిత
ములుగా నున్నవి. కడపటి దగుగ్రామ్యభాష ప్రయోగార్హము
గామిచే దానికి నిఘంటువు లక్కఱలేక వాడుకలో నిలిచినది.
ఇత దేశ్యతద్భవాత్మకమగు నాంధ్రభాషకే ప్రత్యేకనిఘంటువు
కావలసివచ్చినందున నట్టినిఘంటువుల నాంధ్రకవులు కొన్నింటిని
వ్రాసిరి. వానిలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి ఆంధ్రనామసంగ్రహము. ఆంధ్ర
నామశేషము. శరువాతిది సాంబనిఘంటువు. వీనిలో మొదటి
రెండుగ్రంథములను పెక్కం డ్రీదివఱకు ననేకపర్యాయములు
టీకలతోఁ జేర్చి ముద్రించిరి.

ఈకూర్పుయొక్క గొప్పమార్పు.

అయినను, నిఘంటువులకుఁ దీక వ్రాయుటయందు రెండువిష
యములు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను. ఒక్కటి, రూఢిపద
ములకుఁ దప్పఁ దక్కిననాని కవయవార్థముఁ దెలుపవలయును.
రెండవది ఆరూపముల నిష్పత్తి చూపవలయును. ఈపద్ధతి నను
సరించియే అమరమునకు సుధ యను నొకవ్యాఖ్యానమును
మహాపండితుఁ డగుభానుజీదీక్షితుఁడు రచించెను. అట్లే యీ
తెనుఁగు నిఘంటువులకును వ్రాసినబాగుండునని తలంచి తద్భవ

ములకెల్ల నవి యేసంస్కృతపదములనుండి వచ్చినవో ఆపద ములును కఠినస్థలంబులందు వ్యాకరణాంశములును ససూత్ర దాహరణంబుగాను వ్రాయఁబడినవి. గొప్ప యభివృద్ధి యేమనఁ ఈనిఘంటువులు పద్యరూపముతో నున్నందునఁ గడపట అకా రాద్యనుక్రమణిక శ్రమవ్యయముల కోర్చి వ్రాయించి దీనితో జేర్పఁబడినది. దానియుపయోగమునుగూర్చి చదువరులె తెలిసి కొనఁగలరు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథము నాదరించి, దీనియందలె లోపములను దెల్పి, యివి యింకను వన్నెకు వచ్చునట్లుచేయ టకును, ఇట్టి గ్రంథము లన్నియుఁ ద్వారలో నచ్చుపడుటకును భాషాభిమానులు ప్రోత్సాహము గలిగింతురుగాక యని కోరు చున్నాము.

—> ఆంధ్ర నామసంగ్రహము. <—

ఆంధ్రనామసంగ్రహము పైఁడిపాటిలక్ష్మణకవిచే రచింపఁబడి నది. ఈపైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఏకామ్రమంత్ర పుత్రుఁడు. ఈకవి తన గ్రంథాదినిష్ఠ దేవతాప్రార్థనమునందు “శ్రీ తివంద్యుఁ” అనివిశేషణము చేర్చియుండుటచే నితఁడు మహేశ్వ రభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. కావుననే తన గ్రంథమునుకాశీవిశ్వ నాథునికంకితముచేసెను. ఈకవి యొక్క కాలంబునిర్ణయింపసోకక యాధారం బైనను లేదు. అయినను, ఆంధ్రనామశేషమురచించి న అడిదము సూరయకవీంద్రుఁడువీరికయందు “ఆంధ్రనామసంగ్ర హమునందుఁ జెప్పని కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్నికూర్చి, యాంధ్రనామశేషమును పేరఁజెప్పెద” నని చెప్పియుండుటచే, సూర

కవికి ముందటివాడయియుండవలెను. అట్లయితో నితఁడు పదు
నేడవశతాబ్దాంతమున నున్నవాడని తోచుచున్నది.

→ ఆంధ్రనామ శేషము. →

ఆంధ్రనామ శేషము అడిదము సూరకవి రచించెను. ఈసూర
కవితండ్రి బాలభాస్కరుఁడు, నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈమహాకవి
కవిజనరంజనము, రామలింగేశ్వరశతకము, కవిసంశయవిచ్ఛేదము,
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామ శేషము అనునైదు గ్రంథముల
నురచించెను. ఈమహాకవి క్రీ. వె. 1750 సం॥ర మొదలు 1780
సంవత్సరమువఱకు నున్నట్లు కవిజీవితమువలనఁ దెలియుచున్నది.

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్ర నామసంగ్రహము

స టీ క ము.

అవతారిక. — పై యిది పాటిలక్ష్యకవియాంధ్రనామసంగ్రహము నెడి గ్రంథమును రచింపఁబూని, తాను జేయఁబూనిన యీ గ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకై తనయిష్ట దేవతాన మస్కారరూపమైన మంగళమునాచరించి, యిఁకవూఁడను గ్రంథ కర్తలాదిని మంగళముఁ జేయుదురుగాక యనుతలంపుతో నామంగళమును బద్యరూపముగా గ్రంథారంభమునఁ జేర్చుచున్నాఁడు. రెండవ మూఁడవపద్యములందుఁ గవి తనపేరును, గ్రంథనామమును, ఆ గ్రంథవిషయములను, కృతిపతిని దెలియఁజేయుచున్నాఁడు—

క. శ్రీపతివంద్య విశాలా

క్షీపతిని భజించి యిష్ట సిద్ధులు వరుసఁ

బ్రాపింపఁగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱఁగిఁ చెందినవేడ్కన్.

1

క. సతభ క్తలోకరత్నౌ

రతికిం జంచత్కృపాతః గంగితమతికిఁ

శతమఖముఖసురసుతినం

గతికిఁ మహిమోన్నతికిని • గాశీపతికిన్.

2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగువే • శ్లఱసి కూర్చి
గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ
నమరుకృతిఁ బైఁడిపాటి యేకామ్రమంత్ర
సుతుఁడఁ గవిలక్ష్యణాఖ్యుఁడ • సుజనహితుఁడ.

3

తా. పైఁడిపాటియేకామ్రమంత్ర కుమారుఁడను, సజ్జనుల కిష్టుఁడను నైన పైఁడిపాటికవిలక్ష్యణుఁ డను నేను తలఁచినకోర్కూలు నెఱవేఱుటకై శ్రీమహావిష్ణువుచేఁ బూజింపఁదగిన విశాలాక్షీపతి యగు. కాశీవిశ్వేశ్వరుని ధ్యానించి, పిదప విఘ్నేశ్వరుని మహిమగలపాదములకు మ్రొక్కి మిక్కిలి సంతోషము నొందినవాఁడనయితన్న మ్రొక్కెడుభక్తులను గాపాడుటయందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁగూడినబుద్ధిగలవాఁడును, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు సకలదేవతలచేఁ జేయఁబడుననుస్కారముల నంగీకరించువాఁడును, విశేషమహిమ గలవాఁడును నైనకాశీవిశ్వనాథస్వామికినంకితముగాఁ దెనుఁగుపేళ్లన్నియుఁ జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మనుగ్రంథమునొనర్చెదను (అని గ్రంథకర్త ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు).

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపఁదలచిన గ్రంథమునం దలిపరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. దేవమానవస్థానరతిర్యగాఖ్య

వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ

వర్గములు గాఁగఁ గూర్తునాహ్వయములందు

నిడుదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు.

4

తా. నేనురచింపఁబోవుఅంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవర్గు, మానవ వర్గు, స్థానరతివర్గు, తిర్యగ్వర్గు, నానార్థవర్గులను నైదువర్గులనురచించెదను. పర్యా

యపదములన్నియుఁ జెలుఁగుపదములుగా నుండును. అర్థమును వివరింపఁట కై అపర్యాయపదములకుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను (అని గ్రంథకర్తచెప్పెను).

[దేవవర్గునందు దేవతలు, వానికిసంబంధించినవి చెప్పఁబడినవి. మానవవర్గునందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపఁబడినవి. స్థావరవర్గునందుఁ గొండలు, చెట్లుమున్నగునచరములను గూర్చిచెప్పఁబడినది. తిర్యగ్వర్గునందుఁ బశుపక్ష్యదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపఁ బడినది. నానార్థవర్గునందు ననేకార్థములయినపదములఁ గూర్చి వివరింపఁబడినది.]

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి

శాలాక్షీప్రాణనాథ ♦ శతమఖముఖది

కృలాభీష్టద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ♦ శ్రీవిశ్వేశా.

5

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణుచేతఁ గొనియాడఁదగినవాఁడవును, కాశీ విశాలాక్షికి మగఁడవును, ఇంద్రాదిలోకపాలుర కోర్కలసీడేర్చువాఁడవును, గొప్పస్వభావముగలవాఁడవు నైన కాశీపురియందు వెలయుచున్న యో విశ్వేశ్వరా! నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము. (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని హెచ్చరించెను).

== దే వ వ ర్గు. ==

✓ సీ. ముక్కంటి యరపది ♦ మోములవేలుపు

మినుసిగఁదయ్యంబు ♦ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్తుఁడు గఱ ♦ కంఠుఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసి ♦ కంటివేల్పు

వలిమలల్లుఁడు మిన్ను ♦ వాకతాలుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱు ♦ వేల్పుతండ్రి

వలరాజుసూడు జక్కులతేనిచెలికాడు

బూచులయెకిమీడు ♦ పునుకతాల్పు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపువేటకాడు

బుడుతనెలతాల్పు వెలియాలపోతుకాతు

తోలుదాలుపు ముమ్మెనవాలుదాల్పు

నాగ భవదాఖ్య లొప్ప (నంధకవిపక్ష).

6

టీ. ముక్కంటి=మూడునేత్రములుగలవాడు, (బ్రహ్మప్రీహినిస
మాసాంతకార్యములు చూపఁజేడి.) బాల. సమా. సూ. చేత 'ముక్కంటి' యని
యయ్యెను.] ఆరపదిమోములవేలుపు=విదుముఖములుగలదేవుడు, మినుసిగ
దయ్యంబు=అకాశమజుట్టుగాగలదేవుడు, మిత్తిగంగ=మృత్యువునకు శ
త్రువు, [మిత్తి-ప్రకృతి, మృత్యువు.] గట్టువిల్లుడు=మేరుపర్వతము ధనుస్సు
గాగలవాడు, [బాల. సమా. సూ. చూ. ముక్కంటి.] కణకంఠుడు=నల్ల
నికుత్తుకగలవాడు, ["అర్భవ్యవహారంబుల దృష్టంబుగ్రాహ్యంబు" బాల. సం
జ్ఞా. 28 సూచేతనిదియనింద్యగ్రామ్యము.] మిక్కిలికంటిదేవర=పాచ్చునేత్ర
ములుగలదేవుడు, బేసికంటివేల్పు=మూడునేత్రములుగలదేవుడు, [మూడు
అనునది బేసిసంఖ్య] నలిమలల్లుడు=మంచుకొండయొక్క (హిమవంతు
నియొక్క) అల్లుడు, మిన్నువాకతాల్పు= [మిన్ను=అకసము, వాక=నది]
అకాశగంగను శిరస్సునధరించువాడు, కొండవీటిజంగము=కైలాసపర్వతము
నివాసముగాగలభిక్షుకుడు, గుజ్జువేల్పుతండ్రి=పొట్టిదేవరయగు విఘ్నేశ్వ
రునిజనకుడు, వలరాజుసూడు = మన్తధునికెఱగుతుడు, జక్కులతేనిచెలి
కాడు=[జక్కులు=యత్తులు, వారికితేలుకుబేరుడు, అతనికిన్నేహి
తుడు.] పుబేరునిన్నేహితుడు, బూచులయెకిమీడు = పితౄచములకుఅధి
పతి, పునుకతాల్పు=బ్రహ్మకపాలధారి, విసపుమేతరి=విషముచిన్నవాడు;
జన్నంపువేటకాడు=దక్షునియాగము ధ్వంసము చేసినవాడు, [విసము
+ మేతరి, జన్నము + వేటకాడు— కర్తృధారయమందు ముసర్జము

నకుపుంపులగు. బా. సంధి. 92 నూ. చేత పుంపు గాగమము.] బుడుతనెల
 తాల్పు = బాలచంద్రుని శిరంబునదాల్చినవాడు, వెలియాలపోతురాతు
 = తెల్లనియాబోతు నెక్కుయోధుడు, తోలుదాలుపు = వ్యాఘ్రచర్మ
 మును ధరించువాడు, ముమ్మెనవాలుదాల్పు = మూడు మొనలుగల ఆయు-
 ధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాడు, నాగక = అను నీయిరుపదికెండు
 ను, అంధకవిపక్ష = అంధకానురునికి శత్రుఁడా! భవత్ ఆఖ్యలు ఒప్పును =
 నీపేళ్ళనడగు. (ఈపద్యములోఁజెప్పిన 22 ను ఈశ్వరునిపేళ్లు.)

నీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ ♦ చుట్టుఁగై దువుజోడు
 పచ్చవిల్తునితండ్రి ♦ లచ్చినుగఁడు
 పులుఁగుతత్తడిరాతు ♦ వలమురితాలుపు
 వెన్నుఁడు కటివేల్పు ♦ వెన్నదొంగ
 నునుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి
 బమ్మదేవరతండ్రి ♦ తమ్మికంటి
 పదివేసములసామి ♦ పసిఁడిపుట్టముదాల్పు
 కఱ్ఱినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. యాలకాపరి వ్రేతలమేలువాఁడు
 పాలకడలల్లుఁడును బక్కిఁజాలుజేఁడు
 తేయుఁబవలును జేయుకన్దోయివాఁడు
 మామమా మన హరి యొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ). 7

టీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ = రాక్షససమూహములకు శత్రువు, చుట్టుఁ
 గైదువుజోడు = గుండ్రనియాయుధమును (నుదర్శనమును) దాల్చు వీరుఁడు,

() మూలములో నీకుండలమున నుంచఁబడిన పదములు పర్యాయ

[చుట్టు + కై దువు-చుట్టుఁగైదువు, సమాసమున నుదంతస్త్రీసమంబులకుఁ బరువసరశములు పరములగునపుడు నుగాగమంబగు. బా. సంధి. 25 నూ. యోధశబ్దమునకు వికృతి-జోదు.] పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లుగల మన్న భునికిఁదండ్రి, లచ్చిమగఁడు=లక్ష్మీకి భర్త, (లక్ష్మీ-వికృ, లచ్చి.) పులుఁగు తత్తడిరౌతు=గరుడవాహనము నెక్కడివీరుఁడు, వలమురితాలుపు=పాంచజ న్యమనుశంఖమునుధరించువాఁడు. వెన్నుఁడు=(విఘ్నశబ్దభవము) అంతటవ్యాపించువాఁడు, కటివేల్పు=నల్లనిమేనిచాయగలదేవుఁడు, వెన్నదొంగ=(కృష్ణాపతారంబున గోపికల యిండ్లయందు) వెన్న నపహరించినవాఁడు, *ను నుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి=మృదువైనవాయువును భక్షించె ఁడు శేషతల్పమునందుఁ బరుండు దొర, బప్పుదేవతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికిఁ దండ్రి, తమ్మికఁటి = కమలములఁబోలు కన్నులుగలవాఁడు, పదివేసముల సామి=దశాపతారము లెత్తినదేవుఁడు, (సామి-ప్రకృ, స్వామి. వేసము-ప్రకృ, వేషము) పసిఁడిపుట్టముదాల్పు = పీతాంబరము ధరించినవాఁడు, కఱ్ఱినెచ్చెలి=అర్జునునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడు, (నెఱ + చెలి = నెచ్చెలి) తరిగట్టుదారి=కవ్వపుఁ గొండను (మందరపర్వతమును) మోసినవాఁడు, ఆల కాపరి=పసులను మేఁపినవాఁడు, (ఆవు-బహు. ఆవులు-లేక ఆలు. బహు వచనము పరంబగునపు డావు ప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు లోపంబగు బా. సంధి. 21 నూ. చేత ఆవుశబ్దమున కంత్యవర్ణలోపము.) వ్రేతలమేలు వాఁడు=గోపికాస్త్రీలను రక్షించువాఁడు, పాలకడలల్లుఁడు=లక్ష్మీదేవికిఁ దండ్రియైన క్షీరసముద్రున కల్లుఁడు, పక్కిఁడాలుతేఁడు=గరుడధ్వజము గలవాఁడు, రేయుఁబవలును జేయుకన్దోయివాఁడు=నిశాకరదినకరులు (చంద్ర సూర్యులు) నేత్రములుగాఁ గలవాఁడు.

* మామమామ=మామ యగు సముద్రమునకు మామ—అనన్ (శ్రీమహేశా) హరి ఒప్పును. ఈ 22 పదములును విష్ణువుపేళ్లు.

✓ సీ. పక్కిడాల్వేలుపు • పొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డంచతేజీనెక్కి • యాడురాతు
మనెడుప్రాద్దులనొసళ్ళను వ్రాయుదేవర
చదువులవేలుపు • జన్నిగట్టు
తెలిదమ్మిగద్దియఁ • గొలువుండురాయఁడు
నిక్కపుజగమేలు • నేర్పుకాఁడు
కడుపుబంగారుబొమ్మనముఁ జేసినమేటి
పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి • నలుమొగంబులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకు • వెలఁదిమగఁడు
తాత బమ్మ యన విధాతనామము లొప్పు
(నఘపనాశ యీశ • యభ్యకేశ).

8.

టీ. పక్కిడాల్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁడు=గరుడధ్వజుడైనవిష్ణువు
యొక్క నాభికమలంబునందుఁబుట్టినచిన్న బిడ్డఁడు, అంచతేజీనెక్కియాడు
రాతు=హంసవాహనారూఢుఁడు, మనెడుప్రాద్దులనొసళ్ళను వ్రాయుదే
వర=మానవులజీవితకాలమును మోములందు వ్రాసెడువేల్పు, చదువులవే
లుపు=విద్యలకుఁ బ్రభువు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమునుదాల్చినవాఁడు, తె
లిదమ్మిగద్దియఁగొలువుండురాయఁడు=తెల్లనితామరపువ్వు అనెడు సింహాసన

* మామమామ యెట్లనఁగా—లక్ష్మీదేవి సముద్రమునఁబుట్టినదిగనుక విష్ణు
వునకు సముద్రుఁడు మామ యయ్యె. విష్ణుఁడు తనపాదములందుఁ బుట్టిన

మందుఁగూర్చుండు ప్రభువు, నిక్కపుజగమేలునేర్చుకాఁడు=సత్యలోకము నుబాలించెడి ప్రభువు, కడుపుబంగారు బొక్కసముఁ జేసినమేటి=హిరణ్యగర్భుఁడు, పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి=జగడమే యాహరముగాఁ గలిగిన నారదునికిఁ దండ్రి, నలువ=నాలుగునోళ్లుగలవాఁడు [నాలుగువాతులుగల వాఁడు=నలువ. బహుప్రీహి... బా. సమా. 22. నూ. చేతసమాసాంతకార్యముగలిగినది.] తచ్చిచూలి=విష్ణువు నాభికమలమునందుఁబుట్టినవాఁడు. నలుమొగంబులవేల్పు=చతుర్ముఖుఁడగుదేవుఁడు, వేల్పుపెద్ద=దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు, పలుకువెలఁదిమగఁడు=వాక్కులదేవియగుసరస్వతీదేవికిభర్త, తాత = పితామహుఁడు, బమ్మ[బ్రహ్మశబ్దభవము.] ఈగ్రంథము బ్రహ్మదేవునిపేర్లు.

తే. గల్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలఁది

యేనుఁగులగొంగతత్తడి ♦ నెక్కుదంట

సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన జగము

తల్లి యన గౌరిపిల్లొప్పు ♦ (ధర నుమేశ). 9

టీ. గల్లరాయనిపట్టి = పర్వతరాజగు హిమవంతునికూతురు, ముక్కంటివెలఁది=ప్రీతేత్రునిభార్య, ఏనుఁగులగొంగతత్తడి నెక్కుదంట=ఏనుఁగులకు విరోధియైన సింహమునెక్కెడుధీరురాలు, సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన=భర్తయొక్క యర్థాంగమును గ్రహించిన యాఁడుది, [సామేను=సగముదేహము.] జగముతల్లి=లోకముయొక్కతల్లి-అను ఈ గ్రంథము పార్వతికిఁ జేర్చు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ♦ పచ్చవిల్లు

తల్లి కఱివేల్పునిల్లాలు ♦ తల్లితల్లి

కడలికూతురు సిరి లిబ్బి ♦ పడఁతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ్రీయొప్పు ♦ (మృగధరాంక). 10

టీ. లచ్చి [లక్ష్మీశబ్దభవము.] కలుములజవరాలు=సంపదలుగలయాఁడుది, పచ్చవిల్లుతల్లి=మన్నఘనితల్లి, కఱివేల్పునిల్లాలు=విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి=తల్లి

యైనగంగకుఁ దల్లి, కడలికూతురు=సముద్రునికూతురు, సిరి శ్రీశబ్దభ సము.), లిబ్బిపడఁతి=నిధులంసుండుదేవత, తన్నియంటిగరిత=కమలనివాసిని యగునాఁడుని-అను నీ యు లక్ష్మీకి నామములు.

క. తలవాఁకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది ♦ పొత్తముముత్తో

నలువపడఁతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు ♦ (ధర) వాణి (శివా). 11

టీ. తలవాఁకిటను మెలంగెడుపొలఁతుక=శిరస్సునకు ద్వారమైన నోటియందు సంచరించెడు స్త్రీ, పలుకులవెలంది=వాక్కుల కధిదేవతయగుప డుచు, పొత్తముముత్తో=పుస్తకములందువెలయునట్టిముత్తెదన, నలువపడఁ తి=బ్రహ్మదేవునిభార్య, కలుములపైదలికోడలు=సంపదలకధిదేవతయగు లక్ష్మీ దేవికిఁగోడలు. [లక్ష్మీపుత్తుఁడుబ్రహ్మ; బ్రహ్మకు భార్యయగుటచే లక్ష్మీకిఁ గోడలు.] ఈ ౫ ను సరస్వతికిఁ బేర్లు.

సీ. ఇద్దఱుతల్లుల ♦ ముద్దుబిడ్డఁడు పని

చెఱుపులదొర చేట♦చెవులవేల్పు

నంకరలొండంబు ♦ వాఁడేనుఁగుమొంగంబు

దేనర పాఁపజంఁదెములమేటి

మొక్కువారలపనుల్ ♦ చక్కజేసెడుసామి

గఱికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు

ముక్కంటిపండుల ♦ మెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కంటిగారాబు♦ముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు ♦ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాఁడు కొక్కుతేజిరౌతు

గుజ్జవేలు పొంటికొమ్మదేవర వెన
కయ్య యన వినాయకాఖ్య (లీళ).

టీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు=గంగాపార్వతులకిద్దఱునఁ బ్రే-
పుఁబుత్తుఁడు, పనిచెఱుపులదొర=కార్యవిఘాతము చేయునేపుఁడు, చె-
వులవేల్పు=చేటలపఠె వెడల్పయిన చెవులుగలదేవుఁడు, వంకరతోండఁ-
వాఁడు=వంకరగానుండఁతోండముగలవాఁడు, ఏనుఁగుమొగంబుదేవర=
సక్తముగలదేవత, పాపజం చెములమేటి=పాములే యజ్ఞోపవీతముగాఁ-
ల్పుప్రభువు, మ్రొక్కువారలపనులో చక్కఁజేసెడుసామి=తన్నుఁగొల్పు-
రికార్యములనుకూలపఱచుదేవుఁడు, గఱికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు=గఱ-
పూజకు మెచ్చుకొనెడుగొప్పదేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కెడు-
డీఁడు=ఔంకాయలనుదినెడువాఁడు, ముక్కంటిగారాజుముప్పుపట్టి=త్రి-
శ్రుండగునీశ్వరునికి మిక్కిలి యిష్టుడగుకుమారుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు-
లంబోదరుడగుదేవుఁడు; పిళ్ళారి, కుడుములతిండికొండు=కుడుములు ది-
వాడు, కొమ్మలేజరౌతు=మాషకవాహనము నెక్కుదేవుఁడు, గుజ్జవే-
పు=పొట్టిదేవుఁడు, ఒంటికొమ్మదేవర=ఒకదంతముగలదేవుఁడు, వెనకయ్య
ఈ గరి ను వినాయకుని పేర్లు.

సీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ ♦ దినువారువముకౌతు

గట్టలయెకిమిని ♦ పట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లాగ్గరుతల్లులకొమరుండు

గాడుపుసంగడికానికొడుగు

పుంజుదాలుపు వేలుపులతేనిదళవాయి

జంటముమ్మాముల ♦ దంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుదిట్ట

రెండొలుచేతుల ♦ దండిమగఁడు

తే. వేలుపుల మూఁక పేరిటి వెలఁదినుగఁడు
 వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్య వెనుకవాఁడు
 కొమరుసా మన సేనాని కొమరుమిగులు
 (విగతభవపాశ కాశీని వేశ యాశ).

టీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ దినువారువము రౌతు = గొప్పసర్పములవెడు
 కబళమును మ్రింగునట్టి నెన్ని నెక్కు యోధుఁడు [మయూరవాహనుఁడు],
 గట్టులయొకిమీనిపట్టిపట్టి = పర్వతరాజపుత్రి యగు పార్వతికిఁ బుత్రుఁడు,
 తెల్లచూలు = తెల్లనందుఁబుట్టినవాఁడు, ఆర్దురుతెల్లులకొమరుఁడు = పట్కూ
 త్తకలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపుసంగడికొనికొడుకు = వాయుసఖుఁడగు
 అగ్నికిఁ బుత్రుఁడు, పుంజుదాలుపు = కోడిపుంజు ధ్వజమునందు ధరించిన
 వాఁడు, వేలుపుల తేని దళవాయి = ఇందుని సేనాధిపతి, జంటముమ్మైముల
 దంటవేల్పు = అఱిముఖములు గలదేవతోత్తముఁడు, కొంచగుబ్బలి ప్రక్కలిం
 చినబలుదిట్ట = గొరించపర్వతంబును బగులఁగొట్టిన బలవంతుఁడు, రెండాలు
 చేతుల దండిసుగఁడు = పండ్రెండుచేతులు గలధీరుఁడగు పురుషుఁడు, [రెండా
 లులు = పండ్రెండని యర్థము. ఇట్లే, జంటమూఁడులు = రెండుమూఁడులు,
 అఱి అని యర్థము.] వేలుపులమూఁక పేరిటివెలఁదినుగఁడు = దేవసేనయను
 కాంతకు భర్త, [వేలుపులమూఁక అనఁగా దేవసేన అని సంస్కృతమున
 పర్యాయపదము. పద, తదర్థములకు నభేదము.] వేలుపుగమికాఁడు = దేవ
 తలసేనాధిపతి, వెనకయ్య వెనుకవాఁడు = వినాయకునితమ్ముఁడు, కొమరుసా
 మి - క్రమారస్వామిశబ్దవికృతి.] ఈ ౧౪ ను కుమారస్వామికిఁ బేర్లు.

సీ. అలరువిల్తుండు కన్ములవిల్తుండును గమ్మ
 విలుకాఁడు చక్కెర వింటివాఁడు
 చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుండు
 నెడవిల్తుండును బచ్చవిల్తుఁ డించు

విల్లుదాలుపు తుంటు విలుకాడు తియ్యవి
 ల్కాడును జమిలిముక్కాలినారి
 విలుకాడు చౌవంచములుకులుగలదంట
 రాచిల్ల నెక్కెడు రాయకౌతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల మేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు మరుడు లచ్చి
 కొమరుడను పేళ్ల నొప్పును గుసుమధన్వి
 (విగతభవపాశ కాశీని వేశ యాశ). ✓

1

టీ. అలరువిల్తుండు = పుష్పములుధనుస్సుగాఁగలవాఁడు, కన్నులవిల్లు
 డు = గణపులధనుస్సుగలవాఁడు, కమ్మవిలుకాడు = తియ్యనిధనుస్సుగలవా
 డు, చక్కెరవింటివాడు = పంచదార నొసఁగు ధనుస్సు గలవాఁడు, చె
 కువిలుకాడు = చెఱకుగడ ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు, కెంజిగురులవిల్తుండు
 = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్ళు విల్లుగాఁగలవాఁడు, [కెంపు + చిగురు - పాత్రాదిగముః
 నాద్యక్షరశేషము, కెం + చిగురు = అనుస్వారము ద్రుతతుల్యముగాన పరుః
 మునకు సరళాదేశము. కెంజిగురునియాయెను.] వెడవిల్తుండు = చులకనిధనుస్సు
 గలవాఁడు, పచ్చవిల్తుండు = పచ్చనిధనుస్సుగలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు =
 చెఱకుగడ ధనుస్సు ధరించువాఁడు, తుంటువిలుకాడు = చెఱకుతుంట విల్లు
 గాఁగలవాఁడు, తియ్యవిల్కాడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, జమిలిముక్కా
 నారివిలుకాడు = ఆఱుకాళ్ళు గలపురుగులు (తుమ్మెదలు) అల్లెత్రాడుగా
 గలధనుస్సుగలవాఁడు, (జమిలిముక్కాళ్ళు = రెండుమాళ్ళకాళ్ళు - ఆఱుకా
 ఱ్ళు.) చౌవంచములుకులుగలదంట = విదుభాణములుగలయోధుఁడు, రా
 ల్కనెక్కెడురాయకౌతు = శ్రేష్ఠమగుచిలక నెక్కెడు మేటివీరుఁడు, మీన
 మొసలిసిడంబులమేటి = చేపలు మొసళ్ళు ధ్వజమునందుఁ గలదిట్టరి, చం

మరుఁడు, [స్వరశబ్దభవము.] లచ్చికొమరుఁడు=లక్ష్మీదేవియొక్క పుత్రుఁడు;
అను నీ ౧౯ యను మన్తధుని పేర్లు.

నీ. చలువలతేఁడు వెన్నెలతేఁడు రేతేఁడు
జాబిల్లి రేవెల్లు ♦ చందమామ
శమ్ములపగవాఁడు ♦ కమ్మవిల్తునిమామ
కలువలతేఁడు పాల్కడలిపట్టి
జక్కనకవవిష్ణు ♦ ముక్కంటితలపువ్వు
చుక్కలదొర ప్రొద్దుజోడుకోడె
తపసికన్వాస బిత్తరిజింకతాలుపు
కటివేల్పుడాకన్ను ♦ కడలి నెన్న

తే. పంటపైరులయెకిమిఁడు ♦ పంటదంట
చాకములపాళ్ల తెలిముద్ద ♦ చలి నెలుంగు
వేలుపులబువ్వ చీకటి నేలువిత్తు
యనంగఁ జంద్రువే స్పృహ ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. చలువలతేఁడు=చల్లదనముగలరాజు, వెన్నెలతేఁడు=వెన్నెల
కథనము, రేతేఁడు=నిశానాగుఁడు, జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి) అందమైన
బింబము, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చందమామ, [చంద్ర
మన శబ్దభవము.] శమ్ములపగవాఁడు = కమలములకు విరోధి, కమ్మవిల్తుని
మామ=మన్తధునికిమామ, కలువలతేఁడు = ఉత్పలములకురాజు, పాల్క-
డలిపట్టి=క్షీరసముద్రునిపుత్రుఁడు, జక్కనకవవిష్ణు = చక్రవాకమిశ్రున
మును వియోగపఱచువాఁడు, [రాత్రిపూట చక్రవాకదంపతులు గలిసి
యొండవు.] ముక్కంటితలపువ్వు=ఈశ్వరునిశిరోభూషణ మయినవాఁడు,
చుక్కలదొర=నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుజోడుకోడె = సూర్యునితోసగూ-
నుడగు వీరుఁడు, తపసికన్వాస=అత్రుమనీంద్రునియొక్క నేత్రమునఁ

కఱివేల్పుడాకన్న = విష్ణువుయొక్క యెడమనేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమునందలివెన్న, (పాలసముద్రము చిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేత పర్ణమును బట్టి వెన్నయని చెప్పబడియె.) పంటపైరుల యెకిమీఁడు = సస్యములకు రాజు, జంటదంటచౌకములపాళ్ళతెలిముద్ద = పదునాఱు కళలుగల తెల్లని బింబము, [జంట = రెండు, దంట = రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండు రెండులు నాలుగు-నాలుగునాలుగులుపదునాఱు] చలివెలుంగు = చల్లనికిరణములు గలవాఁడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతల కాహారమైనవాఁడు, [చంద్రుని కళలలో 15 కళలను దినదిన మొక్కొక్కదేవత పానము సేయుచున్నదని శ్రుతి.] చీకటివేరువిత్తు = చీకటిని బోగొట్టువాఁడు, నెల-అనునీ 24 ను చంద్రునిపేళ్ళు.

నీ. వెన్ననివలకన్న ♦ వేడివేలుపు ప్రొద్దు

తొవలరాయిడికాఁడు ♦ పవలు సేయు

వేలుపు పచ్చగుఁజ్జాళివజీరుండు

వేడివెలుంగు రేవెల్లుజోడు

జంటాఱుమేనులసామి చీకటిగొంగ

యెఱ్ఱనివేలుపు ♦ నివముసూడు

చదలుమానికము ప్రాజదువులపెట్టియ

యేడుగుఱ్ఱములతే ♦ రెక్కుజోడు

మువ్వేలుపులయిక్క ♦ మొక్కులదేవర

గాములతోఁడు జక్కవలతోఁడు

వేయిచేతులతోఁడు ♦ వెలుంగులయెకిమీఁడు

చెయువులసాకిరి ♦ చాయమగఁడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్గంటిమగఁడు

పోర నీలైడుమొనగాండ్లు ♦ పోవుదారి

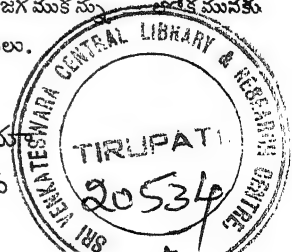
జగముచుట్టంబు జమునయ్యజగముకన్ను

నాగ సూర్యునివే ల్కొప్పు ♦ (నాగభూష).

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను=విష్ణువుయొక్కకుడికన్నెననవాడు, వేడివేలు
పు=తైత్తియముగలదేవుడు, ప్రాద్దు, [బ్రహ్మశబ్దభవము.] తొవలరాయిడికా
డు=కలువలకువిరోధి, పవలునేయువేలుపు=దినకరుడు, పచ్చగుట్టాలవజీరుం
డు=పచ్చగుట్టములనెక్కడిరాతు, వేడివేలుంగు=వేడికిరణములు గలవా
డు, రేవెల్లజోడు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించుచుండు నికిసమానుడు, జం
టాటుమేనులసామి=ద్వాదశాత్తుడు, చీకటిగొంగ=చీకటినిబోగొట్టుదే
వుడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు=ఎఱ్ఱనిదేహముగలదేవుడు, ఇనమునూడు=మంచునకు శ
త్రువు, చదలుమానికము=అకాశమునకురత్నము, ప్రాజయపులపెట్టియ=వేద
ములకునికిపట్టు, ఏడుగుట్టముల తేరెక్కుజోడు, మువ్వేలుపులయిక్క=త్రిమా
ర్తులకుఁదానిరమైనవాడు, మొక్కులదేవర=నమస్కారములకుఁబ్రియుడ
యినదేవుడు, గాములతేడు=గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేడు=చక్ర
వాకములకధిపతి, వేయిచెతులతేడు=సహస్రకిరణుడు, వెలుగులయొకిమీ
డు=వెలుతురులకన్నిటికిఁ బ్రభువు, చెయువులసాకిరి=కర్తలకు సాక్షిభూతు
డు, చాయమగడు=ఛాయాదేవికిఁబెనిమిటి, మింటి తెరువరి=అకాశమునదిరు
గుబాటసారి, తప్పివాలంటిమగడు=పద్మనియనుకొంతకునాథుడు, పోరనీలై
డుమొనగాండ్రుపోవుదారి=యుద్ధమునఁ జచ్చినవీరులుస్వర్గలోకమునకుఁబో
వుమార్గమైనవాడు, [యుద్ధమునఁజచ్చినవీరులును, యోగులును సూర్యమండ
లమును భేదించికొని స్వర్గమునకుఁబోవుదురని శ్రుతి.] జగముచుట్టంబు=లోక
బాంధవుడు, జమునయ్య=యమునకుఁదండ్రీ, జగముకన్ను=జగమునకు
నేత్రము అను ౨౯ యును సూర్యునికి నామములు.

సీ. చట్టుపల్దెగ గట్లఁ ♦ గొట్టెడుజెట్టి ను
అంచులవాలు చేమించుజోడు

దుగబొట్లపిఱిడి యైదుకనుంగవలవేల్పు

పాటుతపసియింటి ♦ పంచకోడి

యొడలిచూపొడయఁ జెక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ

నిక్కువీనులజక్కి ♦ నెక్కురొతు

తెల్లయేనుఁగు నెక్కి ♦ తిరిగెడుదొర తూర్పు

మాగాని యేలెడుమణియకాఁడు

తే. జమిలిచౌపంచపదులు జన్మములు నేని

నట్టివేలుపు సోమాసి ♦ పెట్టుఁజెట్టు

పొట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు

నాఁగ నింద్రునిపే ల్బొప్పు (నాగభూష).

17

టీ. చట్టుపల్ చెగగట్లఁగొట్టెడు జెట్టి=పర్వతములయొక్క తెక్కలను
 ఛేదించినదిట్టరి, నూఱించులవాలచేమించుబోదు=నూఱించులుగల వజ్రయు
 ధమునుజేతఁదాల్చినయోధుఁడు, దుగబొట్లపిఱిడి యైదుకనుంగవలవేల్పు=
 సహస్రనేత్రుఁడు, [దుగబొట్లపిఱిడియైదుఅనఁగా ఐదునూలు - రెండు
 శున్నలువెనుక గలయైదు=500, వానికవలు=వానిజత-500 + 2=1000వేయి]
 పాటుతపసియింటి పంచకోడి = గౌతమునియాశ్రమంబునఁ గోడిరూపము
 నెత్తినవాఁడు, ఒడలిచూపొడయఁడు=దేహమంతయుఁ గన్నులుగలదొర, ఎ
 క్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ=మేఘములెవాహనముల గాగల నేర్పుకాఁడు,
 [ప్రోడ=వికృ, ప్రోడ.] నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురొతు=నిక్కుచెవులవాహన
 మును [ఉచ్చైశ్చ్రీవ మనుగుఱ్ఱమును] ఎక్కునట్టిదిట్టరి, తెల్లయేనుఁగు నెక్కి
 తిరిగెడుదొర=విరావతమునుగ జమునెక్కి సంచరించెడు ప్రభువు, తూర్పుమా
 గానియేలెడుమణియకాఁడు=తూర్పుదిక్కునుబాలించెడి యుద్యోగస్థుఁడు
 జమిలిచౌపంచపదులుజన్మములు నేనినట్టివేలుపు = నూలుయాగములు చేసిఁ
 దేవుఁడు. [జమిలి=రెండు, చౌపంచ=ఐదు, రెండుఐదులు=పది, పదిపదులు=
 నూలు.] సోమాసి పెట్టుఁజెట్టు=సోమయాజులపాలిటికల్పవృక్షము, పొట్టికై

మృదుగల్గినయట్టివేల్పు=వామనునిఁడమ్మునిగఁ గలవాఁడు అను నీ ౧౨ ను ఇందునిపేళ్ళు.

౩. నీరుపాప గాలి ♦ నచ్చెలి యన్నింటి

తిండికాఁడు కప్పుఁ ♦ చెరువుజాడ

యంటరానివేల్పు ♦ జంటమోములసామి

యగ్ని యనఁగ నొప్పు ♦ ననలుఁ (డీశ). 18

టీ. నీరుపాప=నీటియందుఁబుట్టినబిడ్డఁడు, గాలినెచ్చెలి=వాయుసముద్రము, అన్నింటితిండికాఁడు=సర్వభక్షకుఁడు, కప్పుఁచెరువుజాడ=నల్లనిమార్గముగలవాఁడు [కృష్ణవర్త], అంటరానివేల్పు=తాఁకుటకువీలుపడనిదేవుఁడు. జంటమోములసామి=రెండుముఖములుగలవేలుపు, అగ్ని [అగ్నిశబ్దభము.]

ఈ ౩ ను అగ్ని హోత్రుని నామములు.

శ్లో. జముననైదోడు పెగెరులసామి జముఁడు

ప్రొద్దుకొమరుఁడు గుచెతాల్పు ♦ పోతుజిక్కి

దెక్కియాడెడుబలురౌతు ♦ దక్కిణంపు

సామి యన నంగకుం యొప్పు ♦ (గ్రీగుహేశ). 19

టీ. జముననైదోడు=యమునకుఁ దోఁబుట్టినవాఁడు, పెగెరులసామి=పిత్తిదేవతలకుఁ బ్రభువు, జముఁడు, [యముఁడు-వికృ, జముఁడు.] ప్రొద్దుకొమరుఁడు=సూర్యునికొడుకు, గుచెతాల్పు=గుచెనుధరించినవాఁడు, పోతుజిక్కి=నెక్కియాడెడుబలురౌతు=మన్నపోతు నెక్కిడిబలిమిగలదిట్టరి, దక్కిణంపుసామి=దక్షిణదిశ నేలవాఁడు- ఈ ౩ ను యమునినామములు.

౪. మూలములదోడు మూలకలములదోడు

యెన్నఁడు నొలను ♦ దింజిపోగు

రక్కసుండు నల్ల ♦ ద్రావువాఁడనఁగను

నిర్మతిచేళ్లు నెల్లు ♦ (నీలకంఠ).

టీ. మూలతేఁడు=నిర్వృతిమూలకధిపతి, సోఁకుమూఁకలతేఁడు=రాక్షసులనేనలకురాజు, రేద్రిష్టురేఁడు=రాత్తులందుఁదిరుగువాఁడు, పొలనుదిండిపోతు=మాంసమునుదినువాఁడు, రక్కసుఁడు [రాక్షసశబ్దభవము] నల్లద్రావువాఁడు=రక్తపానము చేయువాఁడు ఈలను నిర్వృతికిఁజేళ్ళు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి ♦ మెయితాలుపులసామి

వల్లెత్రాడుదాల్చు ♦ నీళ్లరాయఁ

డేటిబోఁటిమగల ♦ యెకిమిఁడు పడమటి

దొర యనంగ నొప్పు ♦ వరుణుఁ (డీశ).

21

టీ. మేటిసీరుచూలి మెయితాలుపులసామి=విస్తారజలముగలసముద్రమునందుఁబుట్టినదేహములగల జలజంతువులకుఁతేఁడు, వల్లెత్రాడుతాల్చు=పాశమనెడు ఆయుధముఁదాల్చినవాఁడు, నీళ్లరాయుఁడు=రసాధిపతి, ఏటిబోఁటిమగలయెకిమిఁడు=నదులకుభర్తలైనసముద్రములకురాజు, పడమటిదొర=పడమటిదిక్కునేలెడిరాజు-ఈలను వరుణునికిఁజేళ్ళు.

సీ. వడిగలజింకత ♦ న్నడి నెక్కునెఱరాతు

మేటిసాములమేత ♦ నీటితాత్ర

యొడలితాల్పులపిండు ♦ కుసు రగుబలియుండు

సోఁకుదయ్యము మింటి ♦ చూలి గాలి

కరువలి తెమ్మెర ♦ గాడ్పు పయ్యర యొంటి

మ్రాకులపెనుముప్పు ♦ మబ్బువిప్పు

సురటివీవులబుట్టు ♦ సుడిగొట్టు చలినట్టు

బక్కవారలపెను ♦ బాద యీఁద

తే. అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని ♦ నిబ్బరంపు

గబ్బిగుబ్బలచెమటల ♦ యు బ్బడంచు

గబ్బి నాఁ జను మారుతాఖిలు (మహేశ). *

22

క. మరుదాఖి లొప్పుచుండును

ధర వినుచూలి యన సోఁకు ♦ దయ్య మనం బ

య్యెర యన గొట్టన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ ♦ గాలి యనంగన్.

23

టీ. పడిగలజింత త్తడి నెక్కు నెఱరౌతు=వేగము గలలేడి యనువాహ
నము నెక్కిడి నేర్పరి యగుదిట్టరి, మేటిపాములమేత=శ్రేష్ఠము లగుపా
ములకు ఆహార మైనవాఁడు, నీటితాత=ఉడకములకుఁదాత, ఒడలితాల్పుల
పిండు కును రగు బలియుండు=దేహధారులకుఁ బ్రాణ మైనబలిమి గలవాఁ
డు, సోఁకుదయ్యము=స్వర్భగుణము గలదేవుఁడు, మింటిమాలి=ఆకాశంబునఁ
బుట్టినవాఁడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటి మ్రాకుల
పెనుముప్పు = ఒంటరిగానున్నచెల్లకు మిక్కిలిబాధ గలిగించునది, మబ్బు
విప్పు=మబ్బులను జెదరఁగొట్టునది, సురటిపీపులఁ బుట్టు=సురటి పీచుటచేఁ
బుట్టినది, సుడిగొట్టు=గుండ్రముగా వీచునది, చలినట్టు=కీతమున కునికిపట్ట
యినది, బక్కవారల పెనుబాద = కృశించినవారికి మిక్కిలి బాధకరుఁడు,
ఈఁద, అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని నిబ్బరంబు, దెబ్బపోయి నలయిక ప్రబ్బు
జోంట్ల, గబ్బిగుబ్బలచెమటలయుబ్బడంచుగబ్బి=అశ్చర్యకరములైన మన్తధు
నిబాణముల ప్రహారమువలన నలత నొందినయువతులయొక్క గొప్పస్తనముల

* ఈసీసపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన పర్యాయపదములనే వెనుకటి కంద
మునందును జెప్పినాఁడు. ఏవో రెండుపదములుమాత్రము చేర్చఁబడినవి. అవి
కేవలపద్యపూరణార్థము చేర్చఁబడినవి గాన మరల వానిని అర్థమునందు వ్రాయ
లేదు. కాబట్టి పర్యాయపదములు ౧౨ అనుటనరి. అందును ఒక దీర్ఘ సమాస
పదమొక్కటి కానఁబడుచున్నది. అది పర్యాయపద మనుట యుక్తముగాఁ
చోచలేదు. పాదపూరణార్థమనియే చెప్పవచ్చును.

మీది యొక్కవచెమటఁ బోగొట్టునేర్పరి, వినుచూలి=అకాశమునఁబుట్టఁ
దేవుఁడు, గొట్టు-ఈ ౨౦ ను గాలికి బేర్లు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కెలిక చాగకాఁడు ♦ జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు మానిసి

నెక్కెడువాఁడనఁగ జను ధ♦నేశుం (డభవా). 2

టీ. ముక్కంటియనుఁగుజెలి = ఈశ్వరునికిఁ బ్రాణస్నేహితుఁడు, వడ-
క్కెలిక = ఉత్తరదిక్కు నేలెడిప్రభువు, * చాగకాఁడు = ధనమొసఁ
వాఁడు, జక్కులదొర=యత్తులకు రాజు, బల్ రొక్క మెకిమీఁడు=ఎక్కు-
కలిమికి రాజు, మానిసి నెక్కెడువాఁడు=నరవాహనుఁడు - ఈ ౨ ను కు-
రునినామములు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు కడదెనం గాపరి యా

యొడయుండు పాఁపతొడవుల

నిడియెడివేల్పునఁగ నొప్పు ♦ నీశానుఁ డిలన్. 2

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి = రొక్కము గలవేల్పునకు (కుబేరునకు
మిత్రుఁడు, జడముడిజంగంబు = జడలను దాల్చినబిచ్చగాఁడు, కడదెన
గాపరియా యొడయుండు = కడపటిది క్కునుశిశాన్యదిక్కునేలెడిప్రభువు
పాఁపతొడవుల నిడియెడివేల్పు=నాగభూషణుఁడగుదేవుఁడు - ఈ ౪ న
ఈశానునిపేరులు.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు ♦ గుడి నా వెలయున్

దేవ శ్ల న జేజే లనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ ♦ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవశంబు (దేవాలయశబ్దభవము.) గుడి, ఇవి 3 ను దేవాలయములకుఁ బేరులు. దేవశ్లు - (దీనికి ఏకవ, దేవర) జేజేలు, వేలుపులు - అను 3 ను దేవతలకుఁ బేరులు.

ఆ. క్షితిని బేళ్లు డనరు ♦ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపతేఁడు వెన్ను ♦ పాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ ♦ దడవులనిడుపఁడు

చిలువతేఁ డనంగ ♦ శేషునకును.

27

టీ. సీద్రంపుఁబెద్ద = కుబుసము గలగొప్పవాఁడు, బల్పాపతేఁడు = పాములపెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు = విష్ణువుయొక్క సెజ్జయైనవాఁడు, పుడమితాలుపు = భూమిని మోయువాఁడు, తడవులనిడుపఁడు = చిరకాలజీవి, చిలువతేఁడు = పాఁపరాజు - ఈ ౩ ను అదిశేషునకుఁ బేరులు.

క. మరునయ్య తేజి పులుఁగుల

దొర పాములవేటకాఁడు ♦ తూరుపునాడేల్

దొరబువ్వఁ గొన్నలావరి

గరుటామంతుఁ డన నొప్పు ♦ గరుడం (డభవా). 28

టీ. మరునయ్య తేజి = మన్మథునితండ్రి యగువిష్ణువునకు వాహనము, పులుఁగులదొర = పక్షిండు, పాములవేటకాఁడు = పన్నగశత్రువు, తూరుపునాడేలదొరబువ్వఁ గొన్నలావరి = పూర్వదిశను బాలించుదేవుఁ డగు నిందు నియాహారం బగునమృతమును దెచ్చినబలవంతుఁడు, గరుటామంతుఁడు - ఈ ౫ ను గరుత్మంతునిపేళ్లు.

ఆ. నల్ల వలువతొల్పు ♦ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న ♦ వెట్రినీళ్ల

మేలువాఁడు దుక్కి-వాలుదాలుపు తాటి

పడగ వాఁడనంగ ♦ బలుఁడు (రుద్ర).

29

టీ. నల్లవలువతాల్పు = నల్లనిబట్టఁదాల్చినవాఁడు, తెల్లనిమైదంట = తెల్లని
దేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యగ్రజాఁడు, వెట్టినిల్లమేలు
వాఁడు = మద్యపానమునం దాసక్తి గలవాఁడు, దుక్కి-వాలుదాలుపు =
నాగేలాయుధముగాఁ గలవాఁడు, తాటిపడగవాఁడు-ఈలను బలరాముని
పేరు.

క. పడముడి యనఁగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండుబేళ్ల ♦ గుఱ భీమునకుం

బుడమిం గఱి యనంగ

వృడి యన వివ్వఁచుఁడనంగ ♦ వాసవి (యీశా). 30

టీ. పడముడి, గాడుపు కొడుకు = వాయువుత్పాదించు-ఈరెండును భీముని
నికిఁ బేరులు. కఱి, కవ్వడి = ఇరు గేలను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు, [కఱ
+ పడి-అందఱుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యంబులు. బాల
సంధి. 42 నూ. చే నిపాతము.] వివ్వచ్చుడు - [బీభత్సశబ్దభవము.] ఈ 3 న
అర్జునునికిఁ బేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పర ♦ వీది యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను ♦ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కల ♦ తెరువు బయలు

గాడ్పుతండ్రి న నభ మొప్ప ♦ (గరళకంఠ). 31

టీ. వేలుపులత్రోవ = దేవతలు సంచరించుమార్గము, ఉప్పరవీది = పైసండు
మార్గము, అకసంబు, (అకాశశబ్దభవము.) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను;
చదలు, నింగి, దివి, (ద్యుశబ్దభవము. ద్యుహృచ్చబ్దంబులకు దివి భువి యగు
బా. తత్స. 84 నూ. చే “దివి” యని నిపాతము.) మొయిలుదారి = మేఘ
మార్గము, చుక్కల తెరువు = నక్షత్రమార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి =
వాయువుతండ్రి - ఈ ౧౨ ను అకాశమునకుఁ బేరులు.

తే. నెలయు ధరణిఁ జతుర్ది శల్ ♦ నలుఁగడ లన
సలరు దచ్చికడ లన ది ♦ శాస్త్రకంబు
దనరు నీరై దుకడలు నా ♦ దశదిశలును
(మౌళిధృతగంగ యంగజమదవిభంగ).

32

టీ. నలుఁగడలు = నాలుగు దిక్కులకుఁ జేరు. దచ్చికడలు = ఎనిమిదిదిక్కులకుఁ జేరు. ఈరైదుకడలు - (ఈరు = రెండువిదులు = పది) పదిదిక్కులకును చేరు.

ఆ. తాటిసిడమువాని ♦ తల్లి కూతురిబిడ్డ
వెన్నునడుగుపాప ♦ మిన్నవాఁక
వేల్పుపేటు గడలి ♦ వెలఁదుక ముత్తోవ
ద్రిష్టు రనఁగ నొప్పు ♦ (దివిజగంగ).

33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి = తాలభ్యజుఁ డగుభీష్మనితల్లి, కూతురిబిడ్డ = తన కూతు రగులక్ష్మికి గూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదమునఁ బుట్టిన చిన్నదిఁ మిన్న వాఁక = ఆక సమునందుఁ బాటునది, వేల్పుపేటు = దేవతలనది, (వేల్పు + పేటు - కర్మ ధారయసమాసమందుఁ బేర్వాదిశబ్దముల కచ్చుపరం బగునపుడు టుగాగమం బగు. బాల. సంధి. నూ. చే టుగాగమంబు) కడలి వెలఁదుక = సముద్ర నిభార్య, ముత్తోవ ద్రిష్టురి = మూడుతోవలుగాఁ బాటునది, త్రిపథగ - ఈ 3 ను గంగానదికింజేరులు.

తే. వేలుపులగౌరు చాదంతి ♦ వెల్లయేనుఁ
గనఁగ నై రావతంబున ♦ కాఖ్య లమరు
వేల్పుదొరతేజి యనఁగను ♦ వెల్లగుట్ట
మనఁగ నుచ్చైశ్శ్రవం బొప్పు ♦ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు = దేవతలయేనుఁగు, చాదంతి = నాలుగుదంతములు గలది. వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు - ఈ 3 ను విరావతమునకుఁ జేరులు. వేల్పు దొరతేజి = దేవేంద్రునివాహన మగుగుట్టము, వెల్ల గుట్టము = తెల్లని గుట్టము - ఈ 2 ను ఉచ్చైశ్శ్రవమునకు నామములు.

ఆ. పుడుకుదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
 వనగఁ గామధేను ♦ వలరుచుండు
 గల్పకంబు దనరు ♦ వేల్పుఁజెట్టివుల
 మ్రాను వెల్లమ్రాను ♦ నా (నుమేళ).

టీ. పుడుకుదొడుకు=కోర్కూల నొసంగునట్టియావు, వేలుపులగిడ్డి=దే
 తలయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు- ఈ 3 ను కామధేనువునకుఁ బేళ్ళు
 వేల్పుఁజెట్టు = దేవతలవృక్షము. [వేల్పు + చెట్టు-సమాసంబుల నుదంత. -
 బగు-బా. సంధి 23 నూ. చే “వేల్పుఁజెట్టు” అనిరూపము. ఇట్లే పుడుకు
 దొడుకు] వెల్లమ్రాను=తెల్లనిచెట్టు, ఈవుల మ్రాను=కోరికలొసంగెడుచెట్టు
 ఈ 3 ను కల్పవృక్షమునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు ♦ వనగ వేయంచుల
 కైదు వనగఁ జుట్టు ♦ గైదు వనగ
 బటువుఁగైదు వనగఁ ♦ బరంగు నుదర్శన
 చక్రమునకుఁ బేళ్ళు ♦ (చంద్రమాలి).

టీ. గుడుసుకైదువు=గుండ్రనియాయుధము, వేయంచులకైదువు =
 వేయిమొనలు గలయాయుధము, చుట్టుఁగైదువు=గుండ్రమైనయాయుధము
 బటువుఁగైదువు=దిట్టమైన యాయుధము-ఈ ౪ ను విష్ణుచక్ర మగునుదర్శన
 మునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. నలమురి యనఁ జుట్టువాలుజోడనఁ గల్గి
 కొమ్మమగనిబూరగొమ్మనంగఁ
 దనరుఁ పాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
 (స్థానికురంగ ధవళవృషతురంగ).

37

టీ. నలమురి=కుడితట్టుగాఁ దిరిగియుండునది, చుట్టువాలుజోడు=సుద
 ర్శనమునకుఁ జోడయినది. కల్గి కొమ్మమగనిబూరగొమ్మ=లక్ష్మీ దేవిభర్తపూరిం
 చెడివాద్యవిశేషము-అను నీ 3 ను పాంచజన్య మనెడి శంఖమునకుఁ బేళ్ళు.

తే. రిక్క లనఁ జుక్క లనఁగను ♦ ఋక్షములకు
నాఖ్య లై యొప్పుఁ దెఱఁగంటి ♦ యన్న లనఁగ
నచ్చర లనఁగ వేలుపుమచ్చకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య ♦ లగు (గిరీశ).

టీ. రిక్కలు. (ఋక్షశబ్దభవము.) చుక్కలు-అను నీ ౨ ను నక్షత్రము
లకుఁబేర్చు. తెఱఁగంటియన్నలు=అనిమిష స్త్రీలు, అచ్చరలు [అప్పరశబ్దము
నకు వికృతి.] వేలుపుమచ్చకంటులు=దేవతల స్త్రీలు-ఈ ౩ ను అప్పరసలకుఁ
బేరులు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు ♦ దివమునకును
రాత్రిపేల్లొప్పు రే రేయి ♦ రాత్రి రనఁగ
వెలయుచుండును రేయెండ ♦ వెన్నెలనఁగఁ
జుంద్రకకును సమాఖ్యలు ♦ (చంద్రమౌళి).

39

టీ. పవలు, పగలు, ఈ ౨ను దివమునకుఁ బేర్చు. రే, రేయి, రాత్రి-ఈ
౩ ను రాత్రికిఁబేర్చు. రేయెండ=రాత్రిలందుగాయు నెండ, వెన్నెల=తెల్ల
నిచంద్రుఁడు గలది-[వెలి... నెల గలది] ఈ ౨ ను చంద్రకాంతికిఁబేరులు.

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను
జలవలలకుఁ బేళ్ళ దనరు ♦ జలధరములు రా
నించుం బలుకంగ మొయి
ల్లంచు మొగుల్లంచు నుబ్బు ♦ లంచు (భర్గా).

40

టీ. మించులు, మెఱుపులు-ఈ ౨ను మెఱుపులకుఁ బేర్చు. మొయిలు,
మొగులు, నుబ్బు-యా ౩ ను మేఘములకుఁ బేర్చు.

క. దొలుచదువులు స్రాజిదువులు
దొలుమినుకులు స్రామినుకులు ♦ దొలుపలుకులు ప్రాఁ
బలుకులు *పెనుమినుకులు నా
సెలయు శ్రుతులకును బేళ్ళు ♦ (విశ్వాధిపతి).

41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకు
తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు, (ఈయాటపదములకును “ఆదివాక్యమ
లని యర్థము.) పెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు - అను నీ ౩ ను కే
ములపేర్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినినఁ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసఁగుచుండును

వదలక కాశీనివాసఁవానుఁడు పేర్కొన్.

టీ. ఈదేవవర్గు నెవరు వ్రాయుచున్నారో, ఎవరు చచువుచున్నారో
ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు గరుణించి యెడతెగ
సంపద లొసఁగును.

దేవవర్గు సమాప్తము.

—> మా న వ వ ర్గు. <—

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు † బాఁవఁ డనఁగ

జన్నిగ ట్టిన విప్రుండు † జగతిఁ బరఁగు

నొడయఁ డేలిక యెకిమీఁడు † పుడమితేఁడు

తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు † నృపతిపేళ్లు.

టీ. పాఱుఁడు, పుడమి వేల్పు = భూదేవుఁడు, బాఁవఁడు, జన్నిగట్టా =
యజ్ఞోపవీతముధరించువాఁడు - ఈ ౪ ను బ్రాహ్మణునిపేర్లు. ఒడయఁడు, ఏలిక
ఎకిమీఁడు, పుడమి తేఁడు = భూపాలుఁడు, తేఁడు. సామి, [స్వామి
శబ్దభవము.] దొర-యీ ౩ ను క్షత్రియునికిఁ బేర్లు.

* ‘పెనుబలుకులు’ అని పా.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువారు ద్రవ బేరు
 లన వైశ్యనామము ♦ ల్దనరుఁ గాఁచు
 వాండ్లు నా నాలవఁవాండ్లు నా బలిజేవాం
 డ్రనఁ జను శూద్రసఁమాహ్వయములు
 వడుగు నా గోచిబాఁపడు నాఁగ బ్రహ్మచా
 రికి బేల్లు నడచు ధరిత్రియందు
 నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుకేడు
 స్తన నొప్పుఁ బేల్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ♦ జడదారి యన వసు
 వాసి యొప్పు నిల్లు ♦ వాసి తిరుగు
 బోడ తపసి కావిపుట్టుగోచులసామి
 యన యతీంద్రుఁ డలరు ♦ (నలికనేత్ర).

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు-ఈ 3 ను వైశ్యునికిఁ బేల్లు. కావువాండ్లు, నాలవవాండ్లు, బలిజేవాండ్లు-ఈ 3 ను శూద్రు కినిఁ బేల్లు. వడుగు, గోచిబాఁపడు-ఈ 2 ను బ్రహ్మచారికిఁ బేల్లు. అలుబిడ్డలు గల యతఁడు=పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాఁడు, ఇలు కేఁడు=ఇంటియజమా నుఁడు, గేస్తు, [గృహస్థశబ్దము.] ఈగృహస్థునిపేల్లు. అడవిమనికిపట్టు= అరణ్యమునం దుండువాఁడు, జడదారి=జడలను ధరించినవాఁడు - ఈ 2 ను వానప్రస్థునికిఁ బేరులు. ఇల్లు వాసితిరుగు = ఇంటినివిడిచిపెట్టి తిరుగునట్టి వాఁడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టుగోచులసామి = కావరంగు గలపుట్టగో చులను బెట్టుకొనువాఁడు - ఈ 3 ను సన్న్యాసికిఁ బేరులు.

సీ. అమ్మ నాఁ దల్లి నా ♦ నవ్వ నాఁ గన్నది
 యన మాతృ కాఘ్నితా ♦ (సభాకేక)

అబ్బ నాయన యయ్య ♦ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
 యన జనకాఖ్య లా ♦ (నగనివేశ)
 తోడఁబు ట్టనఁగ నై ♦ దోడు తోఁబు ట్టన
 సోదరాహ్వయము లా ♦ (నాది దేవ)
 భర్తృసహోదరు ♦ భార్యకుఁ దోడ్డికో
 డ లన నేరా లన ♦ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను ♦ వెలయుచుండు
 నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు (గిరీశ)
 జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్య లై ♦ షీతిని వెలయు
 నప్ప యన నక్క యనఁగఁ (జంఁద్రార్థ మకుట).

టీ. అప్పు, [అంబాశబ్దభవము.] తల్లి, అవ్వ, కన్నది-ఈరసు మాతః
 జేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, (అర్యశబ్దభవము.) తండ్రి, అప్ప-ఈ ౨
 తండ్రికిఁ బేళ్ళు. తోడఁబుట్టు. పా. తోడఁబుట్టుగు, తోడఁబుట్టువు, నైచి
 డు. తోఁబుట్టు. పా. తోఁబుట్టువు, తోఁబుట్టుగు-ఈ ౩ ను సోదరునికిఁ బేళ్ళ
 తోడి కోడలు = తనతో సమాపరాలగుకోడలు, ఏరాలు = అన్యనిభాః
 [ఎరవు + అలు]-ఈ ౨ తోడికోడలికిఁ బేరులు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨
 చిన్న ఆడుతోఁబుట్టునకుఁ బేరులు, అప్ప, అక్క-ఈ ౨ను పెద్దయాడుతో
 బుట్టువునకుఁ బేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ♦ ముగుద యనఁ ముద్ద
 రాలు నా గోల నా ♦ బేల యనఁగ

గట్టివాయి యనంగ ♦ గయ్యాళి యన తాఁగ
 యన ధూర్తసతికి నాహ్వయము లమరు
 నైదువ నాఁగ ముత్తైదువ నా నయి
 దువరాలు నాఁ బుణ్యయువతి వెలయు

మృతచిరంటికి నాఖ్య ♦ తెనఁగుఁ బేరంటాలు

నాఁగను జక్కిని ♦ నా ధరిత్రి

తే. కేస్తురా లనునాఖ్యచే ♦ గృహిణి వెలయు

నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ

భార్య దనరును దొత్తన ♦ బానిసె యన

వరపు డన దాసికాఖ్య లా ♦ (గరళకంఠ).

4

టీ. ముగుద, [ముగ్ధశబ్దభవము.] ముద్దరాలు [ముద్ద + ఆలు - “పేదాది శబ్దంబుల కాలుశబ్దంబు పరం బగునపుడు కర్తృధారయమందు రుగాగమం బగు” అను బాల. సంధి. 30 నూ. చె‘ర్’ అని ఆగమము.] గోల, బేల-ఈ రను బదునాటునంపత్సరముల వయస్సుగల పడుచునకుఁ బేరులు. గట్టివాయి = పెద్ద గొంతుగలది, గయ్యాళి, తాగఁ - ఈరెను ధూర్తస్త్రీకిఁ బేరులు. విదుష, ముత్తైదుష, అయిదువరాలు [అయిదువ + ఆలు - అయిదువరాలు = మంగళ సూత్రము, పసుపు, కుంకుమము, గాజులు, చెవ్వాకు అను నైదువస్తువులు గలది.] ఈరెను సుమంగలియగు స్త్రీకిఁ బేరులు. పేరంటాలు, జక్కిని-ఈరెను మృతినొందిన దీర్ఘ సుమంగలిపేర్లు. కేస్తురాలు [కేస్తు + ఆలు,] ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు - ఈ ౫ ను భార్యకుఁ బేర్లు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు-ఈ 3 ను దాసికిఁ బేర్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ ♦ గన్యకుఁ బే ల్మోప్పు

జవరాలు కొమరాలు ♦ జవ్వని యనఁ

దనరు యువతి ప్రోడ ♦ యన గట్టివయసుది

యనఁ బ్రాథ దాల్చు నీయాహ్వాయములు

ముసలి మిండలకోర ♦ ముప్పదియాజేండ్లు

చని నది యనుపేళ్ల ♦ నెనయు లోల

ముసలిది ముదుసలి ♦ ముదియ పెద్దన నివి.

యాఖ్యై తనరు వృద్ధాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి ♦ చెడ్డతోయ్యలి వెలి

చవులు గనిన దనఁగ ♦ జార దనరు

నిలను విటులదూత ♦ యెడకాఁడు కుంటెన

కాఁ డనంగఁ దనరుఁ ♦ (గరళకంఠ).

5

టీ. కన్నియ=కన్యై-ఈ ౨ ను పెండ్లికానిపడుచుపేరులు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని-ఈ3ను యాజ్ఞానాతికిఁ బేరులు. ప్రోడ, [ప్రాధశబ్దవికృతి రూపము.] గట్టివయసుది = దిబ్బవై నవయస్సుగలది - ఈ ౨ ను ముప్పదేండ్ల వయస్సుగలదానిపేరులు. ముసలి, మిండలకోర, ముప్పదియాతేండ్లు చని నది-ఈ 3 ను లోలస్త్రీకిఁబేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద-ఈ ౪ ను వృద్ధాంగనకుఁ బేర్లు. చెడిప, అంకులాడి, చెడ్డతోయ్యలి = చెడుగుణ ముగలయాఁడుది, వెలిచవులుగనినది = పరపురుషుల వలని పొందు మరగి నది-ఈరను వ్యభిచారిణికిఁ బేరులు. ఎడకాఁడు, కుంటెనకాఁడు=స్త్రీపురు షులను జేర్చునట్టివాఁడు-ఈ ౨ ను విటునిదూతపేర్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు ♦ వేడ్కకత్తె

లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె

పడపుఁజెలి యాటచేడియ ♦ గడనకత్తె

నాఁగ నివి వేశ్య కాఖ్యలౌ ♦ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పుబానిసె=దేవతలపనికిత్తె, వెలయాలు=రొక్కమునకు వచ్చెడి భార్య[వెల+ఆలు=వెలయాలు - బహుళగ్రహణముచే అకారమునకు సంధి లేదు.] వేడ్కకత్తె, [మతుబర్ధమునందు పుంవాచక స్త్రీవాచకములకు క్రవ ముగా కాకత్తియలగు. బా. తద్ధి. ౧౧ నూ. చే వేడ్కకత్తెయనురూపము. లంజె=, బోగముచాన=అనుభవించుటకై న స్త్రీ, వెల్లాటకత్తె. పా. వెల్లాటకత్తె=ఎక్కువనాట్యము చేయునది, పడపుఁజెలి=ద్రవ్యసంపాదనముచేసెడి స్త్రీ

[పడపు + చెలి = (నుగాగమము) పడపుఁజెలి.] అటచేడియ - అటాడునట్టి
యాడుది, గడనకత్తె = సంపాదనచేయుస్త్రీ - ఈ యు బోగముదానిపేర్లు.

ఆ. నెచ్చకాఁడు బొజుఁగు ♦ వేడుకకాఁడు మిం

డండు ననుపుకాఁడు ♦ మిండగీఁడు

లంజెకాఁడు నా ధరం జనుఁ బల్లన

నామధేయములు (పి)నాకహస్తం.

7

టీ. నెచ్చకాఁడు = ద్రవ్యస్వయముచేయువాఁడు, బొజుఁగు, వేడుకకాఁడు = సోగసు గలవాఁడు, మిండండు, ననుపుకాఁడు = మెత్తదనము గలవాఁడు, మిండగీఁడు, లంజెకాఁడు = లంజె గలవాఁడు - ఈఁడు విటునిపేర్లు.

ఆ. కోడెకాఁడనంగ ♦ గోవాళ్లు నాఁగను

యునజనాఖ్యి లొప్పుచుండు రెండు

నాగవాస మనఁగఁనామ మా నేశ్యా

నంబు మేళమునకు ♦ నంబకేశ.

8

టీ. కోడెకాఁడు = యావనవంతుఁడు, గోవాళ్లు = యావనము గలవాఁడు, [గోస + వారలు - గోవాళ్లు. నిత్యబహువిచారాంతము.] - ఈ నెచ్చకాఁడుగలవానికిఁ బేర్లు. నాగవాసము - ఇది వేశ్యాజనకుటమునకుఁ బేరు.

నీ. నెలఁతుక క్రొల్లంటి ♦ పొలఁతుక ముద్దయ

నాలుఁగంటి మగువ ♦ పడఁటి నుండఁటి

చెలి నుచ్చెకంటి యుగ్గలి యింటి పొయ్యి

నవలా కలువకంటి ♦ నాటి గోటి

పూబోడి చిగురాకు బోడి పైదలి మింను

బోడి ముద్దులగుమ్మ ♦ పొలఁతి కొమ్మ

స్త్రీయా లునిద తిఁగఁబోడి చేడియ మింను

బోడి యన్న వెలంది ♦ బోటి పోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక ♦ చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకల ♦ కొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి ♦ నెలత పొల్లి

గరిత యతివ నా స్త్రీసమాఖ్యలు (మహేశ).

9.

టీ. నెలతకు, క్రొల్లింటి = ప్రకాశించెడి కన్నలు గలది, పాలతకు, ముద్దియ, వాలుగంటి = వెడల్పు సేత్రములు గలది, మగువ, పడతి, మడతి, చెలి, మచ్చెకంటి = మినసేత్ర, ఉగ్గలి, ఇంతి, తొయ్యలి, నవలా, కలువ కంటి = కలువలంబోలు కన్నలుగలది, నాతి, గోతి, పూబోడి = పూవుపంటి శరీరముగలది, [పూపు + మేనుగలది, బహుప్రీహిస్త్రీవాచ్యం బగుచో నుపమానంబుమీడి మేనునకు బోడియగు. బా. సమాస. 23 నూ. ఇట్లే చిగురుబోడి మొదలైనవి.] చిగురాకుబోడి = చిగురుపంటి మేను గలది, పైదలి, మించు బోడి = మెఱపువలె వెలిగెడి స్వరూపముగలది, ముద్దులగుమ్మ = ముద్దులు మూట గట్టునది, పాలతి, కొమ్మ. పొయ్యాలు, ఉవిద, తీగెబోడి = తీగెపంటి సన్న శరీరము గలది, చేడియ, ఇంచుబోడి = చెఱకువలె బ్రయమైన శరీరముగలది, అన్న, వెలది, బోటి, జోటి, చాన, తెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి = చిలుక ముక్కులపంటి కన్నుల కొనలుగలది. కలికి తలిరుబోడి = చిగురువలె మెత్తని దేహము గలది, అలరుబోడి = పూవంటి మెత్తనిదేహము గలది, నెలత, పొల్లి, గరిత, అతివ = ఈ రూ యున స్త్రీకి బేళ్లు.

తే. చెలిమినే స్తంబు పొందు నా ♦ స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి ♦ నేస్తకాడు

సంగడి డనఁ జెలికా డనంగఁ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు ♦ (శ్రీమహేశ).

1

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు - ఈ 3 ను స్నేహమునకు బేర్లు నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాడు, సంగడిడు, చెలికాడు [మఃప్రత్యయాంతములు.] - ఈ ౬ ను స్నేహితునికి బేరులు.

దొంగ తెక్కలికాఁడు ♦ దొరకోలునన్నాసి
ము చ్చెత్తుబరికాఁడు ♦ ముడియవిడుపు
తెరువాటుకాఁడు క ♦ తెరదొంగ చేవాడి
కాఁడు వల్లడికాఁడు ♦ కన్నగాఁడు
మునిముచ్చు గడిదొంగ ♦ యనఁ దస్కరాఖ్యి తాఁ
జెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె
టకటాంకుటాటోటు ♦ టక్కులాడుపిసాళి
టక్కరి ముడికాఁడు ♦ తవళికాఁడు

. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాఁడు చెడుగు
బేరజము కుచ్చితుఁడు దోస ♦ కారి చెనటి
పాలనుఁడు నాలిబూతులబు ♦ పలున తులువ
కూళ గడు నన వర్తిల్లు ♦ గుజనుపేల్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాఁడు=బండిపోటు వేయువాఁడు, దొరకోలు
సి=వేషముదాల్చి యితరులను నమ్మించి సొప్తుపహరించుకొని పోవు
ముచ్చు, ఎత్తుబరికాఁడు, ముడియవిడుపు=ముడివిచ్చి యెత్తుకొనిపో
డు, తెరువాటుకాఁడు=దారి యడ్డగించి కొట్టి తీసికొని పోవువాఁడు,
దొంగ=కత్తిరించి దొంగిలించువాఁడు, చేవాడికాఁడు=చేతిపనితనము
వాఁడు, వల్లడికాఁడు=కొల్లపెట్టువాఁడు, కన్నగాఁడు=కన్నమువేసి
లించువాఁడు, మునిముచ్చు=మునివలె మానముతో నేమి తెలియన
పవాఁడు, గడిదొంగ=అంతర్యము నెఱింగినవాఁడు-ఈ గద ను దొంగ
రులు. చెండిపోతు=మూఢబుద్ధి గలవాఁడు, గరాసు, మొండికట్టె,
గొంకు, టాటోటు, టక్కులాడు=కల్లలాడువాఁడు, పిసాళి, టక్కరి
స్థమం దరిప్రత్యయము.] మడికాఁడు, తవళికాఁడు=మోసము గల
ప, కల్లరి=బొంకులాడువాఁడు. గొంటు, కైలాటకాఁడు=మాయోపా
యల నెఱిగినవాఁడు, [కైలాటము + కాఁడు-మువర్గ లోపము.] చెడుగు,

బేరజము, కుచ్చితుడు, [కుత్తిశబ్దభవము.] దోసకారి=పాపములు చేయ
వాడు, చెనఁటి, పాలసుడు, నాలిబూతము, పలువ, తులువ, కూశ, గడ
ను-ఈ ౨౪ ను కుత్తితునికిఁ బేర్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత ♦ పట్టి సిసువు కందు

కూన నిసువు బిడ్డ ♦ కుఱ్ఱ బొట్టె

యనంగ శిశుసమాఖ్య ♦ లగు గొమరుండు నాఁ

గొడుగు నాఁ గుమారకుండు వెలయు.

1:

టీ. పాప,బుడుత, చిటుత,పట్టి, సిసువు,[శిశుశబ్దభవము.]కందు,కూన:
నిసువు, బిడ్డ, కుఱ్ఱ, బొట్టె - ఈ ౧౧ ను శిశువునకుఁ బేర్లు. కొమరుండు
[కుమారశబ్దభవము.] కొడుకు-ఈ ౨౪ పుత్తునిపేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును ♦ వసుధలోఁ గొండిక

వాఁ డనంగఁ బడుచు♦వాఁ డనంగఁ

బిన్నవాఁ డనంగఁ ♦ జిన్నవాఁ డనంగను

(వినుతగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

1:

టీ. కొండికవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు-ఈ
౪ ను బాలునికిఁ బేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ ♦ గిట్ట గు జ్జనంగ వా

మనుఁ డొప్పుఁ జను నపస్తూరిపేళ్లు

వెడఁగు వేదులు వెట్టి ♦ వీటిఁడి వేటిఁడి

వెంగలి వెంబర♦వి త్తనంగఁ

తరునకును బేళ్లు ♦ జాణ దంట వలంతి

వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ

ప్రన్ననివాడు రూపరి చూడంగలవాడు

చక్కనివాడు నా ♦ జగతిఁ బరంగు

తే. సుందరాకారవంతుండు ♦ సాగనుకాడు

వన్నెకాఁ డన శృంగారి ♦ వసుధ వెలయు
సంధకునిపేళ్లు చీకు గ్రు ♦ డ్డనఁగ మూగ

మూవ యన మూకనామముల్ ♦ (దేవదేవ). 14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుజ్జ-ఈ ౫ ను పొట్టివానిపేళ్లు వెడఁగు, వేఁదులు, వెట్టి, వీటిఁడి, వేటిఁడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు-ఈ ౭ ను మూర్ఖునికిఁ బేళ్లు. జాణ, దంట, పలఁతి, వెరసరి=[వెరవు + అరి - మత్స్వర్థమునందరియగు.] ఉపాయముగలవాఁడు, ప్రొడ [పాథశబ్దవికృతి.] సేర్పరి, సేర్పు + అరి - మత్స్వర్థీయకతత్థితాంతము.] సేర్పుగలవాఁడు-ఈ ౬ ను సమర్థునికిఁ బేళ్లు. ప్రన్ననివాఁడు, రూపరి [రూపు + అరి] అందము గలవాఁడు, చూడఁగలవాఁడు=ఇతరులచేఁ జూడఁదగినవాఁడు, చక్కనివాఁడు - ఈ ౪ - ను సౌందర్యవంతునికిఁ బేళ్లు. సాగనుకాడు [సాగను + కాడు] = వేడుకగలవాఁడు, వన్నెకాఁడు = వన్నె గలవాఁడు - ఈ ౨ ను సింగారింఁచుకొన్నవానికిఁ బేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి-ఈ ౨ ను అంధునినామములు. మూఁగ, మూప-ఈ ౨ ను మూఁగవానిపేళ్లు.

క. శాయముసేల్లై వెలయును

మే యన నొడ లనఁగ మేను ♦ మెయి యనభోగ్య

ప్రాయముసేల్లగుఁ బరువము

సాయము జవ్వన మనంగ ♦ (భావజడమనా.) 15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ౪ ను శరీరమునకు నామములు. పరువము, పాయము, జవ్వనము[యావనశబ్దభవము.] - ఈ ౩ ను యావనమునకు నామములు.

తే. నెఱులు కురులు వెండుకలు నా ♦ నెఱక లనఁగ

గొప్ప తుఱు మన వేనలి ♦ క్రొవ్వెద యనఁ

గేశధమ్మిల్లములు మించుఁ గీలుగంటు

క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు (భవ).

టీ. నెలులు, కురులు, వెండ్రుకలు, నెఱకలు-ఈ ర ను కేశ
నామములు. కొప్పు, తుఱుము, వేనలి, క్రొవ్వెద [క్రొత్త + వెద,
క్షరశేషంబగు క్రొత్తశబ్దమునకుఁ బర మగుపరుషసరశస్థిరములకు ద్విత్వ
గలుగును.] - ఈ రనుక్రొత్తకొప్పునకుఁ బేళ్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్ముడి [క్రొ
+ ముడి - చూ - క్రొవ్వెద] - ఈ ౨ ను వెండ్రుకలముడికిఁ బేళ్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ నొప్ప
దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ ధనంగ నొప్ప
నాహ్వయము లీక్షణమనకు ధ నక్షికాఖ్య
లలరుఁ గన్ గను కన్న నా (నభ్ర కేశ).

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు - ఇవి ర ను
భాగమునకుఁ బేళ్లు. చూడికి. ప. చూడ్కి, [చూచుధాతువుకృదం.]
పు-ఈ ౨ ను చూచుటకుఁ బేళ్లు. కన్, కను, కన్న - ఈ ౩ ను నేత్రవ
నామములు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జాసుగు లన నాహ్వయములు ధ శ్రవణంబులకున్
గొ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ (దరుఁబేందుధరా).

టీ. వీను, చెవి, జాసుగు-ఈ ౩ ను చెవులకునామములు, కొను,
ము-నడుమునకుఁ బేళ్లు.

తే. అక్కు తొ మైద బోర నా ధ నలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు ధ నాఖ్యలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లోప్పు ధ నూరువునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా (నందివాహ).

టీ. అక్క, అమ్మ, ఎద, [హృదయము-వికృ-ఎద]-బోర-ఈరను
క్షుద్ధస్థలమునకుఁ బేర్లు. మొగంబు, (ముఖశబ్దభవము) మోర, మోము
ముఖము-వికృ. మోము] - ఈ 3 ను ముఖమునకుఁ బేర్లు. పెందొడ,
సలుపు-ఈ ౨ ను ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా ♦ వాయి యనఁగఁ
బల్లు పలు నాఁగ దంతంబు ♦ పేళ్లు వెలయుఁ
బెదవి వాతెఱ మోవి య ♦ నేళ్ల దనరు
చుండు నోవంబు (శీతాంశుఁ ఖండహళి). 20

టీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ ను నోటిరంధ్రమునకుఁ బేర్లు. పల్లు,
పలు-ఈ ౨ ను దంతనామములు. పెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ను ఓష్ఠ
మునకు నామములు.

క. కయి యనఁ గై నాఁ గే లనఁ
జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి ♦ చే నా హస్తా
హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణా
ప్రియవల్లభ కాళికాపురీవరనిలయా.) 21

టీ. కయి, కై, కేలు-[కేలు - నిత్యైకవచనాంతము,] చెయి, చై,
చెయ్యి, చే-ఈ ౩ ను హస్తములు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా
మది యనఁగా నెడఁ దనంగ ♦ మఱి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెనఁగును
విదితంబుగ నాహ్వయములు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 22

టీ. ఎద, డెందము, మది [మతిశబ్దభవము.] ఎడఁద. పా. ఎద,
[హృదయశబ్దభవము.] ఉల్లము-ఈ ౩ ను మనస్సునకుఁ బేర్లు.

క. లోఁజె య్యన నటచె య్యన

గాఁ జెల్లును బేళ్లు రెండుకరతలమునకుఁ

మీఁజె య్యన బెడచెయ్యియు

నాఁ జనుఁ గరచరమభాగఁనామములు (శివా.) 23

టీ. లోఁజెయ్యి=చేతియొక్కలోపలిభాగము, అటచెయ్యి=లోపలి చెయ్యి-ఈ ౨ ను అటచేతికిఁ బేరులు. మీఁజెయ్యి=చేతియొక్కమీఁదిభాగము, (మీదు + చెయ్యి=మీఁజెయ్యి) పెడచెయ్యి=చేతికివెనుకటిభాగము-ఈ ౨ ను హస్తముయొక్క వెనుకటిభాగమునకుఁ బేరులు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు ♦ బొజ్జ బొట్ట యసంగ

నొప్పుచుండు నాఖ్య ♦ లుదరమునకు

నాభిబిలమునకును ♦ నామధేయము లగు

బొడ్డు నాఁగ మతియుఁ ♦ బొక్కి లనఁగ. 24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్ట-ఈ ౫ ను ఉదరమునకుఁబేళ్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ బేళ్లు.

తే. వె న్ననంగను వీఁపు నా ♦ వెనుకమేను

నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు ♦ నామములుగఁ

బుట్టె తలపాల నాఁ బున్న ♦ పుటియ నాఁ గ

ఫాలమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (ఫాలనేత్ర). 25

టీ. వెన్ను, వీఁపు, వెనుకమేను=శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము-ఈ ౪ ను వీఁపుకుఁ బేరులు. పుట్టె, తలపాల, పునుక, పుటియ-ఈ ౪ ను కఫాలమునకుఁ పేళ్లు.

క. అడు గంజి హజ్జి యనఁగాఁ

బుడమిఁ బదంబునకు నామములు విలసిల్లుఁ

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ బే (ళ్ల ♦ నంగధ్వంసీ). 25

టీ. అడుగు, అంజ, హస్త - ఈ 3 ను పాదమునకుఁ బేర్లు. మెడ్డ, తుక, అట్టు, గొంతు-ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ బేర్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు ♦ బోనంబు మెతుకు కూ
డోగిరము పసాద ♦ మోరె మనఁగ
నన్న మొప్పుఁ జేల ♦ మలరుఁ బుట్టంబు దు
వ్వలువ చీర కోక ♦ వలువ యనఁగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసా
ము, ఓరెము-ఈ ౮ యును అన్నమునకు నామములు. పుట్టము, దువ్వలువ,
ర, పా. చీరె, కోక, వలువ-ఈ ౫ ను వస్త్రమునకు నామములు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె ♦ మెక్కెఁ దినియె
గుడిచె నారగించెను బసా♦పడియె నమలె
సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము సేసె
ననుట కిల యాఖ్యలై (యీశ ♦ యభ కేశ). 28

టీ. మెసవెను, పా. మెసఁగెను, అరోగిణమొనర్చెను, పా. అరోగణ
బునర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, అరగించెను, పసాపడియెను,
మలెను, సాపడెను-ఈ ౯ యును భోజనముచేసె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి
నా నిల వీడాపదంబు ♦ నామంబు లగుం
బానము సేయుటపే శ్లగు
నానుటత్రావు టనఁ ద్రాగు ♦ టనఁ గ్రోలు టనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి-ఈ 3 ను లజ్జకుఁబేర్లు. అనుట, త్రాగుట,
గ్రావుట, క్రోలుట [ఈనాలుగును భావార్థకములు.] - ఈ ౪ ను మద్యాది
ప్రద్రవ్యములఁ బానము సేయుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు • తెలె హరివాణంబు
తట్టి కంచ మనంగఁ • దనరు బాత్ర
చెల్లుఁ జవకమునకుఁ • బేళ్లు డబ్బుర కోర
గిన్నె యనంగ (రజతగిరినివాస).

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము-ఈ
భోజనపాత్రమునకుఁ బేరులు. డబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఈ 3 ను పానపా
మునకుఁ బేరులు.

తే. నతికిఁ బేళ్లొప్పు జోత దండము జొహారు
మొక్కు జేజే యనంగఁ గేల్ • మొగిచె గొలిచె
నెఱంగెఁ జేమోడ్చె నన నమఃస్మృతి యొనర్చె
ననుటఁకిల యాఖ్య లగు (నీశ • యభ్రకేశ).

టీ. జోత, దండము, జొహారు, మొక్కు, జేజే - ఈ ౫ ను న
స్కారమునకుఁ బేరులు. కేల్తొగిచెన్ = చేతులు జోడించెను, కొలిచె
ఎఱంగెన్, పా. ఎరంగెన్, చేమోడ్చెను = చేతులు జోడించెను-ఈ ౪
నమస్కారముచేసె ననుటకుఁ బేరులు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బండ్నుండె బండె
బవ్వడించె బరుండెను • బవ్వళించె
నత్తమిల్లె నన న్నటి • మెత్త నెజ్జ
పఱపు పా న్పనఁ దగు శయ్య • (ఫాలనేత్ర).

టీ. పన్నుండెను, పండెన్, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను
'అత్తమిల్లెను-ఈ ౩ ను శయనించె ననుటకుఁ బేళ్లు. మెత్త, నెజ్జ, [శయ్య
వికృ. నెజ్జ.] పఱపు, పాన్పు-ఈ ౪ ను శయ్యకుఁ బేరులు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేళ్లు రొద యన • నులివు నాఁగ
స ద్దనంగను గూత నాఁ • జప్పు డనంగ

నలుకు డన రోదనమునేసె ♦ ననుట కాఖ్య

లెనఁగు నఱచెను వాపోయె ♦ నేడ్చె ననఁగ.

33

టీ. రొద, ఉలివు, సద్దు, [శబ్దశబ్దవికృతి.] కూత, చప్పుడు, అలుకుడు - ఈ ౬ ను శబ్దమునకుఁ జేరులు. అఱచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను - ఈ 3 ను రోదనము చేసె ననుటకుఁ జేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ దప్పియు దూప యనఁగ ♦ దాహంబునకుఁ

నగవు నగు నవ్వు నవునా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు ♦ (నగజాధీశా).

34

టీ. నీరుపట్టు, దగ, దప్పి, దూప-ఈ ౪ ను దాహమునకుఁ చేరులు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు-ఈ ౪ ను హాసమునకుఁ చేరులు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగా ♦ నీవి యనఁగాఁ

దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచుఁ ♦ ధరఁ బరఁగు (శివా).

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, [ఇచ్చుధా. కృ.] ఇడుట, [ఇచ్చుధా. భావార్థకము.] ఈవి, తేగము, [త్యాగశబ్దభవము.] పెట్టుడు-ఈ 4 ను దాహమునకుఁ చేరులు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె ♦ నెనసె నదికె జెందె

బొందె దొరసెఁ గూడె ♦ నొందె జెనకె

ననఁగ స క్తమయ్యె ♦ ననుటకు నిల యాఖ్య

లగు (గిరీశ యీశ ♦ యభ్రకేశ).

36

టీ. ఎలసెక, బెరసెక, హత్తెక, ఎనసెక, అదికెక, చెందెక, బొందెక, దొరసెక, కూడెక, ఒందెక, చెనకెను-ఈ ౧౧ ను కలిపి కొనెననుటకుఁ చేరు.

ఆ. ఎడసెఁ బాసె వేఱుపడెఁ బురివిచ్చెనా
 నలరు భేద మయ్యె • ననుట పేళ్లు
 స్వవశ మయ్యె ననుట • కవుఁ బేళ్లు లో నయ్యె
 నగ్గ మయ్యె ననఁగ • (నసమనేత్ర).

37

టీ. ఎడసెక, పాసెక, వేఱుపడెక, పురివిచ్చెక-ఈ ౪ను వియోగ
 మయ్యె ననుటకుఁ బేరులు. లోనయ్యెక, అగ్గమయ్యెక-ఈ ౨ను స్యాధిస
 పడె ననుటకుఁ బేరు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె • ననుటకుఁ బేళ్లుగ
 పడియెఁ జేపడియెను • బట్టువడియెఁ
 జిక్కువడియెఁ దగిలె • జిక్కెఁ దగుల్పడె
 ననఁగ (నగనివేశ • యభ్రకేశ).

38

టీ. అగపడియెక (అగము + పడియెను) = అధీన మయ్యెను చేపడి
 యెను (చే + పడియెను.) = చేతఁ జిక్కును, పట్టు పడియెను = పట్టుచిక్కును,
 చిక్కుపడియెను, తగిలెను, పా. తవిలెను, చిక్కును, తగుల్పడెను-ఈ ౪ను
 గృహీతమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

ప్రే. అనియె నొడివె వక్కాణించె • నాడెఁజెప్పె
 వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ • జను వచించె
 ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన
 సలరు ననధరించె నటుంట • కాఖ్య (లీళ).

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, విని
 చెను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను - ఈ ౫ యును చెప్పె ననుటకుఁ బర్యాయ
 ములు. ఆలించెను, ఆలకించెను, వినెను-ఈ ౩ ను అనధరించె ననుటకుఁ
 పేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను

కనుఁగొనె గన్గొనె ననంగ • గలయవి పేళ్లై

చను వీక్షించె నటంటకు

(ఘనశ్రవణోరాజగనున ♦ కాయజదమనా).

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుగొనెను, కన్గొనెను - ఈ ౫ ను దర్శించె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు ♦ నవని సరిగెద

జనియెదఁ బోయెద నేగెద

పనివినియెద ననెడునట్టి ♦ పలుకులు (రుద్రా).

41

టీ. అరిగెను, చనియెను, పోయెను, ఏగెను, పనివినియెను - ఈ ౫ ను బయలుదేరిన ననుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య ♦ లగు నిబ్బ డిప్పుడి

జంట దంట దుగయు ♦ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు

నోయి కవ యనంగ ♦ (ధూతకలుష).

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇప్పుడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి, పా. రెంటి ఇనుమడి - ఈ ౯ యు రెండింతలకుఁ బేర్లు. జోడు, దోయి, కవ - ఈ 3 ను మిథునమునకుఁ బేర్లు.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొ ♦ స్కొండన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ ♦ నెనఁగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మూ ర్నాఁగఁ ♦ దగుఁ ద్రయి తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన ♦ నగుఁ జతుష్క

మెనఁగుఁ జౌవంచ యై ♦ దే ననఁ బంచకం

బా టిరుమూఁ డిత్తి ♦ గనఁగ నొప్పు

పట్కంబు ఋషిసంఖ్యసత చక్కుపగడ యే
 డన నొప్పు నప్తసంఖ్యకును బేల్లు
 తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది + దచ్చి యనఁగ
 బరఁగు నీరాటు పండ్రెండు + బార యనఁగ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు + ధరణియందు
 (నినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ).

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కఁడు-ఈ ౪ ను ఏకసంఖ్యకు
 నామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ ౩ ను ద్వయమునకుఁ బేరులు. తిగ, మూఁ
 డు, మూరు - త్రితయమునకుఁ బేర్లు. తీపంచ=మూఁడునొక్కటియు, నలు,
 నాలుగు, చా-ఈ ౪ ను నాలుగునకుఁ బేర్లు. చాపంచ = నాలుగు నొక్క
 టియు, ఐదు, రూ. అయిదు, ఏను - ఈ ౩ ను పంచసంఖ్యానామములు.
 ఆటు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూఁడులు, ఇత్తిగ=(ఇరు + తిగ=ఇత్తిగ) రెండు
 మూఁడులు - ఈ ౩ ను పట్నంఖ్యానామములు. సత (సప్తశబ్దనము.) చక్కు
 పగడ = ఆటునొకటియు, ఏడు - ఈ ౩ ను సప్తసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఇరు
 నాలుగు=రెండునాలుగు, ఎనిమిది, దచ్చి - ఈ ౩ ను అష్టసంఖ్యకుఁ బేరులు.
 ఈరాటు=రెండాలులు, పండ్రెండు, బార - ఈ ౩ ను ద్వాదశసంఖ్యకుఁ
 పేరులు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను + నుటికె వెల్లెఁ
 బాతె బటచెను దొలఁగె నన్పలుకులెల్ల
 నవనిలోనఁ పలాయితం + డయ్యె ననుట
 కాఖ్య లై యొప్పుఁ (జంద్ర రేఖావతంస).

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఊటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పట
 జెను, తొలఁగెను-ఈ ౮ యుఁ బరుగెత్తె ననుటకుఁ పేర్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగు + దెంచె ననఁగ నే

తెంచే నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య (లంబరకేశా.)

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుడంచెను, (చను + తెంచెను.) విచ్చేసెను, అరుగుడంచెను, రూ. అరుడంచెను, ఏతెంచెను, పా. ఏగుడంచెను—ఈ ౬ ను అగతుఁ డయ్యె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. నాఁటినుత నాఁటినుండియు • నాటఁగోలె

నాటఁబట్టి నాడుమొదలు • నాఁగ నాహ్వ

యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య • యనుట కనని

(వినుతకరుఁశాసనాథ శ్రీ విశ్వనాథ).

46

టీ. నాఁటినుత, నాఁటినుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడు మొదలు—ఈ ౫ ను, అది మొదలు=అదినమునుండి యనుటకుఁ జేర్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాహ్వయము లమరూ

గంటు పగ మచ్చరంబు సూ • డొంటమి యన

వలపు కూరిమి మేలు నా • నలరూ బేళ్లు

మోహమునకును (శారదాంబుదనిభాంగ్య).

47

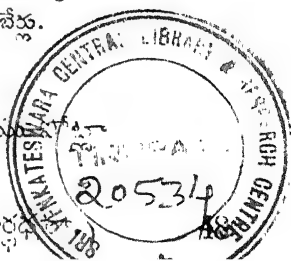
టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము, (మత్సరశబ్దవము.) సూడు, ఒంటమి—ఈ ౫ ను విరోధమునకుఁ జేర్లు. వలపు, (వలచుధాతువు కృదంతము.) కూరిమి. రూ. కూర్చి, మేలు—ఈ 3 ను మోహమునకుఁ జేర్లు.

క. పెనఁకున జగడము కలయ్యుం

బని బనరము కలను చివ్వ • యాలమము

బన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ బేళ్లు • (చంద్రావళి)

టీ. పెనఁతుపె, (పెనఁగు-కృదం.) జగడము, కయ్యము, (కలహశి భవము.) అని, బవరము, కలసు, చివ్వు, అలము, పోట్లాట, (పోట్లాడు కృదం) దురము, పోరు ఈ ౧౧ ను యుగ్ధమునకుఁ జేరులు.

ఆ. సదమదంబు నేనెఁ ♦ జక్కాడె నుగ్గాడె
జనిపె బీచ మడచెఁ ♦ జంపె గెడపె
నుఱుము నేనె ద్రుంచెఁ ♦ బరిమార్చె దెగటార్చె
మన్నిగొనియెఁ మనిమె ♦ మడిపె ననఁగ. 4

తే. హతము గావించె ననుటకు ♦ నాఖ్యి లయ్యె
మనిపె నేలెను బ్రతికించె ♦ మంచె బ్రోచె
సాకె నన నొప్పు నాఖ్యిలు ♦ సరవిఱోడ
నరయఁ బోషించె ననుటకు ♦ (నంబికేళ). 5

టీ. సదమదంబు నేనె, చక్కాడె. నుగ్గాడె, చదిపె, పీచవ డచెను, చంపె, కెడపె, నుఱుముచేసె, ద్రుంచె, తెగటార్చెను, మన్నిగొనియె, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౧ ను సంహరించెననుటకుఁ జేర్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను. సాకెను. ఈ ౬ ను రక్షించెననుటకుఁ జేర్లు.

క. ధరలోళూరాహ్వయములు
పరఁగు మొనగాఁ డనంగ ♦ బం టనఁగాఁ బో
టరి యనఁ వడిగలవాఁ డన
బిరు దన వాఁడిమగఁ డనఁగ ♦ (భీమకపర్వీ). 51

టీ. మొనగాఁడు, బంటు, [భటశబ్దభవము.] పోటరి[పోటు + అరి] = శౌర్యము గలవాఁడు, [మత్స్యర్థ మందు 'అరి' యగు.] వడిగలవాఁడు, బిరుదు వాఁడిమగఁడు - ఈ ౬ను శూరునికెఁ జేర్లు.

జీ. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు • నా సమాహ్వా
యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
నాఖ్యలు శుభంబునకును ల • గ్రనఁగ బా గ
నంగ మే లన లెస్స యనంగ (నీశ).

52

టీ. బాసట, దోడ్పాటు-ఈ ౨ ను సాహాయ్యమునకుఁ జేళ్లు. లగు,
బాగు, మేలు, లెస్స-ఈ ౪ ను క్షేమమునకుఁ జేర్లు.

ఁ. కూలె నీల్లఁ జచ్చె • గాలంబుచేసెను
కెడసె ననునె నాతె • మడిసెఁ జెల్లె
బెద్దనిదురవోయె • బిద్దె దోరెను గంతు
గొనియె ననుటపేళ్లగును మృతునకు.

టీ. కూలెను, నీల్లెను, చచ్చెను, కాలంబుచేసెను, కెడసెను, నను
నెను, అనెను, మడిసెను, చెల్లెను, పెద్దనిదురవోయెను, బిద్దెను, దోరెను,
గంతుగొనియెను-ఈ ౧౩ ను మృతినొంచె ననుటకుఁ జేరులు.

సీ. తిమ్మనై నది యనఁ • దిన్ననై నది యన
జూనై న దనఁగ బా • గైన దనఁగ
నాకొ మైన దన విన్నాణ మైనది యన
చూనై న దనఁగ లెన్నైన దనఁగ
బిన్ననై నది యనఁ • జెన్నైన దన నలు
నై నది యనఁగఁ జెల్లెన్విన దనఁగ
బొనరినయది యనఁనొనరిన దనఁగఁ జొ
క్కటమైన దనఁగ జిక్కని దనఁగ
సొబ్బగై న దనఁగను • సొంపైన దనఁ గొమ
లైనది యన గొనబైన దనఁగఁ

దోరమైన దన సింగారమైనది యన

మేలైన దనఁగ • మెచ్చైన దనఁగ

తే. మురువు గలయది యొప్పైన • దొఱపుగలది

యందమైనది తనరిన • దలరినట్టి

దనఁగఁ బరఁగిన దనఁ వేళ్లు • తనరుచుండు

మంజులం బైన దనుటకు • (మదనదమన).

5

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బానైనది, నాణెమైనది, విన్నా
ణమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలువైనది, చెల్లె
నది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొం
నది, కొమరైనది, గొననైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది
మెచ్చైనది, మురువుగలయది, ఒప్పైనది, ఒఱపుగలది, అందమైనది, తన
నది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 3 ను సౌందర్యము గలదానికిఁ జేరులు.

తే. కపుర మనఁ గప్పురం బనఁ • కప్ర మనఁగ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు

వీడియము వక్కలాకులు • విడెము తమ్మ

లంబు వీడెంబు వీడ్య మనం (బురారి).

56

టీ. కపురము, కప్పురము, కప్రము-ఈ 3 ను కర్పూరమునకుఁ జేళ్లు
వీడియము, రూ. వీడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు
వీడ్యము-ఈ ౬ ను తాంబూలమునకుఁ జేరులు.

తే. వెలయు చుండును సిరి లచ్చి • కలిమి యనెడు

వేళ్ల సంపద యెద్దడి • వేదఱకము

లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ • లేమి డనఁగ

నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఁఖ్యలు (గిరీశ).

57

టీ. సిరి, [శ్రీశబ్దభవము] లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 ను సంపదకుఁ జేరులు.
ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ 3 ను చాఠి
ర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. మగతనం బన గం డన ♦ మగటిమి యనఁ
బారుపంబున కాఖ్య లై ♦ పరఁగుచుండు
సుక్కు చేగ దిటము చేవ ♦ యదుటు గట్టి
దిట్ట ముటిది బిగువు నాగఁ ♦ ధృతికిఁ బేళ్లు. 57

టీ. మగతనము, గండు, మగటిమి-ఈ 3 ను బారుపమునకుఁ జేరులు.
ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉటిది, బిగువు-ఈ
౯ యు ధైర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. బద్దు నా బొంకు నాఁగ దబ్బర యనంగఁ
గల్ల నాఁగ హుళిక్కి నాఁ ♦ జెల్లు బేళ్లు
ధర నసత్యమునకును సశ్యంబు పరఁగు
నిజ మనఁగ నిక్కువం బన ♦ నిక్క మనఁగ. 58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బర, కల్ల, హుళిక్కి-ఈ ౫ ను అసత్యమునకుఁ
చేరులు. నిజము, నిక్కువము, నిక్కము-ఈ 3 ను సత్యమునకుఁ జేరులు.

క. బెడఁద దెన చేటు చేడ్చు
గొడ వాత్రం బంగలార్పు ♦ గోరంబు దొసం
గిడుచు వెత కన్తి యంగద
కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు ♦ (శారీరమణా). 59

టీ. బెడఁద, దెన, చేటు, చేడ్చుట, గొడవ, ఆత్రము, అంగలార్పు,
[అంగలార్పు ధా. కృ.] గోరము, [ఘోరశబ్దభవము,] దొసంగు, ఇడుమ, వెత,
కన్తి, అంగద, కడగండ్లు- [ఈశబ్దము నిత్యబహువచనాంతము.] ఈ ౧౪ ను
అపదకుఁ జేరులు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ
 గలనుడువులు దనరుచుండుఁ • గ్రయనామము లే
 వెలయంగ వంగసము నాఁ
 గొల మన వంగడము నాఁగఁ • గులమౌప్పు (శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో [రై శ్లోబ్ధముల కోత్వంబు విభాషనగు.
 జా.తత్ప.నూ. 64.] - ఈ ౪ ను క్రయమునకుఁ బేరులు. వంగసము, కొలము
 [ప్రకృతి-కులము.] వంగడము - [ఇదియూ, వంగసమును వంశశబ్దభేదములు.]
 ఈ 3 ను కులమునకు, పేరులు.

క. క్రష్ణుణ నెప్పటి వెండియుఁ
 గ్రష్ణుటి తిరుగ్గ మటి మరల మగుడను నా
 నిమ్మహిఁ బునగిపదంబున
 కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మహీధరచాపా). 61

టీ. క్రష్ణుణ, నెప్పటి, వెండియు, క్రష్ణుటి, తిరుగ్గ, మటి,
 మరలను, మగుడను - ఈ ౮ యు ఇంకను అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా
 ఒకసా రొక తేప యనఁగ • నొకపా రనఁగా
 నొకవిడుత యొక్కతూ కన
 నొకతడవ యనంగ మతియు • నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు • నిన్ని పేళ్లు
 జగతిఁ బల్తాలు వేమాలు • సారె పెక్కు
 మాలు లెన్నేనిమా ర్లనఁ • బరఁగు నాఖ్య
 లగుచు నివి బహువారంబు • లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒక తేప, ఒక పారి, ఒకవిడుత,
 ఒకతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి - ఈ ౧౦ యు ఏకపర్యాయమనుటకుఁ

బేరులు. పల్తాలు. రూ. పలుమలు, పలుమాలు, వేమాలు, సారె, పెక్కు
మాలులు, ఎన్నేనిమాలులు - ఈ ౧౨ ను మాటిమాటికి నమటకుఁ బఠ్యాయ
ములు.

ప్రే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చెచ్చెరను సరగ
వేగిరము వేగ వేళము, నెనను వడిగ
గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగఁ ♦ గ్రన్న ననంగ
గొబ్బునను దిగ్గున ననంగఁ ♦ (గుధరచాప).

64

టీ. చెచ్చెర, చెర + చెర = చెచ్చెర) సరగ, వేగిరము, వేగ, వేళము,
నెనన్, వడిగన్, గ్రక్కునన్, గ్రద్దనన్, క్రన్నన, గొబ్బునను, దిగ్గు
నన్ - ఈ ౧౨ ను శీఘ్రముగా నమటకుఁ బేరులు.

క. కలపు వివరింపఁగా నా

భులు వరునన్ నిర్మించె ♦ ననుటకు ధరలో
వెలునడియె నెల్లె వెడలెను
వెలలె ననం (జిహ్వా) కాని ♦ విశ్వానిపతీ).

65

టీ. వెలునడియెను, వెల్లెను, వెడలె, వెలలెను ఈరను పయనమయ్యె
ననుటకుఁ బేరులు.

క. వినుతి నొసరించె ననుటకుఁ

దనరున్ నామంబు లగుచు ♦ ధరపై నగ్గిం
నెను గై వారము సేసెన్
గొని మాడెను బొగడె ననంగ ♦ గొండాడె ననన్.

66

టీ. అగ్గించెను, కై వారము సేసెను = స్తోత్రము చేసెను, కొనియాడెను.
బొగడెను, కొండాడెను - ఈ ౧౨ ను స్తోత్రము చేసెననుటకు నామములు.

సీ. చుట్టలు విందులు ♦ చుట్టాలు బందుగు
లనఁ జను బంధుసఁ మాహ్వాయములు

వఱలు నన్యఁడు లాతివాఁ డనఁగా వింత

వాఁ డనఁగాఁ బెఱవాఁ డనఁగ

వ్యాజింబునకు నామ ధీమౌ నెపం బనఁగ న

న్వేషించె ననుట కా ధీమెదకె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ ధీనారసె దడవె నాఁ

గాంక్షకుఁ బేరు లాఁ ధీమముతోడఁ

తే. గచ్చు కోరిక తమి కోర్కీ ధీచ్చు యనఁగ

నెపుడు నెడపక యుడుగక ధీయెల్లపు డన

నిచ్చు యనయంబు నాఁగను ధీచ్చు లనఁగఁ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం ధీనుట (కీశ).

67

టీ. చుట్టలు, [ఏక. చుట్టము. బహు. మువర్జలోపము] విందులు చుట్టాలు. [మువర్జలోప ఆదిదీర్ఘములు.] బంధుగులు [బంధుశబ్దభవము.] - ఈ ర ను బంధువునకుఁ బేరులు. లాతివాఁడు, వింతవాఁడు, పెఱవాఁడు - ఈ ౩ ను అన్యఁ డనుటకుఁ బేరులు. నెపము - [ప్రకృతి-నిభము] వ్యాజమునకుఁ బేరు. వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, ఆరసెను, తడవెను - ఈ ౬ ను విచారించె ననుటకుఁ బేరులు. క్రిచ్చు, కోరిక, [కోరుధా.కృదంతమి కోర్కీ, ఇచ్చు (ఇచ్చాశబ్దభవము.)] - ఈ ౫ ను అపేక్షకుఁ బేరులు. ఎపుడు ఎడపక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చు, అనయము, నిచ్చులు - ఈ ౭ ను సర్వద యనుటకుఁ బర్యాయములు.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె ధీనుటకు నాఖ్యలు

తూకొనె జొచ్చెను ధీదూతె ననఁగ

సంఘ్రితాడితుఁ జేసె ధీనుటకుఁ బేళ్లగుఁ

దాచె గాల్గఁ గ్రుమ్మె ధీదన్నె ననఁగ

నాలస్య మొనరించె • ననుటకుఁ జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను • మసలె ననఁగఁ
ద్యక్తంబు గావించె • ననుటకు నాఖ్య తా
వీడెను వదలెను • విడిచె ననఁగ

టీ. దాటుమాటయ్యె వీడ్వడె • దడఁబడె నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త • మయ్యె ననుట
కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాహ్వాయము లడిచె.
గొట్టె మొత్తెను మోఁదె నాఁ • (గుధరనిలయ). 68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూటెను - ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకుఁ జేరులు. తాఁచెను, కాళ్లఁ గ్రుమైను, తన్నెను - ఈ 3 కాలితోఁదన్నె
ననుటకుఁ జేరులు. తడసెను, మసలెను - ఈ 2 ను అలస్యముచేసెననుటకుఁ
చేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను - ఈ 3 ను పరిత్యజించె ననుటకు నామ
ములు. తాటుమాటయ్యెను, వీడ్వడెను, తడఁబడెను - ఈ 3 ను హెచ్చు
తక్కువయ్యెననుటకుఁ జేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోఁదెను -
ఈ 4 ను ప్రహరించెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. ముందట నెదుటను • మ్రోల ముంగల నాఁగ
నాఖ్యతా సముఖమం • దనుట (కభవ)
యలయిన బడలిక • యలపు నేద యనంగ
శ్రమమున కాఖ్య తాఁ (శ్రమనదమన)
తాలిమి యోరుపు • తాలిక నాఁగను
శ్రమకు నాహ్వాయము తాఁ • (జర్జవసన)
ఓవలి బవంతంబు • టక్కు దుత్తారంబు
వెడ్డు నా ఛద్ద మా • (విషమనేత్ర)

తే. వెఱ పనగ నెద యనగను ♦ వెఱ యనగ
 నళు కనగ భీతి కాఖ్య తా♦(ననితకంఠ)
 నిమ్మళం బన నెమ్మినా ♦ నెమ్మది యనఁ
 దనరుఁ బేళ్లు నిరాతంకమునకు (నీశ).

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మ్రొలక, మంగలక-ఈ ర ను సమ్ము
 ఖమందనుటకుఁ బేరులు. అలయిక, బడలిక, [అలయు, బడలు - కృదంతము
 లు.] అలపు, [అలయు-కృదం.] నేద-ఈ ర ను శ్రమమునకుఁ బేరులు. తా
 లిమి, రూ. తాల్తి. ఓరుపు, రూ. ఓన్ను, తాలిక - ఈ ర ను ఉపాకుఁ
 పేరులు. తవళి, [ఇది యన్యదేశము.] బవంతము, టక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డెండు-
 ఈ ౫ ను కపటమునకుఁ బేరులు. వెఱపు, ఎద, వెఱ, అళుకు-ఈ ర ను
 భయమునకుఁ బేర్లు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ + మది = నిండుమనస్సు)-
 ఈ 3 ను నిర్భయమునకుఁ బేరులు.

సీ. అసదు కొంచెము నైక ♦ మలఁతి యన్నవ చిన్న
 నలికంబు సన్నంబు ♦ నాఁ దనర్పు
 స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ ♦ జాల నెంతేనియు
 మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద ♦ మిక్కిలి యనఁ
 బెద్దయు నను నివి ♦ పేళ్లగు భృశముగా
 ననుటకు నుత్కట ♦ మయ్యె ననుట
 కగుఁ బేళ్లు వెగ్గలంబయ్యెఁ గ్రిక్కిఁటిసె వె
 క్కస మయ్యె నను నివి ♦ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గఁ గుందె దొంకె ♦ దగ్గను సడలెను
 క్రుంగె నుబ్బణంగె ♦ మ్రుక్కె ననగఁ
 దనరుఁ బేళ్లు షీణదశ నొందె ననుటకు
 (నీశ్వరీసనాథ ♦ విశ్వ నాథ).

70

టీ. ఆనదు, కొంచెము, పైకము, అలతి, అన్నవ, చిన్న, నలికము, సన్నము-ఈ ౮ యు కొంచెమునుటకుఁ బేరులు. ఎక్కుడు, చాలక, ఎంతేనియుక, మిగులక, తద్దయుక, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయుక-ఈ ౮ యు అధికముగా ననుటకుఁ బేరులు. పె్గలమయ్యెను, క్రిక్కిఱిసెను, వెక్కిసమయ్యెను - ఈ 3 ను హెచ్చయ్యెనునుటకుఁ బేరులు. సగ్గె, కుంజె, టొంకె, తగ్గె, సడలె, పుంగె, ఉబ్బణగె, మ్రక్కె-ఈ ౮ దియు క్షీణ దశనొంజె ననుటకుఁ బేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు ♦ మేటి పెచ్చు చ్చున
ససెకమునకు నాఖ్య ♦ లగుచు వెలయు
బనులు నాగఁ జెయువు ♦ నలఁ జేత లన నొప్పు
గర్జమునకుఁ బేళ్లు ♦ (చర్తననన).

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు-ఈ ౬ ను అధిక మనుటకుఁ బేరులు. పనులు, చెయువులు, చేతలు [చేయుధా.కృదం] ఈ 3ను కార్యమునకుఁ బేరు.

౧. అనిపె సనిచెఁ బనిపె ♦ బనిచె నంపెను బంపె
బుచ్చె గెలుపుమనియె ♦ బొచ్చు టనియె
సనఁగ నివి సమాఖ్య ♦ లగును బ్రథాసించె
సనెడుక్రియకు (నిశ ♦ యభ్యుకేశ).

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, పొచ్చుటనియె-ఈ ౯ యుఁ బయనముచేసిపంపెను అనుటకు నామములు.

టీ. కొదవ నొద కుందు తగ్గు తక్కువ కొలఁత
వెలిలి కొక బొచ్చు నెడమ నా ♦ వెలయు న్యూన
సనుభిధానము లర సాము ♦ సగము సనము
నాఁగ నద్ధాహ్వయంబు తా ♦ (నాగభూష).

73

టీ. కొదవ, కొద, కుండు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, నెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ-ఈ ౧౦ యను న్యూనతకుఁ బేరులు. అర, సాము, సగము, పవము-ఈ ౪ ను అర్థమనుటకుఁ బేరులు.

తే. పేళ్లు పశ్చాత్తనుటకును ♦ జెల్లు వెనుకఁ బదపఁ దర్వాతఁ బదపడి ♦ పిమ్మట ననుమునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి, ముందు తొలుత ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్యి ♦ తా (గీత). 74

టీ. వెనుకఁ, పదపఁ, తర్వాతఁ, పదపడి, పిమ్మటఁ-ఈ ౫ ను అనంతరం బనుటకుఁ బేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత-ఈ ౭ ను పూర్వమనుటకుఁ బేరులు.

ఆ. పాఱుఁబోతు పిటికి ♦ పంద కోఁచ యనంగఁ బేళ్లు దనరు సమరభీరువునకు దిట్ట యుక్కుతునియ ♦ గట్టిడెందమువాఁ డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ♦ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాఱుఁబోతు, పిటికి, పంద, కోఁచ-ఈ ౪ ను యుద్ధమున భయపడువానికిఁ బేరులు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు-ఈ ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ బేరులు.

తే. పాఁజు చేరువ మొత్తము ♦ బారు తుటుము దండు పరి గమి కూటువ ♦ పిండు దాటు మూఁక దళమును బేళ్లు సమూహమునకు (భుజగవరహార యవిముక్తపురవిహార). 76

టీ. పాఁజు, చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, పరిగమి, కూటువ, పిండు, [బృందము-ప్రకృతి.] దాటు, మూఁక, దళము-ఈ ౧౩ను సమూహమునకుఁ బేరులు.

సీ. పూనె, నూనెను దాల్చె ♦ నానెను మోచె నా
 వహించె ననుట కౌ ♦ (వహివిభూష)
 నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు
 వరుసతోఁ దఱిమెను ♦ బఱపె వెలిచెఁ
 దోలెను తొప్పె నా ♦ (ద్రుహిణాదిసురనుత)
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేసె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను ♦ మరలించె నన సమా
 హ్వాయము లై పరఁగు నివ ర్తితంబు
 తే. చేసె ననుటకు (సురమునిసిద్ధనేవ్య)
 యడ్డగించెను నా నిల్చె ♦ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లమరు
 (నగసుతానాథ గుహగజాననసనాథ).

77

టీ. పూనెను, నూనెను, తాల్చెను, అనెను, మోచెను-ఈ ౫ ను
 ధరించెననుటకుఁ బేరులు. తఱిమెను, పఱపెను, వెలిచెను, తోలెను,
 తొప్పెను-ఈ ౫ ను ఉచ్చాటనము చేసె ననుటకుఁ బేరులు. త్రిప్పెను,
 క్రమ్మఁజేసెను, మగిడించెను, మరలించెను-ఈ ౪ ను వెనుకకుఁ బొమ్మసె
 ననుటకుఁ బేరులు. అడ్డగించెను, నిల్చెను, అఁగెను-ఈ ౩ ను నిరోధించె
 ననుటకుఁ బేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి ♦ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గఱ కురంగ
 టండ పజ్జ యు నా సమీపాఖ్య లమరు
 (రమ్యధవళాంగ కలశసీరధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒడ్డు,
 డగ్గఱ, కురంగట, అండ, పజ్జ [పశ్చాచ్ఛబ్దభవము,]-ఈ ౧౨ను సమీపమం
 దనుటకుఁ బేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట ♦ నందు నాడ
 నచొట నచ్చొట నక్కడ ♦ నయ్యెడ నట
 ననగఁ దత్ప్రదేశంబునం ♦ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె (భక్తవిధేయ యాఁర్యాసహాయ). 7!

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచొట, అచ్చొట
 అక్కడ (అ+కడ) = అదిక్కున, అయ్యెడ (అ+ఎడ) = అన్య
 దేశమున, అట-ఈ ౧౦ దియు అప్రదేశమం దనుటకు బేరులు.

క. ఇరుఁగెలఁకుల నిరువంకల
 నిరుదెస నిరుచక్కియందు ♦ నిరుపక్కియలం
 దిరుక్రేవల నిరుగడ నన
 బొరిఁ బేళ్లగు సుభయపార్శ్వముల ననుట (కజా). 8!

టీ. ఇరుఁగెలఁకుల, ఇరువంకల, ఇరుదెస, ఇరుచక్కియ
 లు, ఇరుపక్కియలందు, ఇరుక్రేవల, ఇరుగడ-ఈ ౭ ను చెంద
 వైపులందుననుటకు బేరులు.

క. నవముగ ధరలో నీ మా
 నవవర్గవు వేడ్కఁ జదివి నను వ్రాసిన మా
 నవులకు ననవరతంబును
 శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ♦ చెలువం బొసఁగున్. 8

తా. ఎవ రీమానవవర్గ వ్రాయుచున్నారో, లేక చదువుచున్నారో
 వారికిఁ గాశీవిశ్వేశునిదయవలన సకలసంపదలు గలుగును.

మానవవర్గ సమాప్తము.

సీ. వలిదిప్ప వడఁకుగుబ్బలి చలిమిరిమల
 గట్టులఁజేడు ముక్కంటిమామ
 మంచుఁగొం డన హిమఁత్వధరాఖ్యలు చను
 వేలుపుఁగొండ జేజేలగట్టు
 పుత్తడిగుబ్బలి • పునుకకంచమువాని
 విల్లు నా మేరువు • పేళ్లు వెలయు
 వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నాఁ
 కైలాసపర్వతాఖ్యలు నెలంగు
 తే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపుమల యనంగ
 మంధరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగఁ
 జుట్టుఁ గొం డనఁ దనరు నీత్తోణియందుఁ
 జక్రవాళాద్రి (వృషవాహఁశైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప, (వలి=చల్లఁదనముగల, తిప్ప=కొండ) వడఁకుగుబ్బలి,
 పా. వడఁకుగుబ్బలి=వడఁకునట్లు చేయుపర్వతము, చలిమిరిమల=చల్లనికొండ,
 గట్టులఁజేడు=పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ=శివునకుమామ, మం
 చుఁగొండ=హిమముగల పర్వతము - ఈ ౩ ను హిమవత్పర్వతమునకుఁ బేరు
 లు. వేలుపుఁగొండ (వేలుపు + కొండ) = దేవతలు నివసించుపర్వతము, జే
 జేలగట్టు=దేవతలపర్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి = బంగారుపర్వతము, పునుకకం
 చమువానివిల్లు=ఈశ్వరుని ధనుస్సు - ఈ ౪ ను మేరుపర్వతముపేరులు. వెలి
 దిప్ప (వెలి + తిప్ప) = తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల = శివునికునికపట్టగు
 పర్వతము, వెండికొండ = వెండివలెఁ దెల్లనిపర్వతము - ఈ ౩ ను కైలాస
 పర్వతముపేరులు. తరిగొండ (తరి + కొండ), కవ్వంపుమల (కవ్వము + మల)

ఈ ౨ ను మందరపర్వతము పేరులు. కడపటిమల = కడగానుండెడు పర్వతము,
చుట్టుగొండ (చుట్టు + కొండ) = భూమిచుట్టునుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ ను
చక్రవాళపర్వతము పేర్లు.

ఆ. తూర్పుగొండ నాంగఁ + దోలుగట్టు నాంగను
బొడుపుగుబ్బు లనంగఁ + బూర్వశిఖరి
పరంగుఁ గ్రుంకుమెట్టు + పడమటికొండ నా
వెలయు నస్తశిఖరి + (విశ్వనాథ).

2

టీ. తూర్పుగొండ (తూర్పు + కొండ) = పూర్వదిక్కునందుండెడు
పర్వతము, తోలుగట్టు = పూర్వదిక్కునందలిపర్వతము, బొడుపుగుబ్బులి = నూ
ర్యుఁడుదయించెడు పర్వతము - ఈ ౩ ను ఉదయపర్వతమునకుఁ బేరులు.
క్రంకుమెట్టు = నూర్యుఁడ స్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ = పడమటిదిక్కు
నందుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ ను అస్తమయపర్వతము పేరులు.

తే. ఒప్పు గిరివేళ్లు మల గట్టు + తిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బులి నా మేరు + (కుధరచాప)
తాయి నాఁ గల్లనంగను + తా యనంగ
శిల కభిఖిలు దగు నిల + (శేషభూష).

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బులి - ఈ ౬ ను పర్వత
మునకుఁ బేరులు. తాయి, కల్లు, తా - ఈ ౩ ను శిలకుఁ పేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్ము నాంగ
నూ రనంగ గ్రామనామంబు + లొప్పుచుండుఁ
బట్టణంబున కాఖిలు + పరంగుచుండుఁ
బ్రో లనంగ వీ డనంగను + (శూలపాణి).

4

టీ. పల్లె, రూ. పల్లియ, కొట్టిక, కొటిక, కుప్పము, ఊరు - ఈ ౫ ను
గ్రామము పేరులు. ప్రోలు, వీడు - ఈ ౨ ను పట్టణము పేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు ♦ మనికిపట్టెర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు ♦ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ ♦ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేళ్ళు ♦ (చంద్రమాళి).

5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క, నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము [గృహశబ్దభవము.] - ఈ ౧౨ను నివాసస్థావరము నకుఁ బేరులు.

నీ. తెంకాయచెట్టనఁ ♦ డెంకాయమ్రా నన
నారికేళం బొప్పు ♦ (నగనివేశ)
మావిమా) ననఁగను ♦ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు ♦ (నభి)కేశ)
అత్తిమ్రా నన మేడి ♦ యనఁగ నాదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు ♦ (మేరుచాప)
యరఁటి యనఁటి నాఁగ ♦ నంశుమత్ఫలధారు
ఁగీరుహం బగు (ధరఁగీశతాంగ)

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటునఁమాఖ్యి లాను
గంబు సొఱకాయ వదరు నా ♦ (గరళకంఠ)
తా డనంగను దాడి నా ♦ తాళభూరు
హంబునకు నాఖ్యి లై యొప్పు ♦ (నంబికేశ).

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, డెంకాయమ్రాను - ఈ ౨ను కొబ్బరిచెట్టుపేరులు. మావిమ్రాను, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ను చూతవృక్షముపేరులు. అత్తిమ్రాను, మేడి - ఈ ౨ను అత్తిచెట్టుపేరులు. అరఁటి, అనఁటి - ఈ ౨ను కడళీవృక్షమునకు నామంబులు. అనుగము, సొఱకాయ, వదరు - ఈ ౩ను సొఱకాయపేరులు. తాడు, తాడి - ఈ ౨ను తాటిచెట్టుపేరులు.

నీ. మొక్క మోక నినువు ♦ మొలక మో ననగ నం
 కురమునకును బేళ్లు ♦ (కుధరచాప)
 యిగు రనఁ దలిరునాఁ ♦ జిగురు నాఁ జివు రనఁ
 బల్లవనామముల్ ♦ పరఁగు (నీశ)
 మోననఁ జెట్టన ♦ మోఁ కన భూరుహ
 నామధేయము లగు ♦ (వామదేవ)
 పువు పువ్వు పూ నాఁగఁ ♦ బుష్పము విరి యల
 రనఁ గుసుమాఖ్యై లై ♦ యలరు (నీశ)
 తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు ♦ గుంపు తఱచు
 నాఁగ నిబిడంబు పేళ్లొప్పు ♦ (నందివాహ)
 వల్లరినమాఖ్యై లగుచు వ♦ ర్తిల్లుఁ దీఁగ
 తీవ తీవియ తీవె నాఁ ♦ (ద్రిపురవైరి).

7

టీ. మొక్క, మోక, నినువు, మొలక, మోను - ఈ ౫ ను అంకుర
 ముపేరులు. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ఈ ౪ ను పల్లవము పేరులు.
 మ్రాను, రూ. మాను, చెట్టు, మ్రాఁకు - ఈ 3 ను చెట్టునకునామములు. పు
 వ్వు, పువ్వు, పూ, పుష్పము, [పుష్పశబ్దభవము.] విరి, అలరు - ఈ 2 ను పుష్ప
 ము పేరులు. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ ౫ ను సం
 దులేకయుండువానికిఁ బేరులు. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె, రూ. తీఁగ - ఈ
 ౪ ను తీఁగకుఁ బేరులు.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగుచుండుఁ దుద నుద
 కొన యనంగ వృక్ష ♦ కొటరమున
 కలరుఁ బేళ్లు తొఱట(♦ తొలి తొట్టి తొఱ నాఁగ
 (నాగహరి రజతనగవిహరి).

8

టీ. తుద, సుద, కొన-ఈ 3 ను అగ్రమునకుఁ బేరులు. తొట్ట, తొలి, తొట్ట, తొట్ట-ఈ 4 ను చెట్టుతొట్టకుఁ బేరులు.

ఆ. ఇత్తువున కభిఖ్య ♦ లీషీతిఁ గన్నుల
మాను చెఱకు తియ్యమాను ననంగఁ
దనరు దవ యనంగఁ ♦ దలవాడె నాఁగఁ ద
దగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగు (గిరీశ). 9

టీ. కన్నుల మాను = గనుపులుగల చెట్టు, చెఱకు, తియ్య మాను = ను
ధురమైనవృక్షము-ఈ 3 ను చెఱకునకుఁ బేరులు. దవ, తలవాడె-ఈ 2 ను
చెఱకుకొనకుఁ బేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లుత్పలమునకుం
దొగ తొవ గల్వ గలు వనఁగఁ ♦ నోయజ మొప్పుం
దగఁ దమ్మి తామ రనఁగా
మొగ డన మొగ్గ యనఁ దనరు ముకుళంబు (శివా.)

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-ఈ 4 ను ఉత్పలమునకుఁ బేరులు.
తమ్మి, తామర-ఈ 2 ను తామరపువ్వునకుఁ బేరులు. మొగడ, మొగ్గ ఈ
2 ను ముకుళమునకుఁ బేరులు.

ప్రే. ఎనఁగఁ జెందొవ చెందొగ ♦ యెట్టగలువ
యనఁగ రక్తాత్పలంబు రక్తాబ్జ మొప్పు
నిలను కెందమ్మి కెందామ ♦ చెట్టదామ
రనఁగఁ జెందమ్మి చెందామ ♦ రన (నుహేళ). 11

టీ. చెందొవ, చెందొగ (చెన్ను + తొవ-గ) సువర్ణలోపము. చెందొ
వ (గ), ఎట్టగలువ (ఎట్ట + కలువ)-ఈ 3 ను ఎట్టనికలువకుఁ బేరులు. కెందమ్మి
(కెంపు + తమ్మి = కెందమ్మి), కెందామర (కెంపు + తామర = కెందామర),

మర), చెందమ్మి (చెన్ను + తమ్మి), చెందామర (చెన్ను + తామర) ఈ గ్రంథము
పాఠ్యదామరపువ్వునకుఁ జేరులు.

క. గొడుగు గొడు వెల్లియనఁ జె

న్నడరును ఛత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్

సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యనన్ జా లనంగఁ † (బర్వతధన్వీ).

12

టీ. గొడుగు, గొడువు, ఎల్లి-ఈ 3 ను ఛత్రమునకుఁ జేరులు. సిడె
ము, టెక్కెము, పడగ, [పతాకాశబ్ధవము.] డాలు-ఈ ౪ ను ధ్వజమున
కుఁ జేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ

మఱు వనఁగా జా టనంగ † మా టన వరుసం

బరఁగు ని వెల్ల నగోచర

ధరణీనామంబు లగుచు † (దర్పకదమనా).

13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు-ఈ ౫ ను కన్నుల
కగపడని ప్రదేశమునకు నామములు.

క. సొసఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గన వనఁగాఁ బూరి యనఁగ † గడ్డి యనఁగా

వసుమతిలో నెన్నంబడు

ససి సస్సెము పై రనంగ † సస్యం (బభవా).

14

టీ. పులు, కనవు, [ఘాతశబ్ధవము.] పూరి, గడ్డి-ఈ ౪ ను తృణ
మునకుఁ చేరు. ససి, సస్సెము, [సస్యశబ్ధవము] పైరు-ఈ 3 ను ధాన్యము
నకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల † తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వయము లమరు ధవళవర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల ♦ కఱ యన నాఖ్యలౌ

నీలవర్ణమునకు ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ఈ ౫ ను ధవళవర్ణమునకుఁ జేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ, పా. కఱి - ఈ ౪ ను నీలవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. కెంపు దొంగరు దొవరు ♦ కెంజాయ యెఱు పెఱ్ఱ

యనఁగ నరుణకాంతి ♦ కాఖ్య లయ్యె

నళిది పసుపుచాయ యనఁగ ♦ హరిద్రవ

ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ (బి)నాకహస్త).

16

టీ. కెంపు, తొంగరు, తొవరు, కెంజాయ (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱ-ఈ ౬ ను ఎఱ్ఱనికాంతికిఁ జేరులు. అళిది, రూ. హళిది, పసుపుచాయ-ఈ ౨ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు ♦ నామంబు లగుచుండు

బసరుచాయ యనఁగఁ బచ్చయనఁగ

వన్నె డాలు రంగు ♦ వన్నియ జిగి జోతి

చాయ యనఁగఁ బరఁగు ♦ జగతిఁ గాంతి.

17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ-ఈ ౨ అకుపచ్చవన్నెకునామములు. వన్నె, [వర్ణశబ్దభవము.] డాలు, రంగు, వన్నియ, [ప్ర. వర్ణము.] జిగి, జోతి, [ప్రజ్యోతిస్సు.] చాయ [ప్ర, ఛాయ]-ఈ ౩ ను కాంతికిఁ జేరులు.

తే. మానికము లన రతనముల్ ♦ నా నెసంగు

నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు

మెఱుఁ గనంగను నిగ్గు నా ♦ మెఱయుచుండు

నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి ♦ (నభ్ర)కేశ).

18

టీ. మానికము, [ప్రకృ. మాణిక్యము] రతనము [ప్రకృ. రత్నము] - ఈ ౨ ను రత్నములకుఁ బేరులు. మెఱుఁగు, నిగ్గు-ఈ ౨ ను విశేషకాంతికేఁ బేరులు.

తే. జడధిపే శ్లగు మున్నీరు ♦ కడలి సంద్ర

మనఁగ మడుఁ గన మడుపు నా ♦ హ్రదము దనరుఁ

బరఁగు నాటవసంద్రంబు ♦ పాలవెల్లి

జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా ♦ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీరు(మును + నీరు)=మొదటిసృష్టి, కడలి, సంద్రము(ప్రకృ. - సముద్రము.)-ఈ 3 ను సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు, మడుపు-ఈ ౨ ను హ్రదము పేర్లు. అటవసంద్రము, [లనఁ, ఇత్తు, సుర, సర్పి, దధి, క్షీర, నీరసముద్రములలోనిది యాటవది.] పాలవెల్లి (పాలు + వెల్లి)=క్షీర ప్రవాహము, జిడ్డుకడలి=జిడ్డుగల సముద్రము, పాలకడలి=క్షీరసముద్రము- ఈ ౪ ను క్షీరసముద్రమునకుఁ బేరులు.

క. సంజె యన మడి యనంగను

సంజుల కేదారభూసః మాఖ్యలు నెలయుం

బుంజె యనఁ జేగుఁ గొల మనఁ

గం జన మరుభూమిపేళ్లు ♦ (కాయజడమనా).

20

టీ. సంజె, మడి-ఈ ౨ ను మాగాణిభూమికేఁ బేరులు. పుంజె, చెను పొలము-ఈ 2 ను మెట్టభూమిపేర్లు. కంజ-ఈ ౧ నిర్జలప్రదేశమునకుఁ బేరు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగుఁ

బొటియ కలుఁగు లాఁగ బొక్క ♦ బొంద యనంగా

దరి యొడ్డు గట్టనంగాఁ

బరఁగుం దీరంబు పేళ్లు ♦ (ప్రచుభగణేశా).

21

టీ. బొటియ, కలుఁగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద-ఈ ౫ ను బొంద
పేర్లు. దరి, ఒడ్డు, గట్టు-ఈ ౩ ను తీరమునకుఁ జేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా ♦ నడు సనంగ
బుఱద నా నొప్పుఁ గర్దమంబునకుఁ బేళ్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి ♦ పుడమి నేల
మన్ను పంటవలంతి నా ♦ (మదనదమన). 22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుసు, బుఱద-ఈరసు అడుసునకుఁ జేరులు.
బువి, [ప్రకృ. భువి,] పుడమి, [ప్రకృ. పృథివి.] నేల, మన్ను, పంటను
లంతి=పంటలనొనఁగుచేవి. ఈ ౫ ను భూమిపేర్లు.

తే. జగితె యనఁగ నరుఁగు నాఁగ ♦ జగతి నాఁగఁ
దిన్నె యన వేదికాఖ్యలై ♦ యెన్నఁ దనరు.
మి ట్టనంగను మెరక నా ♦ మిట్ట యనఁగ
నున్నతక్షితికాఖ్యలై ♦ యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగితె, రూ. జగితె, అరుఁగు, జగతి, తిన్నె-ఈ ర ను తిన్నెకుఁ
చేరులు. మిట్టు, మెరక, మిట్ట-ఈ ౩ ను ఎత్తయినచోటికిఁ జేరులు.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిఁచైన యనంగఁ
దెప్ప తే పనునాఖ్యల ♦ నొప్పుఁ బ్లవము
పరఁగు నో డనఁ గల మనఁ ♦ దరణి ధరణిఁ
(దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర ♦ భవళగాత్ర). 24

టీ. తాప, నిఁచైన-ఈ ౨ ను నిఁచైనకుఁ చేరులు. తెప్ప, తేప-ఈ ౨ ను
ప్లవమునకుఁ చేరులు. ఓడ, కలము-ఈ ౨ ను నావకుఁ చేరులు.

తే. కార్ముకం బొప్పు విల్లు సింఁగాణి యనంగఁ
దూణ మొప్పు బత్తళిక నా ♦ దొన యనంగఁ

దరకసం బనఁ బొది యనఁ ♦ దనరు శరము

కోల ములి కమ్ము తూపు నా ♦ (శూలపాణి). 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-ఈ ౨ ను ధనుస్సునకుఁ జేరులు. వత్తళిక, దొన. తరకసము, పొది-ఈ ర ను అమ్ములపొదిపేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూపు-ఈ ర ను శరము పేర్లు.

తే. తనరుఁ బేల్లు తనుత్రాణమునకుఁ గన్త

శంబు జోడు జరా దుప్పటంబు బొంద

శం బనఁగ నాఖ్య లగు శతాంగంబునకును

దేరు నా నరదము నాఁగ ♦ (మేరుచాప). 26

టీ. కత్తశంబు, జోడు, జరా, దుప్పటంబు, బొందశంబు-ఈ గ ను కవచమునకుఁ జేర్లు. తేరు, అరదము [ప్రకృ, రథము.]-ఈ ౨ ను రథము పేర్లు.

క. కన్నా కన్నను తలక

ట్టన్నను మెలి మేలుబంతి ♦ యన్నను ధరలో

నిన్నియు శ్రేష్ఠము వేల్చె

యెన్నంబుఁ రావనభరి ♦ (నిభదై శ్యహారా). 27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-ఈ ౩ ను ఉత్తముని పేర్లు.

క. సొమ్మున దొడ వనఁగా రన

ణమ్మన నగుఁ బేల్లు భూషణమ్ములకును హా

రమ్ములకు నగును నభిధా

నమ్ములు వేరు లన సరులునా (శతీకంఠా). 28

టీ. సొమ్ము, తొడవు, రణము-ఈ ౩ ను భూషణములకుఁ జేరులు. వేరు, సరి-ఈ ౨ ను హారమునకుఁ జేరులు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు ♦ సరు లనుగ

నామ భయంబు లగుఁ బుష్పదామములకు

వాసనకు నాఖ్యై లై యొప్పు ♦ వలపు కంపు

తావి కమ్మన యనఁగఁ (గాత్రాయనీశ).

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు ఈ ౪ ను పూవులదండలకుఁ బేర్లు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన-ఈ ౪ ను వాసనకుఁ బేరులు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా

విడిముడి యన రొక్క మనఁగ ♦ విత్తంబునకుం

బుడమిని నామము లగు నివి

(యువరాజుకిలావతంస ♦ యురగాభరణా).

30

టీ. ఒడమె, సొమ్మ, విడిముడి, రొక్క-ము [రుక్తశబ్దభవము.] ఈ- ౪ ను భవనమునకుఁ బేర్లు.

తే. మచ్చు లన మిదై లనఁగను ♦ మాడుగు లన

చారునిర్మిత గేహముల్ ♦ చనరుచుండి

బరెగు సొధంబు మేడ యుప్పరిగ యనఁగఁ

(నాగకేయూర చూనిమానసవిహార).

31

టీ. మచ్చులు, మిదైలు, మాడుగులు, చూ. మాడువులు - ఈ 3 ను కొయ్యతోఁ గట్టబడినయిండ్లకుఁ బేర్లు. ఉప్పరిగ, మేడ-ఈ 2 ను రాచనగళ్లకుఁ బేర్లు.

తే. పెట్టి యన మందనం బనఁ ♦ బెట్టై యనఁగఁ

బెట్టియ యనఁగఁ బేటికాభిఖ్య లనుగు

మో) డనంగను మోటు నా ♦ మొద్దనంగ

వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు ♦ (విశ్వనాథ).

32

టీ. పెట్టి, మందసంబు, పెట్టె, పెట్టియ-ఈరను పేటికపేర్లు. మోడు, మోటు, మొద్దు-ఈ ౨ ను స్థానపుపేర్లు.

ఆ. విస్త్రుతాఖ్య లొప్పు ♦ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పఱపు ♦ వెడలు పనఁగ
దీర్ఘమునకు నామధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చావు నిడివి ♦ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు-ఈ ౬ను వెడల్పుపేర్లు. నిడుద, చావు, నిడివి, నిడుపు-ఈ ౪ ను నిడివికిఁ బేర్లు.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి ♦ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది ♦ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ నదృశమున కివి యాఖ్య తా
(వివిధగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి, యుద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ ౧౩ ను సమానమానకుఁ బేర్లు.

తే. పసిండి బంగారు బంగారు ♦ పైండి పొన్ను
బాళువా పుత్తడి యనంగ ♦ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుండన మనంగ
కాని యసరంగ నా (గజదానవారి).

35

టీ. పసిండి, బంగారు, బంగారు, పైండి, పెన్ను, రూ. హొన్ను, బాళువా, పుత్తడి-ఈ ౭ ను బంగారమునకుఁ బేర్లు. కుండనము, కడాని, ఈ పేర్లు. ఈ ౩ పుటముచీతిన బంగారమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. చిదుర శునుక తునియ ♦ చిదురుప స్తక్కు పా
లనఁగ ఖండమునకు ♦ నాఖ్య లమరుఁ

బోగిగు గుప్ప వామి ♦ ప్రోవు దిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధరాశతాంగ).

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పాలు-ఈ ౬ ను
ఖండమునకుఁ జేర్లు. ప్రోగు, కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-ఈ ౫ ను రాశికిఁ
చేరులు.

కీ. ఈస్థావరవర్ణం గడు

నాన్ధ విను జదువ వ్రాయ ♦ నవనీఘలిలో

నాస్థాణునికృప సఖలశు

భస్మితులును జనుల కొదవు ♦ భాసురలీలన్.

37

స్థావరపర్ణ సమాప్తము.

== తి ర్య గ్వ ర్ణ. ==

సీ. వెడఁదమోముమెకంబు ♦ జడలమెకం బేనుఁ

గులగొంగ మెకముల ♦ కొలముసామి

శెల్ల'డాలుమెకంబు ♦ తెఱనోటిమెకము సిం

గంబు నా బొబ్బమెకం బనంగఁ

బరఁగును మృగరాజు ♦ నసిదిండి పులి మెకం

బులతిండిపోతు చాఁజలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక' మన ♦ నివ్వసుంధరయందు

వ్యాఘ్రుంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగుఁ

ఁ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ

పులమెకంబు నాఁగ ♦ నెలు వనంగ

నెలుగు నాఁగ మోరఁ తెలుపుమెకంబు నా
భల్లుకంబు దనరు • (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడఁద మోము మెకము = వికాలముఖముగల మృగము, జడల
మెకము = జటలుగలమృగము, ఏనుఁగులగొంగ = గజములకువిరోధి, మెకముల
కొలముసామి = మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్ల డాలుమెకము = శ్వేత
కాంతిగలది. తెఱనోటి మెకము = తెఱచియుండెడునోరుకలది, సింగము,
[సింహాశ్వాభవము.] బొబ్బ మెకము = బొబ్బలువేసెడుమృగము - ఈ రెండు
సింహమునకుఁ బేర్లు. పసిదిండి = (పసుల + తిండి) పశువును భక్షించునది,
పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములనుభక్షించునది, చాఱల మెకము =
చాఱలుగలమృగము, మువ్వన్నె మెకము = మూఁడువన్నెలుగలమృగము - ఈ
రెండు వ్యాఘ్రమునకుఁ బేరులు. పుట్టకూడుదిండిపోతు = పుట్టకూడుతిననది,
వెనుకచూపుల మెకము = వెనుకదృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుఁగు, మోర తెలుపు
మెకము = ముఖమందు తెలుపుగలమృగము - ఈ రెండు భల్లుకమునకుఁ బేర్లు.

క. పలుగొమ్ములమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ • నేనుఁ గనంగాఁ

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరనంగఁ • గరి యొప్పు (శివా).

2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాఁగల మృగము,
ఎక్కుడుమెకము = ఎక్కుటకుయోగ్యమైనమృగము, ఏనుఁగు, బలువంజ
మెకము (బలువు + అంజ + మెకము), రూ. బలువంజమెకము = బలునైన
పాదములుగలమృగము, చేగల మెకము = హస్తము (తొండము) గలమృగము,
గౌరు - ఈ రెండు గజమునకుఁ బేరులు.

తే. వానికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి • వారువంబు

క త్తలాని బాబా జక్కి • త త్తడి యన

(విగతభవపాశ కాశీని వేశ యీశ). 3

టీ. తేజ, వారణము, మావు, గుఱ్ఱము, తట్టువ, వాపురము, క త్తలాని, బాబా, జక్కి, త త్తడి-ఈ ౧౦ యు గుఱ్ఱమునకుఁ జేరులు.

క. తగ లేడిక పొట్టే లన

నగు మేషనమాఖ్య లెనిమిదడుగులమొక మే

నుఁగుగొంగనూఁ డనంగా

జగతి శరభాఖ్య లొప్పు • (జంద్రార్థధరా). 4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు-ఈ ౩ ను మేడకుఁ జేరులు. ఎనిమిదడుగులమొకము = ఎనిమిదికాళ్లు గలమృగము, ఏనుఁగుగొంగనూఁడు = సింహమునకు విరోధి-ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ జేరులు.

క. సంగతి నుష్టాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టిపిట్ట లన నా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

సంగా జింక లన లేళ్లు • నా (సర్వజ్ఞా). 5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట-ఈ ౨ను ఉష్ణిమునకుఁ జేరులు. ఇట్టి, జింక, లేడి-ఈ ౩ ను జింకలకుఁ జేరులు.

క. నులిగొమ్ములమొక మిట్టన

నిల మృగమున కొప్పు బేళ్లు • మృగి లేడి యనన

వెలయును రెంటికి దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ • (యంబరకేశా). 6

టీ. నులిగొమ్ములమొకము = మెలికలుతిరిగియుండు కొమ్ములు గలమృగము, ఇట్టి-ఈ ౨ను మగజింక పేర్లు. లేడి-అను నీగయు అడుజింకకు పేరు. జింక-ఈ ౧ యు అడుమగదుప్పలు రెంటినికిఁ జేరు.

తే. పసులు తొడుకులు పసరముల్ ♦ పసి యనంగ
బశువులకును సమాఖ్యలై ♦ పరగు నాల
పోతు బసవడు గిబ్బి యాబో తనంగ
వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (వృషభవాహు).

టీ. పసు, తొడుకు, పసరము, రూ. పసలము, పసి-ఈ ర ను చూపుటకు చేరులు. ఆలపోతు = పశువులకు బతి, బసవడు, గిబ్బి, అబో తే
[అవు + పోతు]-ఈ ర ను వృషభమునకు చేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ♦ దొడ్లనగా నివి
గోష్ఠ దేశమునకు ♦ గోజులు (నీశ)
కడుపులు మొదవులు ♦ పడువులు మందలు
నా ధేనుగణ మొప్పు ♦ (నగనివేశ)
యలరు నాఖ్యలు లేగ ♦ లన దూడ లన గ్రేపు
లన వత్సములకును ♦ (ధనదమిత్ర)
యా ననగా గిడ్డి ♦ యన దొడు కన మొద
వన ధేనునామముల్ ♦ దనరు (నభవ)

తే. యుక్తమునకు సమాఖ్యలై ♦ మొప్పుచుండు
గిత్త యెద్దన గోడె నా ♦ (గృత్తివాస)
యా లనంగ ధేనువుల కాఖ్య ♦ యలరు చుండు
(శైలజానాభ ప్రసుఫిసంఘయననాభ).

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ 2 ను గొట్టమునకు చేర్చు. తే. మొదవులు, పడువులు, మందలు-ఈ ర ను ఆవులగుంపునకు చేర్చు. తే. దూడ, గ్రేపు-ఈ 3 ను దూడలకు చేర్చు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొద ఈరను గోవులచేర్చు. గిత్త, ఎద్దు, కోడె-ఈ 3 ను ఎద్దునకు చేర్చు. అలు +లు (వునర్థోపము)=అలు-బహువచనము]-ఈ ౧ యు ధేనువులనె

తే. అలరు గుండేలు చెవులపో తనగ శశక

మొప్పు బొడలమెకంబు నా దుప్పి యనగ

గాఱుకొమ్మలమెక నునం గను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు (ధరాశతాంగ).

9

టీ. కుండేలు, చెవులపోతు-ఈను కుండేటికి బేర్లు. బొడలమెకము= మచ్చలగలమృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్మలమెకము=సాంద్రశృంగములు గల మృగము-ఈ 3 ను దుప్పికి బేర్లు.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కి రింత దున్న

యనగ మహిషంబునకు సమాహ్వాయము లమరు

బరంగు నెనుపెంట్లు గేదెలు బత్తె లెనుము

లనగ మహిషీసమాఖ్యలు (ధనదమిత్ర).

10

టీ. దుంత, ఎనుబోతు, జమునెక్కి-రింత=యమునివాహనము, దున్న- ఈ ౪ ను మహిషంబునకు బేర్లు. ఎనుపెంట్లు (ఎనుము పెంటి-ఎను పెంటి), గేదె, బత్తె, ఎనుము-ఈ ౪ ను మహిషీనామములు.

తే. పక్కి పులుంగు పిట్ట యనంగ బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుప తెఱక లనగ

బక్షముల కివి పేళ్ళగు బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక లనగ (నీశ).

11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి, పక్షి.) పులుంగు, పిట్ట-ఈ 3 ను పక్షికి బేర్లు. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు - ఈ ౪ ను తెక్కలకు నామములు. లావు, ఈక-ఈ ౨ ను ఈకలకు నామములు.

సీ. తొలకరి కలుగుపు యలు నల్వతేజీలు

పాలు నీరును నేరుపఱుచుపులుంగు

లంచలు తెలిపిట్ట • లన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరారు • గొంచ లనంగ
 గొక్కరా లనంగను • గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనంగను • గొంగ లనంగ
 బరగు సమాఖ్యలు • బకవిహంగములకు
 నట్టవపులుగు సా • జట్టవపులుగు
 తే. నాంగ నెమ్మన నెమలి నా • నమ్మి యనంగ
 గేకికి సమాఖ్య లగు • జంచఃరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి • యనంగ దేటి
 యనంగ దుమ్మెద నా (నీశ • యభి)కేశ).

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లలు=వర్షాకాలమునఁ బాటిపోవుపక్షులు, నల్వ
 లేజీలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱచు పులులు=
 క్షీరోద్దకములను వేటువఱచునట్టిపక్షులు, అంచలు (ప్రకృతి, హంసలు,
 తెలిపిట్టలు=తెల్లనిపక్షులు - ఈ ౫ ను హంసలకు నామములు. కొంచలు-
 ఈ ౧ యుక్రౌంచపక్షులకుఁ బేరు. కొక్కరా, కొక్కు, కొక్కెర, కొంగ-
 ఈ ౪ ను బకమునకుఁ బేర్లు. నట్టవపులుగు=నాట్టమునుజేయు పక్షి, జట్ట
 పులుగు=సిగగలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి-ఈ ౫ ను కేకికి నామములు.
 జమిలిముక్కాలి=ఆఱుకాళ్లుగలది, తేటి, తుమ్మెద - ఈ ౩ ను భిమరము
 పేరులు.

తే. పరగు నొడ్డిలు కూకిలు • పల్లటిలు
 పాపురాలును బకదార్లు • పాపురములు
 నాంగఁ గలరవపక్షిబృందములచేళ్ళు
 (పంకజాతాక్షసన్నిత్ర • ఫాలనేత్ర).

13

టీ. ఓడ్డీలు, మాకోలు, ఫల్లటీలు, పావురాలు (పారావశశబ్ధవమా.)
బకదార్లు, పావురములు ఈ ౬ ను పావురములకుఁ బేరలు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువుల • పులుఁ గనంగఁ
జిగురువిల్కాని తేజి నాఁ • దొంగరుముక్కు
పులుఁ గనంగఁ బచ్చితెక్కుల • పులుఁ గనంగఁ
జిలుక యన రొప్పుఁ గీరంబు • (శ్రీమహేశ). 14

టీ. చదువులపులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిగురువిలుకాని తేజి=మనస్సు
నివాహనము, దొంగరుముక్కుపులుఁగు = యెఱ్ఱనిముక్కుగలపక్షి, పచ్చ
తెక్కులపులుఁగు=పచ్చని తెక్కులుగలపక్షి, చిలుక-ఈగను చిలుకకుఁ బేర్లు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంక • పిట్ట యనంగఁ
బరఁగు శారిక యెట్రింత • పనులపోలి
గాఁడు కూడటిమూఁగ నాఁ • గను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహంగంబు • (నీలకంఠ). 15

టీ. బట్టికాఁడు, పాబట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ ను గోరు
వంకకుఁ బేర్లు. ఏట్రింత, పనులపోలిగాఁడు, కూడటిమూఁగ-ఈ 3 ను భర
ద్వాజపక్షికిఁ బేర్లు.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా • సాశ్వ మనంగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టై • యనంగ వేస
డం బనంగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు (మహానేనజనక) ! 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, జలకట్టై, వేపడము, గిడ్డు,
ఓరణము-ఈ ౯ యను శ్వేనవిశేషమునకుఁ బేర్లు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా ధూక మమరుఁ
జిఱుతఁగూబ యనంగఁ బసిండికంటి
యనఁగ సకినాల్గులుఁ గన ధ సలరుచుండుఁ
బృథివి గనకాక్షి గునుపక్షి ధ (ప్రేమహేళ).

17

టీ. కోటఁడు. గూబ-క. ౨ న గుడ్లగూబకుఁ బేరులు. చిఱుతఁగూబ =
చిన్నగూబ, బసిండికంటి = బఁ గామునంటి నేత్రములుగలది [సమాసాంతము.] ,
సకినాల్గులుఁగు = శకునములపక్షి - ఈ 3 ను బంగరుకంటిపిట్టకుఁ బేర్లు.

తే. పాము సప్తంబు నిడుపఁడు ధ పడగదారి
గాలిమేతరి వినదారి ధ కానరాని
కాళ్లయది చిల్వ వీనుల ధ కంటి పుట్టు
పెట్టె పట్టనఁ జను సహి ధ పేళ్లు (భర్త).

18

టీ. పాము, సప్తము, [క్రృత్. సర్పము.] నిడుపఁడు = దీర్ఘముగా
నుండునది, పడగదారి = పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి = వాయుభక్షణము సే
యునది, వినదారి = విషమునుధరించినది, కానరానికాళ్లయది = అగమ్యని
పాదములు గలది, చిల్వ. రూ. చిలువ, వీనులకంటి = చెవులే కన్నులుగాఁ
గలది, పుట్టు పెట్టె పట్టు = ఎక్కిమునుపెట్టెయును నివాసముగాఁగలది - ఈ
౧౦ య సర్పమునకునామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా

ఖిలు నల్ల యనంగ నెత్తు ధ రనఁగ ధరిత్రిం
బొల యూరు వెఱచి సంజుడు

పొల సన నివి పరఁగు మాంసమునకు (మహేశా.)

19

టీ. నల్ల, నెత్తురు - ఈ ౨ ను రక్తిమునకుఁ బేర్లు. పొల, ఈరువు
వెఱచి, సంజుడు, పొలసు - ఈ ౩ ను మాంసమునకుఁ బేర్లు.

క. భర్గుడు కాశీనిలయుడు

దుర్గాపతి యొనఁగు ముదముతో నీతిర్య

గ్వర్గు లిఖించినఁ జదివిన

చార్గత్యము లఁఁచి సంపదలు నిత్యంబున్.

20

టీ. ఈ తిర్యగ్వర్గు వ్రాసినను, జదివినను, గాశీవిశ్వేశునిదయజలన
చారిద్ర్యములు తొలఁగి సంపదలు గలుగును.

తిర్యగ్వర్గు సమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్ణ.

క. కలు పనఁ బేరగు దధికిం

గలు పన సస్యంబులోని • గాదముపేరా

*వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జరులు • (నిశ్వాసితీ).

1

టీ. 1. కలుపు = పెరుఁగు, పెరులోనికసపు. 2. వెలుగు = కంచె. వెలుఁగు =
వెలుతురు.

క. మాపు లనం దగు హయములు

మాపు లనం బరఁగు నామ్రునుహిజంబు లిలం

దాపు లన స్థల మొప్పును

చాపు లనన్ వాసనలకుఁ • దగుఁ బేరు (శివా).

2

టీ. 1. మాపులు = గుఱ్ఱములు, మామిడిచెట్లు. 2. తావులు = చోటులు,

* ఇది అరసున్న గలప్పుడు కాంతికిని, లేనప్పుడు కంపకోటకును

వాసనలు. ప్రైరెండుపదములకును బహువచనమందే యీయర్థభేదంబు చెప్పి పీలగునుగాని యేకవచనంబున నివి వెన్నేటంతములుగలవి గావున సర్వద్వయాముచెప్పి పీలుగాదు. ఏకవచనమున గుఱ్ఱమునకు “మావు” మామిడిచెట్టునకు “మావి” యని రూపములు.]

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బేరగుఁ

గొమ్మ యనన్ వృక్షశాఖకును భామినికిం

దమ్ము లనం బేరగుఁ బ

దమ్ముల కనుజన్ములకును ♦ (దరుణేందుధరా).

3

టీ. 1. కొమ్మ = చెట్టుయొక్క కొమ్మ, అడుది. 2. తమ్ములు = తామరలు, అనుజులు. [ఏకవచనమున సర్వ ద్వయమురాదు. తామరకు ‘తమ్మి’ అను జానికి ‘తమ్మడు’ అను రూపభేదము.]

క. ఇమ్మలఁ బేరగుఁ దాటం

కమ్ములకున్ లేఖలకును ♦ గమ్మ లనన్ నా

మమ్ము దగుం గంతాభర

ణమ్మునకును లతకుఁ దీగె ♦ నా (నారీశా)

4

టీ. 1. కమ్మ = చెవికమ్మ, ఉత్తరము (జాబు). 2. తీగె = మెడనూలు, లత.

క. చెల్లును బేరై ధరలోఁ

దాల్చ న సూత్రంబులకును ♦ దాళంబులకుం

గోళ్ల నఁ గుక్కుటములకును

బేళ్ల గు ఖట్వాంగములకుఁ ♦ బేళ్ల గు (నభవా).

5

టీ. 1. తాల్ల = పగ్గములు, తాటిచెట్లు. [ఏకవచనములోరాదు. పగ్గము = తాడు; తాటిచెట్టు = తాడి.] 2. కోళ్లు = కుక్కుటములు, మంచపుఁగోళ్లు. [ఈయర్థము ఏకవచనములోరాదు. కుక్కుటము = కోడి, మంచపుఁగోడు = కోడు.]

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ♦ బరఁగు ధరిత్రి

నామము లగుచును వెలయును

బామ లనఁ జన్తములకు ♦ భంగమ్ములకున్. 6

టీ. 1. చామ=ధాన్యవిశేషము, అఁడుది. 2. బామ=పుట్టుక, తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై ♦ తనరుచుండు

జగతిలోపలఁ బ్రాధకు ♦ యుగళమునకుఁ

బట పనంగ నభిఖ్య యోగఁ ♦ బానుపునకు

విస్తృతమునకు (వైలనివేశ యీశ). 7

టీ. 1. దంట=ప్రాధాంగన, జంట. 2. పటపు=పానుపు, వ్యాపించుట.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషీరమునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం

బులకును నామంబు (శేషభుజగవిభూషా). 8

టీ. 1. తొలి=మునుపు, బెజ్జము. 2. వెలి=బయలు, తెల్లన.

క. నెమ్మి యనఁ వంజులవృ

క్షుప్తునకుఁ బర్వీకిని సుఖిస్థితికిని నా

మమ్ముగఁ దగు (నతిధీర య

హస్తజనదూర పన్న ♦ గానిపహారా). 9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, సౌఖ్యము గలిగియుండుట.

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా).

10

టీ. 1. పాలు=క్షీరము, భాగము, 2. కాలు=పాదము, నాలవభాగము.

క. మే లన శుభంబు పే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికిని బే రా

మే లన నెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగదీశ్వ).

11

టీ. మేలు=శుభము, పైభాగము, ప్రేమ, మంచిగాఁ జెప్పినమాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును

బూరుగు నా నూఁదువాద్యమును శాల్మలియుం

బే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశా).

12

టీ. 1. బూరుగు=వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు. 2. పేరు = ఒక నామము, దండ.

క. కప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికనవుకుఁ బే రాఁ

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొ ప్పుగు ధమ్మిల్లమును గృహహోపరియు (శివా).

13

టీ. 1. కప్పన=నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయవూరి. 2. కొప్పు = వింటి

కొన, స్త్రీలకొప్పు, ఇంటియొక్క నడికొప్పు.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ

నికిఁ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ♦ నెఱి నట్టుల వే

టొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ బే రగు మోవి యనిన ♦ (నగరాటప్పా).

14

టీ. 1. కోవి=గోరింట చెట్టు, గొట్టము. 2. మోవి=ఒక చెట్టు, పెదవి.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు షడుచులకును ముత్తి యపుటెత్తులకు
భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూతి గంధంబులకున్. 15

టీ. 1. చవులు=అఱుగుచులు, ముత్యాలసరము. 2. గవులు=గుహలు, దుర్వాసన, కంపు. (మొదటియర్థ మున బహువచనము. దీనికి ఏక. గవి. రెండవయర్థ మున నదే ఏకవచనము.)

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో య నపరదివస
మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి యనెడినుడువు
జక్కి యనుపేరు పరఁగును సైంధవంబు
నకు ఘరట్టంబునకును (గం దర్పదమన).

16

టీ. 1. ఎల్లి=రేపు అనుట, గొడుగు. 2. జక్కి=గుఱ్ఱము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె ననుటకును వ
చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య యగుచును శోభిల్లు నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బేరఁగు (న్మహేశ).

17

టీ. 1. ఆడెను=నాట్యముచేసెను, పలికెను, నిందించెను. 2. అలు=(బహువచనము). గోవులు, (ఏకవచనము) భార్య. (దీనికి బహువచనము-అండు).

సీ. రజతపునగిపదా ర్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి యనఁగఁ గందు

కమునకు శ్రేణికి నమరు నాహ్వాయముగా

దండ యనం బుష్ప దామమునకు

నంతికంబునకుఁ బే ♦ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు ♦ నవనిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ ♦ మ్మనుటకు నాహ్వయం
బగు నే ననఁగ సరియనఁగ సదృశ

తే. మునకును సమసంఖ్యకును నామ ♦ ముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వయం బగుఁ ♦ గుక్కుటాస
నంబునకుఁ గంతమునకును ♦ నల్ల యనిన
ర క్తనీలాఖ్య యై యొప్పు ♦ (రాజమకుట).

18

టీ. 1. వెండి=రజతము, మరల. 2. బంతి=చెండు, వరుస. 3. దండ=
పూలదండ, సమీపము. 4. దొర=సహనము, రాజు. 5. వీను=అయినను,
నేను. 6. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. 7. గొంతు=కుక్కుటాసనము, మేను.
8. నల్ల=నెత్తురు, నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధరి ♦ శ్రీధరంబునకు న
మాఖ్య యై యొప్పు గ ♦ ట్టనఁగ (నీశ)
కేతువునకుఁ గాంతి ♦ కిని సమాహ్వయ మగు
డా లనంగను (మేరు ♦ శైలచాప)
శౌర్యధుర్యునకు లా ♦ వనమునకును నాను
నగు బిరు దనఁగఁ (బున్నగవిభూష)
గూబ నా నాఖ్య యే ♦ ఘోరికంబునకుఁ గర్ణ
మూలంబునకు (నవి ♦ ముక్తినిలయ)

తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును
నామ మై యొప్పుఁ జేరువ ♦ నాఁగ (నభవ)
సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశాచమునకుఁ
బవనమునకును గాలి యుప్పులుకు (యద్ర).

19

- టీ. 1. గట్టు=తీరము, పర్వతము. 2. డాలు=పెక్కిము, కౌంతి.
3. బిరుదు=శౌర్యము, గుఱుతు. 4. గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిమొదలు. 5.
చేరువ=దగ్గఱ, గుంపు. 6. గాలి=దయ్యము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామరి బగుఁ

బలుకులు నా శకలములకు ♦ భాషణములకుఁ

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు ♦ (శై లనిశాంతా).

20

టీ. 1. పలుకు=మాట, తునుక. 2. నెల=చంద్రుఁడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితం డయ్యె ♦ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె ననుట ♦ (యంబర కేశ)

నెటి సమాహ్వయ మగుఁగఱచె ననఁగ

సభ్యాస మొనరించె ♦ ననుటకు దంతవీ

డ యొనర్చె ననుటకు ♦ (నయుగనయన)

వెలయుఁ ద ప్తరములకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్యయై యానవా ♦ లనుట (యీశ)

తే. పఱచె ననఁగ సమాఖ్య యాభాధజేసె

బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకుఁ ♦ (బాండురాంగ)

పరఁగ మోహించె ననుటకుఁ ♦ బరిమళించె

ననుట కొప్పును వలచె నా ♦ (నళికనేత్ర).

21

టీ. 1. విచ్చేసెను, రూ, వేంచేసెను=వచ్చెను, కనబడకపోయెను.

2. కఱచెను=నేర్చుకొనెను, కొఱికిను. 3. అనవాలు=కాఁగినపాలు,
గుఱుతు, 4. పఱచెను=ఇడుములఁబెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5. వలచెను=
కోరెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య • యశాను వహించె బా
నము చేసె ననుటకు • (నగనివేశ)

చషకంబునకును దంష్ట్రకు నాఖ్య యశాఃగోర
యనంగ (శశాంకకళావతంస)

మొక్కలీఁ డనంగఁ గొమ్ములు లేనికరికి ము
ష్కరునకుఁ బేరగు • (గరళకంఠ)

మరకతచ్చవికి సంబరమున కగుఁ బేరు
పచ్చడం బనిన (సంబాకళత్ర)

తే. టీతినిఁ దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
ధేయ మై యొప్పు గుండు నాఁ • (ద్రిపురహరణ)
నామ మా నొక్కసస్యంబునకును లోప
మునకుఁ గొట్టె యనంగ (సంబుదనిభాంగ).

22

టీ. 1. ఆనెను=మోచెను, త్రాగెను. 2. కోర=గిన్నె, పెద్దపన్ను.
3. మొక్కలీడు=కొమ్ములు లేనియేనుగు, మూర్ఖుడు. 4. పచ్చడము=పచ్చ
లకాంతి, పైవేసికొనునస్త్రము. 5. గుండు=మగగుట్టము, గుండ్రనిబంటు.
6. కొట్టె=ధాన్యవిశేషము, కొఱుత.

సీ. తాల్చు నాఖ్యను నభూధమ్మిల్ల భారంబుఁ
గోణంబు మూల నాఁ • (గుధరచాప)

గొఱ యనునాఖ్యచేఁ • గొఱలు లోపంబు ను
నోష్ణ నస్తువు (దక్షిణయజ్ఞమథన)

నెతి హేయపడియె నన్వేషించె ననురెంటి
కాఖ్య యశా రోసె నా • (నసితకంఠ)

నరసె నాఁ బేరగు • నార్తి వారించె వి
మర్శించె ననుటకు • (మదనదమన)

తే. చరణమునకు నధగ్రప్రదేశంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు నడుగు నా (నళికనేత్ర)
మహిని బేరగుచుండు బ్రహ్మాణికంబు
నకును భావకు బాస నా (నగనివేశ).

23

టీ. 1. మాల=స్త్రీకొప్పు, విదిక్కు. 2. కొఱ=కొఱత, మనోజ్ఞ
వస్తువు. 3. రోసెను = వెగటించెను, వెడకెను. 4. అరసెను=బాధనివా
రించెను, విచారించెను. 5. అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము. 6. బాస
=బట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుఁ బేరు (విశ్వనాథ)
నామ మౌ నండంబునకు నంధకునకును
గుడ్డనంగను (రావ్యకుధరనిలయ)
చర్మవాద్యమున కుష్ణమునకుఁ బేరగు
నుడు కనియెడునాఖ్య (యువపమకుట)
యభిధాన మగు మేడి (యన హలాంగమున కు
చుంబరమునకును (ధూతకలుష)

తే. కల్లనంగ శిల సురయు నౌ (గరనికంఠ)
పరగు నాఖ్యయు లాంగలపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జాలనంగ (భాసితనితాంగ)
(వారినినిషంగ కాశీనివాసలింగ).

24

టీ. 1. నాగవాసము=గంటలోనిచీల, వేశ్యలు. 2. గుడ్డు=కన్నులు
తెలియనివాడు, అండము. 3. ఉడుకు=ఒకవాద్యము, వేడిమి. 4.
మేడి=నాగగేటి వెనుకటి పట్టుకొయ్య, (మేడి)=అట్టచెట్టు. 5. కల్ల
తాయి, మద్యము. 6. చాలు=పరుస, నాగగేటిచాలు.

తే. జననికిని మాతృజననికి ♦ జనకజనని

కాఖ్య యగు నవ్వ యనగ (నాఁర్యాసహాయ)

భగినికిని జనకునకు నాఁహ్వయము దనరు

నప్ప యనగను (జంద్రోరేఁఖావతంస).

25

టీ. 1. అవ్వ=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. 2. అప్ప=అక్క, తండ్రి.

క. పో తనగఁ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషమృగము ♦ బురుషఖగంబుం.

దా తన ధాతృపితామహ

మాతామహులకును నగు సమాఖ్య (మహేశా). 26

టీ. 1. పోతు=చున్న పోతు, పురుషమృగము, మగపక్షి. 2. తాత=

బ్రహ్మ, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి. (తండ్రి).

క. పుడమిని బేరు వహించును

వడిగలవాఁడనగ శౌర్యవంతుఁడు జవియు

నడు మన నవలగ్నముఁ జె

న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు ♦ నగు (నగధన్వీ).

27

టీ. 1. వడిగలవాఁడు=శౌర్యవంతుఁడు, వేగము గలవాఁడు. 2.

నడుము=మధ్యము, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనగఁ బరఁగు భిత్తికి

హృదయమునకు వక్షమునకు ♦ నిల జోడనఁగా

నది దనరు నామ మగుచును

నదృశమునకు వర్తమునకు ♦ (జంద్రార్థధరా). 28

టీ. 1. ఎద=భయము, హృదయము. 2. జోడు=సమానము, కపచము.

క. నానార్థవర్ణ విది స

న్యాసముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కట్లు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

టీ. ఈనానార్థవర్ణను జదివినవారికి, వ్రాసినవారికి సకలసంపదలును కలుగును.

గద్యము. ఇది శ్రీమదేకామమంత్రపుత్ర కాంక్షిన్యగోత్రపవిత్ర
సదారాధితమహేశ్వర పైఁడిపాటిలక్ష్మణకవిప్రణీతంబైన
యాంధ్రనామసంగ్రహం బనునిఘంటువునందు సర్వంబు
నేకాశ్వాసము.

సతీకాంధ్రనామసంగ్రహము

సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు సతీకాంధ్రనామశేషము.

అవతారిక.

ఆంధ్రనామశేష మనెడు నీనిఘంటువును రచించిన అడిదము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రంథము నిర్విఘ్నపరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁడగునీశ్వరుని సంబోధనరూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంకితముగా గ్రంథనామపూర్వక ప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయుచున్నాఁడు. —

క. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ
రాగ ద్వేషాదిరహిత • రమ్యచరిత్రా
యోగిధ్యేయపదాంబుజ
భోగివలయ రామచంద్ర • పురవరనిలయా.

1

టీ. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయిన పార్వతీదేవికిఁ బ్రియనాథా ! రాగ ద్వేషాదిరహిత = రాగ ద్వేషాదిదోషములు లేనివాఁడా ! రమ్యచరిత్రా = మనోహరమైనచరితములుగలవాఁడా ! యోగిధ్యేయపదాంబుజ = నిష్కలవారిచే ధ్యానమునేయడగిన పాదారవిందములు గలవాఁడా ! భోగివలయ = సర్పములు హక్తకంఠములుగాఁగలవాఁడా ! రామచంద్ర పురవరనిలయా = శ్రేష్ఠమైనరామచంద్ర పురము నివాసముగాఁగలవాఁడా ! (ఓపార్యతీకా!).

వ. అవధరింపుము.

2

టీ. నాచేయఁబోవుంధమును సావధానముననుగలవాఁడవై యాలకింపుము,

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెలుఁగు మఱుఁగు లన్నిగూర్చి
యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు దేవదేవ.

3

తా. దేవదేవా ! ఆంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పక విడిచిన కొన్ని
తెలుఁగు కతివపదములనుగూర్చి యాంధ్రనామశేష మనుపేరుతోఁ జెప్పఁ
బూనితిని. దాని మన్దపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. శతీ యజ్జడ నన సమయం

బుఱుఁ డనఁగను సరకు సేయకుండె ననఁగఁబే

ల్పొలు పగు గణింపఁ డనుటకుఁ

(గరిచర్తాంబర త్రినేత్ర శారీమిత్రా).

4

టీ. శతీ, అజ్జ, అడను - ఈ 3 ను సమయమునకుఁ బేరుట.

ఉఱుఁడు. సరకు సేయకుండెను - ఈ ౨ ను లక్ష్యపెట్టఁడనుటకుఁ బేర్లు.

తే. పెంపు నెందెను దామరతంపరయ్యెఁ

బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె బలిసె పెరిగె

ననఁగ రేకత్తె ననఁగఁ బే శ్శయ్యె వృద్ధిఁ

బొందె ననుటకు (శేషాహిభూషితాంగ).

5

టీ. పెంపునెందె, తామరతంపరయ్యె, ప్రబలె, నెగడె, గొనసాగె,
బలిసె, పెరిగె, రేకత్తె - ఈ ౫ యను వృద్ధిబొందె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. పీర్తి యర్తిలి మక్కువ కూర్తి నెమ్మి

నెనరు గాదిలి గారాము నెయ్యి మింపు

ప్రేముడి యనుంగు ముద్దనఁ ♦ బ్రియమునకును
నామధేయంబు లయ్యెఁ (బిఁనాకపాణి).

టీ. పేర్తి, అర్తిలి, మక్కున, కూర్తి, నెప్పు, నెనరు, గాలి, గార
ము||రూ|| గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧:
ను ప్రియమునకుఁ బేర్లు.

క, ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ

ర్చె ననఁగ వీల్పఱిచె ననఁగఁ ♦ జేకూర్చెను నా
ననుకూలపఱిచె ననుటకుఁ

దనరును నామంబు లై (సుధాకరమకుటా).

7

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పఱిచెను ||రూ|| వీలుపఱిచెను,
జేకూర్చెను-ఈ ౨ ను అనుకూలపఱిచె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు

తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ ♦ ద్రిప్తురె ననఁ గ్రు
ప్తురె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ

(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా).

8

టీ. తిరిగె, చెరలాడె, త్రిప్తురె, క్రుప్తురె, మసలె - ఈ ౩ ను సరి
యించె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. ఆటుమూఁడయ్యెఁ గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగఁ

బెడిసె బుసినోయె ననఁగను ♦ జెడియె ననఁగ

నాఖ్య లగుఁ గార్య వైకల్య ♦ మయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రాఁవ్యాద్రిశరణ).

9

టీ. ఆటుమూఁడయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసినోయె, చెడియె.
ఈ ౪ కార్యముచేడె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత , నేగి నెగుల్ గొం

దల మలను టడరు గో డు

మ్మలిక వనట కుందు నా నమరు దుగ్గిఖ్యుల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తలము + పాటు), వంత, నేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, గోడు, ఉమ్మలిక. రూ. ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-ఈ గా ను దుగ్గిఖ్యమునకుఁ జేర్చు.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనంగఁ జిత్తమునకుం బేల్లొ

నరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రో వనఁ

దెరు వన దారి యన బాట • తెన్నన (నభవా). 11

టీ. అరి, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రము-ఈను చిత్తమునకుఁ జేర్చు. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను - ఈను మార్గమునకుఁ జేర్చు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జుణింగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజవేసె ననంగ

నోహటించె ననంగఁ బేల్లొ ప్పూచుండు

నాహవపరాజ్ఞులుం డయ్యె • ననుట (కభవ). 12

టీ. అయిదుపదిచేసె (ముందున కొకయడుగుపెట్టి యుద్ధమునేయనున్న వాడు జడసి కాలు వెనుకఁబెట్టుట), వెనుకముందయ్యె, జుణింగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీఁపుచూపెను, వెనుకంజవేసె (వెనుక + అంజ + వేసెను) = వెనుకడుగుపెట్టెను, ఓహటించె-ఈను యుద్ధమందుఁ బరాజ్ఞులుం డయ్యె ననుటకుఁ జేర్చు.

తే. మోహరించెను దండెత్తె • మొనసె దాడి

చేసె బోటాగ్గె గోల్తుఁ చేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననఁగఁ బే ♦ బ్లొనరుచుండు

నాహవోద్యోగ మొనరించె ♦ ననుట (కభవ). 13

టీ. మోహరించె, దండెత్తె, మొనసె, దాడిచేసె, పోట్లాడ్గె, కొల్ల
లుచేసె, మాటుకొనియె, దళమెత్తె- ఈ ౮ యు యాధప్రయత్నము చేసె
ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలమానగొనక

పిఱుతివియ కీడఁబో కనఁ ♦ బేళ్లు దనరు

నబ్బెసమొనర్చెఁ గఱచె నా ♦ నభ్యసించె

ననుట కభిధానములు (చంద్రమావతంస). 14

టీ. ఓలమానగొనక, పిఱుతివియక, ఈడఁబోక-అన ౩ ను యాధ్యాభి
ముఖతకుఁ బేళ్లు. అబ్బెసమొనర్చె, కఱచె - ఈ ౨ ను అభ్యసించె ననుటకు
నామములు.

క. వేటొక టనఁ బైపె చ్చన

మాఱట యిమ్మడి యనక సమాహ్వయములు పెం

పారును వస్త్రవంతరమున

(కొరగకేయూరసహితమాత మారజితా). 15

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాఱట, ఇమ్మడి-ఈర ను వస్త్రవంతరము
నకుఁ బేర్లు.

సీ. అఱడిపోయెను ♦ బీటువోయెను రిత్త

వోయెను వీసరవోయె ననఁగ

నుడివోయెఁ బాలివోయె ♦ నుడివోయె ననఁగను

వృద్ధమయ్యె నటంట ♦ కాఖ్య లయ్యెఁ

గడమి బీరంబు మగంటిమి గం డన

విక్రమాహ్వయము లై ♦ వెలయుచుండు

నాస్ఫలన మొనర్చె ♦ ననుటకుఁ జఱచెనా

నప్పళించె ననంగ ♦ నాఖ్య లయ్యె

తే. నొగి వరుస యొలి సొరిది నానోజ నాఁగఁ

గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను ♦ (గాలకంఠ)

కొఱ కొఱఁత తక్కువ వెలితి ♦ కొదవ కడమ

యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్పు. 16

టీ. అఱిడిపోయె, బీటువోయె, రిత్తవోయె, వీసరనోయె, ఉడివోయె, పాలివోయె, నుడివోయె - ఈ 2 ను వ్యర్థమయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు. కడిమి, బీరము, మగఁటిమి, గండు - ఈ ౪ ను విక్రమమునకుఁ బేర్లు. చఱచె, అప్పళించె-ఈ 2 ను అరచేతితో బాఁచె ననుటకుఁ బేర్లు. ఒగి, వరుస, ఓలి [ప్ర. ఆళి.], సొరిది, ఓజ-ఈ ౩ ను క్రమమునకుఁ బేర్లు. కొఱ, కొఱఁత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-ఈ 6 ను ఊనమునకుఁ బేర్లు.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడి ♦ గట్టె ననఁగఁ

గడఁగెఁ దొడఁగెను జెలరేఁగెఁ ♦ గాలు ద్రొక్కె

గవినె గదినె ననంగ నాఖ్యలయి యొప్ప

నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు ♦ (నగనివేశ). 17

టీ. నెట్టుకొనె, పాలుపడె, ఒడిగట్టె, కడఁగె, తొడఁగె, చెలరేఁగె, కాలుద్రొక్కె, కవినె, కదినె-ఈ 7 యును అభిముఖుం డయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చుమొగ్గయ్యె ననఁగఁ

గంటఁ బడదయ్యెఁ బంచబంఁగాళ మయ్యె

ననఁగ దృగ్గోచరం బయ్యె ♦ ననుటచేర్లు

(శయఘటితశూల వైయాఘ్రు ♦ చర్తచేల). 18

నెగడును భయంబుపేల్చె

బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు ♦ బీ తలు కనఁగన్. 22

టీ. పొగరు, అము, త్రుళ్లు, పోతరము-ఈరను గర్వమునకుఁ జేరులు.
3గడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుకు - ఈ ౬ ను భయమునకుఁ
జేరులు.

క. అర్థి యనఁ గప్పం బనఁగాఁ

గరమునకుంబేళ్లు కాఁగు ♦ కడవ పనఁటి నాఁ

బరఁగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరహానినికాయ భూతిమండితకాయా). 23

టీ. అర్థి, కప్పము - ఈ ౨ ను పన్నుకుఁ జేళ్లు. కాఁగు, కడవ, పనఁటి,
౩. పంటి-ఈ ౪ ను ఘటమునకుఁ జేళ్లు.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రం ♦ ననఁగఁ గేళి

హాని కాఖ్యలు చేటు కీ ♦ డఱ యనంగ

హెచ్చరిక హాళి సంతసం ♦ బెలగు వేడ్క

యనఁగ నానందమున కాఖ్య ♦ తై తనన్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రంతు - ఈ ౨ ను కేళికఁ జేళ్లు. చేటు, కీడు, అఱ-ఈ ౩
హానికఁ జేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, [ప్రకృతి. సంతోషము].
౪మి, వేడ్క, రూ. వేడుక-ఈ ౩ ను అనందమునకుఁ జేళ్లు.

క. సాహిణ మనఁ బొగా యన

వాహాగారంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేల్చె

వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను

మోహర మన నొడ్డనంగ ♦ మొగ్గర మనఁగన్. 25

టీ. సాహిత్యము, పాగా-ఈశు హయమునకుఁ బేరులు. మోహరమ
ఒడ్డు, మొగ్గరము-ఈ 3 ను వ్యూహమునకుఁ బేరులు.

క. ఒనరించె ననంగఁ గావిం

చె ననంగను సలిపె ననంగఁ ♦ జేసె ననంగాఁ

జను నాచరించె ననుటకుఁ

(గనకాచలచాప చంద్ర ఖండకలాపా).

టీ. ఒనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈరను అచరించె ననుటఁ

నామములు.

తే. చీకకువాఁ లిరు లనంగను ♦ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు నభిఖ్య లై ♦ తేజరిల్లు

నాఖ్య లై తనరారు నుపాయమునకు

సుఖ వనంగ వెర వనంగను ♦ సూటి యనంగ.

టీ. చీకడువాలు, ఇరులు (ఏకపదన), చీకటి-ఈ 3 ను అంధకారవ
కుఁ బేరులు. సుఖపు, వెరపు, సూటి-ఈ 3 ను ఉపాయమునకుఁ బేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను ♦ దారసిల్లె

ననంగ సన్నిహితం బొట ♦ కాఖ్య లయ్యె

స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ ♦ దోర మనంగఁ

గడిది వలుఁద యనంగను ♦ (గాలకంఠ).

టీ. చేరువయ్యె, డాసె, రూ. దాసె, తారసిల్లె-ఈ రను సమీపి
ననుటకుఁ బేరులు. తోరము, కడిది, వలుఁద-ఈ 3 ను స్థూలమనుటకుఁ

తే. వాడె గనుగందె నన బయ్యిలోడె ననంగ

విన్నవోయె ననంగను ♦ జిన్నవోయె

ననంగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ ♦ డయ్యె ననుట

(కంఠకాసురహరణ రాఘవ్యశరణ).

టీ. వాఁడె, కసుగంఁడె, ప్రియిలోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె -

ఈ ౫ ను ఖిన్నుడయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

క. గరువము మురిపం బనంగను

బరంగు గర్వంబుపేళ్లు ♦ భటనామము లొం

టరి లెంక బం టనంగను

(బురదానవహరణ శేష♦భుజగాభరణా). 30

టీ. గరువము, మురిపము-ఈ ౨ను గర్వమునకు నామములు. ఒంటరి,

లెంక, బంటు [భటశబ్దభవము.] - ఈ 3 ను భటునిపేళ్లు.

క. అరదంబు తే రనంగను

బరంగు రథంబునకుఁ బేళ్లు ♦ పరి యన్నను గా

లరు లనఁ బదాతిసంహతి

(పురదానవహరణ శేష♦భుజగాభరణా). 31

టీ. అరదము, [రథశబ్దభవము.] తేరు-ఈ ౨ ను రథమునకు నామ

ములు. పరి, కాలరులు-ఈ ౨ ను కాల్యలమునకు నామములు.

క. సందియ మన సనుమాన మ

నం దనరును సంశయంబునకుఁ బేళ్లై గో

బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ (జంద్ర♦మగిఖండధరా). 32

టీ. సందియము, [సందేహశబ్దభవము.] అనుమానము ఈ - ౨ ను సంశ

యమునకుఁ బేళ్లు. మంద, కోన-ఈ ౨ ను గోసమాహమునకుఁ బేర్లు.

క. మొన వాఁగు దండు దళ మనఁ

దనరు నై న్యంబుపేళ్లు ♦ దళవాయి యనఁ

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనంగఁ నేనాధిపతికి * నాఖ్యలు వొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దశము - ఈ ర ను సైన్యమునకుఁ జేర్చు.
దశవాయి, మొనకాఁడు, పడవాలు - ఈ ౩ ను నేనాధిపతికిఁ జేర్చు.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననంగ నంగీకరించుట * కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్య లై * జానుమీఱుఁ

జెరివె దుఱిమెను గీల్కొల్పెఁ * జెక్కె ననంగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడె, ఒప్పె - ఈ ర ను అంగీ
కరించెననుటకుఁ జేరులు. చెరివె, తుఱిమె, కీల్కొల్పె, చెక్కె - ఈ ర
ను సంఘటించె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీరె ననంగ

నాటితేఱె ననగ గడిచేఱె ననంగఁ

గసిమనంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు

నిఘ్నఁ డయ్యెఁ నటంటకుఁ * (ద్రిపురవైరి). 35

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాఁకలుదీరె, అటిచేఱె, గడిచేఱె, కసిమ
నంగె - ఈ ౫ ను నిఘ్నఁడయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల * మయ్యె ననుట యౌ

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

నడలె నురలె వదలె బ్రిదిలె * జాతె ననంగన్. 36

టీ. తడవు, వడి, కారు - ఈ ౩ ను కాలమునకుఁ జేరులు. విడె, వీడె,
ఊడె, విచ్చె, నడలె, ఉరలె, వదలె, బ్రిదిలె, జాతె - ఈ ౯ యు శిథిలమ
య్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె ♦ నీటం బనఁగాఁ

బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము

(నదయాంతగకరణ తరుణ ♦ చంద్రాభరణ).

37

టీ. మది, [ప్ర. మతి.] డెందము, ఉల్లము, ఎద-ఈ ౪ ను హృదయమునకుఁ బేరులు. ఈటము, పొదరిల్లు [పొద + ఇల్లు-రేఫాదేశము] - ఈ ౨ ను నికుంజము పేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును ♦ నెటి నామము లై

మెగ మనఁగ మెక మనంగను

మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె ♦ (మేరుశరాసా.)

38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఈ 3 ను ప్రకారమునకు నామములు. మెగము, మెకము - [ఈరెండును మృగశబ్దభవములు.] ఈ ౨ ను మృగమునకుఁ బేరులు.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనంగా

నడరుఁ దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ

బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన

బెడఁగడరుం జూర్ణమునకుఁ ♦ బేల్లై (శర్వా.)

39

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు - ఈ 3 ను దూరమునకుఁ బేరులు. నలి, పొడి, నుగ్గు, తుమురు, నుముము-ఈ ౫ ను చూర్ణమునకుఁ బేరులు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దారిచె ననఁ జోదనకును ♦ దగు నాఖ్యలు పెం

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వనెడునామములన్.

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తారిచెను-ఈ 3 ను ప్రేరణచేసేటకుఁ జేరులు. నేరెడుదీవి=నేరెడుచెట్టుగలద్వీపము, తొలుదీవి=పెద్దదీపము-ఈ 2 ను జంబూద్వీపమునకుఁ జేరులు.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా

నలరు విముఖతకుఁ బ్రాప్త మయ్యె ననుటపే

శ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియె జెందె ననఁగ మెక్కొనియె ననన్.

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-ఈ 2 ను దూరముగాఁబోవుటకుఁ జేరులు. అలమె, ఒదవె, దక్కొనియె, నెలకొనియె, చెందె, మెక్కొనియె-ఈ 6 లభించె ననుటకుఁ జేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్ముట

ననఁగా నంతట ననంగ మంత-ననంగాఁ

దనరుం బశ్చాదర్థము

(కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా.)

టీ. వెనుకఁ, తరువాతఁ, పిమ్ముటఁ, అంతటఁ, అంతఁ-4 ను అనంతర మనుటకుఁ జేరులు

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకుఁ

బేల్లై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లోకజయభిసరణ మయురగాభగణా).

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు - ఈ 3 ను పనికిమాలిన : లకుఁ జేరులు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనన్ విషమమునకుఁ ♦ బేరై వెలయున్

నేనలు దీవనఁబ్రాలన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ♦ బర్యాయములై. 44

టీ. కై నేఁత, [కై + చేఁత] - ఈ ౧ యు అలంకరించుట. బేసి=సరి
కానిసంఖ్య. నేనలు, దీవనఁబ్రాలు- ఈను మంత్రాక్షతలకు నామములు.

క. కోరనఁ బాలన సంశం

బేటన వాఁక యన నదికి ♦ నెనఁగును బేల్లై

నీరాజనంబు పే శ్మగు

నారతి నివ్వాలి యనఁగ ♦ (నంగజదమనా). 45

టీ. కోరు, పాలు - ఈ ౨ ను భాగమునకు నామములు. వీటు, వాఁ
క-ఈ ౨ ను నదికి నామములు. అరతి [ప్ర. హారతి.], నివ్వాలి - ఈ ౨ ను
నీరాజనమునకు నామములు.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ ♦ మొద్దువోయె ననంగ

గుంఠ మయ్యె ననుటకుం దనర్పు

శాతమునకు నాఖ్యలై ♦ తనరారును

జుఱుకు వాడి తెగువ ♦ కఱ కనంగ. 46

టీ. మొఱవవోయె [మొఱవ + పోయె.], మొద్దువోయె [మొద్దు +
పోయె]. ఈ ౨ ను పదును లేనివయ్యె ననుటకుఁ బేరులు. మఱుకు, వాడి,
తెగువ, కఱకు-ఈ ౪ ను పదునుకుఁ బేరులు.

సీ. యామికులకు నాఖ్య ♦ లై వ్రవ ర్తిలుచుండు

నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గల్గెంబు వాగె. నాఁగను. ఖలీనంబు పే

శ్మలరు దంతంబుపే ♦ కా డనంగఁ

దఱిపి నా ముదురు నాఁ ♦ దరుణేతరం బంట
 యిం చనఁ జెఱ కన ♦ నిక్షు వలరు
 నష్టం బొనర్చె నంటగు నాహ్వయము లయ్యె
 బోకార్చె ననఁగఁ గోల్పుచ్చె ననఁగఁ
 తే. గుదె యనఁగ దు డ్డనంగను ♦ గదకుఁ బేళ్లు
 ఇన మనఁగ మం చనంగను ♦ హిమముపేళ్లు
 కాన యన నడవి యనంగఁ ♦ గానసంబు
 వడ్డకుండు తోడియల్లుండు ♦ జగిలెఁ డనఁగ.

47

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-ఈ ౨ ను తలవర్లకుఁ బేరులు. కల్లెము, వాగె-
 ఈ ౨ ను ఖలీనమునకుఁ బేరులు. బొడు. రూ. ఆవుడు - ఈ ౧ యు దంతి
 ముపేరు. తఱిపి, ముదురు-ఈ ౨ ను శేత్రదికానిదానికి నామములు. ఇంచు,
 ప్రకృతి. ఇత్తువు. చెఱకు-ఈ ౨ ను ఇత్తువునకు నామములు. పోకార్చె,
 కోల్పుచ్చె. రూ. కోలుపుచ్చె - ఈ ౨ ను నష్టము చేసెననుటకుఁ బేరులు. గు-
 దె, దుడ్డు - ఈ ౨ ను గదకుఁబేరులు. ఇనము, [హిమముప్రకృతి.] నంచు-
 ఈ ౨ ను హిమమునకుఁ బేరులు. కాన, [ప్ర. కానము.] ఆడవి [ప్ర. అట
 వి.]-ఈ ౨ ను ఆరణ్యమునకుఁ బేరులు. తోడియల్లుండు, జగిలెండు - ౨ ను
 ను వడ్డకునికిఁ బేర్లు.

క. తేనియ యస జున్న నభి

ధానంబులు మధువునకును ♦ దనరుం బేల్లె
 పానకము చెఱకుపా లనఁ
 గా నిక్షురసంబునకును ♦ (గంలేకాలా).

48

టీ. తేనియ, జున్న-యీ ౨ ను మధువునకుఁబేర్లు. పానకము, చెఱ-
 కుపాలు-నీ ౨ ను చెఱకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా

నడరు విరామం బొసర్చె ♦ ననుటకుఁ బేల్లె

తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ బిఱుఁదు యనంగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను - నీ ౨ ను విరమించెనుటకుఁ బేర్లు పెడ,

వెనుక, పిఱుఁదు - నీ ౩ ను పశ్చాద్భాగమునకుఁ బేరులు.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుట యనఁగ శాంతిగనుటకుఁ బేల్లె

నెడ వంక చక్కి చోటున

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్యి ♦ లై (శీతికంఠా). 50

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట - నీ ౩ ను శాంతిగనుటకుఁ బేరు.

లు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఈ ౪ ను స్థలమునకుఁ పేరులు.

క. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపగించె ననంగఁ

దనరున్ మర్తములకుఁ బే

ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ ♦ నాయము లనఁగన్.

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపగించె - నీ ౪ ను క్రుద్ధుఁడయ్యెనను.

టుకుఁ పేరులు. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - నీ ౩ ను మర్తములకు నామములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేల్లు కార్యకరునకుఁ బార్పలై

కాఁ డనంగ మణివకాఁ డనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు ♦ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెనుపేల్ల ♦ రాజపత్ని.

టీ. పార్వతైకాఁడు, మణిపకాఁడు - నీ అను కార్యకరునకు సామములు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి - నీ అను రాజపత్ని పేరులు.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న
నంగ దగుఁ గబళనం బొనర్చె ననుటకుఁ
బ్రుంగె మునింగె ననంగ (న
నంగహరా) మగ్నమయ్యె ననుటకుఁ బేల్లె. 53

టీ. మ్రింగె, గ్రుక్కగొనియె - నీ అను కబళనముఁజేసెననుటకుఁ బేరులు. బ్రుంగె, మునింగె - నీ అను మగ్నమయ్యెననుటకుఁ బేరులు.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధనాగారమునకు ను
గ్రాణం బనంగ బొక్కన మనంగ
నాస్థానమండపాహ్వాయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ బేల్లు బరిధవిల్లును బిన్న
వాఁ డనఁ గొండికవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపు నంజ యనంగఁ
జూద మన నెత్త మనంగ దురొదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేల్లు
నోలి యుంకువ యన శుల్క మొప్ప (నభవ). 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కనము-నీ అను ధనముంచెడిగృహమునకుఁ బేరులు. హజారము. రూ. హజారము, మోసల-నీ అను అస్థానమండపమునకుఁ బేరులు. కనికరము, అక్కటికము-నీ అను దయకుఁ బేరులు.

పిన్నవాడు, కొండికవాడు - నీ అను బాల్యస్థునకుఁ జేరులు. మునిమాపు,
సంజ - నీ అను సంధ్యాకాలముపేర్లు. జూదము, [ప్రకృతి. ద్యూతము.]
నెత్తము - నీ అను ద్యూతమునకు నామములు. జడి, వాన - నీ అను వర్ష
మునకుఁ జేరులు. ఓలి, ఉంకువ - నీ అను శుల్కమునకుఁ జేరులు.

సీ. పయ్యెద యనంగను ♦ పైట యనంగ సం

వ్యానంబునకు నాఖ్య ♦ లైతనర్పు

నొక్కపెట్ట ననంగ ♦ నువ్వెత్తుగ ననంగఁ

యుగపత్పదంబున ♦ కొప్పుఁ బేళ్ళు

కవట లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్

బన్న మొచ్చె మనంగఁ ♦ బరిభవంబు

వ్యాపార మగు చెయ్యి ♦ మనఁజెయ్యి యనంగను

గన్ననగీలనఁగపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెండనఁ ♦ గను దనర్పు

నటవటలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు

కాంచువడియంబు లనంగను ♦ కైర వళ్ల

నంగ ఖాదిరఘటిక (ల)నంగదమన్య.

55

టీ. పయ్యెద, పైట యీ అను ఉత్తరీయమునకుఁ జేర్లు. ఒక్కపెట్ట,
ఉవ్వెత్తుగ యీ అను ఒకసారిగ ననుటకుఁ జేర్లు. కవటలు, పాచికలు యీ
అను ఆక్షములకుఁ జేరులు. బన్నము, [ప్రకృతి. భంగము.] ఒచ్చెము -
యీ అను తిరస్కారమునకుఁ జేర్లు. చెయ్యము-చెయ్యి యీ అను వ్యాపార
మునకుఁ జేర్లు. కన్ను, కీలా యీ అను కపటచేష్టకుఁ జేర్లు. బంతి, చెండు,
యీ అను కందుకమునకుఁ జేర్లు. అటవటలు, చిద్రుపలు యీ అను ఖండము
లకుఁ జేర్లు. కాంచువడియములు, కైరవళ్లు-యీ అను ఖాదిరఘటికలకుఁ
చేర్లు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు ♦ మణివ ముద్యోగంబు
 చిట్టలు చిత్రముల్ ♦ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న ♦ మీలువు మానంబు
 బారియనంగ నుపద్రవంబు
 విన్నను వనఁగఁ బ్రాప్త్యోం బెలర్చును
 దార్కాణ మనఁ నిదర్శనంబు
 నిట్టపంట యనంగ ♦ నిష్కారణం బంట
 బానసం బనఁగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంతన మనంగ
 నంతిపుర మన శుద్ధాంత ♦ మలరు చుండు
 నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన ♦ మొప్పుచుండు
 దివురుట యభిలషించుట ♦ (దేవదేవ).

టీ. మాగాని=దేశము, మణివము=ఉద్యోగము, చిట్ట=అశ్చర్యము, కు=బాణము, ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము, ఈలువు=అభిమానము, బాణపద్రవము, విన్ననువు = ప్రాప్త్యము, లేక నేర్పు, తార్కాణము=సీనము, నిట్టపంట=నిష్కారణము, బానసము=పంటయిల్లు, మంతనము కాంతము, అంతిపురము = అంతర్పురము, ఉదిరి = అపరంజి, తేవురు శోరుట.

సీ. బిట్టు గట్టనఁ బెల్లు ♦ పెద్దయుఁ దద్దయుఁ
 నురవడి పరువడి ♦ యుద్ధవిడియుఁ
 బనివడి పదపడి ♦ బలువిడి తలకొని
 నెట్టన యెంతేని ♦ నెఱి గరంబు
 లలి వార కేడ్డెఱి ♦ పెలుచ వావిరి యన
 సతీముఱి యనఁ బొరి ♦ బొరి యనంగఁ

గడుజాల మిగులంగ ♦ గాటం బనంగ న
త్యంతముగ ననుట ♦ కాఖ్య లయ్యె
తే. నుడుకు నెక వెట్ట వేడిమి ♦ యుబ్బ యావి
యుక్క యన నొప్పు నామంబు ♦ లుష్టమునకుఁ
దాల్చి యోరిమి సైరణ ♦ తాళుకొంట
సైఁచు టోర్పుటయనంగను ♦ తొంటిపేళ్లు.

57

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి, పా. ఉద్దవడి, పనివడి, పదవడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెఱి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్డెఱ, పెలుచ, వావిరి, అఱిముఱి, పారిపారి, కడు, చాల, మిగుల, గాటము - ఈ ౨౭ ను అత్యంతమనుటకుఁ జేరులు. ఉడుకు, నెక, వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, అవి, ఉక్క-ఈ ౭ ను ఉష్ణమునకుఁ జేరులు. తాల్చి, రూ. తాలిమి, ఓరిమి, సైరణ, తాళుకొంట, సైఁచుట, ఓర్పుట-ఈ ౬ ను తొంటికిఁ జేర్లు.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె ♦ బిలుకుమార్చె
గీటణంచెను గుడెతాల్పువీటి కనిచె
గూలిచెను రూపుమాపెను ♦ నేలఁగలిపె
ననంగ హతిచేసె ననుట కాఖ్యలు దనర్పు.

58

టీ. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె, పిలుకుమార్చె, గీటణంచె, గుడెతాల్పువీటి కనిచె=యమపురికిఁ బంపెను. కూలిచె, రూపుమాపె, నేలఁగలిపె-ఈ ౩ను చంపె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వ ర్తిలుచుండున్
దుఱుమయ్యె బరుమయ్యె
నుఱుమయ్యె బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యె ననన్.

59

టీ. నులుమయ్యె, పనుమయ్యె, నులుమయ్యె, పిండినుయ్యె, ను
య్యె-ఈ ౫ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకుఁ బేళ్ళొ

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కొనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ననుటకుఁ బేళ్ళొ. 61

టీ. కునికె, నిదురించె, కూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఈరను నిద్రవోయె
ననుటకుఁ బేళ్లు. కనువిచ్చె, మేల్కొనె-ఈరను నిద్రలేచెననుటకుఁ బేరులు

క. డులిచె నదలింపె నూడ్చెను

దొలగించె పాపె ననంగ • ద్రోచె ననంగా

వెలికొన్నె ననంగఁ బేళ్ళొ

యలయు విఘటనమొనర్చె • ననుటకు (శరావ్వి). 62

టీ. డులిచె, నదలింపె, ఊడ్చె, దొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలి
కొన్నె-ఈ ౭ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. పొలయలుకె యనంగ నెయ్యపు

టలుకె యనం బ్రణయకలహ • మలరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బి లనంగాఁ జిమ్మ లనంగఁ • బొలిండ్లనంగన. 63

టీ. పొలయలుకె, నెయ్యపుటలుకె [నెయ్యము + అలుకె-నెయ్యపు
+ అలుకె=నెయ్యపుటలుకె.]-ఈ ౨ ను ప్రణయకలహమునకు నామములు
గుబ్బలు, చిమ్మలు, పొలిండ్లు=[పాలు + ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు- ఈ ౩ ను
కుచములకు నామములు.

తే. చొటిమున్నీ రనంగ నుప్పునంద్ర మనంగ

కాలు వనఁ బట్టె యనఁగను ♦ జా లనంగఁ
గుల్య కభిధాన మై పొల్పుఁ ♦ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చాటిమున్నీరు, ఉష్ణసముద్రము - ఈ ౨ ను లవణసముద్రము
పేరులు. కాలువ, రూ. కాల్య, బట్టె, జాలు-ఈ ౩ ను కుల్యకు నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె ♦ బెటికె ననఁగ
నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె ♦ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె ♦ ననుట కయ్యెఁ
జించె నన వ్రచ్చె ననవ్రక్కలించె ననఁగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెటికె-ఈ ౩ ను ఉత్పాటన మొనర్చిన
నుటకుఁ బేరులు. చించె, వ్రచ్చె, వ్రక్కలించె-ఈ ౩ ను ఛేదించె ననుటకు
నామములు.

తే. కనుమొఱఁగె నేమఱిించె నాఁగను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చె ననుట కాహ్వయము లడరు
మొయి లన మొగుల్లనంగను ♦ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై ♦ (యభ్రకేశ). 65

టీ. కనుమొఱఁగు, ఏమఱిించె-ఈ ౨ ను నిగూఢవర్తనము చేసెనను
టకుఁ బేర్లు. మొయిలు, మొగుళ్ళు, మబ్బులు- ఈ ౩ ను మేఘములకు నామ
ములు.

క. పగ అనఁగ మార్తు రనఁగను
బగవాం ద్రనఁ బగతు రనఁగఁ ♦ బరిపంధికిఁ బే
ళ్లగు మెగ మనంగ మెక మన
మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె ♦ (మేరుశరాసా). 66

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు-ఈ ౪ ను విరోధికి
నామములు. మెగము, మెకము-ఈ ౨ ను మృగమునకుఁ బేర్లు.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టెనా ♦ నివిరె ననఁగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు ♦ నెగడుఁ బేళ్లు
నిండెఁ గ్రీక్కిఁటిసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్యలై తనగారు (సఃధాంశుమకుట).

67

టీ. ఇంకె, అడుగంటె, వట్టె, ఇవిరె-ఈ ర ను నిర్జలమయ్యె నను
టకు నామములు. నిండె, గ్రీక్కిఁటిసె యీ-అను పూర్ణించెననుటకుఁ జేరలు.

తే. పెచ్చుపెరిగె ననం బురివిచ్చె మీఱె
నన విజృంభించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిడు ♦ తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దనర్చుఁ బేళ్లు.

68

టీ. పెచ్చుపెరిగె, పురివిచ్చె, మీఱె-యా ౩ ను విజృంభించెనను
టకు నామములు. తిండికాఁడు, తిండిడు, తిండిపోతు- యీ ౩ ను భక్ష
కునిశేష్య.

క. పెనఁగొనె గిటికొనియెను వల
గొనియెఁ మెలికొనియెఁ జుట్టుకొనె నుడిగొనె నా
గను నులిగొనె నన నాఖ్యల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును(శ్రితికంతా).

69

టీ. పెనఁగొనె, గిటికొనె, వలగొనె, మెలికొనె, చుట్టుకొనె, నుడి
గొనె, నులిగొనె-యా ౬ ను వలయితమయ్యె ననుటకుఁ జేరలు.

సీ. మొగరా లన స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మొగలి వనవహ్ని ♦ యెడై మూర్ఖఁ
డుడుగర యుపహాస ♦ మూటట విశ్రాంతి
మొద లని యనఁగను ♦ మూల మనుట

తఱు లన వళులు చింద మనంగ శంఖంబు
తఱ టనంగఁ గశాభిధాన మయ్యెఁ
దమ టనఁ గీల పదం బగు మెట్టన
గాయకులకుఁ బేరు గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బేరయ్యె • మిత్తి యనఁగ
మకుటమున కాఖ్య లగు బొమిడిక మనంగ
నోముట యనఁగఁ బోషించు • టూడిగంబు
సేవ కభిధానమై యొప్పు • (శేషభూష).

70

టీ. మొగరాలు=స్తంభము, చిట్టకము=దంభము, మిష, ఎరవలి, పా.
ఎరగలి=కొలుచిచ్చు, ఎడ్డె=మార్పుఁడు, ఉడుగర=కొనుక, ఊట=విడు
మర, మొదలు=మూలము, తఱులు=మడతలు, చిందము=శంఖము, తఱుట=జాటి,
(చబుకు,) తమట=నిప్పుమంట, మెట్ట=పాదము. గాణ=గాయకుఁడు,
మిత్తి=[ప్ర. మృత్యువు.] చావు. బొమిడికము=కిరీటము, ఓముట=పోషిం
చుట, ఊడిగము=సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ • నెనయును సకృదర్థ
మఖిలం బటంటకు • సంతవట్టు
ఏకాకి యెక్క టనేకులు పలువురు
వేనవేల్ పెక్కండ్లు • వేపు రనఁగ
నలరు నోచేదర్థ • మైకానినాఁ డన
నేతాదృశులె యంట • కిట్టివారె
మిన్నక యూరక • యన్నఁ దూష్టిమర్థ
మనుసరించి యటంట • కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేఱొకఁడు లాఁతి
వాఁడు పెఱవాఁడు దక్కినవాఁ డనంగ

నన్యనకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారుచుండు

(శియఘటితశూల వైయాఘ్ర) చర్మచేల.)

71

టీ. ఎట్లకేలకు=ఒకానొకప్పుడు, అంతపట్టు=అఖిలమును, ఎక్కటి= ఏకాకి, పలువురు, వేనవేలు, పెక్కండ్లు, వేవురు-యీ ర ను అనేకులు. కానినాడు=ఆటకొకపోయిన, ఇట్టివారె=యీలాటివారేయనుట, మిన్నక డొరక-యీ ౨ ను తూర్పుమర్ధకములు, తొట్టి=ఆనుసరించి, ఒండొకడు, వేటొకడు, లాతివాడు, పెటవాడు, తక్కినవాడు-యీరను అన్యనకుఁ జేరులు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడియనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేరై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వయ మయ్యెన్.

72

టీ. వడి=కాలము, వేగము. 2. మడి=వరిచేను, శుద్ధి.

క. నాడనఁగ నయను పేరగు

నీడన సామ్యంబునకును ♦ నెనఁగును బేరై

నాడన రాజ్యము పేరగు

నాడనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్.

73

టీ. యాడు=పయస్సు, సాటి. 2. నాడు=దేశము, అప్పుడు (రెండవ యర్థమున “నాడు” అని యరసున్నగలదు).

క. మొన యన సైన్యము పేరగు

మొన యనఁగా సగ్రభాగమునకును బేరౌ

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ ♦ దొడరును బేరై.

74

టీ. 1. మొన=సైన్యము, ముందుభాగము. 2. దొన=అమ్మలపాది, కొన.

క. వెన్ననఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు ♦ వెలయును బేరై

కన్ను లనం బర్వంబులు

కన్ను లనన్ లోచనములు ♦ (కంఠేకాలా).

75

టీ. 1. వెన్న=కంకి, వీచు. 2. కన్ను=గణువు, చేత్రము.

క. తమ్మి యనఁ వరుచి శేషము

తమ్మి యనం బంకజాభిధానం బయ్యెన్

నెమ్మి యనఁ బ్రియము పేరగు

నెమ్మి యన మయూరమునకు ♦ నెగడుం బేరై.

76

టీ. 1. తమ్మి=వృక్షవిశేషము, తామర. 2. నెమ్మి=నుఖము, నెమలి

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దం డన సుమమానికాభిధానం బయ్యెన్

మం డనఁబ్రకోష్ఠ మయ్యెన్

మం డన మృతాత్రకుసు సమాహ్వయ మయ్యెన్.

టీ. 1. దండ=చేరువ, పూలదండ. 2. మండ ప్రకోష్ఠము, మంటికుండ

క. తెలుఁగుం గబ్బపుమర్తము

తెలుఁగుకప్పిందులకుఁ దేటతెల్లము గాఁగన్

దెలియఁగ నడిదము సూరయ

చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

78

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

ఆంధ్రనామసంగ్రహము

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అచట		అనిపెను	53, 61
అంగద	55	అచట		అనియెను	48
అంగబావు	”	అచ్చట		అనుగు	33
అంచలేజీనెక్కియాడు		అచ్చట		అలగుబోడి	”
రాతు	13	అచ్చట		అన్నింటిండికాడు	23
అంజ	44	అటన్		అన్న	37
అంచలు	81	అడవిమనికపట్టు		అన్నవ	60
అంటరానివేల్పు	23	అడిచెను		అపరంజి	76
అండ	63	అడుగు		అప్ప	34, 94
అందమైనది	54	అడుసు		అబ్బ	34
అందు	64	అడ్డగించెను		అబ్బురపు...డంచు	
అంపెను	61	అతివ		గబ్బి	25
అక్క	34	అత్తమిల్లెను		అమ్మ	33
అక్కడ	64	అత్తమాను		అమ్మ	74
అక్కు	42	అదికను		అయిదు	50
అగపడియెన్	48	అనఁటి		అయిదువరాలు	34
అగ్గమయ్యెన్	”	అనయము		అయ్య	”
అగ్గి	23	అని		అయ్యెడన్	64
అగ్గించెను	57	అనిచెను		అరఁటి	67
				58, 61	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అదము	74	అనవాలు	91	ఇడుము	55
అరపదిమోములవేల్పు	9	అనుట	45	ఇత్తిగ	49
అరసెను	53, 92	అనుగము	67	ఇద్దఱుతల్లలబిడ్డఁడు	15
అరిగెను	49	అనెను	63, 92	ఇనుమడి	49
అరుగను	73	అరిగించెను	45	ఇబ్బడి	49
అరుగుదెంచెను	}	అరసెను	18	ఇమ్మడి	49
అరుదెంచెను		అరోగిణమొనర్చె	45	ఇమ్మ	67
అఱచెను	47	అరోగిణమొనర్చె	45	ఇరవు	67
అఱచెయ్యి	44	అర్థఱుతల్లల ముద్దుకొ		ఇరు	49
అఱు	45	మరుఁడు	22	ఇరుగడక	64
అలతి	60	అఱవసంద్రము	72	ఇరుగెలఁకులక	64
అలపు	}	అఱు	49	ఇరుక్కువలక	64
అలయిక		అఱెను	53	ఇరుచక్కియందుక	64
అలరినది	54	అలకాపరి	11	ఇరుచెనక	64
అలరు	63	అలకించెను	48	ఇరునాలుగు	50
అలరువిల్లుఁడు	17	అలపోతు	80	ఇరుపక్కియంగు	64
అలుకుఁడు	47	అలము	51	ఇరుమూఁడు	49
అలిది	71	అలించెను	48	ఇరునంకలక	64
అగుకు	60	అలు	35, 80, 90	ఇట్టి	79
అవ్వ	33, 94	అలుబిడ్డలుగలయతడు	33	ఇల్లుతేఁడు	33
అసదు	60	అవు	80	ఇల్లాల	35
అసలు	73			ఇల్లు	67
		ఇ.		ఇల్లువాసితిరుగు	33
ఆ.				ఇషమునూడు	21
ఆఁబోతు	80	ఇంచుబోడి	37		
ఆకసము	28	ఇంచువిల్లుదాల్పు	18	ఈ.	
ఆగెను	63	ఇంతి	37	ఈఁక	81
ఆటచేడియ	36	ఇక్క	67	ఈఁద	24
ఆడక	64	ఇగురు	68	ఈగి	47
ఆడెను	48, 89	ఇచ్చ	53	ఈడు	76
ఆఱ్రము	55	ఇడుట	47	ఈరాఱు	50

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఈరు	49	ఎక్కుడు	60, 61	ఎఱ్ఱగల్వ	69
ఈరువు	84	ఎక్కుడుమొకము	78	ఎఱ్ఱతామర	69
ఈరైదుకడలు	29	ఎక్కుడుమొగుల్గల		ఎఱ్ఱనివేల్పు	20
ఈవి	47	ప్రొడ	22	ఎలనాగ	88
ఈవులమాను	30	ఎచ్చ	61	ఎలసెన్	47
ఉ.		ఎడ	48	ఎలంగు	} 77
ఉక్కు	55	ఎడకాడు	36	ఎలువు	
ఉక్కుతునియ	62	ఎడపక	53	ఎల్లపుడు	59
ఉగలి	37	ఎడద	48	ఎల్లి	70, 89
ఉడుకు	93	ఎడసెన్	48	ఎ.	
ఉడుగక	58	ఎత్తుబరికాడు	39	ఏగుచెంచెను	51
ఉడుటు	55	ఎత్తులు	75	ఏగెను	49
ఉద్ది	76	ఎద 42, 43, 60,	94	ఏత్తింత	83
ఉనికిపట్టు	67	ఎదుటను	59	ఏటిబోటినుగలయెకి	
ఉప్పరవీది	28	ఎద్దడి	54	మీడు	24
ఉప్పరిగ	75	ఎస్ట	80	ఏడిక	79
ఉబ్బడంగెను	60	ఎవ	76	ఏడు	50
ఉటికెను	50	ఎవసెన్	47	ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కు	
ఉటిది	55	ఎనిమిది	50	జోడు	20
ఉలివు	46	ఎనిమిదడుగులమొక	79	ఏడ్చెను	47
ఉల్లము	43	ఎనుపెంటి	61	ఏతెంచెను	51
ఉలిద	37	ఎనుపోతు	81	ఏను	49, 90
ఉ.		ఎనుము	81	ఏనుగు	78
ఉండెను	50	ఎన్నేనిమాటులు	56	ఏనుగుగొంగ	78
ఉంసెను	63	ఎపుడు	58	ఏనుగుగొంగనూడు	79
ఉండు	66	ఎఱకలు	81	ఏనుగుమొగంబుదొ	16
ఎ		ఎఱగెను	46	ఏనుగులగొంగతత్తడి	
ఎంతేనియుక్	60	ఎఱచి	84	నెక్కుదంట	14
ఎకిమీడు	32	ఎఱుపు	71	ఏరాలు	34
		ఎఱ్ఱ	71	ఏలిక	3

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

125

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏలెను	52	బిడ్డీలు	82	కడుపు	44
వి		బిడ్డు	72	కడుపుబంగారుబొక్క	
విదువ	34	బిడ్డ	63	న...మేటి	18
విదు	49	బినది	54	కణుజు	53
బి		బిరళుగలది	54	కత్తళము	74
బింటుమి	51	బి		కత్తెలాని	79
బింటిక్రొమ్ముదేవర	16	బిగిరము	45	కత్తెరదొంగ	39
బింటిమాకులపెను		బిడ	78	కన్	42
ముప్పు	24	బిరణము	81	కనియెను	48
బింటె	79	బిరము	45	కను	42
బిండు	49	బిరుపు	60	కనుంగొనె	43
బిందెన్	47	బిర్పు	60	కన్యొనెను	
బికటి	49	బిలము	70	కన్నాడు	39
బికతడవ	56	కంచము	46	కన్నది	33
బికతూకు	56	కంటు	51	కన్నాకు	74
బికతూరి	56	కందు	40	కన్నియ	35
బికతేప	56	కంపు	75	కన్నయ	42
బికపారి	56	కడగండ్లు	55	కన్నలమ్రాసు	69
బికపరి	56	కడదెసంగాపరియా	55	కన్నులవిల్లుడు	17
బికమరి	56	యొడయందు	26	కన్నె	35
బికమాటు	56	కడపటిమల	65	కపురము	54
బికవిడుత	56	కడపెను	52	కప్ప	71, 88
బికసారి	56	కడమ	61	కప్పచెరువుజూడ	23
బిక్క(డు)	49	కడలి	72	కప్పరము	54
బిక్కండు		కడలికూతురు	14	కప్రము	54
బిడయండు	32	కడలివెన్న	16	కమ్మ	86
బిడమె	75	కడలివెలదుక	29	కమ్మన	75
బిడలిచూపాడయండు	22	కడసెను	53	కమ్మవిలుకాడు	18
బిడలి...బలియండు	24	కడాని	76	కమ్మవిల్లునిమాను	19
బిడలు	41			కయి	43

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చేగలమెకము	78	జక్కవకనవిప్ప	19	జరిగెను	50
చేటచెవులవేల్పు	15	జక్కలకేండు	20	జలకట్టె	83
చేటు	55	జక్కి	79, 89	జవరాలు	85
చేడియ	37	జక్కిని	35	జన్మనము	41
చేడ్పాటు	55	జమ్మలదొర	26	జన్మని	35
చేను	72	జమ్మలకేనిచెలి		జా.	
చేపడియెను	48	కాండు	[10	జాణ	40
చేమోడ్చెను	46	జగడము	51	జానుగు	42
చేరున	62, 63, 90	జగతి	53	జానెనది	53
చేప	55	జగముకన్ను	21	జాబ్బిలి	19
చేవాడికాండు	39	జగముచుట్టము	22	జాకేను	50
చై.		జగముతల్లి	14	జాలె	88
చై		జగిలె	73	జాన్మవా	76
చొ.		జగిలె	2		
చొక్కలమైనది	53	జడదారి	33	జిరి	71
చొచ్చెను	55	జడముడిజంగులు	26	జిడుకచెలి	72
చొ.		జడలమెకము	77	జిరా	74
చా	49	జతి	76		
చాదంతి	29	జన్నంపువేలుకాండు	10	జాఫ్, పుటంగు	82
చాపంచ	49	జన్నిగలు	13		
చానంచ...దంట	18	జమిలి	49	జేజే	44
జ.		జమిలి...వేల్పు	22	జేజలగట్టు	61
జంట	49	జమిలిముక్కొలి	82	జేజలు	21
జంటదంట...ముద్ద	19	జమిలిముక్కొలి...			
జంటముమోముల		విలుకాండు	18		
దంటవేల్పు	16	జముసెక్కిరింత	81	జోపము	61
జంటమోములసామి	23	జమునయ్య	21	జోపంగు	41
జంటాటుమేనులసామి		జముండు	23		
	[20	జమునపైదోదా	22	జోట	31

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జోడు	49, 74, 76, 94	జో.		తన్నుయింటిగరిత	14
జోత	46	జొంకెను	60	తన్నువాల్గంటిమగడు	20
జోతి	71	జొక్క	44	తములపగవాడు	19
ట.		త.		తములు	86
టకటాంకు	39	తండ్రి	34	తరకనము	74
టక్కరి	,,	తక్కువ	61	తరము	76
టక్కు	59	తగరు	79	తరిగట్టుదారి	11
టక్కులాడు	39	తగిలెను	48	తరిగొండ	65
టా.		తగుల్పడెను	,,	తర్వాత	62
టాటోటు	39	తగు	61	తటిమెను	63
టె.		తగ్గెను	60	తఱుచు	68
టెంకాయచెట్టు	67	తట్టి	46	తలకట్టు	74
టెంకాయమ్రాసు	,,	తట్టును	79	తలపాల	44
టెంకి	,,	తడబడెను	59	తలవాడె	69
టెక్కిము	70	తడవులనిడువడు	27	తల...పాలఁతుక	15
త.		తడవెను	58	తలిరు	68
తవలి	59	తడసెను	50	తలిరుబోణి	38
తవలికాడు	39	తత్తడి	79	తల్లి	33
డ.		తద	60	తల్లితల్లి	14
డగ్గతి	63	తదయు	54	తలియ	46
డబ్బుర	46	తదరివది	76	తవిలెను	48
డా.		తనర్పు	58	తా.	
డాలు	70, 71, 90	తన్నెను	33	తాచెను	58
డె.		తపసి	19	తాటిపడగవాడు	23
డెండము	43	తపసికన్నాప	58	తాటిసిడెమువానితల్లి	29
డి.		తమి	54	తాడి	67
డేగ	83	తములము	69	తాడు	,,
		తమ్మి	11	తాత	13, 94
		తమ్మికంటి	13	తాప	73
		తమ్మిచూలి		తామర	69

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కయ్యము	51	కవ్వంపుమల	65	కురులు	41
కరుసలి	24	కసపు	70	కురుపు	42
కఱ	71	కస్తి	55	కుఱుచ	40
కఱకంతుఁడు	9			కుఱ్ఱ	40
కఱచెను	91	కా.		కూ.	
కఱివేల్పు	11	కాంచెను	49	కూకటిమూగ	83
కఱివేల్పుడాకన్న	19	కానరానికాళ్లది	84	కూత	46
కఱివేల్పునిల్లాలు	14	కాపువాండు	33	కూతురిబిడ్డ	29
కఱ్ఱి	28	కాఱుగొమ్ములమెకము	81	కూకీలు	82
కఱ్ఱినెచ్చెలి	11	కాలంబుచేసెను	53	కూటువ	62
కలను	51	కాలు	88	కూడు	45
కలము	73	కాళ్లగుమ్మెను	58	కూడెను	47
కలిక్తి	88	కావిపుట్టగోచులసామి		కూన	40
కలిమి	54	క్రి.	[33	కూరిమి	51
కలుఁగు	73	కీలుగంటు	42	కూలెను	68
కలుపు	85			కూళ్	89
కలుములజవరాలు	14	కు.		కే.	
కలుములపైఁదలి	కోడ	కుంఁటెనవాఁడు	36	కేంజాయ	71
లు	15	కుందనము	76	కేంజిగురువిల్తుఁడు	17
కలువ	69	కుండు	61	కేందామర	69
కలువకంటి	87	కుంచెను	60	కేందమ్మి	69
కలువలఁజేడు	19	కుందేలు	81	కేంపు	71
కల్లికొమ్మమగనిబూర		కుచ్చితుఁడు	39	కేడపెను	52
గొమ్మ	30	కుడిచెను	45	కేడసెను	53
కల్లి	55	కుడుములతిండికొండు	15		
కల్లిరి	39	కుత్తుక	45	కే.	
కల్లి	66, 93	కుప్ప	77	కేలు	42
కల్వ	69	కుప్పము	66	కేల్తాగిచెను	46
కవ	49	కురంగట	63	కే.	
కవ్వడి	28	కురుజా	83	కే	43

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కైలాటకాడు	39 కొఱ	61 క్రేపు	81
కైవారమునేసెను	57 కొఱత్ర	క్రొమ్మడి	42
కొ.	కొఱ్ఱ	92 క్రొవ్వెద	41
కొంగ	82 కొలము	56 క్రొలుట	45
కొండగుబ్బలివక్రక్రళిం	కొలిచెను	46 క్రొవి.	38
చినబలుదిట్ట	16 కోక	గ.	
కొంచలు	82 కోచ	95 గండు	55
కొంచెము	60 కొటండు	62 గంతుగొనియెను	53
కొండ	66 కొడె	84 గట్టి	55
కొండాడెక	57 కొడెకాడు	80 గట్టిడెందమువాడు	62
కొండవీటిజంగము	10 కొమట్టు	37 గట్టివయసుది	35
కొండికవాడు	40 కొర	33 గట్టివాయి	34
కొక్కర	82 కొరిక	46, 92 గట్టు 66, 72	90
కొక్కు	82 కొర్కి	53 గట్టులయెకిమినిపట్టి	
కొక్కులేజరాతు	15 కొల	పట్టి	16
కొక్కెర	82 కొవెల	74 గట్టులకేడు	65
కొటిక	66 కొళ్ళు	26 గట్టువిలుడు	9
కొట్టిక		56 గట్టరాయనిపట్టి	14
కొట్టెను	59 కా.	గడ్డనకత్తె	36
కొడుకు	40 కాను	42 గడివొంగ	39
కొదవ	61 క్రచ్చు	గడుసు	39, 40
కొద	68 క్రచ్చన	53 గడ్డి	70
కొన	57 క్రచ్చటి	57 గమి	62
కొనియాడెను	41, 88 క్రచ్చుణ్ణి	56 గయ్యళి	34
కొప్పు	34 క్రచ్చుణ్ణిచెను	56 గరాసు	39
కొమరాలు	40 క్రొల్లంటి	63 గరిత	38
కొమరుడు	17 క్రిక్కిరిసెను	37 గరుటామంతుడు	27
కొమరుసామి	53 క్రుంకుమెట్టు	60 గణికపూజ...వేల్పు	15
కొమరైనది	37, 86 క్రుంగెను	66 గణులు	81
కొమ్మ		61 గవులు	89

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

గా.	గుబ్బలి	66	గ్ర.	
గాడ్డు	24 గుడ్డము	78	గ్ర క్కునక్	57
గాడ్డుకొడుకు	28 గూ.		గ్ర ద్దనక్	57
గాడ్డుతండ్రి	28 గూబ	84, 90	గ్ర.	
గాడుపుసంగడికొని			గ్ర డ్డి	41
కొడుకు	16 గె.		గ్ర డ్డు	93
గాముల తోడు	20 గెలుపుమనియె	61	చ.	
గాలి	24, 90 గే.		చందమామ	19
గాలిమేతరి	84 గేచె	81	చందమామయల్లుడు	18
గాలినెచ్చెలి	23 గేస్తు	83	చంపెను	52
గి.	గేస్తురాలు	35	చక్కనివాడు	40
గిటక }	40 గొ.		చక్కనైనది	53
గిట్ట			చక్కాడెను	52
గిడ్డి	80 గొంటు	39	చక్కుపగడ	50
గిడ్డు	83 గొంతు	45, 90	చక్కురవింటివాడు	17
గిత్త	80 గొట్టు	26	చచ్చెను	53
గిన్నె	46 గొడవ	55	చట్టుపలు	81
గిబ్బ	80 గొడుగు	70	చట్టుపల్లెగ... జెట్టి	21
గీ.	గొడుపు	70	చదలు	28
గీము	67 గొనచైవది	53	చదలుమానికము	20
గు.	గొబ్బునక్	57	చదిపెను	52
గుండు	92 గొరవంకపిట్ట	83	చదువులవేల్పు	13
గుంపు	68 గో		చదువులపులుగు	83
గుజ్జ	40 గోచిబాపడు	33	చనియెను	49
గుజ్జవేల్పు	16 గోతి	38	చనుచెంచెను	50
గుజ్జవేల్పుతండ్రి	10 గోల	34	చప్పడు	46
గుడి	26 గోవాళ్లు	37	చలినట్టు	24
గుడుసుగైదుపు	30 గోరము	56	చలిమిరిమల	65
గుడెతాల్పు	28 గొ.		చలివెలుంగు	19
గుబురు	68 గారు	78	చలువలతోడు	19

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

129

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చవులు	89	చివురు	68	చెంచెను	47
చా.		చివ్వ	51	చెచ్చెర	57
చాఁపు	76	చీ.		చెట్టు	68
చాగకాఁడు	26	చీకటిగొంగ	20	చెడిప	36
చాగము	47	చీకటివేలువిత్తు	19	చెడుగు	39
చాటు	70	చీకు	41	చెడ్డతొయ్యలి	36
చాన	38	చీర, చీరె	45	చెనఁటి	39
చామ	38, 87	చు.		చెనకె	47
చాయ	71	చుక్కలతెరువు	28	చెన్నెనది	54
చాయమగఁడు	20	చుక్కలదొర	19	చెప్పెను	48
చారలమెకము	77	చుక్కలు	31	చెయి	48
చాలక	61	చుట్టలు		చెయుపు	61
చాలు	93	చుట్టలు	57	చెయువులసాకిరి	20
చి.		చుట్టుఁగైగువు	30	చెయ్యి	43
చిక్కుపడెను	48	చుట్టుఁగైచువుజోదు	11	చెఱకు	69
చిక్కెను	”	చుట్టుగొండ	65	చెఱకువిలుకాఁడు	17
చిగురాకుబోజి	37	చుట్టువాలుజోదు	30	చెలి	37
చిగురాకు...లేజి	83	చూ.		చెలికాఁడు	38
చిగురు	68	చూచెను	48	చెలిమి	”
చిదుర		చూడఁగలవాఁడు	40	చెలియలు	34
చిదురుప	76	చూడ్కి	42	చెలువ	38
చిన్న	61	చూపు	”	చెల్లెను	58
చిన్నవాఁడు	04	చె.		చెల్లెలు	34
చిఱుత	”	చెంగట		చెల్లెన్నది	53
చిఱుతగూబ	84	చెందిపోతు	39	చెవి	42
చిలుక	83	చెంత	63	చెవులపోతు	81
చిలుకలకొలికి	38	చెందమ్మ		చే	
చిలువ	84	చెందామర	69	చేత	61
చిలువకేటఁడు	37	చెందొవ (గ)	”	చే	43
చిల్వ	84			చేగ	55

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తాఱుమాఱయ్యెను	59 తుటుము	62 తెలిపిట్ట	82
తాలిమి	,, తుద	68 తెలుపు	70
తాల్చెను	63 తునిమెను	50 తెల్ల	,,
తాల్చి	59 తునియ } తునుక }	76 తెల్లదాలుమెకము	77
తాలిక		76 తెల్లనిమెదంట	27
తావి	75 తుమ్మెద	82 తెల్లయేను...దొర	22
తావు	67 తుఱుము	41 తే.	
తావులు	85 తులవ	39 తేటి	82
తాళ్లు	86 తూ.	తేగము	47
తి.	తూకొనెను	58 తేజీ	78
తిగ	50 తూపు	74 తేప	33
తిట్ట	77 తూరెను	58 తేరు	74
తినెను	45 తూర్పుగొండ	66 తొ.	
తిన్ననె నది	53 తూర్పుమాగాణమే	తొగ	69
తిన్నె	73 తెడు...గాడు	22 తొగరు	71
తిప్ప	66 తూర్పు..లావరి	18 తొగరు ముక్కు	
తిమ్మనె నది	53 తె.	పులుగు	83
తియ్యమార్చెను	69 తెంకాయమార్చెను	67 తొడవు	74
తియ్యవిలుకాడు	18 తెంకి	,, తొడుకు	80
తిరుగ	56 తెక్కలికాడు	39 తొత్తు	35
తీ.	68 తెగటార్చెను	52 తొయ్యలి	37
తీగ	37 తెప్ప	73 తొఱ	68
తీగబోజి	68, 86 తెమ్మెర	24 తొఱట	
తీగె	68 తెరువాటుకాడు	39 తొఱ్ఱి	
తీవ	49 తెఱగంటియన్నులు	31 తొఱ్ఱిపట్టు	80
తీవంచ	68 తెఱ్ఱనోటిమెకము	77 తొలకెను	50
తీవియ	,, తెఱవ	38 తొలి, తొల్లి	68, 56, 87
తీవె	,, తెలి	70 తొలుకరికల్గుపులుగు	81
తు.	18 తెలిదమ్మి...రాయడు	13 తొలుగట్టు	66
తుంటవిలుకాడు			

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తొలుచుదువులు	31 దండు	62 దుప్పి	81
తొలుత	62 దక్కిణంపు సామి	23 దురము	51
తొలుపలుకులు	31 దగ	47 దువ్వలుప	45
తొలుమినుకులు	31 దచ్చి	50 దూ.	
తొవ	69 దచ్చికడలు	29 దూడ	80
తొవరు	71 దట్టము	68 దూప	47
తొవలరాయిడికాడు	20 దప్పి	47 దే.	
తా.	దబ్బర	55 దెస	55
తోబుట్టు	దరి	72 దే.	
తోబుట్టువు	దవ	69 దేవశంబు	26
తోబుట్టుగు	దళము	62 దేవస్థు	27
తోడబుట్టు	34 దా.	దొ.	
తోడబుట్టువు	దాటు	63 దొంగ	39
తోడబుట్టుగు	దాపు	63 దొడ్డు	80
తోడికోడలు	ది.	దొన	73
తోడ్పాటు	53 దిగునక	57 దొర	82, 90, 76
తోరమైనది	54 దిటము	55 దొరకోలుసన్నాసి	39
తోలుదాల్చు	10 దిట్ట	62 దొరసెక	47
తోలెను	63 దిట్టము	55 దొసగు	55
త్ర.	దినును	76 దో.	
త్రాగుట	45 దివి	28 దోయి	49
త్రావుట	దు.	దోరెను	53
త్రొప్పెను	63 దుంత	81 దోసకొరి	39
త్రుంచెను	52 దుక్కివాలుదాల్చు	28 న.	
ద.	దుగ	49 నంజుడు	84
దంట	40, 49, 87 దుగబొట్ల...వేల్పు	22 నంజె	72
దండ	63, 89 దుత్తూరము	59 నగవు	47
దండము	46 నున్న	81 నగు	
దండలు	75 దుప్పటము	74	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
నట్టు	67 నాన	45 సీళ్లరాయఁడు	24
నట్టవపులుఁగు	82 నాయన	34 ను.	
నడుము	42, 94 నాలవవాండు	33 నుగ్గాడెను	52
ననుపుకాఁడు	37 నాలిబూతము	39 నుదురు	42
ననులెను	45 లునా	49 నును...మేటి	11
నన్ని	82 ని.	నుఱుమునేసెను	52
నలికము	60 నింగి	28 నులిగొమ్మలమెకము	79
నలు	49 నిక్కపుజగ...కాఁడు	13 నూ.	
నలుగడలు	29 నిక్కము	55 నూఱించు...జోను	21
నలుపు	71 నిక్కువము	22 నె.	
నలుమొ...వేల్పు	13 నిక్కువీను...రాతు	71 నెచ్చెలి	38
నలువ	15 నిగ్గు	58 నెత్తురు	84
నలువపడఁతి	53 నిచ్చ	" నెన్నుదురు	42
నలువైనవి	71, 84, 90 నిచ్చలు	73 నెన్నొసలు	"
నల్ల	28 నిచ్చెన	5 నెపము	58
నల్లద్రావువాఁడు	27 నిజము	76 నెప్పటి	50
నల్లవలుసతాల్పు	81 నిడివి	84 నెమకను	58
నల్వతేజీలు	37 నిడుద	76 నెమలి	82
నవలా	47 నిడుపడు	54 నెమ్మది	60
నవు	నిడుపు	60 నెమ్మి	60, 82, 87
నవ్వు	నిప్పచ్చురము	68 నెఱకలు	11
నా.	నిమ్మళము	40, 68 నెఱులు	"
నాఁటగోలె	నిల్పెను	నెల	19, 91
నాఁటబట్టి	నిసువు	24 నెలఁత	48
నాఁటినుండి	నీ.	28 నెలఁతుక	87
నాఁటినుత	నీటితాత	47 నెలవు	67
నాఁడుమొదలు	నీరుపాప	58 నెవ్వ	5
నాగవాసము	37, 98 నీరుపట్టు		
నాణెమైనది	53 నీలెను		
నాతి	37		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నే.		పచ్చ విల్లుడు	17	పలికెను	48
నేర్పరి	41	పచ్చవిల్లునితండి	11	పలుకుల వెలచది	15
నేల	73	పచ్చవిల్లునితల్లి	14	పలుకు వెలచదిమగఁడు	18
నేస్తకాఁడు	38	పజ్జ	63	పలుగొచ్చు మొకము	78
నేస్తము	,,	పట్టి	40	పలు	43
నా.		పట్టుపడియెను	48	పలుమఱు	} 56
నొడివెను	48	పడఁతి	37	పలుమారు	
నొసలు	42	పడగదారి	84	పలువ	39
నో		పడమటికొండ	66	పల్ల టీలు	83
నోరు	43	పడమటిదొర	24	పల్లియ.	66
ప.		పడుచువాఁడు	40	పల్లు	43
పంటపైరులయొకి		పడుపుఁజెలి	36	పల్లె	66
మీఁడు	19	పదపడి	62	పనలు	31
పంటవలంతి	73	పది వేసముల సామి	11	పనలు నేయువేలుపు	20
పండెను	46	పడుపులు	80	పవ్వళించెను	46
పండ్రొండు	50	పనిచెను	61	పనరము	80
పంద	62	పనిచెఱుపులదొర	15	పనరుచాయ	71
పంపెను	61	పనిపెను	61	పసాదము	45
పక్కి	81	పనివిసెను	49	పసాపడియెను	,,
పక్కిదాలుతేఁడు	11	పనులు	61	పసి	60
పక్కిదాలేవ్వి...బిడ్డఁడు	18	పన్నుండెను	46	పసిఁడి	76
పగ	51	పయిడి	76	పసిఁడికంటి	84
పడగ	70	పయ్యెర	24	పసిఁడిపుట్టముదాల్పు	11
పగలు	81	పరఁగినది	54	పసిదిండి	77
పచ్చ	71	పరి	62	పసు	80
పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుఁడు	20	పరిమార్చెను	52	పసుపుచాయ	71
పచ్చడము	92	పరువము	41	పసులపోలిగాఁడు	83
పచ్చతెక్కలపులుఁగు	83	పరుండెను	46	పల్లెరము	46
		పఱచెను	50, 63, 91	పా	
		పఱుపు	76, 46, 81	పాన్పు	46

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పాఠము	40	పి.		పులుగుత త్తడిరాతు	11
పాఠములములమేటి	15	పిచమడచెను	52	పులుగులదొర	27
పాఠముతోడ—వేల్పు	26			పుపు	68
పాము	84	పు.		పువ్వ	99
పాములవేటకొడు	27	పుంజుదాల్పు	16	పూ.	
పాయము	41	పుంజె	72	పూ	68
పాటుండు	32	పుచ్చెను	61	పూవెను	68
పాటుతపసి	22	పుట్టగూడుతిండిపోతు		పూబోడి	17
పాటుపోతు	62		77	పూరి	70
పాటును	50	పుట్టపెట్టెపట్టా	84		
పాలకడలి	72	పుట్టము	45		
పాలకడలియల్లుండు	11	పుడమి	73	పెండ్లాము	15
పాలవెల్లి	72	పుడమి తేడు	32	పెంబోడ	12
పాలనుండు	40	పుడమి వేల్పు	99	పెక్కుమాలులు	60
పాలు	76, 87	పుడుకు	47	పెచ్చు	61
పాలునరు...పులుగు	52	పుడుకుదొడుకు	30	పెట్టి	
పాల్కడలిపట్టి	19	పుత్తడి	76	పెట్టియ	75
పావురము	99	పుత్తడిగుబ్బలి	65	పెట్టె	
పావురాలు	82	పునుక	44	పెట్టుడు	17
పాసెక్	48	పునుకకంచము	65	పెడచెయ్యి	41
		వానివిల్లు		పెతరులసామి	21
పి.				పెదవి	11
పిండు	62	పునుకదాల్పు	10	పెద్దకడుపువేల్పు	11
పిట్ట	81	పుష్పము	68	పెద్దనిగురవోయెను	5
పిదపక్	62	పురివిచ్చెను	48	పెద్దయ్యుక్	10
పిన్నవేదది	53	పురుడు	76	పెనకుర	5
పిన్నవాడు	40	పురియ	44	పెనుబాప...రాతు	1
పిమ్మట	62	పుత్తె	99	పెనుమినుకులు	8
పిట్టికి	99	పులి	77	పెరవండు	5
పిసాళి	40	పులు	70	పెల్లాటకత్తె	2
పిశ్చారి	15	పులుగు	84		

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

పే.		పో.		బంటు	52
పేదటికము	54	పోటరి	52	బంతి	89
పేరు	74, 88	పోట్లాట	51	బందిపోతు	39
పె.		పోతు	94	బందువులు	57
పెండి	76	పోతుజిక్కి... రాతు	23	బకదార్లు	82
పెదలి	87	పోయెను	49	బక్కవారలపెను	
పెరు	70	పోరసలెడు... చారి	20	బాద	24
పో.		పోరు	51	బటువుగైదువు	30
పొందు	38	పోరోగిరపు... తండ్రి	13	బ(ట్టి)ట్టుకాడు	83
పొందెను	47	పొ.		బడలిక	59
పొక్కిలి	44	పొంజు	62	బత్తలిక	73
పొట్ట	"	ప్ర.		బద్దు	55
పొట్ట	40	ప్రన్ననివాడు	40	బహు	13
పొట్టితము... వేల్పు	22	ప్రాజదువులపెట్టియ	20	బహుదేవరతండ్రి	11
పొట్టెలు	79	ప్రాజదువులు		బయలు	28
పొడలమెకము	81	ప్రాబలుకులు		బత్తి	81
పొడుపుగుబ్బలి	66	ప్రామినుకులు		బలిజవాండు	33
పొత్తముముత్తో	15	ప్రాద్దు	20	బలువంజమెకము	78
పొది	74	ప్రాద్దుకొమరుడు	23	బల్వాపత్రేడు	27
పొనరినది	53	ప్రాద్దుబోడుకోడె	19	బల్రోక్కమెకి	
పొన్న	76	ప్రాగు	77	మీడు	26
పొమ్మటనియెక్క	61	ప్రాచెను	52	బవరము	51
పొల	84	ప్రాడ	40	బవంతము	59
పొలతి		ప్రాయాలు	37	బసవడు	80
పొలతుక	37	ప్రావు.	77	బా.	
పొల్లి	38	ప్రాలు	66	బాగు	53
పొలము	72	బ.		బాగైనది	"
పొలసు	84	బంగారు		బానిసె	35
పొలనుతిండిపోతు	24	బంగారు	76	బాపడు	32
				బాబా	79

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

బాము

87

బా.

మచ్చరము

51

బార

50

బాంకు

55

మచ్చులు

75

బారు

62

బాంద

72

మడఁతి

38

బాస

93

బాందశము

74

మడి

72

బాసట

53

బొక్క

72

మడిపెను

52

బి.

బొజుగు

37

మడిసెను

53

బిగువు

55

బొజ్జ

44

మడుగు

72

బిడ్డ

40

బొట్టె

40

మడువు

,,

బిత్తిరిజింకతాల్పు

19

బొడ్డు

44

మది

43

బిడెను

53

బొబ్బమెకము

77

మనికిపట్టు

67

బిరుదు

52

బొణియ

72

మనిపెను

52

బు.

బొట్టి

44

మనెడు...ప్రాయము

బుడుత

40

బో.

44

మనెడు...ప్రాయము

13

బుడుతనెలతాల్పు

10

బోగముచాన

36

మన్నిగొనియెను

52

బుఱద

73

బోటి

37

మన్ను

73

బువి

,,

బోడ

33

మబ్బు

31

బువ్వ

45

బోనము

45

మబ్బువిప్పు

24

బూ.

బ్రతికించెను

52

మరలించెను

63

బూఁచులయొకిమిఁడు

10

మ.

52

మరుఁడు

18

బూరుగు

88

మంచుఁగొండ

65

మరునయ్య లేజి

27

బె.

మంచెను

52

మరలకొ

56

బెడఁద

55

మందలు

80

మఱిగు, మఱువు

,,

బెరసెక

47

మందసము

75

మల

66

బే.

మగటిసి

55

మసలెను

59

బేరజము

39

మగతనము

,,

మా

70

బేరులు

33

మగిడించెను

63

మాటు

70

బేసికంటివేల్పు

9

మగుడక

56

మాడుగులు

75

బేల

34

మగువ

38

మాడువులు

,,

మచ్చెకంటి

,,

మాదిరి

76

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మాది	76	మిన్నవాఁకదాల్పు	10	ముద్దుగుమ్మ	37
మానికము	71	మిఱు	73	మునిముచ్చ	39
మానిసి నెక్కెడి		మీ.		ముసు	62
వాఁడు	26	మీను మొసలి... మేటి	18	ముసుపు	7
మానెనది	53	మీఁజెయ్యి	44	మున్నీరు	72
మామమామ	11	ము.		మున్ను	62
మామిడి చెట్టు	67	ముంగలక్	}	ముప్పదియాతేండ్లు	
మావిమాను	77	ముందటక్		చనినది	35
మావు	78	ముందు	62	ముమ్మెన వాలుదాల్పు	10
మావులు	85	ముక్కంటి	9	మురువుగలది	54
మి.		ముక్కంటిగారాబు		ములికి	74
మించు	61	ముద్దుపట్టి	15	మువ్వ న్నె మొకము	77
మించుబోణి	37	ముక్కంటితలపువ్వు	19	మువ్వేలుపులయిక్క	20
మించులు	31	ముక్కంటిపండు...		ముసలి	35
మింటిచూలి	24	తిండిఁడు	15	ముసలిది	36
మింటి తెరువరి	20	ముక్కంటిమల	65	మూ.	
మిండగీఁడు	37	ముక్కంటిమామ	77	మూఁక	62
మిండఁడు	77	ముక్కంటియనుఁగుఁ	77	మూగ	41
మిండలక్మోర	35	జెలి	26	మూఁడపకొలమువాం	
మిండలక్మోరె	37	ముగుద	34	దు	33
మిక్కిలి	60	ముచ్చ	39	మూఁడు	}
మిక్కిలికంటిదేవర	9	ముడికాఁడు	77	మూరు	
మిగులక్	60	ముడియావిడుపు	77	మూల	92
మిట్ట	73	ము తె దువ	36	మూలతేఁడు	23
మిత్తిగొంగ	9	ముత్తోప ద్రిమ్మరి	29	మూవ	41
మిద్దెలు	75	ముదియ	}		
మిను	28	ముదుసలి		మె.	
మినుసిగదయ్యము	9	ముద్దురాలు	34		
మిన్న	28	ముద్దియ	37	మెకము	78
మిన్నవాఁక	29				

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

మొకములకొలము		మొ.		మొ.
సామి	77	మొండికట్టె	39	మొక్కు
మొకములతిండిపోతు	,,	మొక్క	68	మొక్కులదేవర
మొక్కెను	45	మొక్కలీడు	92	మొక్కు...సామి
మొచ్చెనది	54	మొగడ	69	మో.
మొట్టు	66	మొగము	42	మోడు
మొడ	45	మొగులు	31	మోలక
మొతుకు	,,	మొగ్గ	69	ర.
మొత్త	46	మొత్తము	62	రంగు
మొయి	41	మొత్తెను	59	రక్కసుడు
మొయిదా...సామి	24	మొదవులు	80	రతనము
మొఱక	73	మొద్దు	75	రవణము
మొఱుగు	71	మొనగాడు	52	రా.
మొఱుపులు	31	మొయిలు	31	రాచిల్కనె...
మొసవెను	45	మొయిలుదారి	28	రాయరాతు
మొసగెను	,,	మొలక	68	రాణి
		మో.		రాతిరి
మే.		మోక	,,	రి.
మేడి	67, 93	మోచెను	63	రిక్కులు
మే	41	మోదెను	59	రూ.
మేటి	61	మోటు	75	రూపరి
మేటిసిరుచూలి	24	మోము	42	రెం.
మేటిపాములమేత	25	మోర		
మేలుబంతి	74	మోర తెలుపు మొకము	78	రెంట
మేడ	75	మోవి	43, 88	రెండాలు ..
మేడి	67	మోసు	68	రెండు
మేను	41	మో.		రెట్టి
మేలు	61, 51, 53, 88	మ్రాకు	68	రే.
మేలైనది	54	మ్రాను	,,	రేద్రిప్పటీడు

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
రేయి	31	లగ్న	53	వంగసము	56
రేయెండ	,,	లచ్చి	14, 54	వంటకము	45
రేతేడు	19	లచ్చికొమరుడు	18	వక్కలాకులు	54
రెవెల్లు	,,	లచ్చిమగడు	11	వక్కాణించెను	48
రేవెల్లుజోడు	20	లా.		వచ్చెను	50
రొ.		లాంగ	72	వడకుగుబ్బలి	65
రొక్కము	75	లాతివాడు	58	వడచక్కేలిక	26
రొద	46	లావు	81	వడముడి	28
రొ.		లిబ్బిపడతి	14	వడిగ	57
రో	56	లె.		వడిగలవాడు	52, 94
రోసెను	58, 92	లెస్స	53	వడిగలజింక .. రొతు	24
రొ.		లెస్సెనది	,,	వడుగు	33
రి.		లే.		వదరు	67
రింకులాడి	36	లేగ	80	వదలెను	59
రి.		లేడి	79	వన్నియ	71
రొ	66	లేమ	38	వన్నె	,,
రొగ	34	లేమి	54	వన్నెకాడు	41
రొయి	66	లేమిడి		వరపుడు	35
రి.		లొ.		వలంతి	40
రొక్క	81	లొచ్చు	61	వలచెను	91
రొల్లుచూలు	16	లొట్టిపిట్ట	79	వలపు	51, 75
రొడు	32			వలమురి	30
రొయు...వాడు	11	లో.		వలమురితాల్పు	11
రొంపి	73	లోచెయ్యి	44	వలరాజు	18
రొప్పెను	63	లోనయ్యె	48	వలరాజునూడు	10
రొమ్మ	42	వ.		వలిదిప్ప	65
రి.		వంగరతొండంబు		వలిమలల్లుడు	10
రింజె	36	వాడు	15	వలుప	45
రింజెకాడు	37	వంగడము	56	వల్లెతాడుదాల్పు	24

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నల్లడికాడు	39	విల్లు	73	నెడలుపు	76
వా.		విలవ	56	నెడలెను	57
వాక్రుచ్చెను	48	విష్వచ్చుడు	28	నెడవిల్లుడు	17
వాడిమగడు	52	విసదార	84	నెడ్డు	59
వాతెర	41	విసపుమేతరి	10	నెత్తి	55
వాపోయెను	47	వీ.		నెడకెను	58
వామి	77	వీఁపు	44	నెనకయ్య	16
వాయి	43	వీడియము	54	నెనకయ్య...వాడు	17
వారువము	79	వీడు	66	నెనుక చూపులమెకము	77
వాలుగంటి	37	వీడెంబు	54	నెనుక	62
వాపురము	79	వీడెను	59	నెనుకమేను	44
వాసి	61	వీడ్డము	54	నెన్నదొంగ	11
వి.		వీడ్వడెను	59	నెన్నదొంగయన్న	27
వింతవాడు	58	వీను	42	నెన్ననడుగుపాప	29
విందులు	57	వీనులకంటి	84	నెన్ను	44
విడిచెను	59	వీటిండి	40	నెన్నుడు	11
విడిముడి	75	వె.		నెన్నునిపలకన్ను	20
విడిముడి గలవేలు		వెంగలి	40	నెన్నుపానుపు	27
పుడెలి	26	వెండి	90	నెన్నెల	31
విడెము	54	వెండికొండ	65	నెరవరి	40
వినిచెను	48	వెండియొక్క	56	నెఱి	60
విను	28	వెండుకలు	41	నెఱపు	40
వినుచూలి	6	వెంబరవిత్తు	40	నెట్టి	40
వినెను	48	వెక్కనమయ్యొక్క	60	నెట్టినిల్లమేలువాడు	27
విన్నానమైనది	53	వెగ్గలమయ్యొక్క	60	నెల	56
విన్ను	28	వెచ్చకాడు	37	నెలది	37
విప్పు	76	వెడంగు	40	నెలదుక	38
విరి	68	వెడద	76	నెలయాలు	36
విరివి	76	వెడదమొముమెకము	77	నెలలెను	57

దము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
లి	70, 87	వేయిచేతుల తేడు	20
లిచపులగనినది	36	వేలుపడెను	48
లిచెను	63	వేలుపుకొండ	65
లితి	61	వేలుపుగమికాడు	17
లిదిప్ప	65	వేలుపులగిడ్డి	30
లిమొదవు	30	వేలుపులగౌరు	29
లియాలపోతుకాతు	10	వేలుపులతోవ	28
లుగు	85	వేలుపులబువ్వ	19
లుగులయొకిమిడు	20	వేలుపులతేనిదళ	
లుగు	85	వాయి	16
లువడియెను	57	వేలుపుల...మగడు	17
లు	70	వేలుపులు	27
లుగుఱ్ఱము	29	వేలుపుమచ్చకంటులు	81
లుమాను	80	వేలుపజేట్టు	30
లుయెనుగు	29	వేలుపజేటు	29
లుటకత్తె	36	వేలుప్పెద్ద	18
లును	47	వేలుప్పొరతేజి	29
లుక	57	వేలుప్పానిసె	36
వే.		వేసడము	83
వచేసెను	50, 91	వేళము	57
వ	57	వేటిడి	40
వము	91	వేక్క	76
డివెలుంగు		వేతలమేలువాడు	11
డివేలుపు	20	స.	
సకకాడు	87	సంగడి	68
క్కుకత్తె	36	సంగడిడు	38
రు	40	సంగాతి	91
లి	41	సంద్రము	72
రాటు	56	సకినాలపులగు	84
సంచులకైదువు	30	సగము	61
		సడలెక	
		సగ్గెను	
		సతి	
		సదమదంబునేసెను	
		సద్దు	
		సన్నము	
		సప్పము	
		సమసెను	
		సరగ	
		సరములు	
		సరస	
		సరి	
		సరులు	
		సపతు	
		సపము	
		ససి	
		సస్సెము	
		సా.	
		సాకెను	
		సాటి	
		సావడెను	
		సామి	
		సామిసామేనుజేకొన్న	
		చాన	
		సాము	
		సారె	
		సాళవము	
		సి.	
		సింగము	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
సింగాణి	73 నె.	సోమమూలకలగంగ	1
సింగారమైనది	54 నెజ్జ	46 సోమమూలకలతేడు	2
సిగు	45 సే.	సోమసిపెట్టుజెట్టు	2
సిడేము	70 నేద	59 సుక్కెను	6
సిబ్బితి	45 సె.	హ.	
సిరి	14, 55 నెకము	61 హజ్జ	4
సిసువు	40 నేతోడు	34 హత్తెక్	4
సీ.	సా.	53 హరివాణము	4
సీద్రంపులబెద్ద	27 సాంపయినది	41 హళది	7
సు.	సాగసుకాడు	53 హల.	
నుడిగొట్టు	24 సాబగైనది	67 హుళుక్కి	5
నుద	68 సాము	74, 75 హూ.	
సురటిపీవులబుట్టు	24 సారకాయ	67 హూ.	
సూ.	సో.	హూ.	
నూడు	51 సోతుదయ్యము	24 హూ.	

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్ర నామ శేష మందలి

అక్షరాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అ.	అఅ	103 ఇరులు	104
అంతట	108 అఅసలులు	113 ఇనుము	116
అంత	,, అఱిముఱి	115 ఇవిరె	118
అంతస్త్వము	120 అలజడి	99	ఈ.
అంతిపురము	114 అలమట	,, ఈడఁబోక	100
అక్కటికము	112 అలమెను	108 ఈడు	120
అగపడకపోయెను	101 అలిగెను	111 ఈరము	107
అచ్చెరువు	99 అలకు	108 ఈలువు	114
అజ్ఞా	97 అవుడు	110	ఉ.
అడగు	99 అ.		
అడవి	110 ఆము	102, 103 ఉంకువ	112
అడుగంటెను	118 ఆముములు	111 ఉక్క	115
అదను	97 ఆరిడిపోయెను	100 ఉక్కివము	102
అనుంగు	99 ఆరితి	109 ఉగ్రము	112
అనుమానము	105 ఆరెకులు	,, ఉడిగెను	111
అనువులు	111 ఆఱి తేటెను	106 ఉడిపోయెను	100
అప్పించెను	10. ఆటుమాడయ్యె	98 ఉడుకు	115
అబ్బురము	99 ఆవి	115 ఉడుగర	118
అబ్బెసమొనర్చెను	100 ఇ.	ఉత్తలపాటు	99
అబ్రము	99 ఇంకె	118 ఉరిది	114
అయిదుపదిసేసె	,, ఇంచు	110 ఉద్దపడి	,,
అరదము	105 ఇంపు	98 ఉద్దవిడి	,,
అరి	103 ఇటివారె	119 ఉప్పుసంధ్రము	116
అరిది	99 ఇమ్మడి	100 ఉబ్బ	115
అర్చి	98 ఇయ్యకొనెను	106 ఉమ్మలిక	99

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉప్పులికము	99 ఒండొకడు	119 కడిమి	100
ఉరలెను	106 ఒక్కపెట్టు	118 కడు	115
ఉరపడి	114 ఒగి	101 కదిసెను	100
ఉఱుడు	97 ఒచ్చెము	118 కనలెను	111
ఉల్లము	107 ఒడంబడెను	106 కనికరము	112
ఉస్వేత్తుగ	113 ఒడిగట్టెను	101 కనుమొఱగెను	117
ఉఱి.	ఒడ్డు	103 కనుమోడ్చెను	116
ఉడిగము	119 ఒదవెను	108 కనువిచ్చెను	,,
ఉడెను	106 ఒనఁగూర్చెను	98 కన్ను	118, 121
ఉడ్చెను	116 ఒనరించెను	104 కప్పము	108
ఉరిక	119 ఒప్పెను	106 కరము	114
ఉరిట	118 ఒ.	కఱచెను	100
ఎ.	ఒజ	101 కఱలు	118
ఎంతేని	114 ఒముట	119 కవిసెను	101
ఎక్కటి	119 ఒరిమి	115 కనటు	102
ఎట్టకేలకు	107, 111 ఒర్పుట	,, కనిమసంగెను	106
ఎడ	ఒలమానగొనక	100 కనుగంచెను	104
ఎడై	118 ఒలి	101, 110 కల్లము	106
ఎత్తికొలు	114 ఒహటించెను	99 కా.	
ఎద	107 బె.	కాఁగు	101
ఎరగలి	118 బెడు	110 కాంచునడియములు	11
ఎల	102 క.	కాన	110
ఎలమి	108 కంటఁబడదయ్యెను	101 కానినాడు	11
వ.	కచ్చువిచ్చయ్యెను	98 కాగు	101
వడ్డె	114 కడఁగెను	101 కాలరులు	10
వనుటించె	117 కడను	,, కాలనొక్కెను	10
వఱు	109 కడముట్టుట	111 కాలవ	11
బ.	కడవ	108 కాల్య	,,
బంటరి	105 కడిది	104 కావించెను	10

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కి.		కో.		గుబ్బలు	116
కినిసెను	111	కోన	105	గొ.	
క్రి.		కోపగించెను	111	గొండ్రి	103
కిడు	103	కోరు	109	గో.	
కిలు	113	కోలుపుచ్చె	110	గోడు	99
కిల్కాలిపెను	106	కోల్లలుచేసె	99	గ్ర.	
కు.		కోల్పుచ్చె	110	గుక్కకొనియె	112
కుందు	99	క్ర		చ.	
కుడియెడమలు	102	క్రిక్కిరిసె	118	చక్కి	111
కునికెను	116	క్రమరె	98	చన్నులు	116
కూ.		గ.		చఱచె	101
కూర్కెను	116	గండు	100	చా.	
కూర్చి	97	గట్టి	114	చాల	115
కూలిచెను	115	గడిదేఱెను	106	చాలించెను	111
కె.		గరుసము	105	చి.	
కెళవు	107	గా.		చించె	117
కై.		గాటము	115	చిందము	119
కైరపళ్లు	113	గాణ	119	చిట్ట	114
కైనేత	109	గాదిలి	97	చిట్టకము	118
కొ.		గారాము	99	చిద్రుపలు	113
కొండికవాడు	112	గి.		చిన్నవోయె	104
కొందలము	99	గిటికొనెను	118	చిలుకు	110
కొదవ	101	గీటణించెను	115	చిలుము	102
కొనసాగెను	97	గు.		చీ.	
కొఱ	101	గుచె	110	చీకటి	104
కొఱత	99	గుచెదాల్పువీటి		చీకటితప్పు	102
కొల	102	కనిచె	115	చీకటవాలు	104

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
చు.	జులు	117 తార్కాణము	114
చుట్టుకొనెను	118 జు.	తాలిమి	115
చె.	జుడిగె	తాలి	99
చెందు	118 జున్న	98 తాళుకొంటు	99
చెందెను	100 జూ.	110 తిండికాడు	118
చెక్క	106 జూరము	తిండిపోతు	99
చెడియె	90 జి.	112 తిండిడు	99
చెరుము	113 జానె	రిగె	98
చెర్లు	90 జలికెను	104 తివురలు	114
చెరలాడె	90 డెంగుము	116 తుమరు	107
చెరివె	106 త.	107 తుటిమె	106
చెఱుగు	110 తిక్కిననాడు	తుఱుమయ్యె	116
చెఱుకుపాలు	90 తిక్కె	తెగ	107
చెలరేగె	101 తడవు	119 తెన్న	99
చే.	తెచ్చయు	10, తెరువు	99
చేకూర్చెను	98 తమలు	106 తేనియ	110
చేటు	103 తన్ను	114 తేరు	105
చేరునయ్యె	104 తరిపి	119 తొట్టి	119
చేసె	90 తగునాతక	121 తొడగె	101
చో.	తఱుటు	111 తొలగించె	116
చోటు	115 తిఱి	10, తొలగెను	108
చా.	తఱులు	119 తొలుపిని	116
చాటిమున్నరు	116 తలకొని	97 తోడియల్లుడు	110
జ.	తలారులు	119 తోయము	107
జంకు	108 తా.	115 తోరము	10
జగిలెడు	110 తామరతంపరయ్యె	109 త్రిమృతె	99
జడి	112 తారసిల్లె	త్రిమృ	10
జూట	106 తారిచెను	104 త్రొచె	11
		107 త్రోవ	9

పదము.	ద	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పండ	121	నా.	నే.	
పండు	105	నాడు	నేల గలిపెను	118
పండెత్తె	99	నాడు	నేరేడుదీవి	103
పక్కానియె	108	ని.	ప.	
పప్పు	107	నిండె	పంటి	105
పళ్ళవాయి	105	నిట్టపంట	పగతురు	117
పళ్ళమెత్తె	100	నిదురించె	పగలు	"
పళ్ళము	105	నివ్వాలి	పగవాండు	"
దా.		నా.	పంచబంగాళమయె	101
దారి	99	నుగు	పడవాలు	106
దాడిచేసెను	"	నుగ్గయ్యె	పదపడి	114
దానె	104	నులుమయ్యె	పనెటి	103
ది.		నులుము	పనిపడి	14
దిగులు	103	నులిగొనె	పయ్యెద	113
దిట్టపడియె	106	నె.	పరి	105
దినుసు	107	నెక్కొనియె	పరుపడి	114
దీ.		నెంజిలి	పరుసమయ్యె	116
దేవనబ్రాలు	109	నెగడె	పలువురు	119
దు.		నెగులు	పల్లలుపులు	103
దుడ్డు	110	నెట్టన	పా.	
దు.		నెట్టుకొనెను	పాగా	103
దువేరి	111	నెత్తెము	పాచికలు	113
దొ.		నెనరు	పానకము	110
కాన	120	నెన్ని	పాపె	115
కారసాని	111	నెయ్యము	పాపైతెకాడు	111
న.		నెయ్యపుటలుక	పాలిండు	113
కలి	107	నెఱుకలు	పాలు	10
		నెటి	పాలుపడె	101
		నెలకొనియెను	పాసెను	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పిండియ్యెస్	116	పై.	118	బారి	114
పిన్ననాడు	118	పైట	118	బిట్ట	9
పిమ్మట	89	పై పెచ్చు	100	బీరు	103
పిమ్మట	108	పొ.		బీరము	101
పిఱుతివియక	108	పొగరు	102	బీరువోయె	100
పిఱుగు	111	పొడి	107	బుసివోయె	98
పిలుకుమార్చె	115	పొదరిల్లు	107	బె.	
పు.		పొరి బొరి	114	బెగడు	103
పుయిలొడ	104	పొలయలుక	116	బెడిసెను	98
పురికొలిపె	107	పొలివోయె	100	బేసి	11
పుటివిచ్చె	118	పొ.		బొక్కనము	11
పులు	102	పొక్కార్చె	110	బొమిడికము	11
పెంపునెంచె	97	పొట్టొగ్గె	99	బుంగ	11
పెకలించె	117	పొత్తరము	102	మ.	
పెక్కండు	119	ప్ర.		మంచు	11
పెచ్చుపెటిగ	118	ప్రబలె	97	మండ	12
పెడ	111	ప్రదములు	108	మంతనము	11
పెద్దనిమ్మరజెందించె	115	ప్రదిలె	106	మంద	10
పెద్దయు	114	ప్రేరేచెను	107	మక్కువ	9
పెనంగొనె	118	ప్రేముడి	98	మగటిమి	10
పెరిగ	97	బంతి	118	మడి	12
పెరివాడు	119	బంటు	105	మణివకాడు	11
పెటిక	117	బన్నము	107	మణివము	11
పెలుచ	114	బలిసెక్	97	మది	10
పెల్లగించె	117	బల్లె	117	మబ్బులు	11
పెల్లు	114	బలవిడి	115	మసలె	9
పే.		బాట	99	మా.	
పేరి	97	బాసము	114	మాగాని	11
				మాట	11

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
హరుకొనియె	100	మోసల	112	వాఁగు	105
హరురు	117	మోహరము	108	వాగె	109
మి		మోహరించె	100	వాడె	104
మిగుల	115	మ్రొంగెను	112	వాన	114
మిత్తి	119	ర.		వాయి	106
మిన్నక	”	రంతు	108	వారక	114
మీఁతెను	118	రజ్జులు	108	వావిరి	”
ముక్కాముడిఁజేసెను	106	రాణి	111	వి.	
ముదురు	110	రిత్తవోయె	100	విచ్చు మొగ్గయ్యె	101
ముద్దు	99	రూపుమాపె	115	విచ్చె	106
ముసింగె	112	రేకతై	97	వింగడము	102
మునిమాపు	”	ల.		విడుమర	111
మరిపము	105	లలి	114	విడుదల	”
మెకము	101,	లాఁతివాఁడు	119	విడె	106
మెగము		లెంక	105	విన్నవోయె	104
మెట్ట	119	వ.		విన్ననువు	114
మెలికొనెను	112	వంక	111	వీ.	
మేల్కొనె	116	వంత	99	వీఁగె	99
మైకొనియె	106	వట్టె	118	వీడె	106
మొగరాలు	118	వడి	106, 120	వీలుపఱచెను	98
మొగుడు	117	వదలించె	116	వీరసవోయె	100
మొగ్గరము	103	వదలె	106	వె.	
మొదలు	118	వనట	99	వెట్ట	115
మొద్దువోయె	109	వరుస	108	వెన్నిచ్చె	99
మొన	105	వలనె	118	వెనుకంజవేసె	”
మొనకాఁడు	106	వలపలదాపలలు	102	వెనుకముందయ్యె	”
మొనసె	99, 120	వలుఁద	104	వెనుక	108
మొయిళ్లు	117	వా.		వెనుక	111
మొఱవవోయె	109	వాఁక	109	వెన్ను	”

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెరపు	104	న.		నూ.	
వెఱుగు	99	సంజ	112	నూటి	104
వెఱుపు	103	సంతసము	103	నె.	
వెలిచవి	102	సందియము	105	నెక	115
వెలితి	101	నడలె	106	నేగి	99
వే.		నమకూర్చెను	98	నేసలు	109
వేడిమి	115	నరకునేయకుండెను	97	నె.	
వేడ్క	103	నలిపె	104	నైరణ	115
వేడుక	,,	సా.		నైచుట	,,
వేనవేలు		సాహితము	103	సా.	
వేవులు	119	సి.		సారిది	101
వేటొకటి	100	సిలుగు	99	హ.	
వేటొకడు	119	సు.		హజారము	112
వక్రమిం చె	117	సుడివోయె	100	హజారము	,,
వచ్చె	,,	సుడికొనె	118	హళి	103
		నుశువు	104	హెచ్చరిక	,,

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

టీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్నపురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

1920

All Rights Reserved.

శ్రీ ర స్తు.

సాంబనిఘంటువు.

అవతారిక. కస్తూరి రంగకవి యనునతఁ డీయాంధ్రనిఘం
టువును శ్రీసాంబమూర్తి కంకితము చేయుచు, గ్రంథరచనా
పద్ధతులను దెల్పుచున్నాఁడు. —

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి ♦ దైవవర్గు

దనరు మానవవర్గు ♦ స్థావరవర్గు తి

ర్యగ్వర్గు ననునాలు ♦ గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థ ♦ శబ్దముల్ రాసీక

కుంటినడత గాక ♦ కొదుకు లేక

యూర్వీజనంబుల ♦ కుపకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు ♦ వనెడుకృతిని

తే. గవులదయచేత నీకటాఁజుంబువలన

నీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ ♦ జిత్తగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

తా. దేవతలకందఱకుఁ జక్రవర్తివి, రాక్షసాంతకుఁడవు, భక్తులహృదయకమలములందు వసించువాఁడవు నైనయోసాంబమూర్తి! కన్తూరిరంగకవియనుసేను సాంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, అంధ్రదేశ్యపదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు వీనినింగూర్చి దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను నాలుగువర్గములను సవరించి యు, ను మొదలగు సోదాహరణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను రాసీయక, అన్యయకాతిన్యములేక, శబ్దబాధకుండునట్టి సులభశైలిని సకలజనోపకారముకొఱకు “అంధ్రనామనిఘంటువు” అను గ్రంథమును గవులదయవలనను, నీకటాక్షమువలనను నూఱుసీసపద్యములుగా రచించెద. దీనినిఁ జిత్తగింపుమయ్యా.

దే వ వ ర్గు.

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి ♦ మొట్టికాయలమెప్పు

గొప్పబాజుగలాఁడు ♦ గుజ్జువేల్పు

గబ్బుచెక్కిళ్ల మెకమామోముగలసామి

కలుఁగులాయపుఁ దేజి ♦ బలుసిపాయి

గుంజిళ్లుపెట్టించు ♦ కొనుమేటి పిల్లారి

కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు

పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండులమెక్కు

దేవర చిలువజంఁదెముల మేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయి ప్రోడ

చేటవీనులదణి పనిచెఱుపువాఁడు

మొదటివేలుపు వెనకయ్యి ♦ పుంజుదారి

పెద్దయనఁ దగు గణపతి ♦ వేళ్లు సాంబ.

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = త్రినేత్రుడగు శివుని మొదటికొమరుడు.
 మొట్టికాయల మెప్పు = భక్తులు తమ తలయందు వేసికొను పిడికిటి పోటులకుఁద
 లయూఁచువాఁడు, గొప్ప బొజ్జగలాఁడు = పెద్దకడుపుగలవాఁడు, గుజ్జ వేల్పు =
 వామన రూపుడగు వేలుపు, గబ్బు చెక్కిళ్ళ మెకము మోముగల సామి = మద
 గంధముగల గండస్థలములుగల మృగంబుయొక్క అనఁగా వీరు గుయొక్క శిరం
 బు దాల్చిన దేవుఁడు. కలుఁగులాయపుఁదే జిబలు సిపాయి = బొక్కలాయము
 గాఁగల వాహనము - అనఁగా ఎఱక వాహనము - గాఁగల గొప్ప బంటు, గుంజిల్లు
 పెట్టింఁచికొను మేటి = భక్తులచేత గుంజిల్లు పెట్టింఁచుకొనునట్టి దేవర, సిల్లారి, కుడు
 ముదాలుపు = మోదకములు హస్తమందుగలవాడు, పెద్దకడుపు వేలుపు = లంబో
 దరుఁడు, ఒంటిపల్లదొర = ఏకదంతుడగు దేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మె
 క్కుదొర = (ముక్కంటిపండులు = టెంకాయలు) వానినిఁ దినునట్టి వేలుపు,
 చిలువజంఁచెముల మేటి = సాముల నయజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చిన దేవుఁడు, జమిలి
 తల్లలబిడ్డ = గంగాపార్వతుల నెడియిరువురు తల్లలకుఁగొమరుఁడు, పెద్ద మెయి
 ప్రొడ = గొప్ప శరీరమును దాల్చిన దేవుఁడు, చేటవీనులదణి = చేటలపంటి చెవులు
 గల ప్రభువు, పనిచెలుపు వాఁడు = తన్నుఁగొలువని వారికార్యములఁ జేయుచు వా
 డు, మొదటి వేలుపు = ఒక్కొక్క కార్యమునందును మొదట బూజనేయఁబ
 ణుదేవుఁడు, వెనకయ్య, పుంజుదారి పెద్ద = కుక్కుటధ్వజుడగు కుమార స్వామికి
 ఆన్న, ఈ ౨౦ యను వివాయకుడు.

సీ. చౌవంచమూముల సాహేబు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాఁడు ♦ గిబ్బరాతు

జక్కులదొరనేస్త్రీ ♦ జన్నంపుఁబగవాఁడు

పొడలగింటముదాల్పు ♦ పునుకదారి

వినువాకమోపరి ♦ వెండికొండదునీడు

మినుజుట్టు దేవర ♦ మిత్తిమిత్తి

మంచుమలల్లుడు * మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలదారి ముమ్మైన * యలుగు మేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలి * వేటకాడు

కప్పుటైదువ పెనిమిటి * గాములదొర

వేల్పుదణిగన్నతాడు గుజ్జు * వేల్పుతండ్రి

బేసికన్నామి యన నీదు * పేళ్లు సాంబ.

3

టీ. చావంచ మోముల సాహేబు = అయిదుముఖములుగల ప్రభువు, జా
 శువాగుబ్బలివిలుకాడు = మేరుపర్వతమువిల్లుగాగలవాడు, గిబ్బరౌతు = ఎ
 ద్దునెక్కితిరిగెడివాడు, జమ్మలదొరనేస్తి = యక్షుల కధిపతియగుకు బేరునికి
 స్నేహితుడు, జన్నంపు బగవాడు = దక్ష ప్రజాపతియొక్క యాగమునుధ్వం
 సముచేసినవాడు, పొడలగింటముదాల్పు = మచ్చలుగలజంట నేతవస్త్రమును
 (వ్యాఘ్రచర్మమును) ధరించువాడు, పునుకదారి = బ్రహ్మకపాలమును ధరించిన
 వాడు, వినువాడు, వినువాక మోపరి = (వినువాక = ఆకాశమందుఁ బాటునే
 టు - (గంగాదేవిని) జడలందుఁ దాల్చినవాడు, వెండికొండదుసిండు = రజతగిరి
 (కైలాసము) ఉనికిపట్టుగాగలవాడు, మినుజాట్టుదేవర = ఆకాశమెఱాట్టుగా
 గలవేల్పు, మిత్తిమిత్తి = మృత్యువునకు మృత్యువు [2నుమృత్యుశబ్దభవములు),
 మంచుమలల్లుడు = హిమవత్పర్వతమునకుఅల్లుడు, మరుగొంగ = మన్తధునికిశత్రు
 వు, ముక్కంటి = త్రినేత్రుడు, నెలదారి = చంద్రునిమాళియందుఁదాల్చినవా
 డు, ముమ్మైనయలుగుమేటి = మూడుకొనలయాయుధమును (త్రిశూలమును)
 దాల్చినవాడు, విసపుమేతరి = విషమునుభక్షించినవాడు, తిగప్రోలివేటకా
 డు = త్రిపురములను ధ్వంసముచేసినదేవుడు, కప్పుటైదువ పెనిమిటి = (కప్పు
 ఐదువ = నల్లనిచామ - పార్వతి - టుగాగమము.) పార్వతికిభర్త, గాములదొర =
 గాములు = భూతములు - గ్రహశబ్దభవము. భూతములకుతేడు, వేల్పుదణిగ
 న్నతాడు = దేవతలనేనానాయకుడగుకుమారస్వామికిదండ్రు, గుజ్జువేలుపు

తండ్రి = వామనుండగు వేల్పునకుఁ (వినాయకుని) దండ్రి, బేసికన్నామి =
(మూఁడు అనునది బేసినంఖ్య) శ్రీ నేత్రుఁ డగు వేల్పు - ౨౩ శివుఁడు.

సీ. వెన్నుఁడు పెరుమాళ్లు ♦ వేకంటినైదోడు

కవ్వపుమలదాల్పు ♦ కట్టినే స్తి

చిలువపానుపుదంట ♦ తెలిదీవిమన్నీఁడు

బటువుఁగైదుపుజోడు ♦ బమ్మతండ్రి

కటివేల్పు మరునయ్య ♦ కడలియల్లుఁడు సంకు

దారి గరుడికొతు ♦ తమ్మికంటి

పదివేసములదిట్ట ♦ యెదమచ్చగలసామి

యడుగువాఁకగలాఁడు ♦ పుడమినంటు

తే. మొనలివాయొంటితాల్పు రక్కసులగొంగ

లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగలాఁడు పుట్టు

వడుగు తామరపొక్కిలివాఁడు పసిఁడి

వలువతాల్పున హరివేరు ♦ లలరు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు = (విష్ణుశబ్దభవము) పెరుమాళ్లు (ఇంద్రవిజృంభణానివ
దము-తో వెలసెంటిది,) వేకంటినైదోడు = సహస్రాయుఁడగు దేవేంద్రునకుఁ దమ్ముఁడు
(ఉపేంద్రుఁడు.) కవ్వపుమలదాల్పు = మందరపర్వతమునుధరించినవాఁడు, క
ట్టినే స్తి = (నే స్తి = నేస్తముగలవాఁడు.) అర్జునునికిఁ జెలికాఁడు, చిలువపాను
పుదంట = శేషుండను పాస్సునందుఁ బరుండుశూరుఁడు, తెలిదీవిమన్నీఁడు
= శ్వేతద్వీపమునికెట్టు గాఁగల వేలుపు, బటువుఁగైదుపుజోడు = దిటవగు నాయు
ధమును (సుదర్శనమును) ధరించినవాఁడు, బమ్మతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికి జనకుఁడు,
కటివేల్పు = నల్లని దేవుఁడు, మరునయ్య = మన్మథునకు జనకుఁడు, కడలియల్లుఁడు
= (పాలసముద్రమునందుఁ బుట్టిన లక్ష్మీకిమగఁడగుటచే) పాలసముద్రమునకు న
ల్లుఁడు, సంకుదారి = పాంచజన్యమ నెడి శంఖమును దాల్చినవాఁడు, గరుడికొతు

=గరుడవాహనమెక్కడిదిట్టతమిళకంటి=కమలాక్షుడు, పదివేసములదిట్ట=
 శాసతారముల నెత్తినవేలుపు, ఎదమచ్చగలసామి = తొమ్మన దుశ్శీ వత్సను,
 మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాడిగూడు=పాగమునంగు నదిగలవాడు, (ప్ర
 హ్లావుయొక్కపాదమునందు గంగాదేవి పుట్టినయని ప్రసిద్ధి.) పుష్పమినంటు
 భూదేవికి జెలికాడు, మొసలివాయొంట్లోల్ప = మొసలిసోటినలెనుండ
 కర్ణభూషణములను చాల్చినవాడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకువిరోధి
 లచ్చిమగడు=లక్ష్మీదేవికిభర్త, ఉడ్డకేలుగలాడు=నాలుగుచేతులుగలదేవుడు
 పుట్టనడుగు=ఎల్లప్పుడు బ్రహ్మార్చన తమపూసినవాడు, తామరపొక్కి
 వాడు = కమలముబొడ్డనంగులవాడు, పసిడిఁటులతాల్ప = బంగార
 పుట్టము ధరించినవాడు ౨౯ విభువు.

సీ. తీవంచమోముల • దిట్ట తామరచూలి

తలఁపు కేళాకూళి • పులు గుర్రాతు

తగవులజడదారి•తండ్రి వేలుపు బెద్ద

మాటలజపరాలి•నుగడు నలున

యలరులవిలుకాని•యన్న మేలిమిబాజ్జ

గలదుముదారి స్రా•బలుకులదణి

నుదురాకులెక్క జెన్నగవ్రాయుకరణీకుఁ

డచ్చంపుదమ్మిపై • ననురుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమన్నీడు మొదటి

జాతిదొర బమ్మ దుగినడు • తాత జగము

లన్ని పుట్టించుమేటి తనంతఁ గల్లు

నతఁడు పజదొర యన నజాఖ్యి లగుసాంబ.

5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట=చతుర్ముఖుడగుదేవుడు, తామరచూలి=
 విష్ణువుయొక్క శాఖికమలమంధుఁబుట్టినవాడు(సమాపాంతముఇకారము).

తలఁపు కేళాకూలిపులుఁగు రౌతు = మానససరోవరమునందు విహరించుపక్షులు
(హంసములు) వాహనములుగాఁ గలబంటు, తగవులజడదారితండ్రి = కలహ
ములఁ బెట్టెడుమునికిఁ (నారదమునికి) దండ్రి, వేలుపుఁ బెద్ద = దేవతలకు మేటి
యైనవాఁడు, మాటలజపరాలిమగఁడు = వాగ్దేవికి (స్వర్గస్థదేవికి) భర్త, నలువ =
నాలుగు మోములుగలవాఁడు (సమాసాంతము), అలరువిలుకొనియన్న =
పూవిల్లునికి (మన్మథునికి) ఆన్న (విష్ణునికిఁ బుత్రుఁడు మన్మథుఁడు, విష్ణువు
నాభికమలమందు బ్రహ్మ పుట్టుటచేత మన్మథుని కితఁ డన్నయయ్యెను.),
మేలిమిబాజ్జగలదుముదారి = శ్రేష్ఠమయిన (స్వర్గమయమగు) కడుపును
దాల్చిన మొనకాఁడు, ప్రాబలుకులదణి = వేదములనివాసము, నదురాకు
లెక్కఁజెన్నుగ వ్రాయునట్టి కరిణీకుఁడు = నొసలనెడు తాటాకులందు
లెక్కలను దప్పలు లేక వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చంపుఁదెచ్చినపైనురుజా
ణ = తెల్లని తామరపువ్వునందుఁ గూర్చుండు పలఁతి, నిక్కపుజగంబుఁ
బ్రోచుచున్నడు = సత్యలోకము నేలెడుప్రభువు, మొదటిజాతిదొర = బ్రాహ్మ
ణులకు ఆధిపుఁడు, బమ్మ (బ్రహ్మశబ్దభవము.), దుగినఁడు (దుఃపితృశబ్దభ
వము.), తాత = పితామహుఁడు, జగములన్ని పుట్టించు మేటి = లోకముల కెల్ల
సృష్టికర్తయగు శ్రేష్ఠుఁడు, తనంతఁగలుగు నతఁడు = స్వయంభువు, పజ
దొర = ప్రజాపతి - ౨౦ బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. గట్టురాకొమరిత • కప్పుముత్తైదువ
మగనియందపుమేనఁ • దగినమగువ
కఱకంపురాణి సింగపుఁ దేజిగలచాన
వెనకయ్యతల్లి నా • వెలయు గౌరి
కలుములచెలి జడ్డు • కడలిబొట్టియ లచ్చి
తమ్మిగడ్డియబోటి • తల్లితల్లి
పెనిమిటియెద నుండు • ననబోడి మరుతల్లి
నెలచెలియలు లిబ్బి • నెలఁతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య లా ♦ సంచతేజి
 పొలఁతి తలవాఁకిట మెలంగు ♦ చెలువ నలువ
 రాణి పలుకులజవరాలు ♦ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు ♦ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత=పర్వతములకు తోడగు హిమవంతుని కూతురు, కప్పుముత్తైదువ=నల్లనిరూపముగల యంగన, మగనియందపు మేనదగిన మగువ = ప్రియుని యందమైన శరీరమునందు సగముభాగముఁ గైకొన్న కాంత. కఱకంతురాణి=శివునిదేవేరి, సింగపుఁ దేజిగలచాన=సింహవాహన మెక్కెడి యాఁడుది, వెనకయ్యతల్లి=వినాయకునితల్లి- పార్వతీదేవి. కలుములచెలి=సంపదకు అధిదేవతయైనమగువ, జిడ్డుకడలిబొట్టియ=పాల సముద్రమునకుఁ గూతురు, లచ్చి (ప్రకృతి. లక్ష్మి.), తమ్మిగద్దియబోటి=కమలమనెడు సింహాసనమందుఁ గూర్చుండుచెలువ, తల్లితల్లి=తల్లియగుగంగకుఁ దల్లి, పెనిమిటియొదనుండు ననబోడి=భర్తయొక్క పక్షిస్థలమునందు వాసముచేసెడుస్త్రీ, మరుతల్లి=మన్నఘనికి జనని, నెలచెలియలు = చంద్రునికిఁ జెల్లెలు, లిబ్బినెలఁతుక=భాగ్యమునకు అధిదేవతయైన యాఁడుది, సిరి(ప్రకృతి-శ్రీ)-గం లక్ష్మీ దేవి. అంచతేజిపొలఁతి = హంస వాహనముగాఁ గల బ్రహ్మయొక్కభార్య, తలవాఁకిట మెలంగుచెలువ=తలకు వాఁకిలియైన నోటియందు మెలంగెడుకాంత, నలువరాణి = బ్రహ్మదేవునియొక్కభార్య, పలుకులజవరాలు=వాక్కులకు(విద్యలకు) అధిదేవత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు=(బ్రహ్మపత్నియగుటచే) లక్ష్మీ దేవికిఁగోడలు. ౫ సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదువుపుల్లు ♦ పడగదునేదారి
 యరభారతల్లుల♦యరిదిబిడ్డ
 వెనకయ్యవెనుకయ్య ♦ వేల్పులదళవాయి
 చిలువలబోనంపుఁ♦బులుఁ గురొతు

స త్రి బూనువలంతి • యి త్రిగమోముల

బలియుఁడు బారచేతులుగలాఁడు

రిక్కరక్కసుమి త్రి • తెల్లుకాసుపు కొంచ

మల వ్రక్కలించిన మన్నెకాఁడు

తే. గట్లయేలికమనుమఁడు • కప్పుతెఱవ

మేటికొమరుఁడు వేలుపు • తేటిసవతి

కొడుకు ముద్దయ్య కందుఁడు • కొమరుసామి

యనఁగ గుహనాధేయంబు • లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగుకై దువుపుల్లపడగదాసేదారి = అడుగుకై దువుపుల్ల (కాళ్లు
అయుధముగాఁగల పక్షియగు) కోడి తెక్కిముగాఁగల మొనకాఁడు, ఆర
బారతల్లలయరిదిబిడ్డ = అర్గురుతల్లలకు (పట్కృత్తికలకు) ముద్దుకొమరుఁడు,
వెనకయ్యవెనుకయ్య = విఘ్నేశ్వరునికిఁ దమ్ముఁడు, వేల్పులదశవాయి = దేవ
తలకు సేనాధిపతి, చిలువలబోనంపుబులుఁగురౌతు = పాములే యాహారము
గాఁగలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁగలిగినదిట్ల, సత్రిబూనువలంతి = శక్తి
యను అనుభవమును ధరించునట్టి సేర్పరి, ఇత్రిగమోములబలియుఁడు (ఇరు +
తిగ = ఇత్రిగ - రెండుమూఁడులు - అటు) అటు మొగములుగలిగిన ప్రభువు - పల్లు
ఖుఁడు, బారచేతులుగలాఁడు = పండ్రెండు బాహువులుగలవాఁడు, రిక్క
రక్కసుమి త్రి = (రిక్కరక్కసుఁడు - అతనికి మృత్యువు) తార కాసురుని చంపి
నవాఁడు, తెల్లుకాసువు = శరవణభవుఁడు. కొంచమలవ్రక్కలించిన మన్నె
కాఁడు = క్రొంచమనుపర్వతమును తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలికమను
మఁడు = హిమవంతుని దాహిత్రుఁడు, కప్పుతెఱవమేటికొమరుఁడు = పార్వతి
యొక్క - ముద్దుబిడ్డఁడు, వేలుపు తేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + ఏము = దేవత
లనది,) గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికిఁ బిడ్డఁడు, ముద్దయ్య = సిన్న వాఁడు,
కందుఁడు (స్కందుఁడు - ప్రకృతి.), కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభ
వ)ము. - గౌ కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలతేడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పుటరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుండు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుములగరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుండు ♦ కమ్మవిల్తుండు పచ్చ

విలుకాండు చక్కెరవింటిజోదు

వెడవిలుతుండు తియ్యవిల్తుండు చిగురాకు

విలుకాండు తుంటవిల్ గలమనీండు

తే. తలిరువిల్తుండు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తు

డించుపల్కాండు రాచిల్కనెక్కురాతు

మీను మొసలిసిడెంబులమేటి తేటి

యల్లెవాడ డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి=సంకల్పమునందుబుట్టినవాడు, మరుండు (ప్ర-
స్తరండు) నలతేడు=(వలపు + తేడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుక
రౌతు=చిలుక వాహనముగాఁ గలబంటు, తామనిచెలి=వనంతునకు (వనంత ద్దు
వునకు) స్నేహితుండు, గాడ్పుటరదపుదొర=గాలియే తేరుగాఁగల ప్రభువు
(గాడ్పు + ఆరదము - టుగాగము.), జాబిల్లియల్లుండు=చంద్రునికి మే-
నల్లుండు, చౌవంచతూపులనెఱదంట = అయిదు బాణములుగల గట్టిబంటు,
కలుములగరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికి బుత్రుండు, కన్నులవిల్తుండు=గణువులు
గలవింటివాడు, కమ్మవిల్తుండు = మధురమైనవిల్లుగలవాడు, పచ్చవిలు-
కాండు = పచ్చని విల్లుగలవాడు, చక్కెరవింటిజోదు=చెఱకువిల్లుగాఁగల
బంటు, వెడవిలుతుండు = తేలికయిన ధనుస్సుగలవాడు, తియ్యవిల్తుండు =
తియ్యనైనవిల్లుగలవాడు, చిగురాకువిలుకాండు = మామిడి మొదలగువాని
యగుట్లువిల్లుగాఁ గలవాడు, తుంటవిల్ గలమనీండు = చెఱకుతుంటవిల్లు

గలప్రభువు, తలిరువిల్తుడు=చిగురువింటివాడు, ననవిల్తుడు=పూవు
ములుగలవాడు. అలరువిల్తుడు=పూవింటివాడు, ఇంచువిల్తుడు=
అకువిల్లుగా గలవాడు, రాచిల్లనెక్కురెతు = మేటిచిలుకనెక్కు
టు, మీనుమొసలిసిడెంబులమేటి=చేపలు, మొసళ్లు తెక్కుమునందు
లప్రభువు, తేటియల్లెవాడు=తుమ్మెదయల్లెవాడుగా గలవాడు—అ
న్నభుడు.

సీ. సతపేరుత త్తడిజత తేరుగల ప్రోడ

యనిఁ బడ్డనెఱబంటు • లరుగుతోవ

వెన్నునివలగన్ను • వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపులఁటెంకి • పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమానికము చాయపెనిమిటి

పగలు సేయువలంతి • జగముకన్ను

నెలజోడు తమ్మిచక్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలసూడు చీకటులగొంగ

తే. జక్కవలయంటు మ్రొక్కులసొక్కుసామి

బారయాపులవేల్పు స్రాబల్కుసామ్మ

పెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దునాఁ • బేళ్లు దనరు

లోకబాంధవునకు శివా • లోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుత త్తడిజత తేరుగల ప్రోడ= సప్తయనుపేరుగలరెండుగుఱు
లనుగట్టినరథంబునఁబోవునేర్పరి, అనిఁబడ్డనెఱబంటులరుగుతోవ=యుద్ధ
నఁ జచ్చినశూరులు పోవుమార్గము(యుద్ధమునఁ జచ్చినవారు సూర్యునిభే
రుకొని వీరస్వర్గమునకుఁ బోవుదురుఅని శ్రుతి), వెన్నునివలగన్ను=విఘ్నపు
లక్కకుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట=వేయిచేతులుగలయోధుడు, తిగవేలు
లఁటెంకి=త్రిమూర్తులకు వాసమయినవాడు, పగటిజోతి=పగటియందు వె
లుగునట్టిజోతిస్వరూపుడు, జమునయ్య=యమునికిఁదండ్రీ, మినుమానికము

అ=కాశమునకు రత్నమయినవాడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి=ఛాయాదేవి
 మగఁడు, పగలుసేయవలంబి=దినమును గల్గించు నేర్పుకాఁడు - దినకరుఁడు
 జగముకన్న=లోకమునకు నేత్రమయినవాడు-జగచ్చక్షువు, తన్నిచక్కిలిగిరి
 =కమలమునకుగిలిగింతపెట్టువాడు, వేవెల్ల=(వేయి + వెలుగు) వేయికిరె
 ములుగలవాడు-సహస్ర్రాంచువు, కలువలసూడు=కలువలకువిరోధి, చీకటు
 గొంగ=అంధకారమును బోగొట్టువాడు, జక్కనలయంటు = చక్రవాతి
 పత్తులను జేర్చునది, మొక్కులసొక్కుసాని =నమస్కారములకు (మెచ్చు
 కొని) మైమఱచునట్టివేలుపు, బొరూపుల పల్ప=పగ్గెర్రుడుపేనులు గలరె
 వుడు-ద్వాదశాత్తుడు, స్రావణస్సామ్మపెట్టె తొలిపలుకులు(వేదము
 అనెడు భూసణములకుఁబ్రెట్టియనఁబినాడు, చలిదాయ = చల్లదనమునకు
 విరోధి, ప్రొద్దు (బ్రహ్మశబ్దము.) ౨౨ సూర్యుడు.

సీ. కఱకంఠతలమానినము వేలుపులుబున్ద

జాబిల్లి నుగుమాను ♦ చందమాను

జింకతాలుపు తొగ ♦ చలికాఁడు జడదాని

కన్నాప రేణుఁడు ♦ కడలి వెన్న

చుక్కలగమికాఁడు ♦ జక్కనపగవారి

చలివెల్లు రేవెల్లు ♦ చలువజోతి

వెన్ను నెడమకన్ను ♦ వెన్నెలరాయఁడు

నెల తల్లినాయ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీడు చీకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రొద్దుజంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన ♦ నమరుచుండు

గుముదమిత్రునినామధేయములు సాంబ.

టీ. కఱకంఠ తలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలుపులబువ్వ
 = దేవతలకు అహారమైనవాఁడు (చంద్రునికళలలోఁ బడునై దింటిని దేవతల
 లోఁగొందఱు ప్రతిదినము నొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కటివంతునఁ దిందురు.
 అని శ్రుతి.) జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి క) చక్కనిబింబముగలవాఁడు, మరుమామ
 = మన్నధునికిమేనమామ, చందమామ (చంద్రమశ్యబ్దభవము) జింకతాలుపు =
 జింకనుధరించినవాఁడు, తొగచెలికాఁడు = కలువలకున్నేహితుఁడు, జడదారిక
 న్నాప = అశ్రమహామనియొక్క నేత్రమువలనఁ బుట్టినవాఁడు, రేతేఁడు =
 రాత్రికేఁబ్రభువు, కడలివెన్న = క్షీరసముద్రమునందుఁ బుట్టినవెన్న, చుక్కల
 గమికాఁడు = నక్షత్రములకురాజు, జక్కవపగవాఁడు = చక్రవాకపక్షులదం
 పతులకు విరోధి (వాని నెడఁబాపువాఁడనియర్థము), చలివెల్లు = చల్లనికిరణ
 ములు గలవాఁడు, రేవెల్లు = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చలువజోతి =
 చల్లనివెలుతురుగలవాఁడు, వెన్న నెడమకన్ను = విష్ణువుయొక్కవామనేత్రము,
 వెన్నెలరాయఁడు = చంద్రునికకుఁబ్రభువు, నెలతమ్మిదాయ = కమలములకువిరో
 ధి (చంద్రోదయమయినఁ దామరపూవులు మాసికొనును.), మున్నీటిపట్టి =
 సముద్రునికిఁబుత్రుఁడు, కందుగలగుండగీడు = నల్లనికళంకముగలధూర్తుఁడు
 చీఁటఁటఁమిత్తి = చీకటికిమృత్యువు - చీకటిని బోగొట్టువాఁడు, పంటపైరు
 లదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట = సూర్యునకుసాటి, లచ్చియన్న = లక్ష్మీ
 దేవి కన్నయైనవాఁడు, రేజోతి = రాత్రి వెలుగువాఁడు, చందు (ప్ర.
 చంద్రుఁడు) - ౨౭ చంద్రుఁడు.

సీ. పదిపదులంచులఁ బాఁకుఁ దాల్చుదునీఁడు

కొండలతెక్కలు • కొట్టినదణి

జనిడియేఁబదులజున్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దావు • సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవులఁతత్తడివజ్రీఁడు

విష్ణుతెప్పలతోఁడు • వెల్లిగారు

మావటీఁడు తలఁపు మానికము గలాఁడు

నిలు వెల్లఁ జూపులై ♦ వెలయువాఁడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి యింటికోడి

పెట్టుమ్రోకుల వెలిగిడ్డిఁ ♦ బెనిచినదొర

మొదటిదిక్కునుబాదారి ♦ మొయిలుజక్కి

సామి యన నింద్రునామముల్ ♦ జరగుసాంబ.

11

టీ. పదిపదులంచుల బాఁకుఁదాల్చుచునుఁడు = (పదిపదులు = నూలు) నూలు యంచులుగల యాయధమును (ప్రజాయధమును) ధరించిన మేటి, కొండలఁజెక్కలు కొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నటికిన నేర్పుకొఁడు. జమిడియే బదుల జన్మములుచేసిన మేటి = (జమిడియే బదులు = నూలు) నూలు యజ్ఞములుచేసిన యుత్తముఁడు - శతమఘండు, సోమాసులకుఁ దావునూపు బాణ = యాగములూనరిచినవారికునికి మాపునట్టి నేర్వరి, ఎత్తరంపుఁజెవులతత్తడి వజ్రీఁడు = నిక్కుకొనియుండు చెవులుగలవాహనము (ఉచ్చైశ్రమము) నెక్కడి మొనకొఁడు, విష్ణుతెప్పలఁజేఁడు = (విష్ణుతెప్పలు = తెఱచికొనియుండు తెప్పలుగలవారు - అనిమిషులు - దేవతలు) దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగౌరు మావటీఁడు = తెల్లనియేనుఁగును - విరావతమును ఎక్కడిమావటివాఁడు, తలఁపుమానికముగలాఁడు = చింతామణిగలవాఁడు, నిలు వెల్లఁజూపులై వెలయువాఁడు = దేవామెల్లనేత్రములుగలవాఁడు - సహస్రనేత్రుఁడు, మింటిప్రోల్ సామి = స్వర్గపట్టణము నేలురాజు, జడదారి యింటికోడి = గౌతమమహామునియొక్క యాశ్రమంబునఁ గుక్కుటరూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టుమ్రోకుల వెలిగిడ్డిఁ బెనిచినదొర = కల్పచృక్షములను, కామధేనువును బోషించినట్టి ప్రభువు, మొదటిదిక్కునుబాదారి = తూర్పుదిక్కునేతెడు ప్రభువు (సుబాదారి - అన్యదేశ్యము), మొయిలు జక్కి సామి = మేఘములు వాహనములుగాఁగల ప్రభువు - ౧౮ దేవేంద్రుఁడు.

సీ. తగరుబాబాసాని ♦ దుగమోరపామసా

తెమ్మెరచెలి యన్ని ♦ తిండికాడు
 నీటిబిడ్డడు కిత్తు ♦ నిప్పు ముట్టగరాని
 బలియుడు సతనాలు ♦ కలదునీడు
 కప్పుత్రోవరి తిగ ♦ కాళ్ల దేవర యగ్గి
 చి చ్చింగలం బన ♦ జెలగు వహ్ని
 పోతుత త్తడిరాతు ♦ ప్రొద్దుకూన జముండు
 మి త్తి దక్కినమేలు ♦ మేటి జమున

తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరుల ♦ తేడనంగ

గాలునిసమాహ్వయము లగు ♦ మూలతేడు
 త్రిమ్యురీడు రక్కసి పొల ♦ దిండి సోకు
 మూకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు ♦ పొసగు సాంబ.

12

టీ. తగరుబాబాసాని = పొట్టేలువాహనముగాఁగలరాతు, దుగమోరపాదుసా = రెండుముఖములుగలదేవుడు (పాదుసా - అన్యదేశము), తెమ్మెరచెలి = వాయువునకుఁ జెలికాడు, అన్నితిండికాడు = సర్వభక్షకుడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టగరాని బలియుడు = తాఁకఁగూడని నేర్పరి, సతనాలుకలదునీడు = ఏడునాలుకలుగలప్రభువు - సప్తజిహ్వఁడు, కప్పుత్రోవరి = నల్లనిమార్గముగలవాడు - కృష్ణవర్త, తిగకాళ్లదేవర = మాఁడుపాదములుగలవేల్పు, అగ్గి (అగ్ని-ప్రకృతి.), చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారశబ్దభవము.)-ంగ అగ్ని. పోతుత త్తడిరాతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుడు, ప్రొద్దుకూన = సూర్యునిబిడ్డఁడు, జముండు (ప్ర. యముడు), మిత్తి (మృత్యుశబ్దభవము.), దక్కినమేలుమేటి = దక్షిణదిక్పాలుడు, జమునతోడు = యమునకుఁ దోబుట్టువు, గుదెతాల్పు = పాశమునుదాల్చినవాడు, పెతరులతేడు = పితృదేవతల కధిపతి - ౧ యముడు.

మూలఁజేడు = నైర్ఘృతిమూల కధిపతి, త్రిపురీఁడు = రాత్రులందుఁ
దిరుగువాఁడు, రక్కసి (ప్ర. రాక్షసుఁడు) పొలదిండి = మాంస మాహార
ముగాఁగలవాఁడు, సోఁకుమాకదణి = రాక్షససమాహములకధిపతి-గైర్వృతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి

మొసలిగుట్టమురొతు ధ మొయిలుతేఁడు

వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు నా వరుణాఖ్య

లమరెను జింకగుట్టమువలంతి

బీదలపెనుబాద ధ యీద త్రాచులమేఠ

గందపుమలగుఱికాఁడు గాడ్పు

పయ్యర తావిమోపరి వలి మరుతేరు

నుడిగొట్టు తెమ్మెర ధ సోకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కున్నరైనఁమేటి నిగి

చూలి మబ్బులపగదాయఁగాలి సురటి

వీననలపుట్టు దువ్వగాఁవించుజాణ

కరువలి యనంగ మారు తాఖ్య లగు సాంబ.

13.

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కు నేలెడువాఁడు, నీటియొడయఁడు =
ఉదకముల కధిపతి-అపాంపతి, జడిసామి = వాన కధిపుఁడు, మొసలిగుట్టము
రొతు = మొసలివాహనముగాఁగల శూరుఁడు, మొయిలుతేఁడు = మేఘాధి-
పతి, వల్లెత్రాడు గలట్టివాఁడు = పాశమునుదాల్చినవాఁడు- ౭ వరుణుఁడు.
జింకగుట్టమువలంతి = జింకవాహనముగాఁగల నేర్పకాఁడు, బీదలపెనుబా-
ద = బీదలను జలికాలంబున మిక్కిలి బాధించునది, ఈద - చల్లనివాఁడు
త్రాచుమేఠ = పాముల కాహరమైనవాఁడు, గందపుమలగుఱికాఁడు =
మలయపర్వతమునుండి వీచువాఁడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి =
(పుష్పదుల) గంధముదాల్చువాఁడు, వలి, మరుతేరు = మన్మథునకు నరద

మయినవాడు, సుడిగొట్టు=చుట్టివీచువాడు, తెన్నెర, సోకుబూచి=స్వ
ర్యగుణముగలదయ్యము, మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీరధారులకుఁ
బ్రాణసైనమేటి, నింగిచూలి = అకసమునఁబుట్టినవాడు, మబ్బులపగదా
య=మేఘములను జెడరఁగొట్టువిరోధి, గాలి, మరటివీసలనపుట్టు = వినకఱులు
వీచుటచేఁ బుట్టువాడు, దుష్టగావించుజాణ = దుష్టును గలిగించు నేర్పరి,
కరుసలి-౨౦ వాయుదేవుడు.

సీ. జక్కులపాదుసా ♦ ముక్కంటినంగాతి

కాయకన్నేటి రొక్కములతేడు

వాసీడు రారాజు ♦ వడచక్కియెకిమీడు

తత్తడి నెక్కెడు ♦ దంట యనగ

ధనదువేళ్లగు జడ ♦ దారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుక్కిచిక్కు పెంకి

యనగ నీశానాఖ్యలను వొందుఁ జిందము

కూతకై దువు బూరఁగొమ్ము సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము ♦ వెలయుఁ జుట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువవాలు బటువు

వాలు పదినూఱులంచులవాలు బిల్ల

వా లన నుదర్యనాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా = యక్షులకు తేడు, ముక్కంటినంగాతి =
త్రినేత్రునకుఁ జెలికాడు, కాయకన్నేటి = కాయగాచిన కన్నులగలయు
త్రముడు, రొక్కములతేడు = ధనముల కధిపతి, వాసీడు = (వాసేడు
ఈడు) వైశ్యకులమునఁ బుట్టినవాడు, రారాజు = రాజులకురాజు-రాజ
రాజు, వడచక్కియెకిమీడు = ఉత్తరదిక్కు నేలువాడు, తత్తడినెక్కు
దంట = గుట్టపువాహనమునెక్కడి శూరుడు - ౨ కుబేరుడు. జడదారి =

జడలను (జటాజూటమును) ధరించినవాఁడు, గిబ్బసిపాయి = ఎడ్డు నెక్కెడి
 రాతు, తిగకంటిదొర = త్రినేత్రుడగు ప్రభువు. తుదిదిక్కుపెంకి = కడపటి
 దిక్కు (ఈశాన్యపుమూల) యునికిపట్టుగాఁగలవాఁడు - ర ఈశానుని పేరులు.
 చిందను, కూతకైదువు = ఊడెడి యాయుధము, బూరఁగొమ్ము, సంకు
 (ప్ర. శంఖము.), పలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది - ౨ విష్ణువుయొక్క పాంచ
 జన్యము. చుట్టువాలు, నుడివాలు, పట్టుపవాలు - (ఈ 3 పదములకు గుం
 డ్రనియాయుధము లని యర్థము.) బట్టుపవాలు = గట్టియాయుధము, పది
 నూలులించులవాలు = (పదినూలులు = వేయి) వేయి యంచులుగల యాయు
 ధము, బిల్లవాలు = బిళ్లవలె గుండ్రనైన యాయుధము - ౩ విష్ణువుయొక్క
 సుదర్శనము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటి ♦ తొయ్యలిపెనిమిటి

కప్పుదేవరయన్న ♦ కలపదారి

కటివల్లిప్రోడ రోఁకలితాల్పు తాటిపె

కైముమేటిబలియుఁడు ♦ జమునగొంగ

యన బలభద్రువే ♦ శ్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు

పులుఁగురాయఁడు దెలిమోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు ♦ నల్లనయ్యరవాలు

తోడలేనివానినై ♦ దోడు గరుడి

తే. వేలుపుబువ్వఁగొనుజోడు ♦ వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మే లిచ్చుపులుఁగు గరుటి

తల్లివేసట వాసినదంట యనఁగ

వైనతేయసమాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుదచుక్కపేరిటి తొయ్యలిపెనిమిటి = (తుదచుక్కపేరు = నక్ష

త్రములలోఁ గడపటి నక్షత్రముయొక్క పేరుకాంతకుఁ బెనిమిటి) కేవఱిర
 మఱుఁడు, కప్పుదేవరయన్న = నల్లనిదేవరకు (కృష్ణునికి) అన్నయైనవాఁడు,

కలపదారి = నాఁగేలు ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, కటిపల్వ ప్రోడ = నల్లని పట్టుబట్టును ధరించిన నేర్పరి - నీలాంబరుఁడు, రోఁకలితాల్పు = ముసలా యుధుఁడు, తాటిపెక్కెము మేటిబలియుఁడు = తాళధ్వజుఁడగు గొప్పబ లవంతుఁడు, జమునగొంగ = యమునానదికి శత్రువు - బలరాముఁడు. క్రీడి చెలితేరు = అర్జునుని చెలికాఁడగు విష్ణువుయొక్కవాహనమైనవాఁడు, పులుఁ గురాయఁడు = పత్తులకురాజు, తెలిమోముపక్కి = తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లిమోరపులుఁగు. (పై యట్లే.) నల్లనయ్యరవాలు = నల్లదేవునియొక్క రవగాలు - ఆస్కంధితగతినిఁబోవు గుఱ్ఱము - విష్ణువునకు వేగముగాఁ బోవ సాధనమైనవాహనము, తొడలేనివానిపైదోడు = అనూరునికిఁదమ్ముఁడు. గరుడి (ప్ర. గరుడుఁడు.), వేలుపులబువ్వఁగొనుజోదు = వేలుపుల కాహర మయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నపడగ = విష్ణువుయొక్క ధ్వజమైనవాఁడు, చిలువమేతరి = పాములను దినువాఁడు, మేలిచ్చుపులుఁ గు = జనులకు మేలుగలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి (రూ. గరుడి.), తల్లివేసట వాపినదంట = తల్లియొక్క శ్రమములను బోఁగొట్టిన శూరుఁడు - ౧౩ గరు త్తుంతుఁడు.

నీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముఁ డౌ
 వేగంటికొమరుఁడు ♦ వెన్నునంటు
 వెన్నుమచ్చదునీఁడు ♦ వివ్వచ్చు కన్వడి
 గెలుపువేరుగలాఁడు ♦ క్రీడి యనగ
 నద్దననామంబు ♦ లగు ముత్తైరువులాడి
 తెలివాఁక పొందామరలకుఁ బంట
 కఱకంతులయేలు ♦ పెరుమాళ్లుడుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియూట ♦ చదలువాఁక
 తే. తాటిపెక్కెముదణితల్లి ♦ తాతపనఁటి
 వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు ♦ వేల్పుటేలు

ఘెల్లుకానుపుసనతితల్లి యనఁ దనరు

నమరతటినికి నానుధేయములు సాంబ.

16

టీ. పడముడి, తెఱ్ఱెరకొడుగు = పవనందనుడు - ౨ భీముడు,

నేగఁటికొమగుడు = వేయికన్నులుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుడు, వెన్ను
నంటు = కృష్ణునికేంద్రమన్నీహితుడు, వెన్నుమచ్చునునిడు = వీచునలకు
మచ్చగల సరదాని, విన్నచ్చు (ప్ర. భీత్యుడు), కన్నడి = (కవి + పడి) రచ
డుచేతులతో నేకకాలమున బాణముల నేయువాడు, గెలుపు పేరుగలాడు -

“విజయుడు” అనునానుముగలవాడు, క్రీడి = (కరీటి. ప్రకృతి.) నిరీటు
గలవాడు - ౩ అర్జునుడు. ముత్తెరువుఁడి = మాండుమార్గముల
ప్రసాదించునది - అసథు. తెలివాఁడ = తెల్లనినది, పొందామదలకుఁబండ్ల
బంగారుఁగ మరపువ్వల పనికివచ్చునది, కఱకంఠతలయేలు = ఈశ్వరుని
లికనునాడు నదియనది, సెనుమాడ్డుగుమ్మ - విష్ణువుయొక్క - సాదముల
నుట్టున పడియుట - పిఠుపది, పడదారిచెవియుట - బాహ్యదేహి
బాహ్యమున, చెవిగొండేర్చునది, పదలువాడ = అకిసరుండుఁ బొలునది,
బాటక వ్య. మునము - తాత్పర్యముగభీష్మునిత్త, తాత్పర్యమున
పట్టెనుఁడులవున దీనినిత్రవహము, మినునాడ = అకసంకరా
కుడునది, మిన్నేలు (మా. పై.), వేల్పుటేలు - (వేల్పు + వేలు)
దేవులనది, పల్లెతానుపునతితల్లి - కుచారస్వామికి మామతల్లి - ౧౩
౧. గానది.

౬. వేల్పును నాగవంశికిది వెన్నునిశుంకి

రంగులూలట సుంద్రులు కడలి

పుకమిముద్దయకొక * మున్నీగు ప్రాయేలు

మబ్బుపుల్లుల నిల్లి * మామమామ

గట్టురాకొమగునిఁ గాచిననేర్పరి

యేలులమగడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్ముల పొది మింటిలాయంబు

తోటదొడ్డియొనర్చు నీటుకొండు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా జలధి పరఁగు

వెల్లయేనుఁగు చొదంతి వేల్పుగౌరు

మొదటిహత్తి నా సురకరి పొదలుఁ దెల్ల

జక్కి నిక్కువీనులమాపు చదలు తేజ

యనఁగ నుచ్చైశ్శృవము పేరు లచురు సాంబ.

17

టీ. వేల్పుసువారంపువిడిది = దేవతలపంటయిల్లు, వెన్నుని టెంకి = విష్ణు
పుయొక్క వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములకుఁ బండుచోటు,
సంద్రము (ప్ర. సముద్రము.), కడలి, పుడమిముద్దియొక = భూదేవికి
సప్తరూపమైనది, మున్నెరు - (ముందు + నీరు) పురాతనమైననీరు, ప్రాయే
టు = (ప్రాతఁ + ఏటు.) ప్రాచీనమైనది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి = (మబ్బుపు
వ్వులు = మేఘపుష్పములు = నీళ్లు) నీటి కునికిపట్టు, మామమామ = మామయగు
విష్ణుపునకుమామ, గట్టురాకొమగునిఁ గాచిన నేర్పరి = (గట్టురాకొమరుఁడు =
హిమవంతునికొమరుఁడు - మైనాకుఁడు) మైనాకుని రక్షించినసమర్థుఁడు,
ఏటులమగఁడు = నదులకు భర్త, రేయింతిమామ = రాత్రియనుకాంతకుమామ
(రాత్రి చంద్రునిభార్య యనువాఁడుకనుకను, చంద్రుఁడుసముద్రునికిఁ
బుత్తుఁడగుటచేతను రాత్రికి మామయనఁబడియె), ముక్కంటియమ్ములపొ
ది = త్రినేత్రునకుఁ ద్రిపురసంహారసమయమున నమ్ములపొదియైనవాఁడు,
మింటిలాయంబుతోటదొడ్డియొనర్చు నీటుకొండు = ఆకాశమును (స్వర్గ
మును) గుఱ్ఱపుశాలగాను, చెట్లతోటగను, పసులదొడ్డినిగాను చేసిన నేర్పరి-
స్వర్గమునఁగల యుచ్చైశ్శ్రవ మనుగుఱ్ఱమును, కల్పపుక్షములను, గామధేను
వును గన్నవాఁడు, చందునయ = చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి = లక్ష్మీదే
వికి జనకుఁడు-౧౩ సముద్రము. తెల్లయేనుఁగు = తెల్లనియేనుఁగు, చొదంతి =
నాలుగుదంతములుగలది, వేల్పుగౌరు = దేవతలయేనుఁగు, మొదటిహత్తి =

తలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు-౬ రాక్షసులు. గాలి, గాము (ప్ర. గ్రహము.), నెగడి, కొఱవిరాళువు=కొఱవికట్టై త్రిప్పునది, బూచి, సోఁకుడు, పిసాసి (ప్ర. పికాచము.), దయ్యము (ప్ర. దైవము.) ౮ పికాచము. ఇనము (ప్ర. హిమము.), వలిమంచు-3 హిమము. పిడుగు-౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్నుచుక్కల త్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విన్ ♦ వేల్పుచెరువు
గాలితండ్రి బయ లాకసము మొగులుతెన్ను
చదలు నా గగనాఖ్య ♦ లొదవుచుండు
బవలు పగలు నాఁగ ♦ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రే యన ♦ రాత్రి యమరు
దెన దిక్కు కడ యన ♦ దిశ యెప్పు నెల చంద
నఁగ మాన మమరు బున్నమ యనంగ
తే. నలరు బూర్ణిమకు నమాన ♦ యమవన యనఁ
జను నమావాస్యపేరులు ♦ సంజ నందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపంబునకు నెండ
ప్రాదు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు ♦ పొనఁగు సాంబ.

20

టీ. మిన్ను, చుక్కల త్రోవ = నక్షత్రములమార్గము, విన్ను, ఉప్పు
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు=విష్ణుపది, విన్, వేల్పుచెరువు=దేవతలుపోవు
నట్టిబాట, గాలితండ్రి=వాయువునకుఁ బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకసము (ప్ర.
ఆకాశము.), మొగులుతెన్ను=మేఘములమార్గము, చదలు-౧ ఆకాశము.
పవలు, పగలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-3 రాత్రి. దెన=(ప్ర. దిశ.)
దిక్కు. (ఇది సంస్కృతసమము), కడ (ప్ర. కాష్ఠ.)-3 దిక్కు. నెల, చంద

దు—1 మాసము. పున్నమ, 1 పూర్ణిమ. అమాస, అమాస—అమావాస్య. సంజ, సంజె—సంధ్యాకాలము. ఎంజ, ప్రాస్త, వేండ్రము—3 ఆతపము.

సీ. మెఱపులు మెఱుఁగులు ♦ మించు లనఁ దటిత్తు
 లగును జుక్కలు రిక్క ♦ లనఁగఁదార
 లమరు జేజేఱేని యరదము నీటిమో
 పరి మబ్బు మొయి లనఁ ♦ బరఁగు ఘనము
 తెరి యల తరఁగ నాఁబారయు వీచికపేళ్లు
 నురువు నురుఁ గనఁగఁ ♦ గొఱులు ఘన
 మంతస్సమాభిఖ్య ♦ లగును లోపల లోన
 లో నన బహిరాఖ్యఁబొప్పను వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేళ్ళు
 నఱలుచుండును జోతి తిర్వళిక దివ్వె
 యనఁగ మందోష్ఠమునకు వెచ్చన యొకింత
 వేడి యిసుమంతకాఁక నాఁపెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱపులు, మెఱుఁగులు, మించులు, 3 విద్యుత్తు. చుక్కలు, రిక్కలు (ప్ర. బుక్షములు)—నక్షత్రములు. జేజేఱేనియరదము=ఇంద్రుని వాహనమయినది, నీటిమోపరి=నీటిని ధరించునది - (జలధరము), మబ్బు, మొయిలు—ర మేఘములు. తెర, అల, తరఁగ (ప్ర. తరంగము.) - 3 పము ద్రవు టలలు. నురువు, నురుఁగు—1 ఘనము. లోపల, లోన, లో—3 అంత రాభిగము. వెలి, బయలు, వెలుపల—బహిరాభిగము. జోతి (ప్ర. జ్యోతిస్సు) తిర్వళిక (ఇది ద్రావిడపదము.), దివ్వె (ప్ర. దీపము.)—3 దీపము. వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసుమంతకాఁక—3 కొంచెపాటియున్నము.

క. సిన్దుగ లక్షణకవి యగు

కన్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిన్దులదై వతవర్గును

విస్తర మొనరించినాడ ♦ విబుధులకరుణన్.

22

తా. చక్కగా లక్షణము లెఱింగిన కవినైన కన్తురిరంగయ్య యను నేను లాకోపకారాగ్రము పండితుల యనుగ్రహముచే సాటిలేని దేవవర్గును విప్రులముగాఁ జెప్పితిని.

దేవవర్గు సంపూర్ణము.

—♦— మా న వ వ ర్గు. —♦—

క. శ్రీనగజామానసలన

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీపేరిట

మానవవర్గువు రచింతు ♦ మానక సాంబా.

1

తా. కాంతియుక్తరాలగుపార్వతియొక్క మానసమనెడు ప్రకాశం చెడికొలనికి రాయంచయైనవాఁడా! (పార్వతిచే నెల్లప్పుడు ధ్యానింపఁబడు వాఁడా!) సాటిలేనికల్పికి నివాసమైనవాఁడా! ఓసాంబమూర్తీ! నికంకితముగా నేను దప్పక నూతనముగా మానవవర్గును రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతఃపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటి ♦ బాస లనఁగ

వేదాఖ్య లగు నేలవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిన్నులచదువరులు జన్ని

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాపలు
నాగ బ్రాహ్మణులకు * నామము లగు
తేలు దొరలు నేలయేలుదంటలు వెన్న
వలబుజమునఁ గలవారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవవంగడంపుఁ
బబువు లన ట్ట్రీయాఖ్య తా * బచ్చు బేరి
మూడవకొలంబతఁడు నాడెకాడు నల్ల
నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి * నా దనర్చు
వై శ్యనామంబు లదినివాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాతపలుకులు, మినుకులు, ప్రామినుకులు,
తొంటిబాసలు (ఈయన్నింటికిని బూర్వవాక్యములు అని యర్థము.) - ౧
వేదములు, నేలవేల్పులు=పుడమికిదేవులు-[భూసురులు], తొలిజాతివారు=
అగ్రజన్తులు, మినుకులచదువరులు = వేదాధ్యయనము చేయువారు, జన్మిగ
ట్టులు=యజ్ఞోపవీతముఁ దాల్చినవారు, దుగపుట్టుకలు = ద్విజన్తులు, పార్లు
[పాటులు]=పాటువారు, బాపలు - ౨ బ్రాహ్మణులు. తేలు, దొరలు,
నేలయేలుదంటలు=పుడమిని బాలించు నేర్పరులు, వెన్ననివలబుజమునగల
వారు=విష్ణువుయొక్క కుడిబాహువునుండి పుట్టినవారు, రాచవారు=క్షత్రి
యులు, తేడులు, రెండవవంగడంపుఁబబువులు=రెండవకులమున[క్షత్రియ
వంశమున]ఁ బుట్టినరాజులు-౩ క్షత్రియులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలం
బతఁడు=మూడవవంశమున [వైశ్యకులమున]ఁ బుట్టినవాడు, నాడెకాడు=
నాణెముగలవాడు, నల్లనయ్యతోడబిడ్డ=విష్ణువుయొక్కతొడయందుఁ బుట్టిన
వాడు, కోమటి - ౬ వైశ్యుడు.

సీ. కలపతాల్పులు తుదికొలమునేర్పరులు కాఁ
పులు వినువాకతోఁబుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్యః • అస్తు కన్నది తల్లి
 యవ్య నా మాత పే • శృమరుఁ దండ్రి
 యబ్బ కన్నయ్య నా • యన యయ్య యప్పన
 జనకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ • డనుఁగు తోడు
 తోడబుట్టు వనంగఁ • దోబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లౌ మొదటివాఁ • డన్న పెద్ద

తే. యనంగ నగ్రజుఁ డగు నక్క • యప్ప యనంగ
 జ్యేష్ఠకన్యకుఁ జెల్లెలు • చెల్లె చెలియ
 లనంగఁ దనరుఁగనిష్ట కిల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనంగ భార్య • కగును సాంబ. ౩

టీ. కలపతాన్వలు = నాగేటినిధరించినవారు, తుదికొలమునేర్పరు
 లు = కడపటి [నాలుగవ] కలమునంగుబుట్టిన నేర్పుగలవారు, కాపులు =
 త్రేత్రములనురక్షించువారు, వినువాఁకతోబుట్టువులు = గంగానదికిసైదోడులు
 [కూర్పులు విష్ణుపాదమునబుట్టిరి యని శ్రుతి చెప్పటచేతను, గంగ విష్ణుపాదో
 ద్భవగనుకను గంగకుకూర్పులు దోబుట్టువులని చెప్పబడిరి.] - రకూర్పులు.
 అస్తు, కన్నది, తల్లి, అవ్య - రజనని. తండ్రి, అబ్బ, కన్నయ్య [కన్న + అయ్య],
 నాయన, అయ్య = పూజ్యుఁడు, అప్ప - ౭ జనకుఁడు. తమ్ముఁడు, అనుఁగు, తోడు,
 తోడబుట్టువు, తోబుట్టువు - ౫ సోదరుఁడు [చిన్నవాఁడు]. మొదటి
 వాఁడు = మొదటబుట్టినవాఁడు, అన్న, పెద్ద, పెద్దతోబుట్టువు [అగ్రజుఁడు]
 అప్ప, అక్క - ౨ జ్యేష్ఠభగిని. చెల్లె, చెలియలు - ౨ కనిష్ఠభగిని. ఇల్లాలు
 [ఇల్ల = తల్లి], రాణి, తిలు, పెండ్లాము. రూ. పెండ్లము - ౫ భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముతైదు వనఁ బురంధ్ర
 కగుఁ దోడికోడ లేరా లనంగఁ

బతిసోదరునిభాగ్య ♦ పరఁగుఁ గూఁతురు కూఁతు
 కొమరిత యనఁ బుత్రి ♦ కమరుచుండుఁ
 గొమరుండు బుడకఁడు ♦ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
 బుత్తుఁ డౌ బిడ బిడ్డ ♦ పూప పాప
 కుట్టు చిటుత కందు ♦ కూన నిసువు పాల
 బుడుతనా శిశునామ ♦ ములుదనర్పు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ ♦ బేల ముగుద
 యనఁగముద్గాంగనకు నాఖ్య ♦ లగుసు ముదిమి
 వాఁడు ముదుకఁడు ముదిసిన ♦ వాఁడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుఁడే ♦ శ్లోదవు సాంబ.

4

టీ. అయిగువరాలు [ఐదున + అలు - రేఫాగమము]. రూ. ఐదువరాలు
 ముత్తైదున - ౨ వృద్ధసుమంగలి. తోడికోడలు, ఏరాలు - ౨ అన్నదమ్మలభార్యలు.
 కూతురు, కూతు, కొమరిత - ౩ పుత్రిక. కొమరుఁడు, బుడుకఁడు, కొడుకు
 పట్టి - ౪ పుత్తుఁడు. బిడ, బిడ్డ, పూప, పాప, కుట్టు, చిటుత, కందు, కూన,
 నిసువు. రూ. నిసుఁగు. పా. నిసువు, పాలబుడుత = చంటిబిడ్డ - ౧౨ శిశువు.
 గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు [ముద్ద + అలు], బేల, ముగుద [ప్ర. ముగ్ధ] - ౧౫
 ముగ్ధ [ప్రాయమువచ్చిన యాఁడుది]. ముదిమివాఁడు, ముదుకఁడు, ముదిసిన
 వాఁడు, ముసలి, ముదుసలి - ౧౬ వృద్ధుఁడు.

సీ. పిన్న కొండికవాఁడు ♦ చిన్న పడుచు చోట
 పసివాఁ డనెడిపేళ్లు ♦ బాలున కగుఁ
 జతురుపే శృగు దిట్ట ♦ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
 జెలికాఁడు సంగాతి ♦ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాఁడు ♦ సంగడిఁడు

చెలి నే స్తి యనఁ జను ♦ స్నేహితునకుఁ జెల్లి
నంటు మాలిమి పొంద ♦ నంగమైతి

తే. కొఱలుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ ♦ గిఱక గుఱ్ఱ
పొట్టి యన వామనాఖ్యలౌ ♦ గట్టివాయి
తాఁగ జంత గయాళియు ♦ నాఁగఁ దనరు
ధూర్తవనితకు దురితవిధూర సాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాఁడు=చిన్నవాఁడు, చిన్న, పడుచు, చోఱి, రూ. చోఱి, పసివాఁడు-2 బాలుఁడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి [వెరవు + అరి] = ఉపాయముగలవాఁడు [మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము], ప్రోడ [ప్ర. ప్రాడుఁడు.], సేర్పరి [సేర్పు + అరి - మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] = సామర్థ్యముగలవాఁడు-2 సమర్థుఁడు. చెలికాఁడు, సంగాతి=సంగతము (స్నేహము) గలవాఁడు, చెలిమిరి=[చెలిమి + అరి.] చెలిమిగలవాఁడు, గాదిలి సకియ[ప్ర. సఖి], సంగడికాఁడు-సంగడిఁడు-[వైరెండింటికి సంగడికలవాఁడు అనియర్థము.] చెలి, నే స్తి=నేస్తముగలవాఁడు నేస్తము + ఇ-మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] - ౬ స్నేహితుఁడు. చెల్లి. రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి. రూ. మాల్లి. పొందు-౪ స్నేహితము. కుఱుచ, టింగణ. రూ. టింగణా, గిడ్డ, గిఱక గుఱ్ఱ, పొట్టి-2 కుఱుచవాఁడు. గట్టివాయి = పెద్దగొంతుగలది, తాఁగ, జంత గయాళి, రూ. గయాళి=అలక్ష్యము సేయునది - ౫ ధూర్తరాలు.

సీ. కబ్బపునేతరి ♦ కయి కై సరుఁడు మాట
లల్లువాఁ డనుపేళ్లు ♦ చెల్లుఁ గవికి
బట్టులు చదువరుల్ ♦ బట్టు క్రిక్క లనంగ
వందుల కగుఁ బడఁ వాళ్లు వేగు
వారు వేగరు లనఁ ♦ జారులపేల్లొప్పు
బోయాలు బెస్తలు ♦ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు ♦ సాహిణి సాని రా
 తనఁగఁ నశ్వారోహాకునకుఁ దనరుఁ
 తే. గట్టికలు పణిహారులు ♦ కటిక లనఁగ
 వేత్ర పాణుల కగు బోయ ♦ వేటకాఁడు
 నడవి ద్రిమ్మరి యనఁ గిరాతాఖ్య లెనఁగు
 నన్నగళ పేడి యన మండు ♦ డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బపు సేతరి = గ్రంథములను రచించువాఁడు, కయి, కైస
 రుఁడు, మాటలల్లువాఁడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాఁడు - ౪ కవి.
 బుట్టులు, చదువరులు (చదువు + అరులు) = చదువుగలవారు, బట్టు, క్రిక్క
 లు - ౪ స్తుతిపాఠకులు. పడవాళ్లు, వేగువారు, వేగరులు - ౩ చారులు -
 (మాటు వేసుముతోఁ బరరాజ్యములనుండి యచ్చటి సంగతులనుఁ దమరాజు
 నకుఁ దెలుపువారు.) బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు - ౩ పల్లకులు మొదలగు
 వానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రాతు - ౩ గుఱ్ఱపురాతు. కట్టి
 కలు, పణిహారులు, కటికలు - ౩ బెత్తము దాల్చి కొలువుచేయు ద్వారపాలు
 రు మున్నగువారలు. బోయ, వేటకాఁడు, అడవి ద్రిమ్మరి = అడవులందును
 చరించువాఁడు - ౩ కిరాతులు. అన్నగళ, పేడి - ౨ నపుంసకుఁడు.

సీ. జాలరి వలతోఁడు ♦ మొలవేటరి యనఁ
 దగు ధీవరుని పేళ్లు ♦ తడుపుదాల్పు
 వడు గొంటిజందెమువాఁడు బమ్మచారి
 యన బ్రహ్మచారి పేశ్మమరు గేస్తు
 మనికితోఁ డింటివాఁ ♦ డన గృహస్థున కగు
 నడవికాఁపు తపసి ♦ జడలదారి
 నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటి
 కాఁడు గోణముదారి ♦ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి ♦ నా వెలుంగు
యతినమాఖ్యలు ముగితిము ♦ తైదు వనఁగ
జక్కి ననఁ బేరఁటా లన ♦ జరగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్న ♦ రక్షసాంబ.

టీ. జాలరి=(జాలము + అరి.) జాలముగలవాఁడు, వలఁతేఁడు=వల
కుఁ బ్రభువు. మీలవేఁటరి=చేఁపలను వేఁటాడువాఁడు - 3 చెంబడివాఁడు
తడుపుదాలుపు=కొల్లాయిపంటి పంచె కట్టుకొన్నవాఁడు, వడుగు (ప్ర
వటుపు) = ఒంటి జంచెమువాఁడు = ఒక్కజంచెము వేసికొనువాఁడు, బహు
చారి - ౪ బ్రహ్మచర్యము పూనినవాఁడు. గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు.) మని
తేఁడు=ఇంటియజమానుఁడు, ఇంటివాఁడు= ఇల్లుగలవాఁడు - 3 పెండ్లియ
యినవాఁడు. అడవికొఁపు=అడవియందు వసించువాఁడు, తపసి (ప్ర. తప
స్వి.)=తపస్సుచేయువాఁడు, జడలదారి=జడలనుదాల్చినవాఁడు - 3 వాస
ప్రస్థుఁడు. ఒంటికాఁడు=ఏకాకి, గోణముదారి = గోచిపెట్టికొన్నవాఁడు,
బీద, కావులుగలాడు=కాషాయస్థ్రముదాల్చినవాఁడు, సన్నాసి - ౫
సన్నాస్యసి. ముగితిముతైదువ = ముక్తినొందిన ముతైదువ, జక్కిని, పేరఁ
టాలు - 3 మృతినొందిన దీర్ఘసుమంగలి.

సీ. మూకాఖ్య లగుమూవ ♦ మూఁగ మూఁగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీకన నంధఃకునకుఁ జెల్లుఁ

బరువము ప్రాయము ♦ వయసు జవ్వన మన

యౌవనాభిఖ్య లొనందగాఁడు

వగకాఁ డమరువాఁడు ♦ వన్నెకాఁ డెమ్మెకాఁ

డౌనుకాఁడన సొగసై నవాఁడు

నీటుకాఁ డనఁగ రాణించు శృంగారికి

గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ ♦ గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు ననువుకాఁడు ♦ వేడ్కకాఁడు
 లంజెకాఁడు మిండఁడనఁ బల్లవుఁడు దనరు
 సోయగంబు చక్కఁదనంబు ♦ సొబగు రూపు
 నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జెన్నగును సాంబ. 8.

టీ. మాన, మాఁగ, మాఁగి - 3 నోరులేనివాఁడు. శ్రుణ్ణి, చీకు -
 కన్నులులేనివాఁడు. పరునము, ప్రాయము. రూ. పాయము, పయసు (ఇది సం-
 స్కృతసమయనీ తోఁచెడి) జవ్వనము (ప్ర. యావనము) - ౫ ప్రాయము. అం-
 దగాఁడు = అందముగలవాఁడు, షగకాఁడు, అమరువాఁడు, ఎమ్మెకాఁడు,
 జౌనుకాఁడు = హోషుకలవాఁడు, సొగసైనవాఁడు, నీటుకాఁడు - 2 సొగ-
 సు చేసికొన్నవాఁడు. గోవాళ్ళు, బొజుగు, కోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు = అ-
 ప్పిచ్చువాఁడు, ననువుకాఁడు = ప్రేమగలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు = తమాషాలు-
 గలవాఁడు, లంజెకాఁడు, మిండఁడు - ౩ విటపురుషుఁడు. సోయగము, చ-
 క్కఁదనము, సొబగు, రూపు - ౪ సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాఁడు ♦ గడునరి యుక్కరి
 దిటవరి దిట్టన ♦ ధీరున కగుఁ
 గుచ్చితుఁ డడిగొంట్ట ♦ కూళ పెంకె బికారి
 ముడికాఁడు చిలుమువాలి ♦ మోటు లుచ్చ
 చెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె తులువ
 కై లాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
 టకటాంకు టాటోటు ♦ రవళి దబ్బిలి దూబ
 గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలసుఁడు లండి పిక్కరి ♦ పలువ చెడుగు
 బేరజ మనంగ ధూర్జుని ♦ పేరు లమరుఁ

బగలు మార్తురు పగతురు ♦ పవతు రనఁగ

నహితులకు నామధేయము ♦ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమననువాఁడు, గడుసరి (గడుసు + అరి), ఉక్కిరి (ఉక్కు + అరి), దిటవరి (దిటవు + అరి), పైమాఁడు పదములకు “బలిమిగలవాఁడు” అని యర్థము. దిట్ట - ౫ ధీరుఁడు. వచ్చితుఁడు. (ప్ర. వత్సితుఁడు), అడిగొట్టా, కూళ, పెంక, బికారి, మడికాఁడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండి పోతు, గరాను, మొండికట్టె, తులువ, కైలాటకాఁడు (కైలాటము + కాఁడు) = మాయోపాయము గలవాఁడు, టక్కిరి = టక్కులు గలవాఁడు, పిసాలి, టకటొంకు, టాటోటు. రూ. తాటోటు, తవలి. రూ. తవలి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = బొంకులాడువాఁడు, దోసకారి = పాపకార్యము లొనర్చువాఁడు, చెనఁటి, పాలనుఁడు, లండి, పిక్కిరి = పిక్కిరిబలము గలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము - 33 ధూర్తుఁడు. పగలు, మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ౪ శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు ♦ వింతవా రెడవారు

లాఁతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగుఁ

జుట్టలు చుట్టాలు ♦ చుట్టముల్ విందులు

బందుగు లనఁ జెల్లు ♦ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు ♦ కుంటెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ బేరు ♦ దనరుచుండు

విటదూత బయకాఁడు ♦ వీణెకాఁ డనఁ బొల్పు

వైణికునకు గాణ ♦ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెంఁగలి వెడంగు

నెకలి వీణిడి వెంబర ♦ విత్తు వెట్టి

వేదు అనఁగ నపస్తారి ♦ వెలయుఁ జెవిటి

చిననివాఁ డన బధిరాఖ్యి ♦ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెరివారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాతివారు - ౫
 పారుగువారు. చుట్టలు (చుట్టము + లు-మువర్ణలోపము), చుట్టాలు (చు
 ట్టము + లు-మువర్ణలోపము, తత్సప్తస్వప్రాస్వమునకు దీర్ఘము.) చుట్టములు,
 విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు.) - ౬ బంధువులు. కూర్చువాడు =
 వీటిని దెచ్చి యిచ్చువాడు, ఎడకొడు, కుంఠెనకొడు, తాపికొడు - ౭
 విటునిదూత. బయకొడు, వీణకొడు - ౮ వీణవాదించువాడు. గాణ,
 పాటకుడు - ౯ గానము చేయువాడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి,
 వీణిడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేదులు - ౧౦ ములుపుగలవాడు - (అపస్తాంబి)
 చెవిటి, విననివాడు - ౧౧ చెవులు వినబడనివాడు.

సీ. ఎకిమీడు పాదుసా ♦ యేలిక మన్నీడు

సాహేబు రాయడు ♦ సామి పబువు

జియ్య తుపాసి వజీరుండు రాయలు

దునెదారి రా తేడు ♦ దొర యెడయడు

నేడనవర్తిలు ♦ నృపువేళ్లు పడవాలు

గళవాయి దళాయి ♦ దణి యనంగ

దగు దళకర్తకు ♦ దగువాడు వెరవరి

తీర్పరి కార్బారి ♦ దిట్ట యనంగ

తే. గార్వకర్తకు జెలగుఁ బ్రెగ్గడ నిజోగి

ప్రెగడ మంతిరి నా మంత్రి ♦ వేళ్లు వెలయుఁ

బంగునకు లేవఁ జాలని ♦ వాడు పుట్టు

మొండి పిచ్చుకుం టనువేళ్లు ♦ పొసగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమీడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానీపదము). రూ. పాదు
 సాహి, ఏలిక, మన్నీడు. పా. మన్నియ. రూ. మన్నియడు, మన్నెడు,
 మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానీపదము). రాయడు, సామి (ప్ర. స్వా

మి), పబువు (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసే, ఏజీరుడు (ఇది హిందు
సానిపదము.), రాయలు, దునెదారి. రూ. చునేదారి, రా, తేడు, దొర,
ఒడయడు, నేడు-౨౭-రాజు. పడవాయి, దళవాయి, దళాయి, దణి-ర
సేనానాయకుడు. తగువాడు, వెరపరి (వెరవు + అరి) ఉపాయము గల
వాడు, తీర్చరి (తీర్పు + అరి) = దిద్దుపాట్లుగలవాడు, కార్పరి, దిట్ట - ౫
కార్యములను జక్కగాజేయువాడు. ప్రెగడ, నిజోగి (ప్ర. నియోగి) =
ఉత్తరవుచేయువాడు, ప్రెగడ, మంతరి - ర మంత్ర. లేవజాలనివాడు,
పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు. రూ. పిచ్చుకకుంటు - ౩ పంగువు - ఈచ
బోయినకాళ్ళవాడు.

సీ. ఎడకాడు కొల్లగాఁ ♦ డెడత్రోవకాపరి

గడిదొంగ దోపుడు కాఁడు నాఁచు

గజముచ్చు చేవాడి కాఁడు జాజరకాఁడు

మచ్చరి మునిముచ్చు ♦ మాయదారి

తెరువాటుకాఁడు క ♦ తైరదొంగ దొరకోలు

సన్నాసి వడికాఁడు ♦ కన్నగాఁడు

రేద్దిమ్మరీడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి

కాఁడు తెక్కలికాఁడు ♦ కల్లరీడు

తే. తవలి మోసరి యనఁ జెల్లు ♦ దస్కరునకుఁ

దొత్తు సాకుడు బోనము ♦ కత్తె చాది

విలువరమ్ముడు వరపు డిల్ ♦ బిడ్డ యనఁగ

దాసికానామధేయముల్ ♦ దసరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాఁడు = కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాపరి =
నిర్జనమార్గమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకవేలింగినదొంగ,
దోపుడుకాఁడు. రూ. దోపిడికాఁడు = నరులసొమ్ము దోచువాడు,

నాచు, గజముచ్చు=పెద్దదొంగ, చేవాడికొడు=చేతిపదును గలవాడు-
జాజరకొడు. రూ. జజ్జరకొడు=వంచనసేయువాడు, మచ్చరి (ప్ర. మ
త్సరి), కంటుగలవాడు, మునిముచ్చు=పశ్యతోహరుడు-చూచుచుండగ
నేమార్చి కొట్టుకొనిపోవువాడు, మాయదారి=మోసముగలవాడు, తెరు
వాటుకొడు = దారినడ్డగించువాడు, కత్తెరదొంగ = కత్తెరతోబనిచేయు
దొంగ, దొరకోలుసన్నాసి = నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగలించుదొంగ, పడి
కొడు=చేతిచుటుకుదనముగలవాడు, కన్న గాడు=కన్నమువేయువాడు
రేద్రిష్టురీడు = రాత్రులందు సంచరించువాడు, ముల్లియవిప్ప=ధనముల
ముడులను విప్పవాడు, లోవాడికొడు=మనసునఁ గఠినత్వముగలవాడు
తెక్కలికొడు=దొంగతనము గలవాడు, కల్లరీడు (కల్ల + అరి + ఈడు
స్వార్థమున నీ ప్రత్యయము.)=బొంకులాడువాడు. తపలి, మోసరి (మోస
ము + అరి)=మోసముగలవాడు-౨౦ దొంగ. తొత్తు, సాతుడు, బోనము
కత్తె (వంటచేయునది), దాది (ప్ర. ధాత్రి.) విలువరమ్ముడు = కూలికిఁ
బనిచేయునది. పరవుడు, ఇల్ బిడ్డ-౨ దాసి-పనికత్తె.

సీ. పడవుఁజూన గడించు ♦ పడతి మేల్దాపరి
బోగవుఁజేడియ ♦ పొత్తుటాలు
వేడుకచెలి లంజె ♦ వెలయాలు రోచెల్వ
వెల్లాటకత్తె నా ♦ వేశ్య వెలయుఁ
గూర్చి యిచ్చుమిటారి ♦ కుంటెనక త్తియ
తాపికత్తె యనంగఁ ♦ దనరుదూతి
నాగవాసం బన ♦ నామ మౌ వేశ్యల
మేళంబునకుఁ గొమఁరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత ♦ జవ్వని యన
సుందరికిఁ జెల్లుగట్టివై ♦ సుదియుఁ బ్రోడ
యనఁగఁ దగుఁ బ్రాథ వయసుచెల్లినది ముసలి
మిండుకో రన లోలాఖ్య ♦ మొలయు సాంబ.

టీ. పడపుజాన (పడపు + చాన) = ధనసంపాదనచేయునట్టి
 గడించుపడఁతి = ధనమునుగూర్చుకాఁత, మేట్లాపరి = నలపుజూపనిది - రాధ
 దాచునది, బోగపుఁజేడియ [బోగము + చేడియ] = సుఖానుభవమున్న
 మగున, పొత్తుటాలు [పొత్తు + టాలు] = అనురాగముఁజూపు. పెద్ద
 వేడుకఁజెలి = సంతోషముగలిగించునుఁదరి, లంజె, వలయాలు [వల + యాలు]
 విలువనువచ్చెడి పెండ్లాము, కోఁచల్వ = పట్టుననుచుభార్య, పట్టుటక
 రూ. పెల్లాటకత్తె = మిగులవాట్యముచేయునట్టిది - ౧౧ వేళ్ళ. పూర్వ
 చుప్పమిటారి = విటునిజేర్చునది, కంటకకత్తియ, తాపికత్తె - ౩ మాసక. న
 వాసము - ౧ వేళ్ళనమాహము. కొమరాలు, కొమర = పిన్నినయనునది, ౩
 మ, జనరాలు = యావనముగలది, కొమరిత. రూ. కొమరిత, కొమార్తె, బిడ్డి
 [జన్మనము + ఇ] = యావనముగలది - ౧౨. ప్రియముగలపడుచు. గట్టిపడు
 ప్రోడ [ప్ర. ప్రోధ] - ౧ ప్రోధాఁగన - ౩. రుండ్లకు సూచ్యుకన్న - ౧౦
 గలది. నయసుచ్చెప్పది, మనలి, మిఁడకోగ రూ. మింఁడకోగ - ౨ మి
 వండ్లకుఁ బయిబడినను విటులకు గోననట్టిస్త్రీ - లాలస్త్రీ.

సీ. కన్నయ కన్నె నాఁ ♦ గన్వన నగంఁ జేసె

లాస గలది బంకులూడి చెడిపె

వెలిచొరనది యన ♦ నెలయు బారికపేల్లు

మెయి మెయి యెడలు నెమ్మను మెను

బొంది మేమై యనఁ ♦ బొనఁగు నేహమునకు

నెఱకలు నెండ్రుకల్ ♦ నెఱు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య తాఁ ♦ గేశబంధముపేల్లు

కీల్తుడి క్రొమ్ముడి ♦ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన ♦ నొనరు శిఖకు

జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లు ♦ జుంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగఁ బొనఁగుచుండుఁ

గుంతలములకు జితదైత్యకూట సాంబ. 14

టీ. కన్నియ, కన్నె - లకన్యక. ఆనగలది = ఇతరులపై యాశగలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరపరి = బయటిగుచ్చిగలది - ర జారిణిస్త్రీ. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మె - ర శరీరము. నెఱకలు, వెండుకలు, నెఱులు - 3 కేశములు. కీల్లుడి, క్రొమ్మడి క్రొత్త + ముడి), కీలుగంటు. నూనెముడి, వెన్నుగంటు - ౫ కేశబంధము - జాటుగముడిచిన వెండుకల దూసుముడి. జాట్టు, సీగ, సిక-3 కేళి-జాట్టుముడి. చుండుకురులు ముంగురులు (మున్ను + కురులు) = ముందటి వెండుకలు, కూకటులు - 3 చూర్ణకుంతలములు - పొడివెండుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల ♦ క్రొవ్వెద తుఱుమనఁ

గబరి యశాఁ గన్ గను ♦ క న్ననంగ

నేత్రాఖ్య లగు నొసల్ ♦ నెన్నొసల్ నుదురు నె

న్నుదు రన నిటలాఖ్య ♦ లొదవుఁ జూడ్కి

పారున దిష్టి చూ ♦ పన వీక్షణము లొప్పు

వీనులు చెవులును ♦ జానుగులును

నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ♦ కాను లేఁగొను నె

న్నడుము నడు మనంగ ♦ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ ♦ దనరు నాభి

మూలి మోర మొకము మోము ♦ మొగ మనంగ

వదనము దనర్చు వా నోరు ♦ వాయి యనంగ

ముఖగుహాభిఖ్య లగు గురుఁమూర్తి సాంబ. 15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వెద). తుఱుము - ౫ స్త్రీలకొప్పు, కన్, కను, కన్ను - 3 నేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు,

నెన్నుదురు-ర ఫాలము. చూడ్కి. రూ. చూడికి, పారున (త్రావిడము.),
దిష్టి (తెలుగున షకారము లేదు గనుక ఈరూప మసాధువు.), చూపు-గి
పిక్షించుట - దర్శించుట. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - 3 శ్రోత్రములు.
కాను, లేఁగొను (లేత + కాను), నెన్నడుము (నెఱ + నడుము), నడుము-ర
మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨ నాళి. మూతి, మోర, మొకము, మోము,
మొగము (ఈ 3 ను ముఖశబ్దవిషయాలు)-గి వదనము. వా, నోరు, వాయి-3
వదనగుహ (నోరు).

నీ. పలు పల్లు పండులు ♦ పండ్లన రదము తొఁ
జెంప దవుడ చెక్కు ♦ చెక్కిలనంగఁ
దగుఁ గపోలము నెత్తి ♦ తల యన శిర మొప్పు
ముకు ముక్కనంగ నాశిక చెలంగు
బొమ కనుబొమ యన ♦ భూనామ మమరు మీ
సలు మీసము లనంగ ♦ శ్మశ్రు వలరు
నదరము కెమ్మై వి ♦ పెదవి వాతెఱ మోవి
యన నోష మగు నెద ♦ యక్కు తొమ్ము
తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట ♦ కడుపు బొజ్జ
బొజ్జ డొక్కన నుదరంబు ♦ పొసఁగుచుండుఁ
గేలు కైకయి చేయి కెం గే లనంగఁ
బంచశాఖకు నామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - రదంతములు. చెంప. రూ.
చెంక, దవుడ. రూ. దెడ. చెక్కి, చెక్కిలి-ర కపోలము. నెత్తి, తల-౨ శిరస్సు.
ముకు, ముక్కు-౨ ఘ్రాణము. బొమ, కనుబొమ - ౨ భూశ్రేణి. మీసలు
(మీసము + లు - మువర్ణలోపము), మీసములు. రూ. మీసాలు - 3 శ్మ
శ్రువులు. అదరము (ప్ర. అధరము.), కెమ్మై వి (కెంపు + మోవి), పెదవి,

వాతేఱ = (వాయి + తేఱ) నోటిరంధ్రమును మాయనది, మోచి - ౫
ఓష్ఠము. ఎద, అక్కు, తొమ్మ, ఎడఁద - ౪ హృదయము. పొట్ట, కడుపు,
బొజ్జ, బొజ్జి, డొక్క - ౪ ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము),
కై, కయి, చేయి. రూ. చెయ్యి, చెయి, చే, కం గేలు (కంపు + కేలు) - ౫ కరము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి ♦ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

బెడచెయ్యి మీఁజెయి ♦ వెనుకచెయ్యి

యనఁ దగుఁ జర్మశః యంబు వేల్ వ్రే లన

నంగుళి యగుఁ జరః మాంగమునకు

వెన్ను వెనుకమేను ♦ వీ పన వ ర్తిల్లు

గద్దువ గడ్డము ♦ గౌద యనఁగఁ

జిబుకనామంబురాః జిల్లుఁ గడవనంబు

చట్ట తో లనఁ గళాః సంబు నాఁగఁ

తే. జర్మ మమరు మోఁకాళ్లన ♦ జానువు లగుఁ

చిక్క చిటుదొడ యన జంఘ ♦ పేళ్లు దనరుఁ

గుఱువు తొడ యన నూరువు ♦ వఱలు ముడ్డి

పిఱుదు తుం టన జఘనంబు ♦ పేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ చేతిలోభాగము. పెడచెయ్యి, మీఁ
జెయి (మీఁదు + చెయి), వెనుకచెయ్యి = చేతివెనుకటిభాగము - చేతివెను
కటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౨ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీచు - ౩
పృష్ఠము. గద్దువ, గడ్డము, గౌద. రూ. గవుద - ౩ గడ్డము. కడవనంబు, చట్ట,
తోలు, కళాసము - ౪ చర్మము. మోఁకాళ్లు - ౧ జానువు పిక్క, చిటు
దొడ = చిన్నతొడ - ౨ పిక్క. గుఱువు, తొడ - ౨ ఊరువు. ముడ్డి. రూ.
మూఁడి, పిఱుదు, తుంటి - ౩ కటిభాగము.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె • యనఁ గపాలం బొప్ప
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు • భుజము పేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక • పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు • చెలఁగు నటుత
 గొంతు కుత్తుక యఱు • కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికి లన ముష్టి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేరి • యన నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ • రనఁగఁ బొసఁగు

తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య • పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్ప • బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ • హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోక • నాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక. రూ. పున్క, పుటియ. రూ. పుట్టె, పుచ్చె-3 కపాలము. బుజము, మూఁపు - 1 బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము, చీర - 2 వస్త్రము. అటుత, గొంతు, కుత్తుక, అఱు, కొలిమి, మెడ - 3 కంఠము. పిడికిలి - 1 ముష్టి. చేర - 1 ప్రసృతి (చాచినవేళ్లు గలయఱచేయి). దోయిలి. రూ. దోసిలి - 1 అంజలి. మూర - 1 హస్తము (మోచెయ్యి మొదలు వేళ్లకొనవఱకుండుభాగము.). బార - 1 వ్యామము (రెండుచేతులు చాచినదుమసుండుసండు). జేన, దుత్త-1 తాలము (చాచినబొటనవేలికొనకుఁ జిటికెనవేలికిని నడుమసుండుసండు.). బెత్త - 1 అంగుళము. అంజ, హజ్జ. రూ. అజ్జ, అడుగు - 3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు • చాచులు పాలిండ్లు
 చన్ను లనంగఁ గుఁచంబు లమరు

నారు నూఁగా రన ♦ నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు ♦ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన ♦ మదనమందెర మొప్పుఁ
 బిల్లలఁ గలిగించు ♦ వేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగఁ ♦ బొసఁగుశేఫము గాఁడు
 గుద్ద పిట్ట యనంగ ♦ గుదము దనరుఁ
 తే. బైట పయ్యట పయ్యెద ♦ పయట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధా ♦ నంబు చెలఁగుఁ
 గలువడము చందువా మేలు ♦ క ట్టనంగ
 నతిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు - ౬
 స్తనములు. ఆరు, నూఁగారు. ౨ నాభిమీదిరోమ రేఖ. పాపలఁగనుతావు =
 బిడ్డలను గమనట్టితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ-౧ మన్న ధాగారము
 (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూలమైనది,
 చుల్లి. తూ చుల్ల, బుల్ల. బెల్లము-౧ పుంలింగము. గాఁడు, గుద్ద, పిట్ట -
 ౩ అపానస్థానము. పైట, పయ్యట, పయ్యెద. రూ. పయ్యద, పయట,
 చెఱఁగు - ౬ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు - ౩ వితానము
 (వివాహదులందుఁ బందిటికిఁజేయు వస్త్రాలంకారము).

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యు ♦ గ్గలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి ♦ కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ ♦ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాగ లేసు
 సకియ జక్కవచంటి ♦ చాను చిల్లలకొల్కి
 గుబ్బెత ప్రాయాలు ♦ కొమ్మ పడఁతి

పొలఁతి ముద్దయ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలఁతుక వాల్గంటి ♦ నెలఁత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి ♦ యతివ వెలఁది
 చెలియ నకి బోటి కొమరిత ♦ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి ♦ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినమాఖ్య లగు సాంబ.

20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్గలి, నవలా, చాన, కన్నె, బిత్తరి, గోతి, కలికి, మగువ, జవరాలు, చేడియ, జవ్వని, తొయ్యలి, నాతి, వైదలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, జక్కవచంటి = చక్రవాకపక్షుల మాడ్కి నొండొంటిఁ గదిసియుండు స్తనములుగలది, చామ, చిలుకల కొలికి=చిలుకలకొలుకులవంటి కంటికొనలుగలది, గుబ్బెత=గుబ్బ చన్నులు గలది, ప్రోయాలు, కొమ్మ, పడఁతి, పొలఁతి, ముద్దయ, ననబోడి=పుష్ప ముంబోలుమేనుగలది, ఇంతి, మిటారి=మిటారముగలది, నెలఁతుక, వాల్గంటి = నిడుపుకన్నులు గలది, నెలఁత, తెఱవ, అన్నులతకూన = లేఁతతీఁగెను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ, వెలఁది. రూ. వెలఁదుక, చెలియ, నకి (ప్ర. సఖి), బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = ఇగురువంటి మేనుగలది, ముగుద, వగలాడి = వగలుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద. గరిత - ౫౪ స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలును పులు ♦ గంగమచ్చము గుఱు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బున వేగ ♦ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు ♦ వేగమునకు
 మరియూద గడి మేర ♦ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బఱఁగు మర్యాదకు ♦ వెఱఁగు వింత

యక్కజ మబ్బర ♦ మరిది నివ్వెట యబ్ర
మచ్చెరు వన నమ్మతాఖ్య లమరుఁ
తే. బరుగు కదలిక పరు నన ♦ మెఱయు ధావ
నమ్మనకు వేడె మొనరించె ♦ గ్రమ్మె బొదివెఁ
జుట్టుకొనె నావరించె నా ♦ నిట్టినడులు
వేప్పనంబున కమరు స ♦ ర్వేళ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-౧
చెన్నము. జడితి (ప్ర. ఝడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రమ్మనక,
వడి, వేగిరము - 2 శీఘ్రము. మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర -
౩ హద్దు. వెఱగు, వింత, ఆక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెట (నిం
డు + వెఱ). అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. అచ్చర్యము).-౬ అశ్చర్యము. పరు
గు, కదలిక, పరువు - 3 పరుగెత్తుట. వేడె మొనరించె. క్రమ్మె, బొదివె, చు
ట్టుకొనె, ఆవరించె - ౧ చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు ♦ బోన మోరెము పసా
దము వంటకము పస ♦ దనము బాతు
సాద మోగిర మన ♦ జరుగు నన్నము పేళ్లు
కుడిచె బోనేసె సా ♦ పడియె నమలె
నారోగిణ మొనర్చె ♦ నారగించె మెసవెఁ
దినె మెక్కె నన భుక్తి గొనుట కలరుఁ
బనులు చెయ్యిలు నేత ♦ లనఁ గర్తముల కొప్పుఁ
గనలు మోడి యలుక ♦ కినుక కిన్న
తే. నాగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ ♦ నాన సిగ్గు
బాసుకు పుయిలోట సిబ్బితి ♦ పుచ్చటి కనఁ

బరంగు వ్రీడాఖ్య యోల నెఁపంబు సా క

నంగ వ్యాజం బమరు జగన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము (ప్ర. ప్ర సాదము.) పంటకము, పసదనము, బాతు (అన్యదేశ్యము.), సాదము (ఇది వ్రావిడపదము.), ఓగిరము - ౧౧ అన్నము. కుడిచె, బోనేసె, సాప డియె, నమలె, ఆరోగిణమొనర్చె. రూ. ఆరోగణమొనర్చె, ఆరగించె, మె నవె, తినె, మెక్కె-౧౦ భోజనముచేసెను. చనులు, చెయ్యలు, చేతలు- ౩ కార్యములు. కనలు, మోడి, ఆలుక, కినుక, కిన్ను - ౫ కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బొనుకు, పుయిలోట, సిబ్బితీ, పుచ్చటిక. రూ. పుచ్చడిక- ౮ సిగ్గు. ఓల, నెపము (ప్ర. నిభము), సాకు - ౩ మిష.

సీ. పానుపు తలిమంబు ధ పఱుపు లే పన మెత్త

నెజ్జె యనంగ శయ్య ధ చెలంగుచుండుఁ

బన్నుండెఁ దెన్నుండెఁ ధ బండుకొనెఁ బరుండెఁ

బవ్వళించెను బండెఁ ధ బడకనేసె

నత్తమిల్లె ననంగ ధ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురఁగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దురవోయెఁ ధ గూర్కిడె నన నిద్రి

తుని కొప్పు లేచె మేల్కొనియె మెలఁగు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ధ మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస ధ మింపు ముదము

సంతనము సొంపు మేలరుసం బనంగఁ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగ ధ త్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు. రూ. పాన్పు, తలిమము, పఱుపు, లేపు, మెత్త, నెజ్జె (ప్ర. శయ్య.)-౩ శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, పండుకొనెను, పరుం

డెను, పవ్వళించెను, పండెను, పడకనేసెను, అత్తమిల్లెను - ౨ శయనించె.
నిద్దురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దురవోయె, కూర్చిడెను - ౪ నిద్రించెను,
లేచె, మేల్కొనియె, మెలకువయ్యె - 3 నిద్రలేచెను. వేడ్క, ఎలమి.
వేడుక, సంతోషము, ఇంపు, మదము, సంతసము. సొంపు, మేలు, అరుసంబు -
౧౦ సంతోషము.

సీ. పలికె వాక్రుచ్చె నప్పనసేసె మందలిం
చెను విన్నవించె జెప్పె ననె నొడివె
నాడె బల్కె వచించె ♦ నన భాషణము సేసె
ననుట కా వీనిచ్చె ♦ నాలకించె
వినె జెవియొగ్గెను ♦ వినియె నాలించె నా
శ్రుతమయ్యె ననుట కా ♦ జులుక చొక
యులక యెల్లిద మన ♦ నొనరు లఘుతపేల్లు
పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు

తే. పాటె గరుపాటె మైమోజుపర్వె ననగఁ
దగును రోమాంచనామముల్ ♦ నగవు నవ్వ
నగు న వన హాసమున కొప్పు ♦ నడిమిదిన్నె
దీవి యన దీప్త మగుఁ బరదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికెను, వాక్రుచ్చెను, అప్పనసేసె (ప్ర. అర్పణసేసెను), మంద
లించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, అడెను, పల్కెను,
వచించెను - ౧౧ మాట్లాడెను. వీనిచ్చె, అలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె,
అలింపె - ౬ వినెను. చులుక. రూ. చుల్క. చొక. రూ. చవుక, ఉలక,
ఎల్లిదము - ౬ లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగుర్పొడిచె. రూ. గగురుపొడి
చె, గగ్గురుపొడిచె, గగురుపాటె, గరుపాటె, మైమోజుపర్వె-2 రోమాం

చముగలిగెను. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ర హాసము, నడిమిదిన్నె, దీని
అ ద్వీపము.

సీ. జోత జాగిల కొల్పు ♦ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు ♦ మ్రొక్కు మొగుపు

చిన్నిపూ చేమోడ్పు ♦ జేజే వెన్నెల చెంగ

నాలు గొబ్బలు పెంకణాలు నేరె

డల్లుల్ సలా మన ♦ నమరు దండముపేళ్లు

పల్లెము కంచము ♦ పల్లెరంబు

తెలె హరివాణంబు ♦ తలియ తట్టి యనంగ

భాజనం బగు గిన్నె ♦ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జషక మా ♦ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువ ట్టన ♦ దాహ మమరుఁ

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ♦ తేగ మీగి

యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య ♦ లగును సాంబ. 2

టీ. జోత. రూ. జోతము, జాగిలి, కొల్పు, జోహారు. రూ. జోవ
రువు - జోహారు - జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేక
ర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజే, వెన్నెల, చెంగన
లు, గొబ్బలు, పెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము.)
అ2 నమస్కారము. పల్లెము. రూ. పళ్ళము, కంచము, పల్లెరము, తెలె
రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి-పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర
డబ్బుర. రూ. దబ్బుర-౫ త్రాగుగిన్నె. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరుపట్టు-రద
హము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి. రూ. ఈవి - ౬
త్యాగము.

నీ. అగపడెఁ జేపడె ♦ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కెఁ
దగిలెఁ దగుల్కొనెఁ ♦ దగులువడియెఁ
బట్టువడియెఁ జిక్కువడెఁ దవిలె ననంగ
నమరు గృహీతాఖ్య ♦ లఱచె నేడ్చె
వాపోయె మొఱలిడె ♦ వాచఱచె ననంగ
రోదనంబున కగు ♦ రోద గలిబిలి
చప్పుడు గొలగొల ♦ సద్దు కూత యులివు
నలుకుడు రవళి అం ♦ తనఁగ ధన్వికి

తే. నలరుఁ గలనెఁ బెరనెఁ గూడె ♦ హత్తె దొరసె
నందెఁ బొందెఁ బెనఁగెఁ జెందె ♦ నంతు ననఁగ
నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె ♦ సగ్గమయ్యె
లోబడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ.

26

టీ. అగపడెను (అగము + పడెను.), చేపడెను, అబ్బెను, దొరకెను, చిక్కెను, తగిలెను, తగుల్కొనెను, తగులువడియెను, పట్టువడియెను, చిక్కువడెను, తవిలెను - ౧౧ చేతఁజిక్కెను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను, మొఱలిడెను, వాచఱచెను-౧౨ రోదనముచేసెను. రోద, గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి, అంతు-౧౦ శబ్దము. కలసెను, పెరసెను, కూడెను, హత్తెను, దొరసెను, అందెను, పొందెను, పెనఁగెను, చెందెను, అంతు-౧౦ చేయకొనెను. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను, లోబడెను-౩ స్వాధీనమాయెను.

నీ. ఎడనె వీడెను బాసె ♦ నెడఁబాసె బురివిచ్చె
వేఱువడె ననంగ ♦ వెలయుచుండుఁ
బ్రత్యేకమయ్యె నన్ ♦ పలుకులు పెడలించె
వెళ్లఁగొట్టెను దోలె ♦ వెలలఁ బన్నె

దఱిమె రొప్పె ననంగఁ ♦ దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకుఁ ♦ గనియెఁ జూచెఁ
 గనుఁగొనెఁ దిలకించెఁ ♦ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ ♦ దాల్చెఁ బూనె
 తే. నానె మోచె ననంగఁ జెల్లు ♦ నధివహించె
 ననుట కరికట్టెఁ బోసీక ♦ యంకచేసె
 నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె ♦ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారఁశాఖ్య సాంబ.

27

టీ. ఎడసెను, వీడెను, పాసెను, ఎడఁబాసెను, పురివిచ్చెను, వేఱు
 వడెను-౬ ప్రత్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్ళఁగొట్టెను, తోలెను, వెలలఁ
 బన్నెను, తఱిమెను, రొప్పెను- ౬ తఱుమఁగొట్టెను. కనియెక, చూచెక,
 కనుఁగొనెక, తిలకించెక, కనెక, కాంచెక - ౬ వీక్షించెను. తాల్చెను
 పూసెను, అనెను, మోచెను- ౪ ధరించెను. అరికట్టెను=చుట్టునిలిచెను, పోసీక
 యంక చేసెను, అఁగెను, నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను, అనుకొనెను-
 ౩ నివారించెను-నిరోధించెను.

సీ. అంటుగై కొనియె ముట్టయ్యెఁ జెఱఁగుమానెఁ
 గడ కేగె నింటికిఁ ♦ గాకపోయె
 ననంగ దూరస్థకుఁ ♦ దనరుఁ దానముచేసె
 నీళ్ళుపోసికొనె మునింగెఁ గ్రుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె ♦ ననుటకుఁ దగు మడి
 మడుఁగు మడు వనంగ ♦ నడరు శుచికి
 మైల కట్టువిడుపు ♦ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పు వాకిలి ♦ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
సంతరంగమునకుఁ జేల్లు ♦ నక్కట పని
యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య ♦ మొనరు గంజి
వార్పన యవాగునామముల్ ♦ వఱలు సాంబ. 28

టీ. అంటుగైకొనియె, ముట్టయ్యెన్, చెఱఁగుమాసెన్, కడకేగెన్,
ఇంటికిఁగాకపోయెన్-గిబహిష్టయాయెను. తానముచేసెను, నిట్లుపోసికొనెను,
మునింగెను. ప్రంకెను-ర స్నానమొనర్చెను. మడి, మడుగు, మడుపు-3
పరిశుద్ధి. (మడుగుదోపతి) మైల. రూ. మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-3 మైల
(మైలగుడ్డ). తల్పు. రూ. తలుపు, వాకిలి-3 కవాటము. ఏకతము, మంత
నము-1 ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, జోలి-ర కార్యము.
గంజి, వార్పు-1 యవాగుపు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండు ♦ నొం డన నేకాఖ్య
జమి జిమ్మ డిబ్బడి ♦ జంట రెండు
దుగ రెట్టి దువ యన ♦ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
దంట దోయి యనంగ ♦ ద్వంద్వసంఖ్య
మూ రెండొకటి తిగ ♦ మూ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ
చౌ యుడ్డ తీవంచ ♦ చౌకము నలు
నాలు గనఁగఁ జతుఃస్థానముల్ చౌవంచ
యరపది యేను నై ♦ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నాటి త్రిగ యన పట్కంబు చక్క
పగడ సత యే డనంగ సప్తకము దచ్చి
యెనిమి దన సప్తకము తొమ్మి ♦ దనఁగ నవము
పదియు నీరై దన దశాఖ్య ♦ పరఁగు సాంబ.

టీ. ఒకటి, ఒక్క-డు, ఒకండు, ఒండు-ర ఏకసంఖ్య, జమిడి, రూ. జమిలి, ఇమ్మడి. రూ. ఇనుమడి-ఇమ్మడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి, దువ-గి ద్విసంఖ్య. కప, జోడు, దంట, దోయి-ర జత - మిథునము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య. చా, ఉడ్డ, తీ పంచ, చాకము, నలు, నాలుగు-౬ చతుష్టయము. చాపంచ, అరపది-పదిలో సగము, ఏను, ఐదు. రూ. అయిదు-ర పంచసంఖ్య-పంచకము. అఱు, ఇత్తి గ (ఇరు + తిగ)-౨ షట్సంఖ్య-షట్కము. చక్కు-పగడ, సత (ప్ర. సప్త) ఏడు-౩ సప్తసంఖ్య-సప్తకము. దచ్చి, ఎనిమిది-౨ అష్టసంఖ్య-అష్టకము. తొమ్మిది-౧ నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు=రెండు అయిదులు-౨ దశసంఖ్య-దశకము.

సీ. పదునొకం డనంగను ♦ బరంగు నేకాదశం
 బీరాఱు పండ్రెండు ♦ బార యనంగ
 రవిసంఖ్య యగు నానె ♦ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె
 ననంగె బానముచేసె ♦ ననుట కొనరు
 బనివినియెను బోయె ♦ జనె నేగె నరిగె నాఁ
 గృతగమనునకుఁ బే ♦ శ్లైసంగుఁ గ్రమ్మ
 టించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా
 నావర్తన మొనర్చె ♦ ననుట కొనరు
 తే. బాఱ వెల్లెను పరువెత్తె ♦ బఱచె గదలె
 నుఱికె దొలగె నటమరించె ♦ జరిగె నన బ
 లాయితుం డయ్యె ననుటకు ♦ నలరు చుండు
 నకలనురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు=రెండు అఱులు, పండ్రెండు, బార-౩ ద్వాదశసంఖ్య. అవెను, ద్రాగెను, ద్రావెను, గ్రోలెను-ర

సదమదమొనరించె ♦ జదిపె బీచమడంచె

నులిమె చాంగటలాడె ♦ బిలుకుమార్చె
బరిమార్చె ముగియించె ♦ నుఱుమునేసె నడంచె

ద్రుంచె బొగరుమార్చె ♦ మనిమె మడిపె
మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడంగించె
మడియించె దూలించె ♦ మలిపె ననగ

తే. బొసగు వణియించె ననుటకు ♦ బ్రోచె బ్రోవె
సాకె గాపాడె బ్రతికించె ♦ సంతరించె
బెంచె మనిపె ననగను బోమించుట కగు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచెక, వెంపరలాడెక, సుగ్గాడెక, తెగటార్చెను, చక్కా-
డెను, పగచెంచెక, చంపెక, చెండెక, సదమదమొనరించెను, చదిపెను,
బీచమడంచెక, నులిమెక, చాంగటలాడెను, పిలుకుమార్చెను, పరిమార్చె-
ను, ముగియించెను, నుఱుమునేసెను, అడంచెను, ద్రుంచెను, బొగరుమార్చెను,
తునిమెను, మడిపెను, మన్నిగొనియెను, రూపుమాపెను, గీటడంచెను, తూలిం-
చెను, మలిపెను - ౨౯ సంహరించెను. బ్రోచెను, బ్రోవెను, సాకెక,
కాపాడెను, బ్రతికించెక, సంతరించెక, వెంచెక. రూ. పెనిచెక, మని-
పెక. రూ. మనిచెక, మంచెక - ౧౧ రక్షణమొనర్చెను.

సీ. ఇచ్చు తలపు మది ♦ యెద మన నన జత్త
మగుఁ దమకము మేలు ♦ మరులు ఖాళి
తమి వలపు విరాళి ♦ మమత నా మోహ మా
నాఁడాది యదిసుత ♦ నాటనుండి
తలనాఁడు నాఁడుమొదలు నాటబట్టి యా
నాఁడున్కి యదిమొదల్ ♦ నాటఁగోలె

యనఁగఁ దదారభ్య • యనుట కౌ మంచి మేల్

బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు

తే. వనట యంగలారుపు వెత • వంత గోడు

బాద యంగద వగ వనఁ • బరఁగుఁ బీడ

పదవి సిరి కల్తి యనఁగ సంపదకు వెలయు

నితము పేరి మిం పన హిత • మెనఁగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చు, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది.) -
గచి త్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత
(ఇది తత్సమము.) - ౮ మోహము. నాఁడాది, అదిసుత, నాఁటునుండి, అల
నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాఁటుఁబట్టి, అనాఁడున్కి, అదిమొదలు, నాఁటుఁ
గోలె - ౯ అదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స - ౪ శుభము.
వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ,) - అంగద,
వగపు - ౯ పీడ-నొప్పి. పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్తి. రూ. కలిమి-3 సంపద.
ఇతము, పేరిమి, ఇంపు - 3 హితము.

సీ. జితవీడె నెడసె నాఁ • జను విరహము పేరు

లెననెఁ బైకొనెఁ బొందె • నేలఁ గలసె

నన సంగమ మొనర్చె • ననుట కౌ బొలయల్క

వెడమోడి యనఁ బేళ్లు • వెలయుఁ బ్రణయ

కలహమునకు జడ • గాంజ గంజా బంగి

యనఁగఁ గలంజాహ్వీయంబు లలరు

మబ్బు లాహిరి కైపు • మస్తన మత్తత

భాసిల్లుఁ దొడుసు నుంపడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి • ముసుఁగు కుంక

మాసక మ్మన విధవనామములు నెలఁగు

బైరవాసంబు దోవతి ♦ పంచె యనఁగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య ♦ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపీడెక్, ఎడసెక్ - ౨ వియోగమునొంచెను. ఎనసెన్, పైకో
సెన్, పొంచెన్, ఏలెన్, కలసెన్ - ౩ సంగమించెను. పొలయలుక, వెడమో
డి-౨ ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి- ౪ కలంజము. మబ్బు,
లాహిరి, కైపు, మస్తు- ౫ రమత్తు. తోడును, ఉంపడము- ౬ ఉంచుకొన్న స్త్రీ.
తెంపి, ముసుంగు, కుంక, మానకమ్మ- ౭ విధన. బైరవాసము. రూ. బయిరవా
సము, దోవతి, పంచె - ౮ పయివస్త్రము.

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె ♦ వచ్చెను వేంచేసె
నరుదెంచె జనుదెంచె ♦ ననఁగ నాగ
తునివేరు లగు మగతనము మగంటిమి
గం డనఁ బొరుమాఖ్యలు చెలంగు
గద్దించె నదలించె ♦ గదిమెను నుటిమె నా
గద్దించె ననుట కొ ♦ గట్టి యుక్కు
చేగ యూట యుదుటు ♦ చేవ యుజువు బిగు
నన దృఢత్వమువేరు ♦ లలరు జట్టి

తే. విలున రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు డనర్పుఁ
గప్రము సిరంబు గంబూర ♦ కప్పర మన
వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క ♦ గిలుకుపలుకు
రవపలు కనంగ మణితాఖ్య ♦ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను. రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను,
అరుదెంచెను రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ౧ అగతుడయ్యె. మగ
తనము, మగంటిమి, గండు- ౨ పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గదిమెన్,
ఉటిమెను - ౩ బెడరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఊట, ఉదుటు, చేవ, ఉజువు,

పిగువు - ౮ దార్ధ్యము. జట్టి, విలువ, రో, వెల - ౮ మూల్యము - క్రయము.
కప్రము, సిరము, గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబురము, గంబురా, కప్ప
రము. రూ. కపురము - ౮ కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క, గిలుకుపలుకు, రవపలుకు-
3 రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము ♦ లేమిడి లేవడి

నిప్పచ్చరి మిశుమ ♦ నెవ్వ యనగ
దారిద్ర్యనామముల్ ♦ తగు దెస యాత్రము
కడగండ్లు గోరము ♦ కస్తీ బెడద
యడలు చేటన విప♦దాఖ్యలు వర్తిల్లుఁ
డెక్కిమెగురఁగొట్టె ♦ డింకవేసెఁ
బెద్దనిద్దరవోయె ♦ బిద్దె మడిసెఁ జచ్చె
జనె గంతుకొనెఁ ద్రుంగె ♦ సమసె నేగెఁ

తే. గూలె నీలెఁ గడసెఁ ద్రెల్లె ♦ గ్రుంకె బ్రుంకె
దెరలె బోయె ముగిసెఁ దేతెఁ ♦ దొరఁగె సనఁగె
బరఁగు మృతునిసమాఖ్యలు ♦ బవిరి చుట్టు
వేడె మన వలయాభిధల్ ♦ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము(పేద + టికము-భావార్థకతద్ధితము), లేమిడి,
లేవడి, నిప్పచ్చరము, ఇదుమ, నెవ్వ - ౩ దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము.
రూ. ఆత్తరము, కడగండ్లు(నిత్యబహువచనాంతము.), గోరము, కస్తీ, బెడద,
అడలు, చేటు - ౯ అపత్తు. టెక్కిమెగురఁగొట్టె, డింకవేసె, పెద్దని
ద్దరవోయె, బిద్దె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుకొనె, త్రుం
గె, సమసె, ఏగె, కూలె, నీలె, కడసె, త్రెల్లె, గ్రుంకె,
బ్రుంకె, తెరలె, పోయె, ముగిసె, తేతె, దొరఁగె - ౧౦
మృతిపొందెను. బవిరి, చుట్టు, వేడెము - 3 పలయము.

సీ. గమి పొజు మొత్తము ♦ కదుపుచేరునబారు
 పిండు కూటున పరి ♦ దండు దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి ♦ కూటు పదు పనంగ
 బ్రంచాఖ్య యగు వెల్లె ♦ వెడలె వెలలె
 వెలువడె ననబేళ్లు ♦ వెలయు నిర్గతుఁ డంట
 కెన్నఁడు వాలాయ ♦ మెపుడు నిచ్చ
 లెల్లప్పు డెప్పటి ♦ కేప్రాద్దు నెడవకే
 నా డెప్పు డుడుగక ♦ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగ ♦ సమ్ము వంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య వర్తిల్లు ♦ గ్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు ♦ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు ♦ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పొజు, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటు
 వ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬
 సమాహము. వెల్లె, వెడలెను, వెలలె, వెలువడె - ౪ ప్రయాణము
 యొను ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికి, ఏ
 ప్రాద్దును, ఎడవక, ఏనాఁడు, ఎప్పుడు, ఉడుగక - ౧౧ సతతము -
 సదా. కొలము, పంగగము, పంగడము - ౩ వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగు
 డ, వెండియు, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగ - ౮ మాటికి
 మాటికి.

సీ. పంద కోచ విఱికి ♦ పాటుబోతనఁగను
 సమరభీరునిపేరు ♦ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు ♦ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బొగాలు ♦ తమ్ములంబు

నాఁ జనుఁ దాంబూలఁ నామముల్ గొనియాడె
 నగ్గించెఁ బొగడెఁ గొండాడె నెంచెఁ
 గైవార మొనరించె ♦ నా వినుతికిఁ బేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కి ♦ యిచ్చు యనఁగ
 తే. నిచ్చు కగు రోసెఁ బరికించె ♦ నెనుకె దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను ♦ వెతకె ననఁగఁ
 దనరు నన్వేషణాఖ్యలు ♦ తన్నెఁ దాఁచె
 నడుగుతాటించెఁ గాళ్లచే ♦ నడచె ననఁగ
 నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంద, కోఁచ, పిటికి, పాఱుఁబోతు (పాఱు + పోతు) ర యు
 ద్ధమునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. విడెము, వీడెము, వీడ్వము, పక్కాకు
 (పక్కలు + అకులు.), తములము, బాగాలు, తములము - ౮ తాంబూలము.
 కొనియాడెను, అగ్గించెను, పొగడెను, కొండాడెన్, ఎంచెన్, గైవార
 మొనరించెన్ - ౬ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి, ఇచ్చు - ౮
 అపేక్ష. రోసెన్, పరికించెన్, నెనుకెన్, తడవెన్, వెదకెన్, అరసెను,
 అరసెను, వెతకెన్ - ౮ అన్వేషించెను. తన్నెన్, తాఁచెన్, అడుగుతాటిం
 చెన్, కాళ్లచేనడచెన్ - ౮ కాళ్ళతోఁదన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము ♦ గొనలు చొకారము
 చొక్కము మేలిమి ♦ జోక పాలుపు
 నాణెంబు పొరు విన్నాణంబు తిన్నన
 పరఁగు చొక్కా చెల్వ ♦ మురుపు తనరు
 నగు తియ్య పొనరు చెన్నలరు నలుపు తీరు
 వఱలు జాను చెలంగు ♦ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెఱంగు ననెడుపేళ్లు
 తగు మంజులమునకు ♦ దండ యొద్ద
 తే. చెంత కుఱుగలి డగ్గఱ ♦ చేర్వ పొంత
 దాపు సరస కెలను పజ్జ ♦ ప్రాపు వద్ద
 యండ చక్కి గరిడి యన ♦ నమర నౌ స
 మీపనామములు మనోజ్ఞరూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటము. రూ. చొక్కాటము, చొక్కాటము, గొనబు, చొక్కారము. రూ. చొక్కారము, చొక్కాము, మేలిమి, జోక, పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరంగు, చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కే, చెల్లు. రూ. చెలువు, మురువు, తనరు, నగు, తియ్య, పానరు, చెన్ను, ఆలరు, నలుపు, తీరు, వఱలు, జాను, చెలంగు, కొఱలు, ఒనరు, చను, తగు, ఒప్పు, ఎనంగు - 33 అందమైనది. దండ, ఒద్ద, చెంత, కుఱుగలి, డగ్గఱ. రూ. దగ్గఱ, చేర్వ. రూ. చేరువ, పొంత, దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్.), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి, గరిడి - ౧౬ సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ ♦ బిడప వెన్న వెనుక
 ననంగఁ బశ్చాదభిఞ్జిలు చెలంగు
 సడలె వడలె వ్రేలె ♦ జాతె వీడె ననంగఁ
 జ్యోతసమాఖ్య లగు లోఁచ్ఛు కొద కడమ
 కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు ♦ కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను ♦ కొద్ది యనంగ
 మెఱయు న్యూనతపేళ్లు ♦ మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము ♦ పెచ్చు మిగుల

తే. హె చ్చనఁగ నధికాభిఖ్యి • లెనఁగుచుండుఁ

దొలుత ముందర ముక్ మున్ను • తొల్లి మునుపు

ముందు మును తొలి యనఁ జనుఁ • బూర్వమునకుఁ

దడవు జా గన నాలస్య • మడరు సాంబ.

40

టీ. పిమ్మట, తరువాత, (తరువాయిశబ్దమునకు సప్తమ్యేకపచ నము.) పిదప, వెన్న, వెనుక - ౫ అనంతరము. సడలెక, వదలెక, ప్రీలెక, జాలెక, వీడెక - ౫ జాలెను - చ్యుతమయ్యెను. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది - ౧౨ స్వల్పము - న్యూనత్వము. మిక్కిలి, ఎక్కువ ఎచ్చు, పెల్లదనము, పెచ్చు, మిగుల హెచ్చు - ౩ అధికము. తొలుత, ముందర, ముక్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి - ౯ పూర్వము. తడవు, జాగు - ౨ అలస్యము.

నీ. తాఱుమా అయ్యెను • దడఁబడె వీడ్వడె

నన విపర్యాసాఖ్యి • లమరు సాము

సగము సాఁబా లన • దగు నర్థ మనుటకుఁ

దూకొనెఁ జొరఁబాటె • దూటెఁ జొచ్చె

ననఁగఁ బ్రవేశించె • ననుటకుఁ దనరారు

మొత్తెఁ గొట్టెను వేసె • మోఁదె ననఁగఁ

బ్రహరించె ననుట కొఁ • బనిచె ననిచె బుచ్చె

నంపెఁ బుత్తెంచెఁ బొ • మ్మనియెఁ బంపె

తే. గెలుపు మనె ననఁ బ్రస్థితాభిఖ్యలు చెలంగుఁ

జాయ పొం తనఁ జోటనఁ • బాయ యిక్క

చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశసంజ్ఞ దనరు

నంబరనదీలసజ్జటా • డంబ సాంబ.

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెన్, వీడ్వడెన్ - 3 వ్యత్యస్త
 మాయెను. సాము, సగము, సాఁబాలు - 3 అర్థము. తూకొనెను, చొరబా
 ఱెను, తూఱెన్, చొచ్చెన్ - ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను,
 వ్రేసెన్, మోఁచెన్ - ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్
 (పోవుధా. ప్రేరణరూపము.), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెన్, పం
 పెన్, గెలుపుమనెన్ - ౪ ప్రయాణముచేసిపంపెను. చాయ, పొంత
 చోటు, పాయ, ఇక్క, చక్క, తావు - ౩ ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు ♦ నచ్చో నదిగొ యట
 నచ్చట నక్కడ ♦ నకడ నాడ
 నావంక నల్లదె ♦ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య
 లొదవు ముంగల మూల ♦ నెదుట ముందు
 ముందట యనఁగ న♦ మ్ముఖమువేల్లు రహించు
 నిరుదెస లిరువంక ♦ లిరుగెలంకు
 లిరుప్రక్క లిరుమైల ♦ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్
 సూరు లనెడివేల్లు ♦ మీఱు సుభయ
 తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె ♦ బాళితాఁకె
 మైమఱచెఁ గడవట్టె సా♦మ్మసిలె ననఁగ
 మూర్ఛ కోఁ గికురించెను ♦ మోసపుచ్చెఁ
 బిక్కుచేసె నా వంచన♦వేల్లు సాంబ.

42

టీ. అచటన్, అయ్యెడన్, అందున్, అచ్చోన్, అదిగొ. రూ. అదె,
 అటన్, అచ్చటన్, అక్కడన్, అకడన్, అడన్, అవంకన్, అల్లదె. రూ.
 అల్లదిగొ - ౧౪ అప్రదేశము. ముంగల, మ్రొల, ఎదుట, ముందు, ముందట-
 ౫ సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు, రూ. ఇర్వంకలు, ఇరుగెలంకులు,
 ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, సూరెలు - ౬ ఉభయపార్శ్వములు.

వడసెంచె, బాళితాఁకె, మైమఱచె, కడపట్టె, సొప్పసిల్లె - ౧ మూర్ఖిల్లె.
కికురించెను, మోసపుచ్చెన్, పిక్కుచేసె - ౩ పంచించెను.

సీ. వెఱ బీతు దిగు లళ్ళు ♦ వెఱ పదరు బెదరు
జళు కెదజకు పన ♦ వెలయు భయము
కత్తి వా లడిదము ♦ కైదువు నన ఖడ్గ
మెనఁగు బల్లెము గడ ♦ యీఁపె చివ్వ
యనఁగఁ గుంతాఖ్య లా ♦ నామెత పండుగ
పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు
వంక వంకర సొట్ట ♦ డొం కన వక్రత
చెలఁగు దుడుకు లూటి ♦ జలిమి దుండ

తే. గ మ్మనఁగ నుద్ధ తాఖ్య లాఁ ♦ గాని వల్లె
మంచిది యనఁగఁ దగు సమ్మతించుటకును
గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి ♦ కుబుస మనఁగ
నమరుఁ గూర్పానామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, బీతు (ప్ర. భీతి), దిగులు, అళ్ళు - రూ. అళుకు, వెఱపు, అదరు, చెదరు, జళుకు, ఎద, జడుపు - ౧౧ భయము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు - ౪ ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈఁపె, చివ్వ - ౪ కుంతము. అమెత, పండుగ. రూ. పండుగు, పండుపు, పబ్బము - ౧ ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - ౪ చక్కనిదికానిది - వక్రము. దుడుకు, లూటి, జలిమి. దుండగము - ౪ దుర్మార్గము. కాని, వల్లె, మంచిది - ౩ అంగీకరించుటకు గుఱుతు. గుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ౪ ఖవిక.

సీ. పావాలు పావలు ♦ పావుకోళ్లనఁ జెల్లు
బాదుకాభిఖ్యలు ♦ పాయపోసు
లూడ్పులు పాపోసు ♦ లుద్దముల్ మెట్లు చె
ప్ప లనఁగఁ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా కళంగ విహరి పొల్పు

గొన మల్లె నారి నాగుణము పరంగు

మొన యొడ్డనగ పూహమున కగుఁ బెడబొబ్బ

యా ర్పన పట్టహాసాప్య లెనంగు

తే. లావు సత్తున యనంగ బులంబు చెలంగు

నట్టి మొండె నునంగ గబంఃభాష్య లుగన

దూల సన తీరట యనంగ గంఘ్ర తి కొలఁగ

శంబరాహిణను ప్రహాస బహుబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుర్యో - 3 పానుకలు (కొమ్మవి.) పా
యపోసులు, టొమ్మలు, పాపోనులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పలు, పాన
రక్షలు (తోలువి), అ గడి, వాటలు (నవ్యజ్యోము.) - 2 విహరి, గోనము,
అల్లె, నారి - 3 అల్లెత్రాచు. పాన, ఒడ్డు - 2 సేవలసూరిము. పెడ
బొబ్బ, అర్పన - అర్పణాసము - నింహనాదము. లావు, సత్తు (ప్ర. సత్త్విము.)
1 బలము. అట్టి, మొండెము - 1 కలలధము - 1 కలెనియెడలు. పావలు,
నన, తీరట - 3 నరద - కంఠుతి.

సీ. విలు విల్లు ను గాణి * విగ్ సంగిని యనంగ

గోదంబమున కగుఁ * గోమ బొమ్మ

నాణను కనుకగ్గ నామంబులు లుగిని

యంహా నారసి * మమ్ము శిగ

ములికి సరిము కోరి * చిలుకు నా పన భాగా

స్వలు మించు మ్మనుగ్య * కనుకు కోహ

దగ్గో రాలు బొంఠళము దుప్పటియును

విలుకత్తు బం దనఁ * బెలంగెన గనచ

తే. మరద మనఁ దే రనఁగ రథం ♦ బమరు హోయలు
బండి కొల్లారుబండి నాఁ ♦ బరఁగుఁ గోశ
తాంగనామముల్ మునికోల ♦ యారెకోల
ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు ♦ మొనయు సాంబ. 45

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విల్, సింగిణి - ౬ ధనుస్సు. కోపు, కొ
ప్ప-౨ వింటికొన. లకోరి, అంపఱ. నారసము (ప్ర. నారాచము.) అమ్మ,
తీరు, ములికి, సరసము, కోల, చిలువ, తూపు-౯ బాణము. మైమర్దు.
రూ. మైమఱువు, కమరు, జోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దుప్పటము,
చిలుకత్తు, బందు - ౧౦ కవచము. ఆరదము (ప్ర. రథము.), తేరు - ౨
రథము. హోయలుబండి, కొల్లారుబండి. య. కొలారుబండి - ౩ గోశతాం
గము-గాడి. మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల. రూ. ములుకోల - ౪
తోత్రము-పసులనుదోలెడు సాధనవిశేషము.

సీ. దీవట్లుపంజులు ♦ దివ్వటీల్ దివటీలు
దివియ లనం గర ♦ దీపిక లగు

నొగ కాఁడిఘ్రాఁ కనఁ ♦ దగుఁ గూబరము కాన్క-
కానుక నూడిదె ♦ కప్ప మనఁగఁ
గరము పేళ్లగు గద్దె ♦ గద్దియ యనఁగ సిం
హాసననామంబు ♦ లమరు గొఱిజ
గొల్లెనయు గుడారు ♦ గూడార మనఁ దగుఁ
బటకుటీరము నొప్పి ♦ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య ♦ లగును వెజ్జ
నఁదరి యనంగ వైద్యనామంబు లెనఁగు
దండ చేరు సరము ♦ పేరు తానడంబు
సరి యనఁగ హరినామముల్ ♦ పొరయు సాంబ.

టీ. దీపట్లు, పంజాలు, దివ్యటీలు, దివటీలు, దివియలు - ౫ చేతిదీపములు. నొగ, కాండిమా - ౧ కూబరము. కాన్క, కానుక. రూ. కానిక. నూడిచె, కప్పము - ౫ ఉపహారము. గద్దె, గద్దియ - ౨ సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన. రూ. గొల్లియన, గుడారు, గూడారము - ౬ పటమంటవము. నొప్పి. బాద (ప్ర. బాధ), అలత, తెగులు, తెవులు - ౫ రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుఁడు), మందరి - ౨ వైద్యుఁడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడంబు. రూ. తావళంబు, సరి - ౭ హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బొల్పును గిలాసము కొంగు

చెఱుగు చుం గన నొప్పుఁ జేలముతుద

నెయ్యి నే చము రన నెగడు నాజ్యమువేల్లు

తైలాఖ్య యగు నూనె తలచము రన

దివ్వెచమురు నామి దెము నాముదం బన

నేరండతైలాఖ్య లెనఁగుఁ గోపు

సారాయి యనఁజెల్లు వారుణీనామముల్

తిలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి

తే. గాన్ధపిండి యనంగఁ దక్రంబువెలయుఁ

జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ

బెరుగు కలుపన గోరంట బెల్ల మచ్చు

నా గుడాభిఖ్య లగు జగన్నాథ సాంబ.

47

టీ. సోబె, సిబ్బెము - ౨ కిలాసము. (దేహముమీఁది యొకవిధమైన తెల్లనిమచ్చలు) కొంగు, చెఱుగు, చుంగు - ౩ చీరయొక్క కొన. నెయ్యి. రూ. నేయి, నే, చమురు - ౩ ఆజ్యము. నూనె, తలచమురు - ౨ తైలము. నూగులనూనె. దివ్వెచమురు = దీపమునకైనచమురు, అమిదెము, అముదము. ౩ ఏరండతైలము. కోపు, సారాయి - ౨ కల్లు. తెలికపిండి, గాన్ధపిండి.

రూ. గానుగపిండి-౨ తలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ-౨ తక్రము. పెరుగు, కలుపు-౨ దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు-౩ గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు ♦ తొడవు లనంగఁ జెల్లు
భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
ధనము రొక్క మనంగఁ ♦ దనరు మేలుతరంబు
మేల్బంతి కన్నాకు ♦ మీసరంబు
తలకట్టు నాఁగ భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబు
లనవుడు నాఁగ నా ♦ ననంగ నావు
డనంగఁ జెల్లు ననంగ ♦ ననెడిపేరులకు విం
జామరము లన వింజామర లన

తే. జమిడివీచోపు లనఁ జామరముల కౌ న
వాతు కల్కండ చక్కెర ♦ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనంగ
శర్కరాభిఖ్య లగులై లచాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇదిద్రావిడము.), సొమ్ములు, తొడవులు - ౩ భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమముగాన నిది యిచ్చటఁజేర్చుటవిచార్యము.) రొక్కము (ప్ర. రుక్తము.) - ౩ విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలకట్టు - ౪ శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడు, నాఁగన్, నాన్, అనంగన్, నావుడున్ (ఇవి యనుభాతువు నానంతర్యార్థకతుమున్నర్థకములు)-౫ చెప్పఁగాననుట. వింజామరములు. వింజామరలు, జమిడివీచోపులు-౩ చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేల్పులకండము - ౬ పంచదార - శర్కర.

సీ. నైకము తోడెము ♦ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపెము చిటు లేత ♦ కొలఁది యలఁతి

యసదు లే జీ బస ♦ నమగు స్వల్పమునకుఁ

బెను గొప్ప బలు పేరు ♦ పెద్ద దొడ్డ

గన మన సభికాభ్యు ♦ తానరుఁ దోరము హోమ్ము

గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు

డస్సెఁ గుందె ముడింగెఁ ♦ దాఁకె నుబ్బడఁగెను

మృగైఁ గ్రుంగెను కొంకె ♦ సగ్గై మ్రుక్కైఁ

తే. దగ్గై సన తొణనశ కగు ♦ డబ్బు బద్దు

పొల్లు దబ్బర తాటోటు ♦ బొంగు రనవి

కల్ల జూటన నన్యశంకు ♦ చేళ్లు వెలయు

నిలుకడ యనంగ నిరతాభ్యు ♦ నెగగు సాంబ.

46

టీ. సైకము, తోరము, సన్నము, అన్నము, పిల్ల, తలిపెము, బిల్లు, లేత, కొలది, అలతి, అసలు, లేజీలు-గరి స్వల్పమునకు. పెను, గొప్ప, బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము-2 ఎక్కువయినది. తోరము, హోమ్ము, గమకము, ఒమ్ము - 3 స్థూలమైనది. డస్సె, గుందె, ముడింగె, దాఁకెను, ఉబ్బడఁగెను. మృగై, గ్రుంగె, కొంకె, సగ్గై, మ్రుక్కై. తగ్గై-గరి తొణనశనొండెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర, రూ. డబ్బర, తాటోటు. రూ. టాటోటు, బొంగు, రనవి, రూ. కొలు, కల్ల, జూట-గరి నిజముకొనిది. నిలుకడ=నిరతము.

సీ. ఎంతె గలుగితేసి ♦ సన్నివనిద నెన్న

ననఁగ గణించుట ♦ కనుగుఁ దాల్చి

మనఁగ దెహి ధ్వని ♦ శాంతశాంతి పును

నల్లు నెమ్మది హరితి ♦ నిశ్చలము

నాఁగ నిదానికి ♦ నానుము లగు నని

యలయుక బడలికి ♦ యలపు సేద

యనఁగ శ్రమాఖ్య తానగ్గలం బాయెను
 మేరతప్పెను మట్టుమీఱె మించె
 తే. వెక్కనం బయ్యె నుఱవయ్యెఁ ద గ్రిక్కిఱిసెను
 ననఁగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ ద నావరించె
 నిండె నెగడె వెలసెఁ బర్యేనిగిడె ననఁగ
 వ్యాప్త మయ్యె ననెడి వేళ్ళ ద కలరు సాంబ.

50

టీ. ఎంచెన్, గణుతిచేసెన్, ఎన్నికనిడెన్, ఎన్నెన్ - ౪ తెక్క
 పెట్టెను. తాల్తి. రూ. తాలిమి, సైరణ. రూ. సయిరణ, ఓర్పు. రూ. ఓరు
 పు-౬ కాంతత. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ + మది), హాయి, నిమ్మశము - ౫
 నిర్భయము. వెడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద - ౫ శ్రమము. అగ్గలం
 బాయెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీఱెను, మించెను, వెక్కనమయ్యెను, ఉఱ
 వయ్యెను, గ్రిక్కిఱిసెను - ౭ సాంద్రమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను, నెగ
 డెను, వెలసెను, పర్యెను, నిగిడెను - ౬ వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక ద యాఱడి సడి అట్టు
 నగడు దూఱన నింద ద కమరు మాల్తి
 యలవాటు వాడుక ద యలవడు టనఁ బొల్పుఁ
 బరిచయాభిఖ్యలు ద పన్నిదంబు
 సందెము జూద మనం దగు ద్యూతంబు
 నిబ్బది నిక్కము ద నిలువరంబు
 నిజము నిక్కువ మన ద నెగడు సత్యము పేల్లు
 గోర్వంక నెలకూన ద గోటినాటు

తే. నా సఖిక్షత ముగును దంతక్షతములు
 కెరలు పలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి

గంటి కెమ్మైవిగుటి యనఁ ♦ గాఁగిలి యనఁ

గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగు సాంబ.

51

టీ. అవనడి, ఆడిక, అఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూఱు-2 నింద. మాల్కి. రూ. మాలిమి, ఆలవాటు, వాడుక, అలవడుట- ౪ అభ్యాసము. పన్నిదము, పందెము, జూదము (ప్ర. ద్యూతము). - 3 ద్యూతము. నిబ్బడి, నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కునము-4 సత్యము. గోర్వంక, రూ. గోరుపంక, నెలకూన, గోటినాటు-౪ నఖిక్షతము. పలునొమ్ము, వా తెఱ కెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మైవిగుటి - ౪ దంతక్షతము - సురతసమయమందలిదంతములకాటు. కాఁగిలి, కవుఁగిలి - ౨ అలింగనము చేసేకొనుట.

సీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు ♦ రాజనములు

గన్నేరు లిప్పపూల్ ♦ గంగాజలంబులు

మట్టకారులు పూలమంజరీలు

పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు

నరులు సంభావులు ♦ చంద్రవంక

లేనుఁగుకొమ్ములు ♦ మానికములు వన్నె

పూలు సీతాభోగము లనశాలి

తే. ధాన్య మెనఁగును దూము మంత ముకునంబు

బల్ల కుం చన సోల తవ్వ పడి యడ్డ

గరిసె పుట్టి నెలగ మెడా ♦ కల మనంగ

ధాన్యములు గొల్చువానికి ♦ దగును సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజనములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూలమంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపునరులు, సంభావులు, చంద్రవంక

కలు, ఏనుగుకొమ్ములు, మానికములు, విన్నెపూలు, సీతాభోగములు - గా
ధాన్యభేదములు. తూము, ముంత, ముకుసంబు, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ,
పడి, ఆడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ గరసు ధాన్యములను
గొల్చుమానములు - సాధనములు.

క. ఇమ్మనుజవర్గుఁ జేసితి

సమ్మదమున దీని వినిన • జనులు భళా చొ

క్క మృనఁగా నెంతయు నన

ఘ మృనఁగా మహిని వెలయుఁ • గావుత సాంబా. 53

తా. సంతసముతో దీనిని వినినమనుజులు బలె యిది లెస్సగా నున్నది
యనునట్లు ఈమానవవర్గును బైఁజెప్పిన లెఱుగునఁ జేసితిని. ఓసాంబమాత్రి!
యీవర్గు దోషరహితమై పుడమి వెలయునుగాక.

మానవవర్గు సమాప్తము.

→ స్థా వ ర వ ర్గు. ←

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ • దేటపఱచెదన్

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చు • బశుపతి సాంబా. 54

తా. సంపద్యక్షుఁడవయిన యోవరదాతా ! పశుపతీ! సాంబమాత్రి!
శ్రీవిత్వభావరసజ్ఞు లగుకవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్గును దమచేర
నంకితముచేసి చెప్పుచున్నాను; అవధరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుబ్బలి కొండ మల తిప్ప
 యస శైలనామంబు • లమరు మంచు
 టిలతాల్పు వడఁకుగుబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య
 గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ
 చలికొండ వలిమల • పులుచూలితాత నా
 హినుగిరినామంబు • లెనఁగుఁ బసిఁడి
 గట్టు వేల్పులమన్నిపట్టు క్రొన్నెలదారి
 సింగిణి యన మేర • శిఖిరివొల్పు

తే. వినపుమేతరి బలుకెంకి • వెండికొండ
 తెలిమల యనంగ గజతాద్రి • తేజరిల్లు
 బటువుమల తుదగట్టన • బరఁగుఁ జక్ర
 వాళిగిరిపేళ్లు త్రిభుననవంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు-భూమినివ్రాయునది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
 తిప్ప-పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు (మంచు + ఇలతాల్పు-టుగాగమము)
 =హిమవంతమగు పర్వతము, వడఁకుగుబ్బలి=చలిగలపర్వతము, దుగ్గికన్నయ్య=
 పార్వతీకిఁ దండ్రీ, గట్లరాయఁడు=పర్వతములకురాజు, బేసికంటిమామ=శివు
 నికిమామ, చలికొండ=చల్లనిపర్వతము, వలిమల=మంచుగలపర్వతము, పులు
 చూలితాత=తెల్లనంచుబుట్టిన కుమారస్వామికిఁ దల్లితండ్రీ-మాతామహుఁ
 డు-౨ హిమవత్పర్వతము. పసిఁడిగట్టు=బంగారుపర్వతము. వేల్పులమన్నిప
 ట్టు = దేవతలకు వాసస్థానము, క్రొన్నెలదారిసింగిణి = బాలచంద్రుని శిర
 స్సునఁదాల్చినవానికి - చంద్ర మాళేశ్వరునికిఁ ద్రిపురసంహారమున విల్లురూపు
 ధరించినది - ౩ మేరుపర్వతము. వినపుమేతరి బలుకెంకి = హాలాహలమును
 భక్షించినశివునికి ముఖ్యస్థానము, వెండికొండ = వెండిపన్నెగల పర్వతము,
 తెలిమల=తెల్లనిపర్వతము - ౩ కైలాసపర్వతము. బటువుమల=గుండ్రనిపర్వ
 తము, తుదగట్టు=కడపటికొండ - ౨ చక్రవాళిపర్వతము.

సీ. కవ్యపుమల తరిగ ట్టన మందరం

బడరుఁ దూరుపుమల • పొడుపుఁదిప్ప

మొదటికొండ యనంగ • నుదఁచూచలం బొప్పుఁ

బడమటిమల క్రుంకుఁపుడమితాల్పు

నా నస్తగిరి కగు • తాయి తా కల్లనఁ

బ్రస్తరాఖ్య దలిర్పుఁ • బల్లె యూరు

కుప్పం బనఁగ గ్రామ • మొప్పును బ్రోలు వీ

డనఁ బట్టణమువేరు • లలరుచుండు

తే. నిరవు లెంకి యునికి యిక్క • యిల్లు గీము

మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలవు

నట్టు తా వన మందిరఁనామము లగు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్యపుమల = దేవతలకుఁ గవ్యమైనకొండ, తంగట్టు = క్షీరసముద్రమును జిలినకొండ - ౨ మందరపర్వతము. తూరుపుమల = తూర్పుదిశ మఁడు కొండ, పొడుపుఁదిప్ప = సూర్యుఁ డుదయించుకొండ, మొదటికొండ = తూర్పుననుండు కొండ - ౩ ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటి దిశనుండెడి కొండ, క్రుంకుఁపుడమితాల్పు = సూర్యుఁ డస్తమించెడి భూధరము - ౨ అస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్ల - ౩ శిల. పల్లె. రూ. పల్లియ, ఊరు, కుప్పము - ౩ గ్రామము. ప్రోలు, వీడు - ౨ పత్తనము. ఇరవు, లెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశ్యము). రూ. తావు - ౧౫ నివాసము.

సీ. లెంకాయచెట్టనఁ • డేమాను నారిక

డం బన నారికేళంబు దనరుఁ

దాడనఁ దాళ మౌ • దాళిమ్మ దానిమ్మ
 యన దాడిమియుఁ బొన్న • సొన యనంగఁ
 బున్నాగము దనర్పు • గన్నేరు గన్నేరు
 నాఁగను గరవీరఁ నాఘము లగు
 రేఁగు రే నన బదఁరికిఁ జెల్లు మారేడు
 బిలువ మనఁ దనర్పు • బిల్వమునకు
 తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ • జంపకంబు
 దనరు సంపెఁగ సంపఁగె • యనఁగ నెల్లి
 యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి • కొప్పు రాగి
 యనఁగ రా వన నశ్వత్థ • మొనరు సాంబ.

57

టీ. పెంకాయచెట్టు. రూ. తెంకాయచెట్టు, పేమాను. రూ. తే
 మాను, నారికడంబు - 3 నారికేళవృక్షము. తాడు - 1 తాటిచెట్టు. దాళిమ్మ,
 దానిమ్మ - 2 దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన - 2 పున్నాగవృక్షము. గన్నే
 రు, గన్నేరు - 2 కరవీరవృక్షము - కస్తూరిపత్తెచెట్టు. రేఁగు, రేను - 2 బదరి
 వృక్షము. మారేడు, బిలువము - 2 బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు - 2 శమివృ
 ళ్లము. సంపెఁగ, సంపఁగె. రూ. సంపఁగి - 2 చంపకవృక్షము. నెల్లి,
 ఉసిరి, ఉసిరిక - 3 ఆమలకవృక్షము. రాగి, రావి - 2 అశ్వశృవృక్షము.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ • నౌదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నాఁమ్రము దనర్పు
 వెలఁగ వెలంగ నా • వెలయుఁ గపిఠ్ఠంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ • మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ • జాతి యా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు • నెగడుచుండుఁ

బాదిరి కలిగొట్టు • నాఁ దగుఁ బాటలి

పొగడ పొవ డన నొప్పను వకుళము

తే. మ్రాకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రుమంబు చెలఁగుఁ

దీఁగ తీఁగియ లతకూన • తీఁగె యనఁగఁ

దనరు లతవేరు పూవులు • ననలు విరులు

పువ్వు లలరులు నా సుమంబు లగు సాంబ.

58

టీ. అత్తి, మేడి - ౨ అత్తిచెట్టు. మావి, మామిడి - ౨ చూతపృక్ష
ము. వెలఁగ, వెలంగ - ౨ కపిత్థపృక్షము. మల్లియ, మల్లె - ౨ మల్లెతీఁగ.
జాజి, జాది - ౨ జాతీలత. నేరేడు, నేరెడు - ౨ జంబూపృక్షము, పాదిరి,
కలిగొట్టు - ౨ పాటలీపృక్షము. పొవడ, పొగడ - ౨ వకుళపృక్షము.
మ్రాకు, మ్రాను, చెట్టు - ౩ పృక్షసామాన్యము. తీఁగ. రూ. తీవ, తీఁగియ.
రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రపదము.), తీఁగె. రూ. తీవె - ౩ లత.
పూవులు, రూ. పూలు. ననలు, విరులు, పువ్వులు. రూ. పువులు, అలరు
లు-౩ పుష్పములు.

సీ. మొక్క మోటిక మోను • మోక మొలక యన

నంకురనామంబు • లలరు నిగురు

తలిరు చిగురు నాఁగఁ • దగుఁ బల్లవాఖ్యలు

కొన తుద యన నగ్రమునకుఁ బొల్పుఁ

దొఱ తొలి తొట్ట నాఁ • దరుకోటరం బొప్పాఁ

దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్ము పరఁగుఁ

దొగ తొవ కలు వనఁ • దగు నుత్పలమునకు

దట్టంబు జొంపంబు • తఱుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్పు

మొగడ మొగ్గ యనం దగు • ముకుళమునకు

నిక్షుకాండంబునకుఁ బేరు ♦ లెనఁగుఁ జెఱకు

కనులుగలమాను తియ్యమా ♦ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మాటిక, మోసు, మోక, మొలక - ౫ అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు - ౪ పల్లవము. కొన, తుద - ౨ అగ్రము. తొఱి, తొలి, తొట్టి - ౩ కొటరము - వృక్షమునందలిరంధ్రము. తర్చి, తామర - ౨ కమలము. తొగ, తొవ, కిలువ. రూ. కల్వ - ౫ ఉత్పలము. దట్టము, జొంపము, తఱుచు, జీబు, గుముగు. రూ. గుబురు, తంపర - ౭ దట్టమైనది. మొగడ, మొగ్గ - ౨ ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమాను = గణుపులుండు నట్టివృక్షము, తియ్యమాను - ౩ చెఱకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ♦ తెలి తెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెనఁగుఁ ♦ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెట్టి ♦ కెంపన రక్తవ

ర్ణమగు నల్లన కఱి ♦ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్పుఁ జూచున

పసరుచా యన శ్యామ ♦ మెనఁగుచుండు

నళిది పను పనంగ ♦ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న ♦ తెలివి నునుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెనంగు ♦ నిగ్గు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తఱ్ఱు ♦ మెఱుఁగు చికిలి

కళుకు జిగి రుగు మెఱ పనఁ ♦ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గట్టనఁగఁ గూల ♦ మొనరు సాంబ.

60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి - ౬ శుష్కవర్ణము. తొవరు, తొగరు, కెంజాయ (ప్ర. కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎట్టి, కెంపు - ౬ రక్తవర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు - ౫ నీలవర్ణము. చూచున, పసరు

చాయ - ౨ నలుపు తెలుపు గలిసివర్ణము. అలిడి, పసుపు - ౨ పీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము.) - ౬ విర్మలత్వము. నిగ్గ, డాలు, మినుకు. రూ. మిన్ను, మిన, మిందు, నిగ, తళుకు. రూ. తళ్ళు, మెఱుంగు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱుపు - ౧౫ కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు - ౩ తీరము.

నీ. ఆణి చినుకుబూస * పాణి సుప్పాణి ము
తైము ముత్తియంబు ముక్తి మన దనరు
మౌక్తికాఖ్యలు కెంపు * మానికము రతన
మనంగ మాణిక్యాహ్వా * యంబు లలరు
బగడముపవడం బ * నంగ విద్రునుము పొల్పు
బక్కిరాయనితాయి * పచ్చ యనంగ
మరకతము దలిర్పు * మగతాలు మూలతా
లన వజ్రము లగు బుల్లంటుతాయి

తే. కప్పుతాయి యనంగ నీల * మొప్పు బిల్లు
పూరి చిగిరింత యేత్రింత * పానుగు గడ్డి
గఱిక పచ్చిక వెఱుతురు * కసపు తుంగ
విడవలి యన దృణాఖ్యలు * వెలయు సాంబ.

61

టీ. ఆణి, చినుకుబూస, పాణి, సుప్పాణి, ముత్తెము, ముత్తియము, ముత్త్యము - ౭ ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము.) - ౩ మాణిక్యము. పగడము, పవడము - ౨ ప్రవాళము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨ మరకతమణి. మగతాలు, మూలతాలు - ౨ వజ్రములు. పుల్లంటుతాయి, కప్పుతాయి - ౨ ఇంద్రనిలమణి. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏత్రింత, పానుగు, గడ్డి, గఱిక, పచ్చిక, వెఱుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము.), తుంగ, విడవలి - ౧౨ తృణభేదములు.

సీ. విల్లి చుట్టువు గొడు * గెండమఱు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరుధ్వజంబుపేల్లు
 తెక్కము తెక్కెము * తెక్కియము సిడంబు
 పడగ డా లనఁ జెల్లు * నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాఁపు * నాఁగ దీర్ఘమున కౌ
 మఱుఁ గు చాఁటోలము * మఱు వనంగఁ
 దగుఁ బిఠానాఖ్యలు * జగతి జగిలె తిన్నె
 యరుఁ గన వేదిక * కనురు నేల

తే. యిల పుడమి మన్న బువి పంటవలఁతి యనఁగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు * విరివి పఱపు
 వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు * వెలయుఁ బైరు
 నసి యనఁగ సన్యనామము * లెనఁగు సాంబ.

62

టీ. విల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమఱువు (గు) - ర ఛత్రము. తె.
 క్కము, తెక్కెము, తెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక.), డాల్-
 లుధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాఁపు - ౫ దీర్ఘమైనది. మ
 ఱుఁగు, చాటు, ఓలము, మఱువు - ర మూత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, ఆ
 రుఁగు - ర వేదిక - తిన్నె. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి.), మన్న, బువి.
 (ప్ర. భువి.), పంటవలంతి = పంటలిచ్చు నాఁడుది - ౬ భూమి. విప్పు,
 వెడలుపు. రూ. వెడల్పు, విరివి. రూ. విఱివి, పఱపు, వెడఁద - ౭ వైకా
 ల్యము. పైరు, నసి - ౨ సన్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు * మోటన స్థాణు వౌ
 బొటియ కలుగు బొక్క * బొందలోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు * నడును బురద తొంపి
 యన లనఁ బంకాఖ్య * లెనఁగు మడుగు

మడు వన హ్రద మొప్పుఁ ♦ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుడ్డంబు పొల్పు
 సోరణగండ్లన ♦ మీఱు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిదైలు ♦ మచ్చు లనఁగ

తే. దారునిరి తగ్రహము లాఁ ♦ దరకనంబు
 బత్తళిక పొది దొన యనఁ ♦ బరఁగుఁ దూణి
 పెట్టి మందసమును బెట్టె ♦ పెట్టియ యనఁ
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణః పేటి సాంబ.

63

టీ. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-ర స్థానములు - కొమ్మలులేని
 చెట్టు. బొటియ, కలుఁగు, బొక్క, బొంద, లోయ-గ బిలము. అడును,
 బురద, తొంపి, అసలు - ర పంకము. మడుఁగు, మడువు - ౨ హ్రదము.
 పొడవు-౧ ఉన్నతిము. గోడ - ౧ కుడ్డము. సోరణగండ్లు-౧ గవాక్షము.
 మాడుగులు, మిదైలు, మచ్చులు-౩ కొయ్యతోఁ గట్టినయిండ్లు. తరకనము,
 బత్తళిక, పొది, దొన - ర అమ్మలపొది. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ
 - ర పేటిక.

నీ. ఎన జోడు మాదిరి ♦ యీడు పురుష మాదిరి
 సాటి పాటి తరంబు ♦ దీటు దినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను ♦ సవతు పోలిక దొర
 జత యనఁగా సదృశమున కెనఁగుఁ
 బల్లకి పల్లకీ ♦ పాలకి పాల్కి నాఁ
 బల్యంకికాఖ్యలు ♦ పరఁగు లాలి
 యుయ్యాల యుయ్యేల ♦ యూయెల తొట్ల జో
 ల యనఁగ జోలి కాహ్వయము లెనఁగుఁ

తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు • ఖట్వమునకుఁ
 బీట పలక యనఁగ నొప్పుఁ బీఠమునకు
 బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు • భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనుగ నిశ్రేణి • నెగడు సాంబ.

6

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాస్తి, సాటి, పాటి
 తరము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్దె, ప్రతి, దిప్పు, సవతు, పోలిక, దొర, జత.
 ౧౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకీ, పాలకి, పాల్కి - ౪ పల్లకి. ౧౦
 ఉయ్యాల. రూ. ఉయ్యాల - ఉయ్యల. ఉయ్యేల. రూ. ఉయ్యేల - ఉయ్యేల.
 ఉయ్యేల. ఉయ్యేల, తొట్ట, జోల - ౧౧ జోలిక. కలకటి, మంచము - ౨
 ఖట్వము. పీట, పలక - ౨ అననము. బరణి, కరాటము - ౨ కాటుకభరణి.
 నిచ్చెన - ౧ నిశ్రేణి - ఎక్కుసాధనము.

సీ. ఉలి యుక్కిను నునఁగ • నొనను న. మన్నెలన్లు
 చెంబు రాగి యనఁ దాన్తం బెసంగుఁ
 దగరము కరుగు డానఁగ సీసము రహించుఁ
 గాంధ్యంబు న ర్లిల్లు • గం చరుగఁ
 ద్రుసనాను మమరుఁ బిశ్తలి ముత్తలి మరగఁ
 గుండలు చల్లు పూఁకుచ్చి బుడ్లు
 కడవలు బానలు • కెడకల్ నెనెల్ల న
 భాషముల్ శిగు నాచు • పాచి యనఁగ

తే. శైవలం బగు నూగులు • బొప్పి ననఁగ
 నెలయుఁ గూపంబులకు గుంట • కొలను కొలను
 తిరుకొళ్లం బన సరసికె • బరగు వాచి
 యేలు నంకి వా గనఁ బేరు • తెనఁగు సాంబ.

టీ. ఉలి. ఉస్కు, ఇనుము - 3 అనుము-లోహము. చెంబు (ఇది
ద్రావిడము.), రాగి - ౨ తామ్రమునులోహము. తగరము, కరుగుడు - ౨
సము. కంచు - ౧ కాంస్యము. పిత్తలి, ఇత్తలి. రూ. ఇత్తడి - 3 త్రపు
నులోహము. * కుండ, చట్టి, మూపుడు, బుడ్డి, కడన, బాన, పిడత,
సరు - ౧ మంటిపండ్లలో భేదములు. నాచు, పాచి - ౨ శైవాలము.
నాచితీగ. నూయి, బావి - ౨. బావి. గుంట, కొలను, కొలఁకు, తిరుక్కో
ము (ఇది ద్రావిడపదము.) - ౪ సరస్సు. వాఱ, వీలు, వంక, వాఱు -
నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు ♦ మీనులు తెఱగంట్లు
మచ్చెము లనఁ జెల్లు ♦ మత్స్యములకుఁ
దాఁబేలు తామేలు ♦ నాఁ బొల్పుఁ గూర్కము
నెం ద్రొండ్రకా యన ♦ నెనఁగుఁ గర్కి
యోడ కల మనంగ ♦ నొనరు నావకు వాన
జడి మును రనఁగ వర్షమున కలరు
వానతాల్ వడగండ్లు ♦ నా నొప్పుఁ గరకలు
నిసు మన నిసు కన ♦ నిసు వనంగ

తే. మెఱయు నై కతనానుముల్ ♦ కురుజుతేనె
పుట్టతేనెయ పెరతేనె ♦ పువ్వుచేనె

* కుండ=సాధారణపాత్రము. చట్టి=నోరువెడల్పుగానుండు గిన్నె
చట్టిపాత్రము. మూపుడు=మూత పెట్టెడిపాత్రము, బుడ్డి=నోరుసన్నగను
కడుపుగాను నుండు పాత్రము. కడన=నిశ్చయముదలగునవి తోడుబించె.
బాన=నోరు చిన్నదిగను కడుపుపెద్దదిగాను నుండుకుండ, పిడత=చిన్నగిండి
చెంబువంటి పాత్ర, వెసరు=పండుటకుఁ దగినపాత్ర.

జాంటితేనియ యనఁ దగు ♦ సుమరసంబు

శంబధరనుతసుగుణక♦దంబసాంబ.

టీ. మీను (దీనికి బహువచనము మీలు, మీలో, మీనులు), చే
తెలుగన్న, మచ్చెము (ప్ర. మత్స్యము.) - ౪ మత్స్యము. తాఁబేలు,
మేలు - ౨ కూర్తము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకాయ - ౨ కర్కాటము. :
కలము - ౨ నావ. వానః, జడి, ముసురు-3 వర్షము. వానతాలు, వడగఁ
అవర్షోపలములు. ఇసుము, ఇసువు, ఇనుక - 3 సికత. కురుజాతేనె, :
తేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె (పువ్వు + తేనె) = పుష్పములయందలి
జాంటితేనె - ౫ మకరందము.

సీ. జముకాణము తివాసి ♦ జంబుకాణ మనంగఁ

గంబళాఖ్యి లగు బంగారు హొన్న

జాళువా పుత్తడి ♦ మేలిమి బంగరు

పసిడి పొన్న కడాని ♦ పైడి యుదిరి

యన సువర్ణము వొల్చు ♦ నపరంజి కుందనం

బనఁ ద స్తకనక మోఁ ♦ దునుక తునియ

చిదురుప చిదురు నాఁ ♦ జెలఁగు ఖండమనకుఁ

బొది ప్రోగు వామియఁ ♦ బోవు తిట్టి

తే. కుప్ప యన రాళి కగు సజ్జ ♦ యుప్పరిగయు

మహాలు మేడ యనంగ హార్త్య మగుఁ దోన

దారి తెన్ను తెరు వనఁ బంబు వెలయు

రవ రజం బన లవముపే ♦ శృవును సాంబ.

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణము - 3 కంబళము. బంగారు
హొన్న, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్న, కడా
2.2 2.2 2.2 2.2 2.2

వేసినబంగారము. తునుక, తునియ, చిదురుప, చిదుర - రఖండము. పొది, పొగ, వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప-2 రాశి. నజ్జ, ఉప్పరిగ, మహలు (ఇది యన్యదేశ్యము.), మేడ - ర హర్త్యము. తోపు, దారి, తెన్ను, తెరువు-ర మార్గము. రప, రజము—౨ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ ♦ నటవికిఁ దగు హాను

తోట సింగారపుఁదోట నంద

వన మనంగను నుపవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన ♦ దీర్ఘిక తగుఁ
బవ్వళింపుబిడారు ♦ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట
యిల్లు సువారంపుటి ల్లన బాకమం
దిరము రాజులు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రినాముములు వినన

కట్టి వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.), కాన (ప్ర. కాననము.) - ౨ అరణ్యము.

హానుతోట, సింగారపుఁదోట, నందవనము - 3 ఉద్యానము. నడబావి, డిగ్గియ. రూ. డిగ్గె, దొరువు - 3 దిగుడుబావి. పవ్వళింపుబిడారు, పడకటిల్లు (పడక + ఇల్లు) - ౨ శయనగృహము. బోనపుటిల్లు (బోనము + ఇల్లు) అన్నము పాకము చేయునట్టి యిల్లు, వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు (సువారము + ఇల్లు) = వంటకై నయిల్లు - మహానసము - పాకశాల. దగతీర్పు, చల్ల పందిలి, చలిపందిలి - 3 పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ - ౨ నీటితోఁ గూడిన మజ్జిగ. విననకట్టి, వీవన - ౨ తాళవృంతము.

క. భువి స్థావరవర్గును

సవరణ వ్రాసినను పనినఁ ♦ జదివిన యమ్మా

నపులను విద్యామతివై

భవశాలురఁ గా నొనర్చు ♦ పశుపతి సాంబా.

తా. శుడమియందు ఈస్థావరవర్గును చక్కఁగా వ్రాసినవారును, వారును, జదివినవారును నీయన్త్రహమువలన విద్య, మతి, కలిమిఁ గలవా రగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్గు సమాప్తము.

→ తిర్యగ్వర్గు ←

క. శ్రీ గౌరీపతి నీపై

బా గౌరీతి రచియింతుఁ ♦ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్గును

వేగమె నిగిడించి ప్రవఁవే శ్రీసాంబా.

తా. కాంతియుతుడవయినఁ గౌరీనాయకా! నీకంకితముగా చక్క శైలిని దిట్టమైన కవిత్వధార మెఱయఁ దిర్యగ్వర్గును వేగిరముగా రచియి దను, దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు ♦ తెఱముగము మెకంబు

మెకములదొర జడఁమెకము బొబ్బ

మెకము వెడఁదనోటిఁమెకము గుబ్బలిపట్టి

గుఱ్ఱ మేనుంగులఁగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహము పేల్లు ♦ పులి చాఱలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక మనఁ ♦ బాలుపొందు వ్యాఘ్రంబు
వావురము పటాణి వారువంబు

తే. జక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి ♦ యెక్కిరింత
తత్తడి రవాలు నడగఁడు ♦ కత్తలాని
తురికి బాబా యనఁగ నొప్పు ♦ దురగమునకుఁ
గొమ్మనఁగఁ దనమేరు శృంగము సొంబ.

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము (ప్ర. సింహము.) తెఱమొగ
ముమెకము=విరివి మోముగల మృగము, మెకములదొర=మృగరాజు, జడమె
కము=కేసరములుగలది, బొబ్బ మెకము=గొప్పనాదముచేయమృగము, వెడ
దనోటిమెకము=విశాలముఖము గలమృగము, గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము = పర్వత
పుత్రికి (పార్వతికి)వాహనము, ఏనుగులగొంగ=గజశత్రువు-సింహము.
పులి, చాఱలమెకము=గీతలుగలమృగము, తెరువు గాఢరి=మార్గమునఁగాచి
యుండునది, పసితిండిపోతు= పనులను భక్షించునది, మువ్వన్నె మెకము=
మాడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గల మృగము - ౫వ్యాఘ్రం
ము. వావురము, పటాణి, వారువము. రూ. వార్వము, జక్కి, మావు, గుఱ్ఱము,
తేజి. రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత. రూ. ఎకిరింత, తత్తడి, రవాలు, నడగఁడు,
కత్తలాని. పా. కత్తళఁడు, తురికి, బాబా - ౧౮ అశ్వము. కొమ్ము - ౧
శృంగము.

సీ. సిబ్బెమేనిమెకంబు ♦ గబ్బుచెంపమెకంబు
గొప్పయజ్ఞమెక మెక్కుడుమెకంబు
గొరు చెయ్యిగలమెకము రెండుత్రాగు డే
నుగు పలుగొమ్ములు ♦ దగినమెకము
హత్తి బల్లలమెకం ♦ బన దంతివేళ్లగు
బుట్టకూటిమెకంబు ♦ బొచ్చుమెకము

వెనుచూపుమెక మెల్లు • వెలిసోటిమెక మన

భల్లూకనామముల్ • పరఁగు గొరిజ

తే. గొరిసె యన ఖర మమరును • గోగనంగ

నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ

వేడెములు పర్వు లనఁ జుట్టువేడెము లనఁ

బంచధారలనామముల్ • పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సి బ్బెమేని మెకము = పొడలుగల మేనితోఁగూడినమృగము, గబ్బు

చెంపమెకము = మదగంధముగలమృగము, గొప్పయజ్ఞమెకము = పెద్ద పాడి

ములు గలమృగము, ఎక్కుడు మెకము - రాజులెక్కిడిమృగము - గొరు, చెయ్యి

గల మెకము = తొండముగలమృగము, రెండుత్రాగుడు = రెండుమాటులుత్రా

గునది, ద్విపము, ఏనుఁగు. రూ. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగినమెకము = పండ్ల

కొమ్ములుఁగాగల మృగము, హత్తి (ప). హస్తి.), బల్లలమెకము = గొప్పత

లగలమృగము - ౧౩ గజము. పుట్టకూటిమెకము = పుట్టకూటిని (చీమగుడ్డ

తోఁగూడిన పుట్టమంటిని) దినుమృగము, బొచ్చు మెకము = ఒడలినిండుగవెం

డ్డుకలుగల మృగము, వెనుకచూపు మెకము - ఎల్లు, వెలిసోటిమెకము - ౫

ఎలుఁగు గొడ్డు. గొరిజ, గొరిసె - ౨ గిట్ట-ఖరము. గోరు-నఖము, జోడనలు

= ధారితకములు, రవనడలు = అస్కందితములు, అడ్డవేడెములు = రేచితము,

పర్వులు, = ప్లతములు, చుట్టువేడెములు = నల్గితములు - ౫ గుట్టముయొక్క

నడక భేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వావు • పసరము తొడు కనఁ

బశువుపే శ్లగు గిబ్బ • బసవఁ డాల

పోతు నాఁబోతు మూఁపురముఁదాల్పెద్దు ము

క్కంటిమావన వృషాఖ్యలు దనర్చుఁ

గోడె గిత్త యనంగఁ • గొఱలు నుఱ్ఱాఖ్యలు

కేవు పడ్డయుదూడ • లేగ పెయ్య

యన వత్సనామంబు ♦ లలరును నెనువెంటి

బట్టె నా మహిషికి ♦ బరంగు దుంత

తే. దున్న పో తన మహిషమా ♦ దొడ్లు తొట్టు

పట్టు లనంగ గోస్థానముల్ ♦ పరంగు మంద

కదువు పదు వన జెలంగు గోగణము పాగ

లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, అవు, పసరము, తొడుకు-2 పశువు. గిబ్బ, బసవడు, అలపోతు, అబోతు, మూపురముదాల్పు, ఎద్దు, ముక్కంటిమా

వు = శివునివాహనమైనది - 2 వృషభము. కోడె, గిత్త - 2 చిన్నయెద్దు-

రాక్షసు. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేగ, పెయ్య-2 అవుదూడ-పత్నము. ఎను

వెంటి (ఎనుము + వెంటి), బట్టె-2 మహిషి-గేదె. దుంత, దున్న, పోతు-

3 మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు-2 పనులకొట్టము. మంద, కదువు, పదువు-

3 అవులగుంపు. పాగ, పా. పాగా, లాయము - 3 అశ్వశాల.

సీ. సింగంబుగొంగ దచ్చియడుగుమెక మ

నంగ శరభాఖ్య లౌ ♦ దగరు జంట

మొగమువేలుపు తేజి ♦ పొట్టేలు గొటియపో

తేడిక యన మేష ♦ మెనంగు నిట్టి

నులికొమ్ముమెక మన ♦ వెలయు గృష్ణమృగంబు

జింక లేడన మృగి ♦ చెలంగు బిల్లి

చీలి యనంగ మాండ్తాల మాం గుండేలు

చెవులపో తనంగ రంజిలు శశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనంగ ♦ సుష్ట మమరుం

గణితి కణ జన దనరు గోకర్ణ మృగము

పిక్కుమొక మొండ్రుమేతరి ♦ నక్క బుద్ది

మొక మనగఁ జంబుకాళ్ళు ♦ మొఱయు సాంబ. 7

టీ. సింగపుగొంగ = సి హనునకువిరోధి, దచ్చియడుగుల మొకము = ఎనిమిదికొల్లమ్మగము—౨ శరఃమ్మగము. తగరు, జంట మొగము వేలపు లేజి. రెండుముఖములుగల వేల్పునకు (అన్ని కి) వాహనము, పొట్టేలు, గొఱియపొతు రూ. గొట్టెపొతు. ఏడిక - ౫ మేషము. ఇట్టి, సులికొమ్మ మొకము = మొకలు దిరిగినకొమ్మలు గలమ్మగము - ౩ కృష్ణమ్మగము, జింక, లేడి. రూ. లేటి : ౩ అడుజింక. పిశి, చీలి. అమాల్జాలము. కుండేలు, చెవులపొతు ౨ శశము. బొటె. రూ. ఒంటిము. లొట్టిపిట్ట. రూ. లొట్టిపిట్ట-లొట్టిపిట్ట లొట్టిపిట్ట పా. లొట్టియ-లొట్టె లొట్టేమగు-౬ ఉప్పము. కణితి రూ. కణితి. కణంజు. రూ. కడంజు. ర గోకర్ణమ్మగము. పిక్కుమొకము = పంచ చేయుమ్మగము, ఎండ్రుమేతరి = ఎండ్రుకాయలను దినునది, నక్క, బు మొకము ర జంబుకము.

సీ. కొమ్మలెంకిమొకంబు ♦ చిన్నఁడు వెకిరింత

కోతి నాఁ గనిచేల్లి ♦ కొఱలుచుండు

జల్లిలోఁకమొకంబు ♦ నవరంపుమొక మనఁ

జమరికిం జనుఁ బంది ♦ చప్పరింత

కొమ్మకాఁ డూటమొకము వేవులమి త్తి

ము నైలమేపరి ♦ మోటుమొకము

వాలమొకంబు రోఁబంటరి యెంటరి

ముట్టెమొకము పీటఁ వెట్టుమొకము

తే. ఏకలము గుర్తురి తన ♦ నెనఁగు దంష్టి

పొడమొకము దుప్పియనఁ బాలుపడరు రామ

మ్మగము ఘనుఁబో తనఁగ బుశ్యమ్మగము దనరు

బల్లి గొళన ముసల్లికిఁ ♦ బరఁగు సాంబ.

టీ. కొమ్మ తెంకి మెకము = చెట్లకొమ్మలె యునికిపట్టుగాఁగల మృగము-
 కొఱ్ఱమృగము. తిమ్మఁడు, వెక్కిరింత = తన్నె చ్చురించువారిని వెక్కిరించునది,
 కోఁతి.రూ. కోఁతి-౨ వానరము. జల్లితోఁక మెకము = పలుచనిపెండ్లుకలు
 తోఁకయందుఁగలమృగము, సపగంపు మెకము = సచరములకై నమృగము-౨
 చమరమృగము. పంది, చప్పరింత = చప్పరించితినునది, కొమ్మకాఁడు = కొమ్మ
 గలది, ఊట మెకము = దృఢమైనమృగము, వేఁపులమిత్తి = కుక్కలకుశత్రువు,
 ముస్తల మేఁపరి = తుంగగడ్డలనుదినునది, మోటు మెకము = * మోటుపయోగిం
 పఁబడుమృగము, వాలు మెకము = కూర్చున్నమైనమృగము. రోబంటరి, ఒంటరి,
 ముట్టె మెకము-ముట్టెగలమృగము, పీటవెట్టు మెకము = పల్లము త్రవ్వికూర్చుం
 డుమృగము. ఏకలము, గుర్గురింత = గుఱగుఱయని చప్పుడుచేయునది-గరఱడవి
 పంది-నరాహము. పొడ మెకము, దుప్పి-౨ రామమృగము. మనుఁబోతు-౧
 ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి-౨ బల్లి.

సీ. తోఁడేలు గొఱియలఁసూ డన వృక మొప్పు
 ముంగిన వెంట్రువ ♦ ముంగి యనఁగ
 బభ్రువు తగుఁ గొక్కు ♦ పందికొ క్కన మూషి
 కకుఁ బొల్పు గాడిద ♦ గాలిగాఁడు
 చలువగుఱ్ఱము తేవుఁజక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొఱుఁగుడు జాగిలమ్మ గుక్క
 వేపి నా శునకంబు ♦ వెలయును దొండ యూ
 సరవెల్లి యనఁ దగు ♦ సరటమునకుఁ
 తే. జిట్టెలుక యన బాలమూఁషికకుఁ బొల్పు
 నుడుము తేళ్ల మేపరి యన ♦ నొనరు చుండు

* మోటు-అనఁగా పందికెదుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట
 లక్ష్యము.

నవసి గౌధేరనామధేయములు మహిత

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

7

టీ. తోడేలు, గొట్టియలనూడు=గొట్టెలకు శత్రువు-౨ పృథమ
ముంగిస, వెంట్రువ, ముంగి - ౩ నకులము. కొక్కు, పందికొక్కు-౨ మ
షికము. గాడిద, గాలిగాడు, చలువగుట్టము=చాకలి చలువచేసినబట్ట
మోయవాహనము, తేవుజక్కి=చాకిరేవునందుండు. గుట్టము-౧ భరమ
మొలుగుండు, జాగిలము, కుక్క, వేసి - ౪ శునకము. తొండ, ఊస
వెల్లి-౨ నరకు. చిట్టెలక (చిటు + ఎలక)=చిన్న ఎలక-౧చుంచు. ఉడుడు
తేళ్ల మేపరి-౨ ఉసుము-గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురుగు సన్న

పిల్లి సాలీడన ♦ రాళ్ల రాసి

గాఁడు గరిమిడియెల్ల యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ ♦ గఱులు టెక్క

లన బక్షములు పొల్చు ♦ లావు లీక లనంగఁ

బర్ణంబు తగు గువ్వ ♦ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గన బక్షికి ♦ వెలయు మదికొలంకు

పులుఁగు తెల్ల నిపిట్ట ♦ నలువ తేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయు*పక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపు*కనులపుల్లు

తలిరుమేతరి సాకుడు ♦ పులుఁగు మాచి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల ♦ కోయి లనంగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ ♦ పరఁగుసాంబ.

7

టీ. పాదట్టుపురుగు. రూ. పాదొట్టుపురుగు=ఇండ్లలోపలి వాసు
లకు పట్టెలకు పట్టెబూసిని గలిగించుపురుగు, సన్న పిల్లి, సాలీడు-

కాలెపురుగు. తాళ్ల రాసిగాఁడు, గరిమిడియెలుక-౨ గొప్పయెలుక. ఎఱ
లు, చట్టుపలు, గఱులు, తొక్కలు-౪ పక్షములు. లావులు, ఈఁకలు-
౨ ఈఁకలు-పర్ణములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షి), పిట్ట, పులుఁగు-౪ పక్షి.
మదికొలంకుపులుఁగు = మానససరస్సునందలిపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లపర్ణము
గలపక్షి, నలుపతేజి=బ్రహ్మవాహనము, పాలుసిరును వెలిసేయుపక్కి, అంచ-
గ హంసము. కెంపుకనులపుల్ల=ఎఱ్ఱనికన్నులుగలపిట్ట, తలిరుమేతరి=చిగు
ళ్లు తినునది, సాఁకుడుపులుఁగు=ఇతరులచే-(కాకులచే) సాఁకఁబడుపక్షి-పర
భృతము. మావి...పుల్ల = మామిడికొమ్మయందు వసించుపిట్ట, కోవెల,
కోయిల-౩ కోకిలపక్షి.

సీ. పచ్చతొక్కలపుల్లు * పచ్చవిల్తునితేజి

పలుకులపులుఁగు నాఁ * జిలుక చిల్క-

యనఁగ శుకాభిఖ్య * లగు బట్టికాఁడు గో

ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెనంగు నట్టువపిట్ట

నెమ్మి జుట్టుఁబులుఁగు * నెమిలి నమిలి

పురివిప్పియాడెడిపులుఁగు కన్నులుగల

పులుఁగన బర్హికి * వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటపుగువ్వ * జక్కవ యనఁ

గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్లు

నిప్పులనుమ్రొగుపులుఁగు వెన్నెలపులుఁగన

నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతొక్కలపులుఁగు=ఆకుపచ్చని తొక్కలుగలపిట్ట, పచ్చవిల్తు
నితేజి=మన్నధునివాహనము, పలుకులపులుఁగు = మాటాడుపక్షి, చిలుక,
చిల్క-౨ శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక. రూ. గోరువంక, గోరింక, గో
రంక-౪ శారిక. నట్టువపిట్ట = నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి, జుట్టుఁబులుఁగు=

జాట్టగలపక్షి-శిఖి, నెమిలి.రూ. నెమలి,నమిలి,పురివిప్పియా డెడిపులు
 పింఛము విచ్చియాడుపక్షి,కన్నులు గలపులుఁగు=నయనమువంటి యా
 గల పురిగలపక్షి-౨ మయూరము. జంటపిట్ట = ఆలుమగలు గలిసియు
 పక్షి,బటువుగువ్వ=గుండ్రనిపక్షి, జక్క-వ-3 చక్రవాకము. మంచుగో
 పులుఁగు=మంచుపానముచేయుపక్షి. నిప్పలను మ్రింగుపులుఁగు, వెనె
 పులుగు-3 చకోరపక్షి.

సీ. విరితేనెత్రావుడు * మరునల్లె బమిపుర్వు
 తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ల
 పురు గన భ్రమరంబు * పాలుచు లకోరీలు
 బకదారు లొడ్డిలు * పల్లటీలు
 పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
 పావురా లంతరపల్లటీలు
 సురటీ లనంగఁ బొల్చును గలరవములు
 కొక్కెర కొంచయుఁ * గొక్కరాయి

తే. యనంగ గ్రొంచాఖ్య లగుఁ గొంగ * యన బకంబు
 జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుడు
 జావడము వారణము బైరి * సాళువంబు
 కని నెరము చెంచడము డేగ * యనంగఁ దనరు
 శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

టీ. విరితేనెత్రావుడు=పూవులతేనెను బానముచేయునది, మరునల్లె
 మన్నభునికలైత్రాటివంటిది, బమిపుర్వు, తుమ్మెద, తేటి, ముద్దుగలకాళ్ల
 రుగు=మూడుజంటల (అటు) కాళ్లపురుగు - పట్టదము-౬ భ్రమరము
 లకోరీలు,బకదారులు, ఒడ్డిలు,పల్లటీలు,పావురములు, నేలపల్లటీలు,కూకీలు

గావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు-౧౦-కపోతములు. కొక్కెర, కొంచుక
 క్కెరాయి-౩. క్రొంచపక్షి. కొంగ-౧ బకము. జాలె. రూ. జాలియ్య, జల
 టై. రూ. జలకట్టియ. పా. నెలకట్టై, అణుజు. రూ. అణుజు, వేసడము,
 గుడు, జావడము, వారణము, బైరి. రూ. బయిరి. సాళువము. రూ.
 గళ్ళము, కనిసెరము, చెంచడము, డేగ-౧౦ శ్యేనభేదములు.

౧. కరువలిమేతరి * కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాపరి త్రాచు * చుట్టుపురుగు

వినముతాలుపు చిల్వ * బుసపుర్వు నా భోగి

వెలయుఁ జిలువతేడు * వెన్ను పాన్పు

తేడవులనిడుపడు * తరిగట్టుత్రాఁడన

నహిపతి కగు నజ్జీయలుఁగుపులుఁగు

కోడి పుం జన నొప్పు * గుక్కుటనానుముల్

గుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు * లగు లకుముకి

మీనవల్లంకి పొదలిక * మీలగొంగ

యనఁగఁ జను నర్తితకుఁ బేరు * లమరు దివ్వె

యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య * లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = గాలిని భక్షించునది, కంటివిన్కరి = చక్షుశ్య
 వము, పాము, పుట్టకాపరి = పుట్టయంగు వాసము చేయునది, త్రాచు, చుట్టు
 పులుగు = చుట్టుకొని యుండుకీటము, వినముతాలుపు = విషము ధరించునది,
 చిల్వ. రూ. చిలువ, బుసపుర్వు = బుసకొట్టుపురుగు-౧౦ పాము - సర్పము.
 చిలువతేడు = పాములకు తేడు, వెన్ను పాన్పు = విషపునకు శయనమైన
 వాడు, తేడవులనిడుపడు = చిరకాలము జీవించియుండువాడు, తరిగట్టుత్రా
 డు = మంధరపర్వతమునకుఁ గవ్వపుద్రాడయినది. - ౪ అదిశేషుడు. అజ్ఞము

బులుగుపులుగు = చరణాయుధము, కోడి, పుంజు - 3 ముక్కలు. గు
గూబ, పగటి గ్రుడ్డి = దివాంధము, గూబ-3 ఘాకము, లకుముక్తి, మినపల్ల
కి, పొదలిక, మాలగొంగ = చేపలకువైరి - 3 పిచ్చుక. దివ్వెయార్పు
దీపము. చల్లార్చినది, మిడుత-౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేత్రింత

పులుగులగదుమరి పోలిగాడు

నాగ భరద్వాజ, నామముల్ తగు గబ్బి

లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు

రా యనంగను దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు

మ్రానుదొలుచుపిట్ట మ్రానుపోటు

వనగ దాగ్వాఘాటమున కగు బెగ్గర

మన సారసమ్మన కలరు నీరు

తే. కత్తె నీరుపా మన నలగర్ద మలరు

బుడమిచెవి పాములబిడారు పుట్ట యనగ

మించు వల్లీకనామముల్ మెట్టు తాప

మెట్టిక యన సోపానాఖ్య మెఱయు సాంబ.

8.

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏత్రింత. పులుగులగదుమరి = పక్ష
పును సంహరించునది. పోలిగాడు. రూ. పోలడు = భరద్వాజపక్షి. గబ్బి
ము. రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిడాయి. రూ. గబ్బి
లాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి - ౨ తైలపాయిక. మ్రానుదొలుచు
పిట్ట, మ్రానుపోటు - ౨ పద్మంగిపిట్ట. బెగ్గరము - గసారపక్షి. నీరుకట్ట
నీరుపాము - ౨ నీటిలో వసించుపాము - అలగర్దము. పుడమిచెవి = భూషి
కర్దము, పాములబిడారు = సర్పగ్రహము, పుట్ట-3 వల్లీకము. మెట్టుతాప
మెట్టిక. రూ. మెట్టిక-3 సోపానము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ ♦ గొఱలుఁ గాకమువేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు
జరగు గుబ్బిలికాఁడు ♦ సకినాలు వెలయుచు
పక్కిపగటిచీకు ♦ పైఁడికంటి
యనఁ గనకాక్షికి ♦ దనరు జవాది జ
వ్వాజి యనఁగ సాంకవము దనర్చు
కస్తూరి వీణెయుఁ ♦ గస్తూరి యనఁ బొల్పు
మృగనాభి చట్టపుమెకము పునుఁగుఁ

తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ ♦ బేళ్ళు వెలయు
గంధిలమునకుఁ జాతకాఖ్యలు దనర్చు
వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట
యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సౌంబ.

82

టీ. గుమికాఁడు=కుటముచేర్చునది, కాకి - ౨ వాయసము. గ్రద్ద.
రూ. గద్ద - ౧ గృధ్రము. గుబ్బిలికాఁడు. రూ. గుబ్బిలి, సకినాలు...
పక్కి=శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు=పగలకన్నులు దెలియనిది, పైఁడి
కంటి=బంగరువంటికన్నులుగలది - ౫ కనకాక్షి, జవాది. రూ. జవ్వాది -
జవ్వాదు, జవ్వాజి. రూ. జవాజి - ౫ సంకుమదము-ఒకనుగంధద్రవ్యము.
కస్తూరి, వీణె. రూ. వీణెయ, కస్తూరి-రమ్యమదము-ఒకదినును నుగంధద్ర
వ్యము. చట్టపుమెకము-పునుఁగుచట్టముగల మృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁ
గు+పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి-౩ ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట్ట=
మేఘజలమును ద్రావెడుపక్షి - ౨ చాతకపక్షి.

సీ. పొడకోడి కానపుం ♦ జడవిపుం జన వన
కుక్కుటం బగు బొల్లికోడి నీరు

కోడి యనఁగ జలకుక్కుటంబు దలిర్పు
 పిట్టపిచ్చిక యూరఁబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌ * దాఁటరి చలికావు
 కప్ప మనఁగ భేక * మొప్పు జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాజిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి
 తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవ * యీఁగ యనఁగ
 మక్షికకు నొప్పు ములుపుర్వ * మంటితిండి
 తే లనఁగ వృశ్చికంబు వ * ర్తిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దో మన మశకంబు * పరఁగు సాంబ.

83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజు, ఆడవిపుంజు - 3 వనశుక్కుటము. బొల్లి
 కోడి, సిరుకోడి - అసిటియందు వసించుశుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరక + పిచ్చిక) - 3 ఒకదినసుపిట్ట - చటకము. దాఁటరి = దుము
 కునది, చలికావు = వర్షాకాలమున జలికి బుట్టునది, కప్ప - 3 మండ్లూకము.
 జలగ, నల్లత్రాగుడు = రక్తపానము చేయునది - అజలూకము. మొగటిపురువు,
 గోడపురువు = గోడమందు బ్రాకునట్టిపురుగు, నల్లి - 3 మత్కుణము.
 ఈఁగ. ఈవ - 2 మక్షిక. ములుపుర్వ = కొండిగలపురుగు, మంటితిండి =
 మన్న భక్షించునది, తేలు - 3 వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు = అడునుమీడ
 చాలుపురుగు. దోమ - 2 మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్ధ జగము * లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁ * గావుత సాంబా.

84

తా. ఓ సాంబమూర్తీ! నేను భక్తితో నీకంకితముగా నొనర్చిన యీ
గర్వగర్వ లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి పావనమై
కాంతితమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్ణసమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్ణు.

క. శ్రీనాయకసాయక వా
ణీనాయకముఖ్యవినుత * నీవేరిట నే
నానార్థనర్గుఁ జేసెద
నానార్థము నొసఁగి ప్రోవు * ననుఁ గృప సాంబా. 85
తా. శ్రీపురసంహారసమయంబున విష్ణువును దూపునుగాఁ జేసికొన్న
వాడా! బ్రహ్మదేవతలచేఁ బోగడఁబడువాడా! నీకంకితముగా నానార్థ
మును రచించెదను. నీవు నా కన్నిసంపదల నొసఁగి కాపాడుము.

నీ. గుణమున కాటుకుఁ * గోవు నా విలసిల్లు
గోతికి శాఖ కౌఁ * గొమ్మ యనఁగ
శకలంబునకును మాటకు బలు కన మించు
నిసువును గోవు నౌఁ * బసి యనఁగఁ
గఱికిఁ బైపూరికిఁ * గ ప్పనఁ జెన్నొందుఁ
గొఱుక్కుఁ గడమ కౌఁ * గొఱతె యనఁగ
మగగుఱ్ఱమునకు గుల్మమున కౌ గుండన
నెలకు జాబిల్లి కౌ * నెల యనఁగ
తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్పు * నూట యనఁగ
వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్పు * వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం + దనఁగఁ బరఁగు
లలితమునిమానసాబ్జరో + లంబ సాంబ.

86

టీ. 1 కోపు = అల్లెత్రాడు, అట. 2 కొమ్మ = అడుది, చెట్టుకొమ్మ. 3 పలుకు = తునుక, మాట. 4 పసి = బాలుడు, పసరము. 5 కప్పు = నల్లన, ఇంటిపైకప్పు. 6 కొఱుత = కొఱు, తక్కువ. 7 గుండు = మగ గుఱ్ఱము, గుల్లము. 8 నెల = మాసము, (30 దినములు.) చంద్రుడు. 9 ఊట = బలము, నీటి యూట. 10 వేడి (వేడుధాతువు - క్త్వార్థకము) = వేడుకొని యనుట, ఉష్ణము. 11 కండు = కళంకము, బిడ్డడు.

నీ. ఈతచెట్టును లోఁతు + నీత యనఁ జెలంగు
నజ్జకుఁ గ్రింది కా + నడు గనంగ
మాల్కికి నడత కి + మ్మగు నలవా టన
నమ్మకు నవ్వ కా + నవ్వ యనంగ
గొడుగును మఱునాఁడు + నలరు నెల్లి యనంగ
నెట్టకుఁ దిండి కా + నెర యనంగ
విరికి నొప్పటకును + వెలయు నల రనంగఁ
బేరును దండ రాఁ + బే రనంగఁ

తే. నది యనుటకు భంగమున కా + నల యనంగ
నాత్రమునకు వృత్తమున కా + నక్కఱ యన
నాలమునకుఁ బలుకుట కా + నని యనంగ
నంబరధునీలసజ్జటా + డంబ సాంబ.

87

టీ. 1 ఈత = ఈతచెట్టు (ఇదిసమాసపదముయొక్కయొక భాగము, దీనికి ప్రాతిపదికము.), నీటియందుఈడుట. 2 అడుగు = పాదము, క్రిందిభాగము. 3 అలవాటు = మాలిమి, స్వభావము. 4 అవ్వ = తల్లి, తాతతల్లి, తల్లితల్లి.

5 ఎల్లి = గొడుగు, మఱునాడు - రేపు అనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము) = ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము) = అహారము. 7 అలరు = పుష్పము (నామము.), ఒప్పు (క్రియ.). 8 పేరు = దండ, నామధేయము. 9 అల = అయనుట (విణ), తరంగము. 10 అక్కఱ = ఆత్మము (అలఘురేఫము), అక్కర యను నొక వృత్తిము (లఘురేఫము.). 11 అని = (అనుధాతువు క్త్వార్థకము. అన్య.) చెప్పి యనుట, యుద్ధము నామము.)

సీ. ములికికిఁ జెఱుపుకోపునకు నల్లనఁ బొల్పు
నైదును దాను నే నన రహించుఁ
జెవిసొమ్మునకును దంతువుకుఁ బోఁ గనఁ జెల్లుఁ
బురిటికి సాటికిఁ బురు డనఁ దగు
నడవికిఁ జూడమి కగుఁ గాన యనఁ బొల్పు
గల్లును తొయియుఁ గల్లనంగఁ
గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌ గొమ్మనఁ
బాచికి దొంగ కౌ నా చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ గాలి యనఁగ
ఘటికయును దల్పుమల్కునౌ గడియ యనఁగ
నూటికిని మర్దనమున కౌ నూఁజనంగఁ
జులులదై తేయమదశైల శంబ సాంబ.

88

టీ. 1 అల్ల. రూ. అలఁగు = బాణము, చెఱుపుకట్టయొక్క కొన భాగము. 2 ఏను = విదు, 'నేను' అనుదానికి రూపాంతరము. 3 పోఁగు = కర్తృభూషణము, దారము. 4 పురుడు = ఆశౌచము (జాతము.), సమానము. 5 కాన = అడవి, కనుధాతువు తుమున్నర్థకము (చూచుటకు అనుట). 6 కల్లు = తొయి, మద్యము. 7 కొమ్ము = కంచుతోఁ జేయఁబడిన యొక వాద్యవిశేషము, శృంగము. 8 నాచు = పాచి, దొంగ. 9 గాలి = గాడ్డు, దయ్యము. 10 గడి

య=ఘటిక (24 నిమిషములకాలము), తలుపుగొల్లెము. 11 నూలు = పది పదులు (నామము, బండవీడ నొకపన్నును రాదులు.

నీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము * నడరు బల్ల యనంగ

విటివికి శయ్య కౌఁ * బఱ పనంగఁ

గొముదికిని మొక్కు * కగు వెన్నెల యనంగఁ

బగలును గంటు నౌఁ * బగ లనంగ

నంగళ్ళు నొకపోగు * నగును బేట యనంగ

నెమలికి మైత్రి కౌ * నెన్ని యనంగఁ

బసుపుతావికి వీధి * కెనగు వాడ యనంగఁ

జలికిని గాలి కౌ * వలి యనంగఁ

తే. బట్టనకుఁ గొమ్మనుటకు నౌఁ * బట్టనంగ

భేదమునకు మూలమున కౌ * వేఱనంగ

ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ * బం డనంగ

దాసహృదయకాసారకౌ * దంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల=కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2 పఱపు (పఱచుధాతువు కృ దంతము)=పాన్పు, వైశాల్యము. 3 వెన్నెల=జ్యోత్స్న-చంద్రునికాంతి, నమస్కారము. 4 పగలు (ఏకవచనము-పగ)=విరోధములు, దినము, ఈయర్థంబున 'పగలు' అనునదే ఏకవచనము. 5 పేట=అంగళ్లవరుస, ఒకనూలిపోగు. 6 నెమ్మి=నెమలి, స్నేహము. 7 వాడ=పసుపువాసన, వీధి. 8 వలి=చలి, గాలి. 9 పట్టు=పట్టువస్త్రము, పూనికి, తీసికొనుము అనుట (ఈయర్థమున నిది క్రియ). 10 వేలు (అఘురేఘము)=భేదము. వేరు (లఘురేఘము) = చెట్టు వేరు. 11 పండు=ఫలము, ముసలివాడు.

నీ. సాముకూటమునకు * నరన కౌ గరిడి నా

సారును ములికి యకౌఁ * దీ రనంగ

హయశాలకును బాగ + కమరు బాగా యన

మావి కామ్రమున కా + మావి యనంగ

గాహళి కొకచెట్టు + కలకు బూరుగు యన

జడితికి విరతి కా + వడి యనంగ

హొన్నన కుపకృతి + కొనరు మేల్చి యనంగ

మురువును సొగసు నొ + మురు వనంగ

తే. గళకునకుఁ గంపకోట కా + వెలుఁ గనంగ

మాను మనుటయుఁ దరువు నొ + మా ననంగ

జేవడికిఁ బోలిక కెనంగుఁ + గై వడి యన

డమరుశూలపాశాంకుశాడంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గరిడి=సాముచేయించోటు, సమీపము. 2 తీరు=కాంతి, బాణ. ము-ములికి. 3 పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము, మామిడి చెట్టు. 5 బూరుగు=శాల్మీపుక్షము, (బూరుగు)వాద్యభేదము. 6 నడి = వేగము, పద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్చి)=బంగారము, ఉపకారము. 8 మురువు(మురుగు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుగు=ప్రకాశము, వెలుగు=పశువులురాకుండుటకై చేలచుట్టునాటుకంప(ఈయర్థమున అరసున్న లేదు) 10 మాను=విడుచు (క్రియ.), చెట్టు (నామము.) 11 కైవడి=చేతియురవడి (సమస్త నామపదము), పోలిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవి*గూబ కా గూ బన

శిశువును బులియు నొ + జిజుత యనంగ

సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యన బొల్చు

బక్షియుఁ దరువు నొ + బాల యనంగ

నొకమ్రాకునకు వాతె*జకు మోవి యన జెల్లు

రిక్కయు బొట్టు నొ + జుక్క యనంగ

గూరకు శ్వాసానకుఁ జెలంగు నూర్చున

హెచ్చు నెక్కుటయు నౌ * నెక్కు డనంగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు * గుబ్బ యనంగఁ

బక్కుకును గుణపమున కౌ * బడు గనంగ

దళసరికిఁ బర్జమునకు నౌ * దళ మనంగ

శంబరాంకకపద్మావ*లంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిలుంతు=చిడ్డ, పులి-
3 సంచె=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పాల
చెట్టు, క్షీరికవృక్షము. 5 మోవి=వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క=నక్ష
త్రము, తిలకము. 7 ఊర్పు=కాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు = అధికము,
ఎక్కుట. 9 గుబ్బు = స్తనము. తలుపు చీల. 10 బడుగు = చిక్కినవాడు,
పీనుగు. 11 దళము (దేశ్యము)=దట్టమయినది, (సంస్కృతము) అకు.

నీ. లే పన మెత్తకు * లేపుటకుఁ దనర్చు

డా లనంగఁ గాంతి * డాలుఁ బరంగు

నా డనఁ దగు నాది*నమునకు నీమకు

మిం చన జడలకు * మీఱుట కగు

మోడి నా నల్కకుఁ * బైఁడితున్నకుఁ జెల్లు

బా రన బార యీ*రాఱు నొనరు

దండ నాఁ జెంతకు * చామంబున కెనంగు

సరి యన దండకు * సమమున కగుఁ

తే. దోర మనంగను స్థూలము*నోముదార

మమరు నా తీత్తిగయును నూ*గారునగును.

గుడ్డనంగ నండమున కంధ*కునకుఁ బొనంగు

నంబరతరంగిణీజటా*డంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాన్పు (నామము.), లేపుట (క్రియ). 2 డాలు=కొం
3, టెక్కెము. 3 నాడు=అదినము (అరసున్నయున్నది.), నాడు=దేశము
(అరసున్న లేదు.). 4 మించు=మెఱుపుచీగె (నామము), మీటుట (క్రియ).
5 మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6 బార=చాచినరెండుచేతులపొడుపు,
షండ్రెండు. 7 దండ = సమీపము, పూలదండ. 8 సరి=దండ, సాటి. 9
తోరము=లావయినది - నోముదారము. 10 ఆటు=ఒకసంఖ్య - ఐదునొ
క్కటి, రోమావళి. (ఈయర్థమున ఆరు అని రూపము.) 11 గుడ్డు = అం
పము - గుడ్డివాడు.

సీ. కొప్పనంగను వింటుకొనకును గబరి కా

నెన్ను నా నెన్నున ♦ కెన్నుట కగు

న బ్బనంగఁ దండ్రి ♦ కగపడమికిఁజెల్లు

నప్ప యనఁగఁ దండ్రి ♦ కక్క కమరుఁ

గలు పన మడిలోని ♦ కనవును బెరుగు నా

బా సన నానకు ♦ భాష కలరు

డ బ్బన గవ్వకు ♦ డంబంబునకుఁ బొల్చు

మే లన మరులకు ♦ మొచ్చున కగుఁ

తే. బా లగును షీరమునకును ♦ భాగ్యమునకుఁ

గమ్మ యనఁ బత్తికకుఁ జెవికమ్మ కెనయుఁ

బాప యన బిడ్డకును గను ♦ బాప కెనయుఁ

దాపసోత్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్ప=వింటికొన, స్త్రీలకొప్ప. 2 ఎన్ను=కంకి (నామము)
తలంచు (క్రియ). 3 అబ్బు=తండ్రి (కళ), దొరకగా (స్రూతాంతము-అబ్బు
అని రూపము). 4 అప్ప=తండ్రి, అక్క. 5 కలుపు=చేనిలోనికనవు,
పెరుగు. 6 బాస=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు=డంబము, ధనము, గవ్వ.

8 మేలు=కోరిక, మేచ్చుకొనుట. 9 పాలు=క్షీరము, భాగ్యము. 10 కమ్మ=చెవిసాము, జాబు. 11 పాప=బిడ్డడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనెపెరకు వింతకుఁ బొల్పు
మోము గనఁ గాంతికి ♦ మించున కగు
బండ నాఁ దిట్టుకుఁ ♦ బలుగుతాతికిఁ జెల్లు
బంతి నాఁ జెండును ♦ బంక్తియు నగుఁ
బెరుఁ గన దధికిని ♦ వృద్ధికి దనరారు
వేట నా గొఱియకు ♦ వేట కమరు
వెలి యన బయటికి ♦ వెల్లనకుఁ దనర్చు
వీడన వదలును ♦ వీడు నలరు

తే. ను బృన్దగ మందుసొక్కును ♦ మబ్బును నగు
బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ ♦ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య ♦ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదా♦డంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పర (ల. రే.) తేనెతెల్లె, పెఱ (అల. రే.) = అన్యఁడు.
2 మెఱుఁగు=కాంతి, మెఱుపు. 3 బండ=తిట్టు, పలుగుతాయి. 4 బంతి=చెండు, పరుస. 5 పెరుఁగు=దధి (అరసున్న), వృద్ధియగు (అరసున్న లేదు క్రియ). 6 వేట=వేటాడుట, గొట్టె. 7 వెలి=బయలు, తెలుపు. 8 వీడు=వదలు (క్రియ), పట్టణము (నామ). 9 మబ్బు=మందుసొక్కు, మేఘము. 10 పులుగు=గుఱుతు, పక్షి (అరసున్న). 11 అలు=గోవులు (బహువచనము) భార్య (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ ♦ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా యల్లెకు ♦ నాతి కెనయు

నూ రనఁ బల్లెకు ♦ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 దమి యన రాత్రికిఁ ♦ దమికి నమరుఁ
 గరి యన దంటికిఁ ♦ గవ్వనకుఁ దనర్పుఁ
 జింత నాఁ దింత్రిణి ♦ చింత యొనరు
 మూల యనఁగఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
 మను నన బ్రతుకును ♦ మనువును నగుఁ
 తే. గూట నున శిఖరమునకు ♦ గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు ♦ జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మి తోకకుఁ ♦ బురికిఁ దనరు
 నకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

పదము.	సంస్కృతమైనపుడు.	తెనుఁగయినపుడు.
1. గురువు	ఉపాధ్యాయుఁడు	పరువు
2. నారి	స్త్రీ	అల్లెత్రాడు
3. ఊరు	తొడ	గ్రామము
4. తమి	రాత్రి	కోరిక
5. కరి	ఏనుఁగు	కఱ్ఱినలుపు
6. చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7. మూల	నక్షత్రము	కోణము
8. మనువు	ఒకరాజు	బ్రగుకు
9. కూటము	కొండకొన	గుంపు
10. జాతి	జాజిపువ్వు	కొలము
11. పురి	పట్టణము	నెమలిపింఛము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి ♦ ఘటియించినయీ

సిస్తుగునాంధ్రనిఘంటువు

శస్త్రంబై వెలయుఁగాత ♦ జగతిని సాంబా.

96

తా. ఓ సాంబమూర్తి! సాటిలేని లక్షణవేత్తయగు కస్తూరీరంగ
సుకవి రచించిన యీ మేలగునిఘంటువు పుష్పమిని ప్రసిద్ధ మై వెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటువు మ

హాహూఢి వహించి మించి ♦ యారవిశేషభూ

తారక మై తారక మై

తారక మాఁ గాత సుకవిః తతులకు సాంబా.

97

తా. ఓ సాంబమూర్తి! ఈయంపయ్య క్తమయిన తెలుఁగునిఘంటువు
మిక్కిలి వన్నె కెక్కి, యన్నినిఘంటువులను మీటి, సూర్యచంద్రనక్షత్ర
ములున్నంతవఱకును సుకవిజనులకు పంచార్థసందియములనుదీర్చి కడతేర్చినదై
కాశ్యతమయి యుండునుగాక.

నానార్థవిర్య సమాప్తము.

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడెను	51	అడిదము	65
అంగడి	66	అగ్గమయ్యెన్	51	అడియాలము	47
అంగద	57	అగ్గలంబాయెను	71	అడుగు	44, 100
అంగమచ్చము	47	అగ్గి	17	అడుగుకైదు...	} 9
అంగలార్పు	57	అగ్గించెను	61	దునెదారి	
అంచ	93	అచటన్	64	అడుగుతాటించెన్	61
అంచతేజపాలతి	10	అచ్చంపు..జాణ	8	అడుగు...గలాడు	8
అంజ	44	అచ్చటన్	64	అనుజు	94
అంటుగైకొనియెను	52	అచ్చరలు	25	అడుసు	80
అంటెను	51	అచ్చు	68	అడ్డ	78
అంప	62	అచ్చెరువు	47	అడ్డగించెను	82
అంతరపల్లటీలు	94	అచ్చోన్	64	అడ్డవేడెములు	88
అందగాడు	34	అచ్చోటన్	, ,	అణుజు	94
అందున్	64	అటన్	, ,	అలిపి	46
అందెను	51	అటమరించెను	54	అత్తమ్మలెను	49
అంపఱ	67	అట్ట	66	అత్తి	77
అంపెను	64	అజ్జపులుగు	95	అదరము	42
అక్కడన్	, ,	అడంచెను	56	అదరు	65
అక్క	30	అడలు	59	అదలించెను	52
అక్కజము	47	అడవి	85	అదిగో	64
అక్కడన్	64	అడవికాపు	33	అదిమొదలు	57
అక్కర	100	అడవిద్రిమ్మరీడు	, ,	అదినుత	, ,
అక్కఱ	53, 100	అడవిపుంజు	97	అదె	64
అక్కు	42	అడిగిన...యావు	25	అనగన్	} 69
అగడు	71	అడిగొట్టు	35	అనవుడున్	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అని	55, 101	అర సెను	61	అశ్చది	
అనిబడ్డ... తోవ	13	అక్తైను	52	అశుకు	
అనిచెన్	64	అరిగెను	54	అశ్కు	
అనుగు	30	అరిసి	47	అసదు	
అనెను	49	అరుగు	60	అసలు	
అన్న	30	అరుగుచెంచెను		అ.	
అన్నగళ	33	అరుచెంచెను	58	అచోతు	8
అన్నింటిలిండికాడు	17	అరుసము	49	అకసము	2
అన్నులతకూన	46	అఱచెను	51	అట	10
అన్నుప	70	అఱచెయ్యి	43	అడన్	6
అపరంజి	84	అఱుత	44	అడెను	4
అప్ప	80, 105	అఱు		అడిక	7
అప్పనసేసెను	49	అల	27, 101	అణి	7
అబ్బ	30	అలత	67	అత్తరము	
అబ్బరము	47	అలతి	70	అత్తము	5
అబ్బెను	51	అలపు	70	అనవాలు	4
అబ్బము	47	అలయిక	70	అనాడున్ని	5
అమరువాడు	34	అలగు	62, 100	అనుకొనెను	51
అమనస		అలగులు	77	అనెను	52, 54
అమాస	26	అలగువిలుకానియన్న	9	అమనిచెలి	11
అమ్మ	,,	అలపడుట		అమిదము	
అమ్మ	67	అలవాటు	71, 100	అముదము	68
అయిదు	54	అలగు	101	అమెత	68
అయిదువరాలు	30	అలుక	22	అరగించెను	48
అయ్య	30	అలు	101	అరసెను	61
అయ్యెడన్	64	అలదిగో	64	అరు	105
అరచట్ట	65	అలె	66	అరెకోల	67
అరపది	54	అలదె	64	అరోగణమొనర్చె	,,
అరగము	67	అననడి	71	అరోగణమొనర్చె	46
అరబార...బిడ్డడు	10	అవ్వ	100	అర్పు	66

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అఱిడి	71	ఇనుము	83	ఈ.	
అఱు	54, 105	ఇనుముడి		ఈఁకలు	93
అఱుక్కాళ్లుపురుగు	94	ఇన్నడి	53	ఈఁగ	97
అలకించెను	49	ఇప్పపూలు	72	ఈగి	50
అలబోతు	89	ఇబ్బడి		ఈఁటె	65
అలము	55	ఇముడి	53	ఈఁడు	82
అలిచెను	49	ఇరవు	75	ఈత	100
అలు	30, 106	ఇరుగడలు		ఈఁద	18
అవఁకన్	64	ఇరుగెలఁకులు		ఈరాఱు	54
అవరించెను	71	ఇరుపెలు	64	ఈరెదు	,,
అవు	59	ఇరుచెసలు		ఈవ	97
అసగలది	41	ఇరుప్రక్కలు		ఈవి	50
ఇ.				ఉ.	
ఇంగలము	17	ఇరుమెలలు		ఉంపడము	58
ఇంటికిఁగాకపోయె	52	ఇరువంకలు	64	ఉక్కరి	35
ఇంటివాఁడు	33	ఇర్నంకలు		ఉక్కు	58, 83
ఇంతి	46	ఇట్టి	90	ఉగ్గలి	46
ఇంపు	49, 57	ఇల	80	ఉడుగక	60
ఇక్క	64, 75	ఇలు	75	ఉడుము	92
ఇరుగు	78	ఇలతొల్పు	74	ఉడ్డ	54
ఇచ్చ	57, 62	ఇలుబిడ్డ	38	ఉడ్డకేలుగలాఁడు	7
ఇడును	59	ఇల్లాలు	30	ఉదిరి	54
ఇతము	57	ఇల్లు	75	ఉదుటు	58
ఇత్తడి		ఇసము	25	ఉద్దములు	66
ఇత్తలి	83	ఇసుక	84	ఉద్ది	52
ఇత్రిగ	54	ఇనుమంతలేడి	27	ఉనికి	75
ఇత్రిగమోముల బలియుఁ		ఇనుము	84	ఉప్పరము	26
డు	11	ఇనుపు		ఉప్పరిగ	83
				ఉబ్బడంగెను	70

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉయాల	82	ఎంట్రికాయ	84	ఎన్నికనిడెను	71
ఉయేల		ఎండ	26	ఎన్న	104
ఉయ్యల		ఎండమఱువు	80	ఎన్నెన్	71
ఉయ్యల		ఎండ్ర	84	ఎపుడు	60
ఉయ్యల		ఎండ్రమేతరి	90	ఎప్పటికిని	60
ఉయ్యల		ఎకిమీడు	87	ఎప్పుడు	60
ఉఱవయ్యెను	71	ఎకిరింత	87	ఎమ్మెకాడు	84
ఉటికెను	55	ఎక్కటి	55	ఎర	100
ఉటిమెను	58	ఎక్కిరింత	87	ఎఱ	98
ఉఱవు	49	ఎక్కుడు	104	ఎఱకలు	78
ఉలక	88	ఎక్కుడుమెకము	68	ఎఱువు	88
ఉలి	51	ఎక్కువ	68	ఎల్ల	60
ఉలివు	46	ఎచ్చు	68	ఎల్లప్పుడు	80, 100
ఉవిద	76	ఎడకాడు	36, 38	ఎల్లదము	49
ఉసిరి	76	ఎడద	42	ఎనఁగు	62
ఉసిరిక		ఎడపక	60	ఎలుకలు	98
ఉఱి		ఎడవారు	36	ఎలుగు	88
ఉఱి		ఎడవోవకాపరి	3	ఎల్ల	60
ఉట	100	ఎడబాసెను	51	ఎల్లదము	49
ఉటమెకము	66	ఎడసెను	61, 57	ఎనఁగు	62
ఉడ్పులు	82	ఎత్తరంపు...వజ్జిడు	15	ఎనఁగు	62
ఉయల		ఎడ	42, 57, 65	ఎనఁగు	62
ఉయాల		ఎడమచ్చులసామి	7	ఎనఁగు	62
ఉయేల		ఎదుట	64	ఎనఁగు	62
ఉయేల	97	ఎదు	89	ఎకతము	53
ఉరబిచ్చిక		ఎన	82	ఎకలము	91
ఉరు		ఎననె	59	ఎగుచెంచె	58
ఉరు		ఎనిమిది	54	ఎగెను	59, 54
ఉరు	104	ఎనుపెంటి	59	ఎక్కి	96
ఉరు	92	ఎన్నడు	60	ఎక్కి	96
ఉరు	61, 71	ఎన్నడు	60	ఎక్కి	96
ఉరు		ఎన్నడు	60	ఎక్కి	96

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వడ్చెన్	50	ఒచ్చెము	63	కందు	81, 100
వడ్డెఱ	55	ఒడమెలు	69	కందు...నిడు	14
వతెంచెను	58	ఒడయఁడు	37	కటికలు	38
వనఁడు	60	ఒడలు	40	కటికలు	
వనిక	68	ఒడ్డిలు	94	కట్టువిడుపు	52
వను	54, 101	ఒడ్డు	79, 66	కడ	26
వనుఁగు	88	ఒత్తెడుపిల్లి			
వనుంగులగొంగ	87	ఒఁ			
వనుఁగుకొములు	78	ఒఁ			
వప్రొద్దు	60	ఒప్ప			
వీరాలు	80	ఒహ			
వీలు	83	ఒఁ			
వీలులమగఁడు	28				
వీలిక	87	ఒఁ			
వలెన్	57	ఒఁ			
వి.		ఒరెవ			
విను	54	ఒరుపు			
వి.		ఒరుపు }			
ఒంజలి	53	ఒల			
ఒంటరి	91	ఒలము			
ఒంటికాఁడు	33				
ఒంటిపల్లదొర	4	ఒఁ			
ఒంటిపల్లదొర	33	ఒఁనుకాఁడు			
ఒంటియ	90	క.			
ఒంటె		కంకటి			
ఒండు	53	కంచము			
ఒకటి		కంచ			
ఒకఁడు		కంటివిన్నూరి			
విక్కఁడు		కంటు			
ఒకింతవేడి	27	కండచక్కెర			
				కడిది	71
				కడుపు	43
				కణజా	50
				కణితి	
				కత్తలాని	
				కత్తళుఁడు	34
				కత్తి	
				కత్తెరదొంగ	52
				కదలిక	50
				కదలెను	83
				కదుపు	95
				కన్	55
				కనులు	69
					60, 89
					41
					48

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కనియెను	52	కమ్మవిల్లుడు	12	కలుసడము	45
కనిసెరము	95	కయి	42	కలువలనూడు	18
కను	41	కయ్యము	55	కల్కండ	69
కనుగొనెను	52	కర	47	కల్లి	57
కనుబొమ	42	కరాటము	82	కల్ల	70
కనులుగలమాను	78	కరి	107	కల్లరి	35
కనెను	52	కరుగుడు	88	కల్లరిడు	38
కన్నగాడు	38	కరువలి	17	కల్లరి	75, 101
కన్నది	30	కరువలిమేతరి	95	కల్వ	78
కన్నయ్య	„	కఱకం...కము	14	కప	53
కన్నాకు	69	కఱకంబుతలయేలు	21	కవుగిరి	72
కన్నియ	30	కఱకంబురాణి	10	కప్పడి	22
కన్ను	41	కఱి	78	కప్పపుమల	75
కన్నులు...పులుగు	94	కఱివల్వపోడ	20	కప్పపుమలదాల్పు	7
కన్నుల...విల్లుడు	12	కఱివేల్పు	7	కసపు	79
కన్నె	30	కఱ్ఱి	22	కస్తి	59
కపురము	59	కఱినేస్త్రీ	7	కస్తూరి	97
కప్ప	78	కలను	55	కస్తూరి	„
కప్పము	68	కలపదారి	20	కశాసము	43
కప్పు	97, 100	కలపదాల్పులు	29	కశుకు	79
కప్పుటె...టి	6	కలము	84, 78	కా.	
కప్పు...మరుడు	11	కలసెను	51, 58	కాపులు	29
కప్పుప్రోవరి	17	కలికి	46	కాంచెను	52
కప్పుడేవ...న్న	20	కలిగొట్టు	77	కాకి	97
కప్పుముతెదువ	9	కలుగు	81	కాటుకపిట్ట	96
కప్పుతాయి	79	కలుగు పాయి	4	కాడిమాను	68
కప్రము	59	కలుపు	69, 105	కాన	35, 101
కబ్బపునేతరి	32	కలుములగ...డ	12	కానపుంజ	97
కమరు	66	కలుములచెలి	9	కాని	65
కమ్మ	106	కలువ	78	కానిక	68

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కానుక	68	కుత్తుక	44	కే.	
కాన్మ	,,	కుప్ప	85	కంగేలు	42
కాపాడెన్	56	కుప్పము	75	కంజాయ	78
కాయకన్ మేటి	19	కుబుసము	65	కంపు	78, 79
కార్పూరి	37	కురుజు తేనె	84	కంపుకనులపులుగు	92
కాశ్చేనడచెను	61	కురువులు	72	కడసెను	59
క్రి.		కుఱుంగలి	62	కమ్మోవి	42
కిక్కురించెను	64	కుఱుచ	32, 63, 65	కమ్మోవిగుటి	72
కిత్తు	17	కుఱుపు	43	కలను	,,
కినుక	48	కుఱ్ఱ	31	కే.	
కిన్మ	,,	క్రూ.		కేలు	42
క్రి.		క్రూకటి	40	క్రే.	
కిలుంగంటు	40	క్రూకటిగువ్వ	96	క్రే	42
కిల్మడి	,,	క్రూత	51	క్రేదువు	65
క్రు.		క్రూతకైదువు	19	క్రేపు	67
కుంక	58	క్రూతు	31	క్రేలాటకాడు	35
కుంచము	78	క్రూతురు	,,	క్రేనిడి	103
కుంఠెనకత్తీయ	39	క్రూకలు	94	క్రేవారమొనరించెను	61
కుంఠెనకాడు	36	క్రూటము	107	క్రేసరుడు	32
కుండలు	83	క్రూటు	60	క్రొ.	
కుందనము	84	క్రూటువ	,,	క్రొంగ	95
కుందు	63	క్రూడు	49	క్రొంగు	68
కుండెను	70	క్రూడెన్	51	క్రొంచ	95
కుండెలు	90	క్రూన	31	క్రొంచమల...కాడు	11
కుండేలు	,,	క్రూర్మిడెను	45	క్రొంచెను	63
కుక్క	92	క్రూర్మిచ్చుమిటారి	39	క్రొండ	74
కుచ్చితుడు	85	క్రూర్చువాడు	36	క్రొండెక్క...దణి	16
కుడిచెను	48	క్రూలెను	59	క్రొండాడెను	61
కుడుముదాల్పు	4	క్రూళ	34	క్రొండికవాడు	31

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.
కొంప	75	కొల్లగాడు	38	కొంకు తాల
కొక్కరాయి	95	కొల్లారుబడి	67	కుంగెను
కొక్కు	92	కొల్పు	50	క్రేపు
కొక్కర	95	క్రొ.		క్రొన్నెల... సి
కొత్తెను	51	కోతి	91	క్రొముడి
కొడుకు	31	కోక	44	క్రొవ్వెద
కొద	63	కోచ	61	కోతి
కొదవ	,,	కోడి	95	కోలెను
కొద్ది	,,	కోడె	69	
కొన	78	కోడెకాడు	34	గంగాజలములు
కొనియాడెన్	61	కోపు	67, 68, 100	గంజా
కొప్పు	41, 67, 105	కోమటి	29	గంజి
కొమరాలు	39	కోయిల	93	గండు
కొమరిత	31, 39, 46	కోర	50	గంతుకొనె
కొమరు	62	కోరిక	61	గందపు... కా
కొమరుడు	31	కోర్కి	,,	గంబురము
కొమిరె	39	కోవెల	93	గంబురా
కొమ్మ	46, 100	కోల	67	గంబూర
కొమ్మ... మెకము	91	కౌ.		గంబూరా
కొమ్మకాడు	,,	కౌను	41	గగురుపాతె
కొమ్మ	101	కౌగిలి	72	గగురుపాడిచె
కొఱత	100	క్రచ్చు	61	గగుర్పొడిచె
కొఱలు	62	క్రమ్మతించెను	56	గగురుపాడిచె
కొఱవితాల్పు	25	క్రమ్మటన్	60	గజముచ్చు
కొలఁకు	83	క్రమ్మెను	47	గట్టి
కొలఁది	70	క్రొక్కలు	32	గట్టిమనసువా
కొలను	63	క్రొక్కిటీసెను	71	గట్టివాయి
కొలము	60	క్రొడి	22	గట్టివెనుది
కొలమి	44	క్రొడిచెలితేరు	21	గట్టు
కొల్లారుబండి	67	క్రొంక	62, 59	గట్టురాకొమరి

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గట్టురాకొమరునికా		గయ్యళి	32	గిడ్డి	89
చిననేర్పరి	23	గరాసు	35	గిత్త	9
గట్టయేలికమనుమడు	11	గరిడి	62, 103	గిన్నె	50
గట్టరాయఁడు	34	గరిత	46	గిబ్బరాతు	5
గడ	65	గరిమిడియెలుక	93	గిబ్బసిపాయి	19
గడము	43, 35	గరిసె	73	గిబ్బి	89
గడి	47	గరుడికాతు	7	గిఱక	32
గడిదొంగ	33	గఱిక	79	గిలుకుపలుకు	59
గడియ	162	గఱులు	93	గీ.	
గడించుచాన	39	గలిబిలి	51	గీటడగించె	56
గడుసరి	35, 55	గవురు	88	గీము	75
గడ్డి	79	గా.		గు.	
గణుతిచేసె	71	గాఁడు	45	గుంజిల్లుపెట్టించుకొను	
గడిమె	58	గాంజ	58	మేటి	4
గద్ద	97	గాడిద	92	గుంట	83
గద్దించెను	53	గాడ్డ	9	గుండు	100
గద్దయ	68	గాడ్పు	18	గుంపు	60
గద్దప	43	గాడ్పుటరదపుదొర	12	గుజ్జు	32
గడ్డె	68	గాణ	35	గుజ్జువేల్పు	4
గనము	70	గాన్గపిండి	68	గుజ్జువేల్పుతండ్రి	6
గన్నెరు	76	గాము	26	గుడారము	63
గన్నేరులు	72, 76	గాములదొర	6	గుడారు	63
గబ్బిడా	96	గాలి	18, 26, 101	గుడ్లగూబ	69
గబ్బిడాయి	9	గాలి గాఁడు	92	గుచెతాల్పు	17
గబ్బిలా	9	గాలితండ్రి	26	గుద్ద	45
గబ్బిలాయి	9	గి.		గుబురు	73
గబ్బు .. మెకము	88	గింటెము	44	గుబ్బ	104
గబ్బు .. సామి	4	గిట్ట	88	గుబ్బలి	74, 97
గమకము	70	గిడిగిడి	50	గుబ్బలు	45
గమి	60	గిడ్డ	32	గుబ్బలిపట్టిగుట్టము	87

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గుబ్బిలి	97 గొప్ప .. మొకము	8 గొ.	
గుబ్బిలికాడు	,, గొబ్బునక్	47 గొద	34
గుబ్బెత	46 గొబ్బులు	50 గొగు	88
గుమి	60 గొరిజ	88 గొలి	91
గుమికాడు	97 గొట్టియలసూడు	92	
గుముగు	78 గొంపోతు	90	
గుసపు	107 గొరిసె	88 గొమ్మనక్	47
గుద్దిరిం	91 గొరుంక	,, గొమ్మనక్	31
గుఱకకొనియె	49 గొట్టిజ	68 గొమ్మనక్	105
గుఱుతు	47 గొట్టియ	90 గొమ్మనక్	97
గుఱము	87 గొట్టిపోతు	,, చ.	
గుచ్చ	93 గొట్టియన	68 చండు	45
గుళ్ళగుబ	96 గొట్టియన	,, చందమామ	14
గుం.	గొ.	చి.	14, 26
గుండారము	68 గొడు	చిందువలు	23
గుబ	96, 104 గొట్టివాడు	57 చిందువా	45
గె.	గొట్టి	72 చిందువా	72
గెలుపు...వాడు	22 గొడుపురువు	51 చిందువా	56
గెలుపుమనెక్	64 గొమ్ముదారి	98 చిక్కిదనము	35
గే.	గొట్టి	38 చిక్కడ	56
గేడ్డు	33 గోరము	46 చక్కి	62, 64
గేదె	89 గోరంక	89 చక్కపపగ	54
గొ.	గోరంట	93 చక్కెర	69
గొంతు	44 గోరింక	69 చక్కిగబింటిజోడు	12
గొడుగు	50 గోరు	93 చచ్చె	59
గొనబు	62 గోరువంక	88 చచ్చెపు మొకము	97
గొనము	66 గోర్వంక	98, 72 చట్టము	43
గొప్ప	70 గోల	72 చట్టుపలు	93
గొప్పబొజ్జగలవాడు	4 గోవాడు	31 చట్టి	83
		84 చదలు	26

పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
22 చాన	45 చిలుకరౌతు	12
25 చామ	46, 39 చిలుకలకొలికి	46
56 చామన	78 చిలుకత్తు	67
53 చాయ	64 చిలుమువాలు	31
32 చాయపెనిమిటి	13 చిలువ	95
62 చాఱలమెకము	87 చిలువజం దెములమేటి	4
58 చి.	చిలువపానుపుదంట	7
45 చింత	107 చిలువబోనంపుఁ బులుగు	
54 చిందము	19 రౌతు	11
45 చికిలి	79 చిలువమేతరి	21
91 చిక్కువడె	5 చిలువతేఱు	95
51 చిక్కె	51 చిల్క	93
68 చిగిరింత	79 చిల్వ	95
97 చిగురాకుచిలుకాఁడు	12 చివురు	78
78 చిగురు	78 చివ్వ	55, 65
18 చిగురుబోడి	36 చీ.	
85 చిచ్చు	17 చీకటిగొంగ	13
14 చిట్టెలుక	92 చీకటలమిత్తి	14
93 చిదుర	85 చీకు	34
14 చిదురుప	,, చీకురాయి	94
92 చిదుర్రప	85 చీకురువాయి	96
85 చినుకుబూఁస	79 చీర	44
49 చిన్న	31 చీలి	90
చిన్నిపూ	50 చు.	
49 చిరుత	31 చుంగు	68
80 చిఱు	70 చుంచుకురులు	40
50 చిఱుత	31, 104 చుక్క	104
25 చిఱుతోడ	48 చుక్కలగమికాఁడు	14
45 చిలుక	98 చుక్కలతోన	26
80 చిలుకు	67 చుక్కలు	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చుట్ట పురుగు	95	చెడుంగు	35	చే.	
చుట్టములు		చెదరు	65	చేతలు	48
చుట్టలు	36	చెనటి	35	చేప	84
చుట్టలు		చెన్నంగులు	72	చేమార్పు	50
చుట్టు	59	చెన్ను	62	చేగ	58
చుట్టుకొనెన్	51	చెప్పలు	66	చేటువీనులదరణి	4
చుట్టువాలు	19	చెప్పెను	49	చేటు	59
చుట్టువు	80	చెయి	42	చేడియ	46
చుట్టువేడిములు	88	చెయ్యిగల మెకము	88	చేపడెన్	51
చులుక		చెయ్యలు	48	చేమోడ్పు	50
చుల్క	49	చెఱకు	78	చేయి	42
చుల్లి		చెఱంగు	45, 68	చేర	44
చుల్ల	45	చెఱకు	68	చేర్చు	68
చూ.		చెఱంగుమాసెన్	52	చేరువ	60, 62
చూడ్కి		చెలంగు	62	చేర్వ	62
చూపు	41	చెలి	32, 46	చేప	59
చె.		చెలికాడు	31	చేవాడికాడు	38
చెంగనాలు	50	చెలిమరి	31	చొ.	
చెండిపోతు	35	చెలియ	46	చొక్కా	62
చెండె	56	చెలియలు	30	చొక్కాటము	„
చెంచడము	94	చెలుపు	62	చొక్కారము	„
చెంత	92	చెల్లి	31	చొక్క	
చెంచెన్	51	చెల్వ	61	చొక్కాటము	
చెంప	42	చెల్లె	30	చొక్కము	
చెంబు	83	చెల్లెలు	„	చొక్క	62
చెక్కిలి		చెవిటి	36	చొక్కాటము	
చెక్కు	42	చెవియొగ్గక	49	చొక్కారము	
చెట్టు	77	చెవులు	41	చొచ్చెన్	
చెడిపె	40	చెవులపోతు	90	చొఱచాటెన్	64

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

చో.		జగము ... మేటి	8	జలకట్టియ	}	95
చోటు	64	జగిలె	50	జలకట్టె		
చోట	31	జట్టి	59	జలఁగ		
చా.		జడ	58	జల్లితోఁకమొకము		91
చా	53	జడదారి	19	జవరాలు		39, 46
చాక	49	జడదారికన్నాప	14	జవాజి	}	91
చాకము	53	జడదారి...కోడి	16	జవాది		
చాదంతి	23	జడలదారి	33	జవ్వని		30, 46
చావంచ	53	జడమొకము	86	జవ్వాజి	}	97
చావంచ...దంట	12	జడి	84	జవ్వాది		
చావంచ...హేబు	5	జడితి	47	జవ్వాదు		
జ.		జడిసామి	18	జళుకు		65
జంట	53	జడుపు	65		జా.	
జంట...తేజి	90	జత	82	జాగిలము		92
జంటపిట్ట	114	జతవీడె	58	జాగిలి		50
జంత	32	జన్నంపుదిందులు	23	జాగు		63
జంబు	76	జన్నంపుబగవాఁడు	5	జాజరకాఁడు		38
జంబుకాణము	84	జన్నిగట్టులు	28	జాజి		77
జక్కవ	94	జమిలి	}	జాణ		31
జక్కవచంటి	46	జమిడి		53	జాతి	107
జక్కవపగవాఁడు	14	జమిలితల్లలబిడ్డ	4	జాది		77
జక్కవలయంటు	13	జమిడి...మేటి	12	జాను		62
జక్కి	87	జమిడివీచోపులు	69	జానుగులు		41
జక్కిని	34	జముకాణము	84	జాబిలి		14
జక్కులదొరనేస్త్రీ	5	జముఁడు	17	జాబిలియల్లఁడు		12
జక్కులపాదుసా	19	జమునగొంగ	21	జాకొను		63
జగడము	55	జమునదోడు	17	జాలరి		33
జగతి	80	జమునయ్య	13	జాలియ		95
జగముకన్ను	13	జమ్మి	76	జాలె		,,
		జరిగెను	55	జావడము		,,

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.
జాళువా	84	జొ.		
జాళువా...కాడు	5	జొంపము	78	తవళి
జి.		జొహారు	50	తవళికా
జింక	90	జొహారువు		తావు
జింకగు...లంతి	18	జో.		
జింకతాలుపు	14	జోక	62	డగలు
జిగి	79	జోడనలు	88	డప్పి
జిడ్డు...బొట్టియ	9	జోడు	53, 67, 82	డబ్బర
జియ్య	37	జోత		డబ్బ
జిరాయి	67	జోతము	50	డబ్బర
జిలుగు	70	జోతి	27	డస్సెక్
జిల్లు		జోల	82	డాలు
జి.		జోలి	53	డింకవే
జీబు	78	జోహారు		డిగియ
జి.		జోహారువు	50	డిగ్గె
జుంటితేనె	84	ట.		డేగ
జుట్టు	41	టకటొంకు	35	డొంక
జుట్టులుపుగు	91	టక్కరి	35	డొంకె
జులిమి	65	టాటోటు	35, 70	డొక్క
జూ.		టింగణ	32	తండ్రి
జూదము		టెంకణాలు	50	తంపర
జూజము	72	టెంకాయచెట్టు	76	తక్కు
జూదు	77	టెంకి	75	తగరమ
జే.		టెక్కెము		తగరు
జేజే	50	టెక్కియము	80	తగరు.
జేజేగిడ్డి	24	టెక్కె	59	తగవుల
జేజేట్రనియరదము	27	టెక్యము	80	తగిలెన
జేవ	44	టేమాను	75	తగు

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తగులుకొనెను	51 తరము	82 తలియ	50
తగులుపడియెను	51 తరిగట్టు	75 తగుకు	79
తగువాఁడు	31 తరిగట్టుతాడు	95 తక్కు	”
తగు	63 తరువాతన్	63	
తగ్గెను	10 తఱమెను	52 తా.	
తటాయించెను	52 తఱచు	78 తాఁకెన్	70
తట్టి	50 తల	42 తాఁచెన్	61
తడఁబడెను	64 తలఁపు	57 తాఁచెలు	84
తడవు	63 తలఁపుచూలి	12 తాటి...దణితలి	22
తడవులనిడుపడు	95 తలఁపుమానికము	25 తాటి...బలియ్యుండు	21
తడవెను	61 తలఁపుమా...గలవాఁ	తాటోటు	70
తడుపుదాలుపు	33 డు	16 తాడు	76
తత్తడి	87 తలకట్టు	69 తాత	8
తత్తడి...దంట	19 తలచమురు	68 తాతపనటివెలి	22
తనంత...నతఁడు	8 తలనాఁడు	57 తానముచేసెను	52
తనరు	62 తలవాఁ...చెలువ	10 తాప	96
తన్నెను	61 తలిమము	48 తాపికత్తె	39
తపసి	34 తలిరు	78 తాపివాఁడు	36
తమలము	57 తలిరుమేతరి	98 తామర	78
తమకము	61 తలిరువిల్తుండు	12 తామరచూలి	8
తమి	57, 107 తలుపు	58 తామరపొక్కిలివాఁడు	7
తమ్మలము	61 తలఁపు...రౌతు.	8 తామేలు	84
తమ్మి	78 తల్పు	58 తాఱుమాఱయ్యెన్	64
తమ్మికంటి	7 తల్లి	30 తాలిమి	71
తమ్మిగడ్డియబోటి	9 తల్లితల్లి	9 తాల్చి	”
తమ్మిచక్కిలిగింత	13 తల్లివేస...దంట	21 తాల్చెను	52
తమ్మిదాయ	14 తపలికాఁడు	38 తాపడము	68
తమ్మండు	30 తపలి	70 తాపశము	68
తరఁగ	27 తవిలెను	51 తావిమోపరి	18
తరకసము	81 తవ్వ	78 తావు	64, 75

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తి.		తీవంచ	53	తూతను	64
తిక్క	36	తీవంచ...దిట్ట	8	తూలించెను	55
తిగ	53	తీవియ	77		
తిగకంటి...దొర	19	తీనె	,,	తె.	
తిగ...తెంకి	13			తెంకాయచెట్టు	75
తిగ...జేవర	17	తు.		తెంపరి	55
తిగపొ...గాండు	6	తుంగ	63	తెంపి	58
తిట్ట	85	తుంట	85	తెక్కలికాడు	38
తినె	48	తుంటవిల్...దు		తెగటార్చెను	56
తిన్నన	62	నడు	12	తెగులు	68
తిన్నియ	80	తుంటి	43	తెన్ను	85
తినె	,,	తుద	76	తెమ్మరకొడుకు	22
తిప్ప	74	తుదగట్టు	74	తెమ్మర	18
తిప్పడు	91	తుటుము	60	తెమ్మచెలి	17
తియ్య	62	తుడికొ...రులు	29	తెర	27
తియ్యనె నవిల్లుడు	12	తుదిచుక్క...మిటి	20	తెరలెను	59
తియ్యమ్రాను	78	తుదిదిక్కుతెంకి	19	తెరువాటుకాడు	38
తిరుకొళము	88	తునిమెను	56	తెరువు	85
తిరుగక్	60	తునియ	85	తెరువుగావరి	87
తిర్వలిక	27	తునుక	,,	తెర్వు	85
తిలకించెను	52	తున్న	,,	తెఱగంటి	24
తివాసి	84	తుపాసి	37	తెఱగంటిమ్రాచులు	25
		తుమ్మెద	94	తెఱగండ్లు	84
తీ.		తురికి	87	తెఱ...మెకము	87
తీగ	77	తులుము	41	తెఱవ	46
తీగియ	,,	తులువ	35	తెలి	78
తీగ	,,			తెలికపిండి	68
తీట	66	తూ.		తెలిదీవిమన్నెడు	7
తీరు	62, 67, 103	తూకొనెను	64	తెలిమల	74
తీర్పరి	87	తూపు	67	తెలిమోముపక్కి	21
తీప	77	తూము	73		
		తూరుపుమల	75		

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

తెలియ

50 తొట

82 తోడెము

70

తెలివి

79 తొడ

44 తోరము

70, 105

తెలుపు

78 తొడలే...వోడు

21 తోలు

43

తెల

50 తొడవులు

69 తోలెను

51

తెల

78 తొడుకు

89

తెలజక్కి

24 తొడుసు

58

తెలన

78 తొత్తు

38

తెలనిపిట్ట

93 తొమ్మిది

54

తెలమొదపు

25 తొయ్యలి

46

తెలి

78 తొరంగె

59

తెవులు

68 తొఱ

78

త్రో.

త్రోము

50 తొఱుపట్టు

89

త్రోజ

87 తొలంగెను

55

త్రోజ్

78, 68 తొలి

28

త్రోట

64 తొలిచదువు

28

త్రోటి

91 తొలిజాతివారు

25

త్రోన

88 తొలివేల్పు

24

త్రోమాను

76 తొలివేల్పుపగతురు

68

త్రోరు

67 తొలుతక

24

త్రోతను

59 తొల్లి

78

త్రోలు

97 తొస

78

త్రోమేఁపరి

92 తొనరు

78

త్రో.

త్రోటిబాసలు

28 త్రోడేలు

92

త్రోండ

92 త్రోబుట్టువు

30

త్రోగ

78 త్రోడబుట్టువ

30

త్రోగచెలికాడు

14 త్రోడికొడలు

30

త్రోగరు

78 త్రోడు

30

త్రోడుపాటు

55

త్ర.

త్రాచు

95

త్రాచుమేఁతరి

13

త్రాగెను

54

త్రావెను

54

త్రొప్పెను

55

త్రొమ్మరిడు

17

త్రొంగెను

59

త్రొంచెను

56

త్రొలెను

59

త్రోప

85

ద.

దంట

31, 53

దండ

62, 68, 105

దండు

60

దక్కిన...మేటి

17

దగతీర్పు

85

దగళా

6

దగ్గఱ

62

దచ్చి .. మొకము

90

దట్టము

78

దణి

37

దనము

69

దప్పి

50

దబ్బర

70

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దబ్బిలి	35	దివ్వెయ్యార్పు	96	దూల	81, 66
దయ్యము	25	దిస్తి (దిట్టి)	41	దెన	26, 59
దది	79	దీ.		దేనము	55
దళము	104	దీటు	82	దొ.	
దళవాయి	37	దీవటి	68	దొడ్డ	70
దళాయి	37	దీవి	50	దొడ్డు	89
దవుడ	41	దు'		దొన	81
దా.		దుండుగము	65	దొర	82
దాటరి	97	దుంత	89	దొరకెన్	51
దాడిప్పు	76	దుగ	53	దొరకో...సన్నాసి	38
దాది	38	దుగ...పాదుసా	37	దొరసెక్	51
దానిప్పు	76	దుగినడు	8	దొరువు	85
దాపు	62	దుగికన్నయ్య	74	దో.	
దారి	85	దుడుకు	65	దోపుడుకాడు	38
దాల్చి	76	దుత్త	44	దోమ	97
దా.		దుతాయి	65	దోయి	44, 53
దిక్కు	26	దునెదారి	37	దోవతి	53
దిగులు	65	దున్న	59	దోసకారి	35
దిగ్గియ	88	దుప్పటము	67	దా.	
దిటవరి	35	దుప్పటి		దాడ	41
దిట్ట	31, 35, 37, 55	దుప్పి	71	దా.	
దినుసు	82	దుబ్బ	45	న.	
దిన్న	72	దురము	55	నంటు	32
దిమ్మ	60	దువ	53	నక్క	90
దివటీలు	68	దువ్వ...జాణ	18	నగవు	50
దివియ	33	దు.		నగు	50, 62
దివ్వటీలు	33	దుడ	89	నట్టు	75
దివ్వె	27	దుప	50	నట్టునపిట్ట	94
దివ్వెచమురు	63	దుబ	35	నడగడు	87
		దురు	72	నడబావి	85

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నడిమిదిన్నె	50	నాఁచు	48, 83, 101	నిగిడెను	71
నడుము	41	నాఁటఁగోలె		నిగ్గు	79
ననబోడి	46	నాఁటఁబట్టి	57	నిచ్చు	60
ననలు	77	నాఁటనుండి		నిచ్చులు	
ననువుకొడు	85	నాఁడాది		నిచ్చెన	82
నమలి	94	నాఁడు	105	నిజము	72
నమలె	48	నాఁడుమొదలు	57	నిజోగి	87
నమ్మి	94	నాగకేసరులు	71	నిడివి	
నరలు...పెద్దలు	24	నాగవాసము	5		
నలు	53	నాడు	11		
నలుకుడు	51	నాడెక్కా			
నలుపు	78	నా			
నలువ	8	న			
నలువతేజి	93	న			
నలువరాణి	10	న			
నలువు	62	న			
నల్ల	78	న			
నల్లత్రాగుడు	97	నారి			
నల్లన	78	నారికెడము			
నల్లనయ్య...బిడ్డ	29	నాలుగు	53	నిలకడ	
నల్లనయ్యరవాలు	21	నావుడుక	69	నిలువర	
నల్లి	97	ని.		నిలువె.	
నవ	66	నింగి	26	నిల్పెను	
నవలా	42	నింగిచూలి	18	నివ్వెట	
నవాతు	69	నిండెను	71	నిసువు	
నపు	50	నిక్కము	72	నీ.	
నవ్వు		నిక్కపు...న్నెడు	8	నీటిబిడ్డఁడు	17
		నిక్కునము	72	నీటిమోపరి	27
నా	69	నిక్కువీనులమావు	24	నీటియొడయఁడు	17
నాగ		నిగ	79	నీటుకొడు	34

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
*నీరుకట్టియ	96 నెగడెను	61, 71 నేరెడు	77
నీరుకట్టె	96 నెత్తి	42 నేరేడలుండ	50
నీరుకోడి	96 నెన్నడుము	41 నేరేడు	77
నీరుచల్ల	85 నెన్నుదురు	41 నేర్పరి	81
నీరుపాము	95 నెన్నోపలు	48 నేల	80
నీరుమజ్జిగ	85 నెపము	61 నేలపల్లటీలు	94
నీరువట్టు	50 నెమకెను	94 నేల...టలు	29
నీరై	59 నెమలి	94 నేలవేల్పులు	28
నీళ్లుపోసికొనియె	52 నెమిలి	94 నేసి	32
నూ.	నెమ్మది	71 నొ.	
నూగ్గాడెను	56 నెమ్మి	71, 94, 102 నొగ	98
నూదురా...ణీడు	8 నెమ్మను	40 నొడివెను	49
నూదురు	41 నెయ్యి	68 నొప్పి	76
నూనువు	79 నెఱకలు	40 నొసలు	41
నూన్న	79 నెఱసరి	87 నో.	
నూన్నన	79 నెఱులు	40 నోరు	41
నూఱుగు	27 నెల	14, 26, 100 నోప.	
నూఱువు	27 నెలఁత	46 పంచదార	69
నూఱుమునేనెను	56 నెలఁతుక	72 పంచెను	58
నూలి...కము	90 నెలకూన	9 పంజాలు	68
నూలిచెను	56 నెలచెలియలు	13 పంట...దొర	14
నూలిమెను	56 నెలజోడు	6 పంటవలంతి	80
నూ.	నెలదారి	75 పండు	102
నూయి	88 నెలవు	76 పండుకొనెను	49
నూనె	68 నెల్లి	59 పండుగ	
నూనెముడి	40 నెప్ప	63 పండుగు	65
నూఱు	102 నే.	37 పండువు	
నె.	నే	68 పండులు	42
నెగడి	25 నేడు	68 పండెను	49

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పండ్రిండు	54	పడక వేసెను	49	పయ్యద	45
పండ్లు	42	పడగ	80	పయ్యెద	
పంద	61	పడపుజాన	39	పయ్యెర	18
పంది	91	పడమటిదొర	27	పరగ	62
పందికొక్కు	92	పడమటిమల	75	పరాలు	56
పందెము	72	పడవాలు	87	పరి	60
పంపెను	64	పడవాళ్లు	32	పరికించెను	61
పక్కి	93	పడి	73	పరిమార్చెను	56
పక్కిరాయనితాయి	79	పడుచు	31	పరుగెత్తెను	54
పగ	55	పడ్డ	89	పరువము	34
పగటిగ్రడ్డి	96	పడిహారులు	33	పరువు	47
పగటిచీకటి		పర్త	45	పరువెత్తెను	54
పగటిజోతి	13	పదవి	57	పర్వులు	88
పగడము	79	పది	54	పర్వెను	71
పగతులు	36	పదినూట...వాలు	19	పటచెను	54
పగలు		పదిపదు...నెడు	16	పటపు	80, 102
పగలునే...వలంతి	13	పదివే...దిట్ట	7	పలుపు	48
పచ్చ	79	పదునొకండు	54	పలక	82
పచ్చుకొక్కలప్పుడు	93	పదుపు	60	పలికెను	49
పచ్చవిలుకాడు	12	పనిచెక్	89	పలు	44
పచ్చవిల్తునిలేజి	93	పనిచెలుపువాడు	64	పలుకు	100
పచ్చిక	79	పనివినియెను	4	పలుకులజవరాలు	10
పజదొర	8	పనులు	59	పలుకులపులుగు	93
పజ	62	పన్నిదము	48	పలుకులకల్లుమేటులు	24
పటాణి	87	పన్నుండెను	72	పలునొక్కు	72
పట్టి	31	పబువు	43	పలుమఱు	60
పట్టు	75, 102	పబ్బము	65	పలువ	35
పడఁతి	46	పయిట	45	పలు మెకము	88
పడకటిల్లు	85	పయిడి	84	పల్కెను	49

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పలకి	82	పాచి	83	పాపలు	66
పలకి		పాటకుడు	36	పావాలు	66
పలటీలు	94	పాటి	82	పావుకోళ్లు	66
పలియ	75	పాణి	79	పావురములు	94
పలు	44	పాదట్టుపురువు	92	పావురాలు	
పల్లె	75	పాదిరి	77	పాసెను	51
పవడము	48	పామసా	37	పి.	
పవలు	79	పాదోట్టుపురువు	92	పించమడచెను	56
పవతులు	26	పానుపు	48	పిడు	60
పవ్వలింపుబిడారు	36	పాన్న	,,	పిక్క	48
పవ్వలించెను	85	పాప	81	పిక్కరి	85
పసదనము	48	పాపలంగనుతావు	45	పిక్కుచేసెను	64
పసరము	89	పాపోనులు	66	పిక్కుమెకము	90
పసరు	78	పాము	95	పిచ్చిక	97
పసరుచాయ	78	పాములబిడారము	96	పిచ్చిక	
పసాదము	48	పాయ	64	పిచ్చుకుంటి	87
పసి	89, 100	పాయము	84	పిట్ట	93, 97
పసిడి	84	పాయపోనులు	66	పిడత	83
పసిడిగట్టు	74	పారులు	29	పిడికిలి	44
పసిడివలు...ల్పు	7	పారుడ	41	పిడుగు	25
పసివాడు	81	పాటుబోతు	61	పి తళి	83
పసిబోతు	87	పాటెను	54	పిడపక	63
పసుపు	79	పాల	81, 104	పిన్న	31
పశ్యము	,,	పాలకి	82	పిన్నటక	63
పల్లెము	50	పాలవెల్లులు	72	పిట్టికి	61
పల్లెరము	,,	పాలసుడు	35	పిఱుడు	48
		పాలిండ్లు	45	పిఱ్ఱ	45
పా.		పాలు	106	పిలుకుమార్చెను	56
పాగ	89, 102	పాలు .. పక్కి	93	పిల్లల .. పేకు	45
పాగా		పాల్కి	82	పిల్లి	89

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పిలు	79	పు తల్లి	84	పె.	
పిసాచి	25	పు తైంచెను	64	పెంక	36
పిసాని	35	పునుక	44	పెంచె	56
పిళ్లారి	4	పునుక దారి	5	పెండ్లాము	30
ప్రీ.		పునుగుబిల్లి	97	పెచ్చు	63
ప్రీంచమడచెను	56	పుయిలోట	45	పెట్టి	
ప్రీటు	82	పురి	103	పెట్టియ	
ప్రీటులె... మెకము	91	పురివిప్పి... పులుగు	93	పెట్ల	
పు.		పురివిచ్చెను	51		
పుంజు	96	పురుడు	82, 1		
పుంజుదారిపెద్ద	4	పుటియ			
పుచ్చటిక	48	పుట్టె			
పుచ్చడిక	48	పులకలెత్తెను			
పుచ్చె	44	పులి			
పుచ్చెను	64	పులుగు	5		
పుట్ట	96	పులుగురాయ			
పుట్టకాపరి	95	పులుగుల... మరి	96	పెద్ద	
పుట్టలేన	84	పులుగు	47, 106	పెచ్చ	
పుట్టము	44	పులిచూలుతాత	74		
పుట్ట... మెకము	88	పుల్ల	47		
పుట్టు	73	పుల్లంటుతాయి	79		
పుట్టుమొండి	32	పువులు	77		
పుట్టువడుగు	7	పువ్వడేనె	84	పె	
పుడమి	80	పువ్వలు	77	పెనిచె	
పుడమిచెలి	96	పూ.		పెనిమిడి...	
పుడమినంటు	7	పూప	31	పెను	
పుడమిము... కోక	23	పూరి	79	పెరవారు	
పుడుకు	50	పూమంజరీలు	72	పెరసె	51
పుత్తడి	84	పూలు	77	పెరుగు	69, 106
		పూవులు	77	పెరుగు	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పు
పెరుమాళ్లు	7	పొట్టి	32	పోతు...రొతు	
పెరుమాళ్ల...బుగ్గ	22	పొట్టెలు		పోయెను	
పెల్లదనము	63	పొట్టేలు	90	పోరు	
పే.		పొడకోడి	97	పోలఁడు'	
పేడి	83	పొడమెకము	91	పోలిక	
పేట	102	పొడల...దాల్పు	5	పోలిగాఁడు	
పేదటికము	59	పొడుగు	81	పోసికయంకెచేసెను	
పేయ	89	పొడుపుఁదిప్ప	75	పా.	
పేరంటాలు	84	పొడువు	81	పాజు	
పేరిమి	57	పొత్తుటాలు	39		
పేరె	68, 70, 10	పొదలిక	96	ప్ర.	
పై.		పొది	81, 85	ప్రతి	
పైకొనెను	53	పొదివెను	47	ప్రా.	
పైట	46	పొన	76	ప్రాతపలుకులు	
పైడి	84	పొనరు	62	ప్రాబలుకులదణి	
పైడికంటి	96	పొనుగు	79	ప్రాబల్కుసొమ్ము	
పైదలి	46	పొన్న	76	ప్రాచి	
పైరు	80	పొన్ను	84	ప్రాపు	
పా.		పొమ్మనియెక	64	ప్రామినుకులు	
పొంత	62	పాలఁతి	46	ప్రాయము	
పొంతు	64	పొలిదిండి	17	ప్రాయేలు	
పొందామ...ట	22	పొలయలుక	57		
పొందు	32	పొలుపు	62	ప్రె.	
పొందె	51, 53	పొలు	70	ప్రెగడ	
పొక్కిలి	41	పొషడ	77	ప్రెగడ	
పొగడ	77	పొగ	101	ప్రా.	
పొగడెను	61	పొటరి	55	ప్రాద్దు	13,
పొగరుమార్చెను	56	పొట్టాట	55	ప్రాద్దుకూన	
పొట్ట	42	పొతోతు	89	ప్రాద్దుజంట	

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

ప్రో.					
ప్రోగు	85	బత్తలిక	81	బార...వేల్పు	18
ప్రోచెను	56	బద్ద	70	బారు	60
ప్రోడ	31, 39	బమిపుర్వు	94	బాపులు	83
ప్రోయాలు	46	బమ్మ	8	బాస	105
ప్రోలు	75	బమ్మతండ్రి	7	బాసట	55
ప్రోవు	85	బమ్మచారి	38	బాళితాంకె	64
		బయకాడు	36	బి.	
బంగరు		బయలు	26, 27	బిద్దలు	59
బంగారము		బయిరవాసము	58	బిలువము	76
బంగారు	84	బయిరి	95	బిల్లవాలు	19
బంగి	58	బగ్గణి	82	బి.	
బంటు	55	బట్టె	89	బీతు	65
బండ	106	బలు	70	బీద	38
బంతి	106	బల్లలమేకము	88	బీదల...బాద	18
బందు	67	బల్ల	73, 102	బు.	
బందుగులు	86	బల్లి	91	బుజము	44
బకదారులు	94	బల్లెము	65	బుడుకాడు	} 81
బచ్చ	29	బవరము	55	బుడుత	
బటుది	50	బవిరి	69	బుడ్డి	83
బటువుక్తజోదు	7	బసవడు	89	బుద్ధిమేకము	90
బటువుగువ్వ	94	బా.		బుద్ధి	44
బటువుమల	74	బాపలు	27	బుయ్య	81
బటువువాలు	19	బాగాలు	61	బురద	45
బట్ట	44	బాగు	57	బుల	80
బట్టులు		బాజారు	66	బులి	48
బట్టు	32	బాతు	48	బుస్వ	95
బట్టుకాడు	94	బాద	57, 68	బుసపుర్వు	
బడలిక	71	బాసలు	83	బూ.	
బడుగు	104	బాబా	87	బూచి	29
		బార	44, 54, 105	బూరంగొమ్మ	25

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
బూరుగ	103 బొసుకు	48 మగఁటిమి	58
బె.	బో.	మగతనము	
బెగురుము	96 బోగపుఁజేడియ	40 మగని...గువ	10
బెడఁద	59 బోజనప్రియములు	72 మగతాయి	79
బెత్త	44 బోటి	46 మగిడించెను	55
బెదరు	65 బోడ	38 మగుడఁ	60
బెల్లము	44, 69 బోనపుట్టిల్లు	85 మగువ	46
బెస్తలు	32 బోనము	48 మచ్చరి	38
బే.	బోనముకత్తె	38 మచ్చులు	81
బేరజము	35 బోయ	38 మచ్చెములు	84
బేరులు	29 బోయీలు	32 మజ్జిగ	69
బేసికన్నామి	6 బోనేసెను	48 మట్టుకారులు	72
బేసికం...మామ	74 బ్రదికించెను	56 మట్టుమీఁతను	71
బై.	బ్రంగెను	59 మడి	52
బైరవాసము	58 మ.	మడియించెను	56
బైరి	95 మంచము	82 మడిపెను	58
బొ.	మంచి	57 మడుఁగు	52, 81, 106
బొంది	40 మంచిది	65 మడుపు	
బొక్క	81 మంచు	25 మబ్బు	27, 57
బొచ్చుమెకము	88 మంచుగ్రోలుపులుఁగు	94 మబ్బు...పిట్ట	97
బొజుగు	34 మంచుటిలదాల్చు	74 మబ్బు . దాయ	18
బొజ్జ	42 మంచుమలల్లఁడు	6 మబ్బు ..వెల్లి	28
బొడ్డు	41 మంచెను	56 మది	57
బొబ్బమెకము	87 మంటితిండి	93 మది...పులుఁగు	98
బొమ	43 మంతనము	53 మద్దత్తు	
బొట్ట	42 మంద	89 మనసరి	55
బొట్టియ	81 మందలించెను	49 మనసు	57
బొట్టె	మందసము	81 మనికి	75
బొల్లికోడి	97 మందల	68 మనికిఁజేడు	33

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

మనిచెను		మా.	మింటిలా...కాడు	23
మనిపెను	56	మాటలజవ...గడు	మిండలకోట	39
మనుబోతు	91	మాటలలువాడు...	మిండడు	35
మనువు	107	మాడుగులు	మిక్కిలి	63
మన్నిగొనియె	56	మాడువులు	మిగులక	
మన్నిడు	37	మాదిరి	మిటారి	46
మమత	57	మాది	మిడమాసి	55
మన్న	80	మానికము	మిడుత	96
మయిల	52	మానికములు	మిత్తి	17
మరల	60	మాను	మిత్తిమిత్తి	5
మరల్చెక	54	మాపు	మిద్దెలు	81
మరియాద	47	మామమామ	మిను	79
మరుడు	12	మాయదారి	మినుజాట్టుదేవర	5
మరుగొంగ	6	మారేడు	మినుకు	
మరుతలి	9	మార్దురు	మిన్ను	79
మరుతేరు	18	మాలిమి	మిన్ను	27
మరునయ్య	7	మాలి	మి.	
మరునల్లె	94	మాలి	మిఁజెయ్య	43
మరునిల్లు	41	మాలి	మిఁజెయ్య	
మరుమామ	14	మాలిడి	మిఁజెయ్య	96
మరులు	56	మాలి...పులుగు	మిఁజెయ్య	
మఱి	60	మాలి	మిఁజెయ్య	84
మఱుంగు		మాలి	మిఁజెయ్య	84
మఱువు	80	మి.	మిఁజెయ్య	69
మల	74	మించు	మిఁజెయ్య	38
మలిపెను	56	మించులు	మిఁజెయ్య	84
మలియ		మించెను	మిఁజెయ్య	
మల్లె	77	మింటిచెట్టులు	మిఁజెయ్య	42
మస్తు	57	మింటిత్తోవరులు	మిఁజెయ్య	69
మహాలు	87	మింటిప్రొల్సామి	ము.	64

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ముంగి	92	ము తె దువ	34	ముసుకు	57
ముంగిన		ముత్త్యము	79	ముసురు	84
ముంగురులు	40	ముద్రము	49	ము సెలమేపరి	97
ముంత	73	ముదిత	46	మూ.	
ముందట	64	ముదిమివాడు		మూ	5.
ముందర		ముదిసినవాడు	39	మూఁకుడు	8
ముందు		ముదుకడు		మూఁగ	3
ముకు		ముదుసలి		మూఁగి	
ముకుసము	73	ముద్దరాలు	31	మూఁపు	4
ముక్కుంటి	6	ముద్దియ	31, 46	మూఁపు...ల్లు	8
ముక్కుంటితొలిపట్టి	4	ముద్దుగుమ్మ	46	మూఁడవ...తడు	2
ముక్కుంటిపం...వర	4	ముద్దుపురుగు	94	మూఁడు	8
ముక్కుంటిమాపు	89	ముక్	63	మూఁతి	4
ముక్కుంటియమ్మలపొది	23	మునిఁగెను	52	మూఁర	4
ముక్కుంటిసంగాతి	19	మునికోటి	67	మూఁల	41, 10
ముక్కు	42	మునిముచ్చ	31	మూఁలతాయి	
ముగితి...దువ	31	మును	63	మూఁలతీడు	
ముగియించెను	56	మునుపు		మూఁప	
ముగిసెను	58	మున్నటిపట్టి	14	మే.	
ముగుద	31, 46	మున్నరు	23	మెక...దొర	
ముట్టయ్యెను	52	మున్ను	63	మెక్కెను	
ముట్టె మెకము	92	ముమ్మెన...మేటి	6	మెటిక	
ముడిఁగెను	70	మరుగు	62, 103	మెటిక	
ముడికాడు	35	మరుపు		మెట్టు	
ముడ్డి	43	ములికి	67	మెట్టు	
ముడిఁగెను	70	ములుకోల	98	మెడ	
ముత్రము	79	ములుపుర్య		మెడా	
ముత్తయము		ములుకోల	67	మెతుకు	
ముత్రపుసరులు		మువ్వన్నె మెకము	87	మెత్త	
ముత్రపులూడి	22	ముసలి	39	మెయి	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మెఱుంగు	27, 79, 106	మెల	52	మొరడు	81
మెఱుపు		మొ.		మొరలిదెక్క	51
మెలఁకువయ్యెక్క	49	మొండికట్టె	38	మొఱుగుడు	91
మెసలెను	49	మొండెము	66	మొలక	78
మే.		మొకము	41	మొసలి...రొతు	18
మే	41	మొగము		మొసలివాయంట్ల	
మేటి	55	మొక్క	78	తొల్పు	8
మేడ	74, 58	మొగడ		మొ.	
మేడి	77	మొగటిపురువు	98	మోఁకొళ్ళు	43
మేను	40	మొగుపు	50	మోక	52
మేను...మేటి	18	మొగులు తెన్ను	26	మోచెను	78
మేర	47	మొగులు తోడు	18	మోలుమొకము	98
మేరదప్పెను	71	మొగ్గ	78	మోటిక	71
మేలిచ్చుపులుగు	21	మొట్టిక	96	మోటు	35, 81
మేలిమి	48, 62, 84, 103	మొట్టిక		మోడి	48, 105
మేలిమిబొ...దారి	9	మొట్టికాయలమెప్పు	4	మోడు	35, 81
మేలు	48, 75, 106	మొత్తము	60	మోడుపు	50
మేలుకట్టు	45	మొత్తెను	64	మోడ్పురి	
మేలుతరము	59	మొదటికొండ	75	మోఁదెక్క	64
మేలుపులకండము	69	మొదటిజాతిదొర	9	మోపరులు	32
మేల్కొనియెను	49	మొదటిది...దారి	16	మోము	41
మేల్దొవరి	39	మొదటివాడు	30	మోర	,,
మేల్బొంతి	69	మొదటివేలుపు	4	మోవి	43, 104
మై.		మొదవు	89	మోసపుచ్చెను	64
మై	40	మొదటిహత్తి	23	మోసరి	38
మైమఱుచెను	46	మొద్దు	81	మోసు	78
మైమరుగు	67	మొన	66	మృ.	
మైమర్వ		మొనకొడు	55	మృగెను	70
మైమఱువు		మొయిలు	27	మృశు	77
మైమోజువర్చెను	49	మొయిలుసామి	16	మృనిదొ...పిట్ట	96

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మా నిపోటువు	13,96	రి.		రొద	51
మాను	77	రిక్కరక్కసుమి	11	రొప్పెను	52
మొక్కు	50	రిక్కలు	27	రో.	
మొక్కుల...సామి	13	రూ.		రో	53
మోడు	35	రూక	69	రోకలితాలు	21
మోల	64	రూపు	35	రోచెల్వ	40
ర.		రూపుమాపెను	56	రోబంటరి	91
రంగు	79	రే.		రోసెను	61
రక్కసి	17	రెంట్రాగుడు	88	రా.	
రక్కసులు	19	రెండవ...పులు	29	రాతు	33
రక్కసులగొంగ	8	రెండు	53	బి.	
రజము	17	రెండొకటి	53	అంకులాడి	40
రతనము	79	రెట్టి	53	అంతు	51
రతనాలపంట	23	రే.		అట్టు	72
రవ	85	రే	26	తా.	
రవనడలు	83	రేంగు	76	తా	71
రవలుకు	59	రేజోతి	14	తాంగ	33
రవలి	51	రే దిమ్మ తీడు	38	తాయి	71
రవాల	87	రేను	76	తాళ్ళ...గాడు	91
రా.		రేయి	26	తొక్కలు	91
రా	37	రేయింతియాలు	23	తొలుకాన్న	11
రాగి	83,76	రేయి దిమ్మ అలు	25	తొలుకాన్న...తల్లి	21
రాచవారు	29	రేతొడు	14	తొలు	21
రాజనములు	72	రేపుజక్కి	92	తొంపి	8
రాణి	29,30	రేవెలు	14	తొచ్చుపురుగు	9
రాతిరి	26	రో.		తొమ్మ	4
రాయడు	87	రోక్కము	69	ల.	
రాయలు		రోక్కముల తొడు	19	లంజె	3
రారాజు	19				
రావి	76				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఁజెకాడు	34	లేటి	}	వంగసము	}
ఁడి	35	లేడి		వంగడము	
ఁకుముకి	96	లేపు	48, 104	వంటయిల్లు	85
ఁకోరి	94	లేమ	46	వంత	57
ఁకోరీలు	94	లేమి	}	వక్కాకు	60
ఁగుడు	95	లేమిడి		వగ	57
ఁచ్చి	10	లేవఁజాలనివాఁడు	37	వగకాఁడు	34
ఁచ్చికోడలు	10	లేవడి	59	వగలాడి	46
ఁచ్చితండ్రి	23	లొ.		వచ్చెను	58
ఁచ్చియన్న	14	లాటిపిట్ట	}	వజీరుఁడు	37
ఁజ్జ	48	లాటిపిట్ట		వట్టువాలు	19
ఁతకూల	77	లాటి		వడఁకుగుబ్బలి	74
		లాటిపిట్ట		వడగండ్లు	88
లా.		లాటిపిట్ట	}	వడచక్కియొకిమీడు	19
లాతివారు	36	లాటియ		వడముడి	21
లాయము	89	లాట్టె	}	వడసెంచెన్	64
లాలి	82	లాట్టెనుగు		వడి	46, 103
లావు	66	లో.		వడికాఁడు	55
లావులు	93	లోఁబడెను	51	వదలెను	62
లాహిరి	57	లోఁచెయ్యి	43	వద	,,
లిబ్బినెలఁతుక	10	లోనయ్యెన్.	51	వనట	57
లుచ్చ	35	లోనన్	}	వన్నెకాఁడు	34
లూటి	65	లోన్		వయసు	,,
లెస్స	58	లోను	63	వయసుచెల్లినది	39
లే.		లోపలన్	27	వరపుడు	36
లేఁగ	39	లోయ	81	వఱలు	61
లేఁగాను	41	లోవాఁడికాఁడు	38	వలంతి	31
లే	}	వ.		వలపు	57
లేఁత				వలమురి	19
లేఁచెను	49	వంక	65, 78	వలకేఁడు	12, 33
లేజిబు	70	వంకర	65		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వలి 18, 25, 102	వాలు	65	విలు 65
వలిపైము 70	వాలుమొకము	91	విలువ 59
వలిమల 74	వాలొంటి	38	విలువరముడు 40
వలునె 44	వాపురము	87	విల్లు 65
వల్లె 65	వి.		విసనకట్టి 85
వల్లెత్రా...వాడు 18	వింజామరము	69	విసపుమేతరి 6
వా.	వంత	47	విసపుమే...తెంకి 74
వా 41	వంతవారు	36	విసముదాల్పు 96
వాఁక 83	విందులు	36	వీ.
వాఁగు 83	విచ్చేసెను	58	వీఁపు 43
వాఁడిగలవాఁడు 55	విడవలి	79	వీడు 75, 106
వాఁకిలి 52	విడియము	61	వీడెను 51, 68
వాక్రుచ్చెను 49	విన్	26	వీడెము } 61
వాచటచెను 51	విననివాడు	36	వీడ్వము } 64
వాడ 102	వినయెను	49	వీడ్వడెను
వాడుక 72	విన	26	వీణియ } 97
వాతెఱ 43	వినవాఁకమోఁపరి	6	వీణె } 36
వాతెఱగెంపు 72	వినవాఁక...పులు	29	వీణెకాఁడు
వాన 84	విన్నవించెను	49	వీనిచ్చెను 45
వానకోయిల 97	విన్నాణము	62	వీనులు 41
వానతాయి 84	విన్న	26	వీటిఁడి 36
వాసిఁడు 19	విన్నోలు	24	వీవన 86
వాపోయెను 51	విప్పు	80	వె.
వామి 80	విప్పుతొప్పలఁతేడు	16	వెంగలి 36
వాయి 41	విరాళి	57	వెంట్రువ 97
వారణము 95	విరితేనెత్రావుడు	94	వెండి కొండ 77
వారువము 87	విరివి	80	వెండికొండదుసిఁడు 6
వార్పు 53	విరులు	77	వెండియుక్క 6
వార్వము 87	విటివి	80	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వెంపరలాడె	55 వెన్నుడు	8 వెలుగు	103
వెంబరవిక్తు	36 వెన్నుదంట	22 వెలుగు	
వెకలి	వెన్నునిటెంకి	23 వెలుపల	27
వెక్క సమయ్యెను	71 వెన్నుని యడుగు	62 వెలువడియె	60
వెక్కిరింత	91 వెన్నునివలకన్ను	13 వెల్ల	78
వెచ్చకాడు	35 వెన్నునివల వార	27 వెల్లగారు టీడు	16
వెచ్చన	27 వెన్ను నెడమకన్ను	14 వెల్లయేనుగు	23
వెజ్జ	68 వెన్నుపడగ	21 వెల్లటకత్తె	39
వెడంగు	36 వెన్నుమ...సిడు	22 వెసయ	88
వెడ	71 వెన్నుపాస్సు	90 వెళ్లగొట్టెను	52
వెడద	80 వెన్నెల	30, 102 వెళ్లెను	54, 60
వెడద...మెకము	87 వెన్నెలపులుగు	94 వే.	
వెడమోడి	57 వెన్నెలరాయడు	14 వేంచేసెను	58
వెడలించెను	51 వెరవరి	31, 37 వేండ్రము	26
వెడలుపు	80 వెఱ	65 వేఱ	106
వెడలెను	60 వెఱగు	47 వేఱకాడు	33
వెడవిలుడు	18 వెఱపు	65 వేడి	100
వెనుతురు	79 వెట్టి	36 వేడులు	36
వెత	57 వెలంగ	77 వేఱి	99
వెత (ద) కను	61 వెలచి	వేపులమిత్తి	91
వెనకయ్య	4 వెలచుక	46 వేగ	47
వెనకయ్యతల్లి	10 వెలంగ	77 వేగరులు	32
వెనకయ్య వెనుకయ్య	11 వెలయాలు	39 వేగిరము	47
వెనుక	63 వెలలబన్నె	51 వేగులు	32
వెనుకచెయ్యి	43 వెలలె	60 వేగంటికచ్చేరి	24
వెనుకమేను	43 వెలవె	71 వేగంటికొమరుడు	22
వెను...మెకము	88 వెలి	27, 78, 106 వేగంటి గొంగలు	25
వెన్న	63 వెలిగ్రుక్క	59 వేగంటిసెవోడు	7
వెన్నాస	55 వెలిచూరవరి	40 వేడుక	49
వెన్ను	43 వెలి...మెకము	88 వేడుకచెలి	39

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేడ్క	49	వే సెను	64	సదమదంబు నే సెను	58:
వేడ్కకాఁడు	35	వేలు	40	సద్దు	51
వేడెను	59	న.		సన్నపిల్లి	92
వేడెమొనరించెను	47	నంకు	19	సన్నము	70
వేనలి	41	నంకుదారి	7	సన్నాసి	33
వేయి...దిట్ట	13	సంగడికాఁడు	31	సమసెను	53, 59
వేరము	55	సంగడిఁడు		సయికము	69
వేరు	102	సంగాతి	,	సరగు	47
వేఱు	102	సంజ	26	సరదు	47
వేఱుపడెను	51	సంతరించెను	53	సరము	67, 68
వేలు	40	సంతసము	49	సరస	62
వేలుపుటెంకి	24	సంతోసము		సరి	82, 105
వేలుపుటేఱు...కొ		సంచె	104	సలాము	50
డుకు	11	సంపంగియ	76	సనతు	82
వేలుపుపెద్ద	16	సంపంగె		సవరంపు మొకము	91
వేలుపుల...జోడు	20	సంపెంగ		ససి	80
వేల్పులు	24	సంబావులు	78	సా.	
వేల్పుగారు	23	సక్తి	46	సాకుఁడు	33
వేల్పులేరు	22	సక్తి నాలపిట్ట	97	సాకుఁడుపులుఁగు	93
వేల్పుటెంకి	25	సక్తియ	31, 46	సాకెను	56
వేల్పుచెలులు	25	సగము	64	సాబాలు	64
వేల్పుదణ...తఁడు	6	సగెను	70	సాకు	48
వేల్పుదళవాయి	11	సజ్జ	85	సాటి	52
వేల్పుదాయలు	25	సడలెను	63	సాదము	48
వేల్పు దెరువు	26	సడి	72	సాని	33
వేల్పుల...పట్టు	74	సత	54	సాపడియెను	48
వేల్పును...లు	23	సత...నీఁడు	17	సామి	37
వేవెలు	13	సతపేరు...ప్రొడ	13	సాము	64
వేనడము	95	సత్తి...వలంతి	11	సారాయి	68
వ్రేలెను	63	సత్తువ	66	సారె	60

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సాలీడు	92	సు.		సాములు	69
సావాసము	55	సుకురుసిసులు	25	సా.	
సాహితీ	32	సుడిగొట్టు	18	సోకు	
సాహేబు	37	సుడివాలు	19	సోకుడు	25
సాళుసము		సుపాణి		సోకుబూచి	51
సాళ్వము	95	సుప్పాణి	79	సోకుమా...దణి	10
సి.		సురటివీవులపుట్టు	18	సోగ	37
సింగపు...చాన	10	సురటీలు	95	సోబె	68
సింగపు...గొంగ	90	సువారపుట్టిలు	85	సోమా...జాణ	18
సింగము	87	నూడు	55	సోయగము	35
సింగాణి	67	నూడిదె	68	సోరణగండ్లు	81
సింగారపుదోడు	85	నూరెలు	64	సోల	73
సింగారి	46	నె.		సోరు	62
సింగిణి		నెజ్జ	48	సుక్కెను	70
సింగిణి	67	నెలకట్టియ	96	హ.	
సిక		నెలకట్టె		హజ్జ	44
సిగ	40	నెలగ	73	హత్తి	88
సిగు	48	నేద	71	హత్తెక్	51
సిడము	80	నెకము	70	హరివాణము	51
సిబ్బతి	48	నెరణ	71	హాయి	71
సిబ్బెము	68	సాంపు	48	హొచ్చు	66
సిబ్బె...మెకము	88	సాగనెనవాడు	34	హొన్న	84
సిరము	59	సాట	65	హొమ్ము	70
సిరి	57	సాచగు	35	హొయలుబండి	87
సీతాబోగములు	73	సామ్మసిలెక్	64	హొసుతోట	85

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

ఆంధ్ర భారతము—3 సంపుటములు

12 1

,, ఆది, సభాపర్వములుగల సంపుటము ... 2 4

,, అరణ్యపర్వముగలసంపుటము ... 2 6

,, విరాటోద్యోగపర్వములుగలసంపుటము ... 2 6

,, భీష్మద్రోణ పర్వములు ... 2 6

,, కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు ... 2 6

,, శాంతిపర్వము ... 2 6

,, { ఆనుశాసనిక అశ్వమేధ ఆశ్రమవాస మాసల మహా
ప్రస్థానిక స్వర్గారోహణపర్వములు గలసంపుటము } 2 6

,, ఆదిపంచకము, ఒక పేసంపుటము ... 5 1

,, యుద్ధపంచకము ... 3 1

,, శాంతిసప్తకము ... 3 1

ఆంధ్రభారత విమర్శనము ... 0 1

శకుంతలాపరిణయము, కృష్ణకవికృతము ... 0 1

తెనుగుసమస్యలు, చక్కనికూర్పు ... 0 1

లంకావిజయము, (రావణదమ్మియము), సటీక, పిండిప్రోలు. లక్ష్మణకవి

కృతము, కాలికోబైండు ... 1 1

కృష్ణరాయవిజయము, కుమార, ఘాట్లాటి కవికృతము ... 0 1

భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు ... 3 1

నిర్వచనోత్తరరామాయణము ... 1 1

వావిళ్ల, రామస్వామికృష్ణులు అండ్ సన్స్,

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	2	0
అచ్చ తెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	1	4
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు	3	8
గోపీనాథరామాయణము, శ్రీమద్రామాయణమునకు సరియైన పద్యకావ్యము. కవనము మిక్కిలి సొంపుగానుండును. రెండుసంపుటములు	5	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగముద్రితము	0	12
మార్కండేయపురాణము, మారనకృతము	1	12
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాగితములు, చక్కనికూర్పు	3	8
వసుచరిత్ర విమర్శనము, ఆత్యున్నతములగు క్రొత్తవిషయములనేకములిందుగలవు.	1	0
రాఘవపాండవీయము, సటిక, చక్కనికూర్పు	2	4
శృంగారనైషధము, శ్రీనాథకవిది	0	14
కాశీఖండము	1	8
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఇదివఱకు ముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగ నున్నది	4	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	6	8
డిటో ఆత్మస్తోత్రముప్రతి	8	0
వసుచరిత్ర, సటిక, వావిళ్ల. రామస్వాశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో చిన్నసైజున మేలుకాగితములమీఁద స్ఫుటమైన అక్షరములతో చక్కగ ముద్రించియున్నాము. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలయొక్క ప్రతిమ యిందుగలదు	2	0
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, క్రొత్తకూర్పు	0	8
హరవిలాసము	0	12
హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, సటిక, పీఠికవిపులము	2	8

ఆముక్తమాల్యద, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో

మేలుకాగితములమీఁద చక్కగ మరల ముద్రించినారము	3	8
సారంగధరచరిత్రము, చేమకూర. వేంకటకవికృతము	...	0 8
కవికర్ణరసాయనము, మాంధాతచరిత్ర	...	1 8
నిరంకుశోపాఖ్యానము, రుద్రకవికృతము	...	0 6
రాజయోగసారము, ద్విపద	...	0 4
కళాపూర్ణోదయము, 1 దశసరికాగితములు	...	2 0
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0 12
విజయవిలాసము, చేమకూర. వేంకటకవికృతము	...	0 8
బిల్వణీయము, చక్కనికూర్పు	...	0 8
వైజయంతీవిలాసము ,,	...	0 8
రంగరాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవి ప్రణీతము	...	0 8
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు. రామభద్రకవికృతము...	1	8
నీలానుందరీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవికృతము	...	0 4
రసికజనమనోభిరామము, శుద్ధప్రతి	...	0 12
రుక్మిణీపరిణయము ,,	...	0 6
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచి. తిమ్మకవిది.	...	0 8
పారిజాతాపహరణము	...	0 8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	...	0 12
అనిరుద్ధచరిత్ర, కనుపర్తి, అబ్బయ్యామాత్య ప్రణీతము	...	0 8
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	...	1 4
సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక. అనేక నూతనాంశములు		
చేర్చి చిన్ననైజాన ముద్రించినారము. టీక, వివరణము మిక్కిలి		
విపులము. ఈవఱకు ప్రికటితమైన ప్రితులకన్న బాగుగనున్నది.		
సాధారణప్రతి	...	2 0

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

4.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

వేంకటాచలమహాత్మ్యము, తరిగొండ వెంకటప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	1	0
పంచతంత్రము, నారాయణకవికృతము	...	0 12
జైమినిభారతము, అశ్వమేధపర్వము, చక్కనికూర్పు	...	1 0
ఉత్తరహరివంశము, నాచన సోమనాథకృతము	...	1 8
నృసింహపురాణము, ఎఱ్ఱాపైగ్గడ, కొత్తకూర్పు	...	0 12
రుక్మాంగదచరిత్ర, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము	...	0 10
సులక్షణసారము, సటీక	...	0 12
ఆంధ్ర బ్రహ్మాండపురాణము	...	5 0
దశరాపద్యములు	...	0 2
ఆంధ్ర నామసంగ్రహము, ఆంధ్రీనామకేళము, సాంబనిఘంటువు—		
టికానుక్రమణికాసహితము, కాలికోబైందు	...	1 2
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు	...	1 10
బసవపురాణము, పిడుపర్తి. సోమనాథకృతము	...	2' 0
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు	...	0 6
డిటో బ్రాహ్మదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1 0
ఆంధ్రలలితోపాఖ్యానము	...	1 8
మాతృశతకము	...	0 2
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు	...	1 4
కుచేలోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0 4
డిటో గట్టుప్రభువుకృతము	...	0 6
సుమంతకము, సటీక	...	0 8
కుమారీశతకము సటీక	...	0 8
దాశరథీశతకము ,,	...	0 4
మానసబోధశతకము ,,	...	0 8
భాస్కరశతకము ,,	...	0 4

కలువాయిశతకము	...	0	4
జగన్నాయకశతకము	...	0	2
కవిచాడప్పశతకము	...	0	2
నృసింహశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	2
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవిది	...	0	3
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవిది	...	0	2
మక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవిది	...	0	3
దేవకీనందనశతకము	...	0	2
కృష్ణశతకము	...	0	2
నారాయణశతకము	...	0	2
కాళహస్తీశతకము ('సాంబళివా మహాప్రభో')	...	0	2
సింహాద్రినారసింహశతకము	...	0	3
భద్రాద్రిరామశతకము, పావులూరి. మల్లనకృతము	...	0	2
ప్రసన్నరాఘవశతకము	...	0	3
చిత్తబోధశతకము	...	0	3
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0	4
భోగిసిదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము	...	0	1
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0	3
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి	...	0	3
నలోపాఖ్యానము సటీక, చిన్నసైజు	...	0	3
నలచరిత్ర, ద్విపద	...	0	14
శ్రీనాథునివీధినాటకము	...	0	2
విదూరసతి, సటీక, ఆంధ్రభారతములోనిది	...	0	5
అంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	...	0	2

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

6

	ప్రతి 1-కి రు. అ.	
చాటుపద్యమణిమంజరి, శ్రీ త్తకూర్పు	... 1 4	
ప్రబంధరత్నావళి	... 1 8	
వేంకయ్యవ్యాకరణము	... 0 3	
ప్రాథమ్యవ్యాకరణము	... 0 12	
బాలవ్యాకరణము, చిన్నయసూరిగారిది	... 0 12	
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి	... 0 8	
ఆంధ్రభాషాభూషణము	... 0 2	
ఆంధ్రభాషార్థము, చక్కనికూర్పు	... 0 12	
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీకము	... 0 8	
రాజయోగ సారము, ద్విపద	... 0 4	

నాటకములు.

నిచిత్ర పాదుకాపట్టాభిషేకము	0 12
కృష్ణకుమారి నాటకము, శ్రీ సీతారామకవిగారిది	... 0 10

వచనము.

ఆంధ్రవిచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము.

వేంకటరంగశాస్త్రిగారిది	... 7 0
సంగ్రహరామాయణము, సులభశైలి, శ్రీశేషాద్రిశర్మకృతము	0 10
సంస్కృతనాటకకథలు, శ్రీ సీతారామశాస్త్రికృతము, సులభశైలి	1 4
దశకుమారచరిత్రము, శ్రీ ఎనమచింతల. సంజీవరాయశాస్త్రికృతము	1 8
శివాజీచరిత్ర	... 0 8
శ్రీరామానుజాచార్యచరిత్ర	... 0 2
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో	... 0 3
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర	... 0 2

		ప్రతి 1-కి రూ. అ.	
బాలగంగాధరతీలకు గారిచరిత్ర, ప్రతిమతో		0	4
దాదాభాయి నాగోజీచరిత్ర	,,	0	2
అనిబి సెంటుచరిత్ర	,,	0	4
వివేకానందస్వామి జీవితము	,,	0	2
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర	,,	0	3
స్వామిరామతీర్థజీవితము	,,	0	2
నూరతు కాకాగ్రెస్సు ఉపన్యాసములు		0	2
శ్రీ గ్రెగ్వారు గారి ఉపన్యాసములు		0	2
సోదరిని వేదితజీవితము		0	2
దక్కనుపూర్వకథలు. శ్రీ సీతారామకృష్ణకృతము, క్రొత్తకూర్పు		1	8
మర్యాదరామన్నకథలు, చక్కనికూర్పు		0	2
రేచుక్కపగటిచుక్క కథలు ,,		0	3
మైరావిణచరిత్ర	,,	0	2
ఈసబు సీతకథలు, క్రొత్తకూర్పు 1-వ భాగము		0	6
డిటో 2-వ భాగము		0	8
షేక్స్పియర్ నాటకకథలు, సులభశైలి		1	8
అరేబియన్ నైట్స్ కథలు, చక్కనికూర్పు		1	4
లార్డు కెన్సింగ్టన్ జీవితము		0	8
గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు		3	0
తారాభాయి, చక్కనినల		0	12
ఆనందమత, నవల, నూతనముద్రితము		0	12
వివన్సో, నవల		0	8
మదాలస ,,		0	10
మనోహరి, టి. యస్. రామకృష్ణగారిది		0	12
టిప్పెస్సు సుల్తాన్		1	4

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

తారామము, శ్రీతల్లాపగడ. సూర్యనారాయణరావు గారిది	1	2
కన్నాదిని నవల ...	0	4
గాధారాణి ,, ...	0	4
రమానందశిష్యులకథలు ...	0	8
తెనాలిరామలింగనికథలు, జీవితము ...	0	4
తీచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు ...	0	8
చతంత్రము, వచనము, నులభశైలి ...	0	8
మదానచరిత్ర, చక్కనికూర్పు, మంచికాగితములు, ఇందు శ్రీరామ దాసుగారి ప్రతిమకూడకలదు ...	0	12

→ వేదాంతము వగైరా. ←

ధ్యాత్తరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు ...	0	8
ద్వైతసంగ్రహము, వచనము ...	0	2
మదేవమననము, వచనము, చక్కనికూర్పు ...	0	14
చారచంద్రిదయము ,, ...	0	12
బార్ధచంద్రిక, అకారాది ఆంధ్రనిఘంటువు ...	3	12

శ్రీమహాభక్తవిజయము.

ఇదిచటకు ఆంధ్రభాషలో సర్వాంగ సుందరమైన భక్త జయము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. శ్రీపాద. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారిచే వ్రాయించి ఈమహాభక్తవిజయము ప్రకటించు న్నారము. శ్రీశాస్త్రిగారి మృదుమధురమగుశైలి, ముద్దులు నూట గట్టుపదరచన, మనోహరమగు వర్ణనాక్రమము ఆంధ్ర శ్రీయులకు తెలియనివిగావు. వెల ప్రతి 1-కి రూ. 4-0-0

9
P335E:4211
35F20

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. ౯

శ్రీ వివేకానందవిజయము.

ఇందు శ్రీ స్వామివారిజీవితము, ఉపన్యాసములు జాబులు విపులముగ వ్రాసి ప్రకటించినారము.

ప్రతి 1-కి రూ. 1-12.

రాజర్షి, నవల

ఇది శ్రీయుత రవీంద్రనాథ ఠాకూరుగారి బంగాలీన లకు తెనుగు తర్జుమా. ఆంధ్రమునం దిట్టినవల అచ్చుకా దని చెప్పవచ్చును. మానవజీవితమందుఁ గలుగు ప్రోత్సాహవ లిం దదృశ్యముగ సమన్వయింపఁబడినవి. ఆత్మతత్త్వము & తత్త్వముతో లగ్నముచేసి జీవయాత్రనడప సాధనము చూ బడియున్నది. ప్రస్తావనలో ఆంధ్ర, ఆంగ్లనవలాచరిత్రలు విపు ముగ వ్రాయఁబడియున్నవి. గ్రంథకర్తలుకూడ గమనింపఁ సిన అంశము లనేకములిందున్నవి.

ప్రతి 1-కి రూ. 0-14

సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక.

అనేకనూతనవిషయములఁ జేర్చి చిన్నసైజున చక్క ముద్రించినారము. ఇదివఱకు ప్రకటితములైన గ్రంథములకుఁ ఈకూర్పు బాగుగ కనబడనే గ్రంథము చూచువారికి తెలియ పోదు.

సాధారణప్రతి 1-కి రూ. 3-8.
రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,
హైదరాబాద్, చెన్నపురి.

